

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ
Інстытут гісторыі

А. Э. Фірыновіч

Паўстанне 1863–1864 гг.

---

*вядомыя і невядомыя крыніцы
беларускіх архіваў*

Мінск
«Беларуская навука»
2013

УДК 930.25:94(476)“1863/1864”

ББК 63.3 (4Беи)

Ф62

Рэцэнзыты:

кандыдат гістарычных навук Ю. А. Блашкоў;
кандыдат гістарычных навук А. У. Унучак

Фірыновіч, А. Э.

Ф 62   Паўстанне 1863–1864 гг.: вядомыя і невядомыя крыніцы беларускіх архіваў / А. Э. Фірыновіч. – Мінск : Беларус. навука, 2013. – 315 с.
ISBN 978-985-08-1545-3.

У манаграфіі прааналізаваны працэс фарміравання дакументальнага корпусу публікацый па гісторыі паўстання 1863–1864 гг., праведзена класіфікацыя і відавая характарыстыка выяўленых у беларускіх архівасховішчах неапублікованых крыніц аб падзеях 1863–1864 гг., створаны іх банк даных і акрэслены інфармацыйны патэнцыял.

Праца адрадзенца навукоўцам, даследчыкам, выкладчыкам, аспірантам, студэнтам і ўсім, хто цікавіцца мінулым Бацькаўшчынай.

УДК 930.25:94(476)“1863/1864”
ББК 63.3 (4Беи)

ISBN 978-985-08-1545-3

© Фірыновіч А. Э., 2013

© Афармленне. РУП «Выдавецкі дом «Беларуская навука», 2013

ПЕРАЛІК СКАРАЧЭННЯЎ

АР РНБ – Аддзел рукапісаў Расійскай Нацыянальнай бібліятэкі (Санкт-Пецярбург).

АРКР ЦНБ – Аддзел рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Я. Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Мінск).

БДАМЛМ – Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва (Мінск).

ДПБ – Дзяржаўная публічная бібліятэка імя Салтыкова-Шчадрына (цяпер Расійская Нацыянальная бібліятэка ў Санкт-Пецярбургу).

ЛАЦГА – Ленінградскае аддзяленне Цэнтральнага гістарычнага архіва (цяпер Расійскі дзяржаўны гістарычны архіў у Санкт-Пецярбургу).

мф – мікрафільм.

НГАБ – Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (Мінск).

НГАБГ – Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў г. Гродна.

ЦДА Літоўскай ССР (Вільнюс) – Цэнтральны дзяржаўны архіў Літоўскай ССР (цяпер Дзяржаўны гістарычны архіў Літвы).

ЦДАКР – Цэнтральны дзяржаўны архіў Каstryчніцкай рэвалюцыі (цяпер Дзяржаўны архіў Расійскай Федэрацыі ў Маскве).

ЦДВГА – Цэнтральны дзяржаўны ваенна-гістарычны архіў (цяпер Расійскі дзяржаўны ваенна-гістарычны архіў у Маскве).

ЦДГА – Цэнтральны дзяржаўны гістарычны архіў (цяпер Расійскі дзяржаўны гістарычны архіў у Санкт-Пецярбургу).

ЦДГА БССР (Гродна) – Цэнтральны дзяржаўны гістарычны архіў БССР (цяпер Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў г. Гродна).

ЦНА НАН Беларусі – Цэнтральны навуковы архіў Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Мінск).

УВОДЗИНЫ

Паўстанне 1863–1864 гг. закранула шэраг лёсавызначальных пытанняў, якія і сёння застаюцца актуальнымі. Ступень важнасці падзеі для сучаснай Беларусі адлюстроўвае гістарычна памяць аб ёй у шырокіх колах грамадскасці. Найболыш знакавыя даты, звязаныя з рэаліямі 1863–1864 гг., адзначаюцца навуковымі мерапрыемствамі, грамадскімі акцыямі ішанавання памяці ўдзельнікаў падзеі, выклікаюць бурныя абмеркаванні на інтэрнэт-форумах. Тым не менш сама праблема цалкам і асобныя яе аспекты (палітычны, сацыяльна-еканамічны, культурны) вызначаюцца супрацьлеглымі ацэнкамі і падыходамі да іх, як на папулярным, так і на навуковы姆 узроўні.

Больш за стагоддзе паўстанне 1863–1864 гг. неаднаразова становілася аб'ектам даследавання гісторыкаў, філосафаў, літаратараў. Таму корпус тэматычных публікаций даволі масіўны. Аднак гэта не здымае вастрыню праблемы і шэраг спрэчных момантаў. У беларускай гістарыяграфіі склаліся і працягваюць панаваць, у той ці іншай версіі, дзве асноўныя тэндэнцыі. Першай прытрымліваліся прадстаўнікі дарэвалюцыйнай расійскай гістарычнай думкі, дзе сутнасць рэалій 1863–1864 гг. перадавалася класічнай формулай «бунту польскіх паноў і ксяндзоў за аднаўленне Польшчы (Рэчы Паспалітай)». Другая канцэпцыя аформілася ў 1920-я гг., калі айчынныя гісторыкі ўпершыню апісалі паўстанне 1863–1864 гг. у рэчышчы «беларускага нацыянальнага руху». Зразумела, што пануючыя падыходы наклалі пэўны адбітак не толькі на якасць высноў, але і на спектр узнятых пытанняў. Да сённяшняга дня спрэчнымі застаюцца: а) сацыяльны склад паўстанцкага руху; б) ідэйная платформа і матывы кіраунікоў; в) рэгіянальная спецыфіка паўстання і яе праявы ў беларускіх літоўскіх губернях Расійскай імперыі. Немалаважную ролю ў разглядзе тэмы адигрывае і фрагментарнае засваенне дакументальных рэсурсаў.

Па гісторыі паўстання 1863–1864 гг. выяўлены і ўведзены ў навуковы ўжытак вялікі комплекс матэрыялаў, але ў большасці з замежных архівасховішчаў. Як паказваюць праведзеныя аўтарам колькасныя падлікі апублікованых у тэматычных зборніках дакументаў і аналіз крыніц папярэдніх даследаванняў, гісторыкі актыўна распрацоўвалі архіўныя калекцыі Літвы, Польшчы, Расіі. Нягледзячы на тое, што падзеі 1863–1864 гг. закранулі непасрэдна беларускія

землі, патэнцыял мясцовых архіваў выкарыстаны недастаткова. Таму лагічным і навукова неабходным з'яўляецца паглыбленае вывучэнне дакументальнай базы беларускіх архівасховішчаў і яе інфармацыйных магчымасцяў у раскрыці проблемы.

Тэрмін «гістарычная крыніца» выкарыстаны ў манографічным даследаванні згодна з яго сучасным значэннем, як «аб'ект, што змяшчае інфармацыю аб мінульым жыцці людзей і ўключаеца ў гістарычнае даследванне»¹. У якасці сінонімаў ужываюцца таксама дэфініцыі «документ» / «дакументальны матэрыял» («база крыніц / дакументальны комплекс / дакументальная база / корпус матэрыялаў»), пад якімі на сённяшні дзень навукоўцы разумеюць «любы матэрыяльны аб'ект, што нясе інфармацыю пра былое: ад пісьмовага документа да твораў мастацтва і прымесловых вырабаў»². Відавочная роднаснасць вызначэння абузовіла іх сінанімізацыю ў дадзенай працы, дзе праведзена першая ў айчыннай гістарыяграфіі спроба комплекснага крыніцазнаўчага аналізу і класіфікацыі выяўленых крыніц па гісторыі паўстання 1863–1864 гг., наяўных у сховішчах беларускіх архіваў.

---

¹ Ходзін С. М. Крыніцы гісторыі Беларусі (гісторыка-генетычнае і кампаратыўнае вывучэнне). Мінск: БДУ, 1999. С. 12.

² Исторический источник [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: http://cde.osu.ru/demo-version/course123/3_1.html. Дата доступу: 01.04.2011.

ГІСТАРЫЯГРАФІЯ ПРАБЛЕМЫ І КРЫНІЦЫ ДАСЛЕДАВАННЯ

1.1. Гістарыяграфічны агляд

Спецыфіка прадмету даследавання абумовіла нетрадыцыйны падыход да гістарыяграфічнага аналізу комплексу выкарыстанай літаратуры. Цэнтральнымі пытаннямі навуковага разгляду вызначаны: асаблівасці развіцця базы крыніц публікацый па гісторыі паўстання 1863–1864 гг., яе відавая напаўняльнасць, узровень распрацаванаасці і ўплыў на канцэптуальнае асвятленне тэмы.

Першапачатковое асвятленне паўстанне 1863–1864 гг. атрымала ў працах сучаснікаў падзеі: польскіх грамадска-палітычных дзеячаў (А. Гілера, В. Пшыбороўскага, Г. Гедэрбаўма, Б. Ліманоўскага і інш.)¹ і расійскіх дарэвалюцыйных даследчыкаў (В. Ратча, П. Бранцава, А. Сідарава, А. Парахаўшчыкова, А. Мілавідава і інш.).² Гэтыя публікацыі аб'ядноўвае шэраг агульных рыс адносна выкарыстання базы крыніц. У большасці з іх адсутнічаюць спасылкі, а аўтарскія ўказанні на комплекс выкарыстаных дакументаў абмяжоўваюцца наступнымі відамі: эмпрычныя матэрыялы (рукапісныя і вусныя сведчанні відавочцаў); тагачасная перыёдка («Колокол», «Русская Старина», «Свобода», «Земля и Воля», «Журнал военных действий», «Wiadomości z pola bitwy», «Dziennik powszechny» і г. д.); справаводчая документацыя ведамасных інстытутаў. Як бачна, відавае напаўненне дакументальнага корпусу практычна аднолькавае, але ўнутраная сутнасць яго кардынальна супрацьлеглая, што абумоўлена паходжаннем дакументаў. Галоўны масіў крыніц польскамоўных прац базіруваўся на справаводчых матэрыялах і грамадска-палітычнай публіцыс-

¹ Giller A. Historja Powstania Narodu Polskiego w 1861–1864 r.: w 4 t., 1867–1871. T. 2: Historja Powstania Narodu Polskiego w 1861–1864 r. Paryż: Księgarnia Luxemburska ulica de Tournon, 16, 1867. – 370 s.; Przyborowski W. Dzieje 1863 roku. Przez autora «Historyi dwóch lat»: w 3 t., 1897–1902. T. 2: Dzieje 1863 roku. Przez autora «Historyi dwóch lat». Kraków: Nakład i druk W. L. Anczyka i spółki, 1899. – 512 s.; Limonowski B. Historya powstania narodu polskiego 1863 i 1864. 2-e wyd. Lwów: Nak. Wyd-wo Polskiego, 1880. – 518 s.; Gederbaum H. Powstanie styczniowe. Warszawa: Ebethner i Wolff, 1917. – 439 s.

² Ратч В. Сведения о польском мятеже 1863 г. в Северо-Западной России: в 2 т. Т. 1: Введение. Вильна: Типография губернского правления, 1867. – 260 с.; Брянцев П. Д. Польский мятеж 1863 г. Вильно: типография А. Г. Сыркина, 1892. – 263 с.; Сидоров А. А. Польское восстание 1863 г. Исторический очерк. СПб.: Издание Н. П. Карбасникова, 1903. – 256 с.; Пороховщикова А. А. Подвиг Муравьева настольная книга правителям и правительству. СПб.: Паровая типография А. Пороховщика, 1898. – 50 с.; Миловидов А. Заслуги графа Н. М. Муравьева для православной церкви в Северо-Западном крае. Харьков: Типография Губернского правления, 1900. – 92 с.

тыцы паўстанцкага кірауніцтва. У рускамоўных публікацыях пераважала арганізацыйна-распарадчая дакументацыя расійскай адміністрацыі. Для прыкладу звернемся да даследаванняў А. Гілера і В. Ратча. Так, А. Гілер у дадатках да «Гісторыі паўстання польскага народу ў 1861–1864 гг.» апублікаваў вялікую колькасць арыгінальных крыніц. У першым томе ён цалкам падаў змест «Лістоў з-пад шыбеніцы», у другім змясціў 26 дакументаў наступнага характару: адресы ад імя польскага паўстанцкага ўрада, насельніцтва, Андрэя Замойскага, папы Пія IX да цара Аляксандра II; дэкрэты, пастановы, інструкцыі і адозвы паўстанцкага кірауніцтва да народу, урадаў Еўропы і г. д.¹ У даследаванні В. Ратча сустракаюцца пераважна цытаты і спасылкі на цыркуляры, распараджэнні, інструкцыі М. Мураўёва за май 1863 – люты 1864 гг., рапарты, справаздачы і ведамасці члену дзяржаўных органаў расійскай адміністрацыі². Хаця ў яго асаўстым фондзе ў Расійскай нацыянальнай бібліятэцы (Санкт-Пецярбург) прысутнічаюць копіі, літаграфіі, асобныя нумары, вытрымкі з польскай нелегальнай перыёдкі, агітпрадукцыі. Нават Г. Кісялёў, які з беларускіх навукоўцаў найбольш поўна працуяў рукапісны збор В. Ратча, здзіўляўся наяўнасці надзвычай «багатай калекцыі дакументаў т. зв. Літоўскага правінцыяльнага камітэта»³.

Такая аднабаковая выбарка дакументальнага комплексу з'яўляецца даволі тыповай для выданняў другой паловы XIX – пачатку XX ст. Гэта выклікана ступенню даступнасці крыніц для тагачасных даследчыкаў і іх мэтавымі ўстаноўкамі, якія канцэнтраваліся на ідэйным супрацьстаянні ў апісанні гісторыі паўстання 1863–1864 гг. Яркую карціну гэтай барацьбы на навуковым узроўні дэманструе выказванне А. Мілавідава: «...вековая борьба русской и польской народности в Северо-Западном крае переходит преимущественно на культурную почву и важнейшим ее орудием становятся школа, книга, наука. В частности, к решению о правах на обладание краем призываются также наука историческая, и люди враждебных лагерей призывают к ответу вещественные и письменные памятники старины...»⁴. Таму назапашванне базы крыніц адбывалася не толькі праз друкаванне асобных дакументаў у дадатках даследаванняў або непасрэдна ў самім тэксле (як цытата), але і праз публікацыі зборнікаў дакументаў. Як адзначана ў прадмове да першай часткі «Віленского временника», яго з'яўленне выклікана «исполнившимся 50-летием этого события (паўстанне 1863–1864 гг. – А. Ф.), а также появлением по этому поводу в России и за границею на польском языке многих изданий тенденциозно

¹ Giller A. Historja Powstania Narodu Polskiego w 1861–1864 r.: w 4 t. T. 2: Historja Powstania Narodu Polskiego w 1861–1864 r. S. 340–370.

² Ratch V. Сведения о польском мятеже 1863 г. в Северо-Западной России: в 2 т. Т. 1.

³ Кісялёў Г. Старонкі вялікага жыцця // Полымя. 1963. № 1. С. 128.

⁴ Віленский временник / основатель и редактор А. Н. Харузин. Кн. 6: Архивные материалы Муравьевского музея, относящиеся к польскому восстанию в пределах Северо-Западного края: в 2 ч. / сост. А. И. Миловидов. Вильна: Губернская типография, 1913–1915. Ч. 1: Переписка по политическим делам гражданского управления с 1 января 1862 г. по май 1863 г. Вильна: Губернская типография, 1913. С. XIII.

освещдающих это событие...»¹, якія імкнуліся даказаць «политические, национальные и религиозные права Польши на Литву»². Абвіавачваючы сваіх польскіх апанентаў у антынавуковасці і абмежаванні кола матэрыялаў афіцынымі і дыпламатычнымі польскамоўнымі і лацінамоўнымі дакументамі, расійская гісторыкі пайшлі такім жа шляхам і імкнуліся паказаць «древность православия и русской народности в Западном Крае»³. З 387 дакументаў, апублікованых у першай частцы «Віленскаго временника», асноўная маса прадстаўлена справа здзачнай дакументацыяй (адносінамі, паведамленнямі, дакладнымі запіскамі, данясеннямі, рапартамі) прадстаўнікоў усіх узроўняў расійскага ўрада. Тэматычна яны закранаюць пытанні, звязаныя з удзелам у падзеях 1863–1864 гг. дваранства, духавенства, раскрываюць мерапрыемствы дзяржайной палітыкі па задушэнні праяў антыўрадавага характару. Сабраныя матэрыялы паходзілі з палітычнага аддзялення канцылярыі Віленскага генерал-губернатарства, частка з іх захоўвалася ў асабістым архіве М. Мураўёва і Віленскай публічнай бібліятэцы. Храналагічна дакументы ахопліваюць час са студзеня 1862 г. да красавіка 1863 г. У другой частцы «Віленскаго временника» выдадзены рапарты Штаба Віленскай ваенай акругі, Віленскага палявога аўдытарыяту з архіва Мураўёўскага музея аб ваенных дзеяннях за студзень 1863 – снежань 1864 гг. (281 дакумент). Паводле думкі складальніка: «...в истории этого восстания военные действия, можно сказать, занимают центральное место. Остальные же проявления революционного движения: манифестации, со- противления законным властям, изуверства над мирными жителями жандармов- вешателей, и т. п. лишь аксессуары главной исторической драмы, кулисы ко- торой закрылись, как только прекратились военные действия...»⁴.

Часткова можна пагадзіцца з заключэннем аўтара, што вылучаныя дакументы дазваляюць прасачыць не толькі ход ваенных дзеянняў, а таксама даведацца пра склад, агульную арганізацыю расійскіх войск і паўстанцкіх атрадаў, іх стратэгію і тактыку, зрабіць колькасныя падлікі забітых, параненых, палонных, спісы ўдзельнікаў, апісанні баталій. Аднак уся гэтая інфармацыя пададзена толькі з пазіцыі членаў расійскай адміністрацыі, якая не ўлічвала сведчанні супрацьлеглага боку (паўстанцкага).

Зборнік, складзены М. Цылавым, поўнасцю прысвечаны нарматыўнай базе сістэмы кіравання, распрацаванай М. Мураўёвым. Даследчык падаў у алфавітным парадку ўсе цыркуляры, распараджэнні, інструкцыі генерал-губернатара адносна палітычнай лініі ў беларуска-літоўскім рэгіёне за перыяд май 1863 г. – красавік 1865 г. Адны з іх надрукаваў цалкам, другія ў скарочаным варыянце⁵.

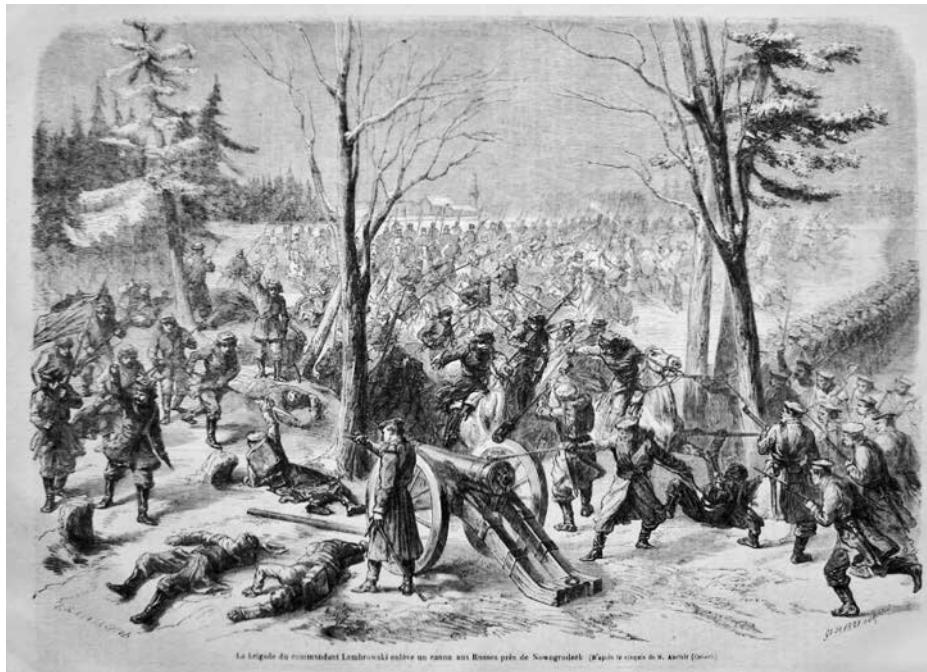
¹ Віленский временник. С. XXX.

² Тамсама. С. XXIV.

³ Тамсама. С. XXVIII.

⁴ Віленский временник. Ч. 2: Переписка по военным действиям с 10 января 1863 г. по 7-е января 1864 г. / сост.: А. И. Миловидов. Вильна: Губернская типография, 1915. С. XV.

⁵ Муравьев М. Н. Сборник распоряжений Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польского мятежа в Северо-Западной губернии 1863–1864 / сост.: Н. Цылов. Вильна: Типография А.К. Киркора, 1866. – 383 с.

Бой паўстанціка атраду ў ваколіцах Навагрудка. Гравюра з французскага штотыднёвіка «Le Monde illustré». 1864 г. Інтэрнэт-рэсурс

М. Каткоў у выданні пад назвай «1863 г.» сабраў артыкулы, нататкі, эсэ, якія выходзілі ў «Московских ведомостях», «Русском вестнике», «Современном летописе» і датычыліся «польскага пытання». Паводле відавай прыналежнасці дакументаў дамінуюць лісты карэспандэнтаў аб бягучых падзеях і дыпламатычная дакументацыя. Нягледзячы на выкарыстанне новых відаў крыніц, дзяржаўныя харктар перыядычных органаў вызначаў іх змест і падыходы да падзеі, што пераследвалі адзіную мэту – аргументаваць права Расійскай імперыі на беларуска-літоўскую землі¹.

Аднабаковая прадстаўленасць дакументальнага комплексу значна паўплывала на спектр аналізаваных праблем і інтэрпрэтацыю паўстання 1863–1864 гг. Польскі бок імкнуўся паказаць герайзм сваіх суайчыннікаў у «нацыянальна-вызваленчай барацьбе супраць Расійскай імперыі», стварыць храналогію падзеі у Каралеўстве Польскім², зафіксаваць у памяці нашчадкаў імёны ўдзельнікаў³,

¹ 1863 г. Собрание статей по польскому вопросу, помещавшихся в «Московских ведомостях», «Русском вестнике» и «Современном летописе» / сост. М. Н. Катков. Вып. 1. М.: Университетская типография на Страстном бульваре, 1887. – 662 с.

² Giller A. Historja Powstania Narodu Polskiego w 1861–1864 r.: w 4 t. Т. 2; Przyborowski W. Dzieje 1863 roku. Przez autora «Historyi dwóch lat»: w 3 t., 1897–1902. Т. 2.

³ Dubiecki M. Romuald Traugutt i jego dyktatura podczas powstania Styczniowego 1863–1864. Kraków: G. Gebethner, 1907. – 216 s.; Gederbaum H. Powstanie styczniowe. Warszawa: Gebethner i Wolff, 1917. – 439 s.

абгрунтаваць палітычныя пазіцыі сваіх партый¹. Расійскія гісторыкі ў якасці галоўнага аб'екту даследавання абрали сістэму кіравання, а ў якасці мэты – апраўданне яе рэакцыінасці ў дачыненні да «Паўночна-Заходняга Краю»². Адлюстраванне паўстання як «бунту польскай шляхты і ксяндзоў за неабменжаваныя права часоў Рэчы Паспалітай» акрэсліла аналіз яго сацыяльнага складу прадстаўнікамі толькі гэтых дзвюх груп³. Праўда, некаторыя аўтары звярталі ўвагу на ўдзел у падзеях 1860-х гг. іншых славёў насельніцтва, напрыклад вучнёўскай моладзі, службоўцаў, але харкторыстыка іх нацыянальнаага і сацыяльнага статусу не выходзіла за межы агульнапрынятай трактоўкі⁴. Цэнтральнае месца ў рускамоўных выданнях занялі вобраз «сапраўднага змагара» за «руssкое дело» М. Мураўёва і яго ўдалы палітычны курс супраць «палацізацыі»⁵.

У 1920-я гг. уносяцца пэўныя карэктывы ў базу крыніц. Гэта было прадыкатавана некаторымі зменамі ў гістарыяграфічнай традыцыі даследавання паўстання. Прадстаўнікі беларускай гістарычнай навукі (Я. Віткоўскі, У. Ігна-

М. М. Мураўёў. *Інтэрнэт-рэурс*

¹ Limonowski B. Historya powstania narodu polskiego 1863 i 1864. 2-e wyd. Lwów: Nak. Wydwo Polskiego, 1880. – 518 s.; Przyborowski W. Dzieje 1863 roku. Przez autora «Historyi dwóch lat»: w 3 t., 1897–1902. T. 2: Dzieje 1863 roku. Przez autora «Historyi dwóch lat». Kraków: Nakład i druk W. L. Anczyka i spółki, 1899. – 512 s.

² Berg H. B. Записки Н. В. Берга о польских заговорах, 1831–1862. М.: Изд-во «Русского архива», 1873. – 382 с.; Ratny B. Сведения о польском мятеже 1863 г. в Северо-Западной России: в 2 т.; Сидоров А. А. Польское восстание 1863 г. Исторический очерк.

³ 1863 г. Собрание статей по польскому вопросу, помещавшихся в «Московских ведомостях», «Русском вестнике» и «Современном летописе»; Брянцев П. Д. Польский мятеж 1863 г.

⁴ Краснянский В. Г. Из истории польского мятежа 1863 г. Минская гимназия в 1861–1865 гг. Б. м., 1901. С. 937–990; Миловидов А. И. Участие молодежи Северо-Западного края в мятеже 1863 г. и вызванная им реформа местных учебных заведений (по архивным материалам). Вильно: Тип. «Русский Почин», 1904. – 40 с.

⁵ Граф М. Н. Муравьев как деятель над укреплением прав русской народности в Гродненской губернии. 1831–1835 и 1863–1865 / сост. Е. Орловский. Гродно: Губернская Типография, 1898. – 31 с.; Граф Михаил Николаевич Муравьев. Записки его об управлении Северо-Западным краем и об усмирении в нем мятежа, 1863–1866 гг. СПб. – 46 с.; Миловидов А. И. Заслуги графа Н. М. Муравьева для православной церкви в Северо-Западном крае. Харьков: Типография Губернского правления, 1900. – 92 с.; Миловидов А. И. Меры, принятые к ограждению православного населения от латино-польской пропаганды в Северо-Западном крае (Отиск из Виленского календаря). Вильна: Типография Вил. Прав. Св.-Духовского Братства, 1900. – 35 с.; Пороховичуков А. А. Подвиг Муравьева настольная книга правителям и правительствам. – 50 с.

тойскі, Ф. Турук, І. Цвікевіч і інш.)¹ адышлі ад вывучэння гісторыі падзеяў 1863–1864 гг. у агульнаімперскім маштабе, а звярнуліся непасрэдна да тэрыторыі Беларусі. Як прафесійныя гісторыкі ў сваіх даследаваннях яны карысталіся першакрыніцамі. Галоўнае адрозненне іх прац ад распрацовак даследчыкаў папярэдняга перыяду – наяўнасць у большасці даследаванняў спасылак на выкарыстаную літаратуру. Згодна з бібліографічнымі спісамі тагачасных публікаций, аўтары актыўна выкарыстоўвалі дакументы з былога ЦДАКР фонда 109 «Его Імператорскага Величества собственнай канцелярии. Отделение III. О беспорядках в Царстве Польском и западных губерниях». Частку гэтых матэрыялаў супрацоўнікі Польскага сектара Інбелкульта апубліковалі ў зборніку дакументаў, сама назва якога падкрэслівала навуковыя прыярытэты 1920-х гг. (рэгіяналістыка): «1863 г. на Міншчыне»². Яго камплектацыя грунтавалася на даследчых задачах і асноўны масіў крыніц прадстаўлены службовай перапісکай – рапартамі жандарскага штаб-афіцэра Мінскай губерні, ваенных начальнікаў і начальнікаў жандарскіх прайленняў Пінскага, Ігуменскага, Навагрудскага і іншых паветаў, данясеннямі Мінскага губернатара. Уведзены ў навуковы ўжытак дакументальны комплекс паводле свайго паходжання і разнастайнасці відаў не з'яўляўся наватарскім. Аднак яго ўнікальнасць заключалася ў сістэматызацыі крыніц паводле тэрытарыяльнага прынцыпу, навізне іх інфармацыйнага патэнцыялу, які датычыўся непасрэдна беларускай тэрыторыі. Калекцыю копій выяўленых матэрыялаў Я. Віткоўскі сабраў у архіве Інбелкульта, на аснове якой ствараліся ўсе пазнейшыя працы.

Дзяякуючы заходкам даследчыка, у 1928 г. у працы С. Агурскага «Очерки по истории революционного движения в Белоруссии. (1863–1917)» упершыню былі апублікованы лацінкай усе 7 нумароў «Мужыцкай праўды». Па словах С. Агурскага, ён скарыстаў копіі, якія зрабіў Я. Віткоўскі з арыгіналаў, што заходзіліся ў справе № 230 пад назвай «О возмутительных возвзваниях» фонда аддзялення III, экспедыцыі I былога ЦДГА Масквы³. І хая гісторыкі⁴ даволі часта крытыкуюць С. Агурскага за арфаграфічныя і стылістычныя

¹ Віткоўскі Я. Паўстаньне 1863 году і расійскі рэвалюцыйны рух пачатку 1860 гадоў (Справа па паўстаннія праграм і дзеянасьці паводле падпольных выданьняў) Кн. 3. Мінск: Беларус. АН, Польскі сектар, 1931. – 169 с.; Ігнатоўскі У. 1863 год на Беларусі. Нарыс падзеяў // Запіскі аддзелу гуманітарных навук. Працы Інст-ту гіст. навук. Мінск: Бел. АН, 1930. – 274 с.; Турук Ф. Белорусское движение. Очерк национального и революционного движения белорусов. М.: Под/отдела Инвалидов, 1921. – 129 с.; Цвікевіч Ів. Кастусь Каліноўскі (К 60-годдзю яго смерці). Біяграфічна-гістарычны нарыс // Польмія. 1924. № 2. С. 3–18.

² 1863 г. на Міншчыне (Материалы отдела III отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии) / Инбелкульт. Польский отдел. Историческая комиссия: собр. и обраб. Я. Витковский, О. Яневич, Л. Лех. Минск: Инбелкульт, 1927. Вып. 1. – 216 с.

³ Агурский С. Х. Очерки по истории революционного движения в Белоруссии (1863–1917). Минск: Белорус. Гос. Изд-во, 1928. – 348 с.

⁴ К. Калиновский. Из печатного и рукописного наследия / под общ. ред. А. А. Платонова (Подерей). Мінск: Беларусь, 1988. 208 с.; Паўстаньне 1863 года: «Мужыцкая праўда» і «Лісты з-пад шыбеніцы» / тэксты і камент. Я. Запруднік, Т. Э. Бэрд. Нью-Ёрк: Фундацыя ім. П. Крэчэўскага, 1980. – 71 с.

MUZYCKAJA PRAUDA.

Dziecińki!

Minuło uze toje, kali zdawało się usim, szto muzycka ruka zdasee tolko da sachī. —ciepier nastau taki czas, szto my sami možem pisaci, i to pisaci takuju praudu sprawiedliwu jak Boh na niebi. O zahrenie nasza prauda i jak małanka piercecie pa swiecili Niechaj paznajuć szto my možem nie tolko karmiť swaim chlebom, no jeszce i uczyć swajej muzyckoj praudy.

Pytali i pytajūc u sie, szto czuwaci na swieci, chto nam biedym muzykam dać wolność? No praudu skazauszy mało chto chocze skazaci tak jak sumienie kaže — pa sprawiedliwości. My muzyki, braty waszyje, my wam budziem hawaryę ceſſuju praudu, tolko smeħajcie nas!

Maskali, czynoumki i minoho panou, буде́ць пі-
repyniać pismo nasze da was; no najduć siu ludzie
i z muzykou razumniejszyje i z pansko-ho rodu i z
miasteczkowych, szto choczuć waszej swobody,
waszho szczęścia. —jony to wam sami heto pismo
dawaci budut, kab' wy znali chto wasz przyjaciel, a
chtó wasz wroch.

Sześć lat uze minuło jak packali hawaryę a swa-
bodzie muzyckoj. Hawaryli, talkawali i pisali mno-
ho, a nieczo ho nie zrabili. A hetu manifest szto Car
z Senatom i z panami dla nas napisau, to taki durny,
szto czort wiedaje da czecho jen padobny, —ni-
jakoj u nion nienia praudy, niema z jeho dla nas
nijakoj karyści. Parabili Kancelaryi, zrabili sud,
jakby heto nie usio ronno brać u straku ezy z
sudom, ezy bez suda. Parabili Pisarou, Pasredni-

Фотакопія першага нумара «Мужыцкай праўды». Архіў аддзела гісторыі беларускай дзяржаваўнасці ІГ НАНБ

В. Шалькевіч: «Характерная черта этих работ – сравнительно узкая источниковедческая база, недостаточная методологическая зрелость. Поэтому 20-е годы важны для нас не своими достижениями, а своими исследованиями, постановкой многих проблем...»⁵. Нельга не пагадзіцца з даследчыкам, што гісторыяграфія вылучанага этапу мела шэраг станоўчых момантаў: акцэнтуацыя

¹ Ігнатоўскі У. Вынікненне і зьмены організаціі цэнтраў паўстаньня 1863 года на Беларусі // Польмія. 1927. № 3. С. 183–198; Віткоўскі Я. Паўстаньне 1863 году і расійскі рэвалюцыйны рух пачатку 1860 гадоў (Спраба парапінання праграм і дзеянасці паводле паводле падпольных выданьняў). Кн. 3. Мінск: Беларус. А. Н., польскі сектар, 1931. – 169 с.; Турук Ф. Белорусское движение. Очерк национального и революционного движения белорусов.

² Цвікевіч Ів. Кастьусь Каліноўскі (К 60-годдзю яго смерці). Біяграфічна-гістарычны нарыс. С. 3–18.

³ Агурский С. Х. Очерки по истории революционного движения в Белоруссии (1863–1917). – 348 с.

⁴ Повстанческое движение в Гродненской губернии 1863–1864 гг.: сб. док. / сост. Т. Ю. Афанасьев [и др.]; под ред. Д. В. Карева. Брест: Академия, 2006. С. 7.

⁵ Шалькевіч В. Ф. Кастьусь Каліновский: страницы биографии. Минск: Университетское, 1988. С. 35.

недакладнасці, гэта была першая ў гісторыяграфіі паўнавартасная публікацыя «Мужыцкай праўды».

Нягледзячы на агульны факталагічны і дакументальны фундамент, аналітычны заключэнні гісторыкаў па праблеме атрымоўваліся розныя. Адны з іх (У. Ігнатоўскі, Я. Віткоўскі, І. Цвікевіч), падкрэсліўшы наяўнасць рэгіянальных асаблівасцей падзеі 1863–1864 гг., у рамках марксісцкай метадалогіі надалі ім харктар «класавай барацьбы супраць паноў і нацыянальна-вызваленчай супраць царызму»¹, а ў правадыры «беларускай аграрна-саслоўнай рэвалюцыі» залічылі К. Каліноўскага². Іншыя (С. Агурскі) працягвалі канстатаваць «шляхецка-клерыкальныя шавіністичныя асновы» рэалій 1860-х гг.³ Прычына такіх яўных фальсіфікатаў, як адзначае сучасны беларускі даследчык Дз. Караў, крыеца ў тым, што «политический элемент в этих работах доминировал над целями научного исследования. Очень слабо и фрагментарно использовались источники»⁴.

Падобную ацэнку працам 1920-х гг. даў

рэгіянальной спецыфікі паўстання 1863–1864 гг. (павятовы, гарадскі маштаб падзеі)¹, публікацыя новых крыніц², пастановка больш дробных навуковых пытанняў³.

Замежныя даследаванні 1920-х гг. грунтаваліся ў асноўным на дакументах мясцовых архіваў. Напрыклад, праца Н. Гельбера, пабудаваная на актавым матэрыяле Венскага дзяржаўнага архіва і архіва Кракаўскай акадэміі навук, за сядржавае ўвагу на ўдзеле нацыянальных меншасцяў (грабрэяў) у падзеях 1863–1864 гг.⁴ Праўда, тэрыторыя Беларусі ў ёй не разглядалася. Аднак рэгіянальная спецыфіка выкарыстанага дакументальнага корпусу значна ўзбагачала комплекс крыніц па агульнай гісторыі паўстання 1863–1864 гг. У гэты ж час з'явілася традыцыя складання слоўнікаў і спісаў удзельнікаў паўстання 1863–1864 гг. са сціслымі біяграфічнымі анатацыямі, якія для сучасных даследчыкаў выступаюць у ролі своеасаблівой першакрыніцы, бо арыгіналы дакументаў (ведамасці, спісы, судовыя справы), што аналізаваліся тагачаснымі гісторыкамі, захаваліся дрэнна⁵.

У 30-я гг. ХХ ст. новыя дакumentы гісторыкамі фактычна не ўжываліся. Пераважна працоўваліся апублікованыя яшчэ ў канцы XIX – пачатку XX ст. матэрыялы («Віленский временник», «Сборник распоряжений Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польского мятежа в Северо-Западной губернии 1863–1864»). Некаторыя даследчыкі спрабавалі пашырыць кола крыніц і адысці ад выкарыстоўвання традыцыйна разгляданых архіваў (ЦДАКР і ЦДГА Масквы). Так, С. Драніцын звярнуўся да дакumentальнага комплексу былых Кіеўскага і Ленінградскага (цяпер Санкт-Пецярбургскага) гістарычных архіваў⁶, А. Станкевіч – да асабістых архіваў (Р. Керанскага, інжынера Л. Дубейкаўскага, ксяндза У. Талочкі, сваякоў А. Гурыновіча і г. д.)⁷. Аднак колькасць уведзеных матэрыялаў была нязначная і кардынальна новай інфармацыі яны не ўтрымлівалі. У рамках пануючага ў савецкай навуцы матэрыялістычнага падыходу, сутнасць якога заключалася ў дэманстрацыі «барацьбы класаў», галоўнай сюжэтнай лініій гістарыяграфіі 1930-х гг. стала вызначэнне сацыяльнай базы паўстання 1863–1864 гг. Адны з даследчыкаў настойвалі на сялянскім

¹ 1863 г. на Міншчыне (Материалы отдела III отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии). Минск: Инбелкульт, 1927. Вып. 1. – 216 с.; Цітавіч С. Г. 1863 год у Горы-Горках быўшай Магілёўскай губерні. Мінск: Друк Бел. акад. навук, 1929. – 124 с.

² 1863 г. на Міншчыне (Материалы отдела III отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии). Вып. 1; Агурский С. Х. Очерки по истории революционного движения в Белоруссии. (1863–1917). Минск: Белорус. Гос. Изд-во, 1928. – 348 с.

³ Мялешка М. Сялянскае пытаньне ў часе паўстання 1863 году ў Беларусі // Польмія. 1926. № 28. С. 183–184.

⁴ Gelber N. Die Juden und der polnische Aufstand 1863. Wien, Leipzig: R. Löwit, 1923. – 235 s.

⁵ Gederbaum H. Powstanie styczniowe. Warszawa: Gebethner i Wolff, 1917. – 439 s.; Gelber N. Die Juden und der polnische Aufstand 1863.

⁶ Драніцын С. Н. Польськое восстание 1863 г. и его классовая сущность. Л.: СОЦЭКГИЗ, 1937. – 362 с.

⁷ Станкевіч А. Д. Да гісторыі беларускага палітычнага вызвалення. Вільня: Шлях моладзі, 1934. – 128 с.

характары паўстання¹, другія – на дробнабуржуазным², трэція – на памешчыцкім³.

У польскай гістарыяграфіі гэтага часу навукоўцы актыўна распрацоўвалі корпус мемуарнай літаратуры, якая дазволіла развіць напрамак рэгіянальнай гісторыі падзеяў 1863–1864 гг.⁴ Асаблівая ўвага была звернута да «ролі крэсаў усходніх у барацьбе нашай (палякаў – A. Ф.) за незалежнасць»⁵. Зразумела, усе выйсновы падводзіліся пад прэтэнзіі польскага боку на беларуска-літоўскія губерні, але засяроджванне ўвагі на адзначанай тэрыторыі падкрэслівала важнасць факттару яе прысутнасці ў рэаліях 1863–1864 гг.

1940-ы год адзначыўся выходам у свет другога тома зборніка серыі матэрыялаў па гісторыі Беларусі, праца над якой пачалася яшчэ ў канцы 1920-х гг. Аднак хвала рэпрэсій 1930-х гг. значна замарудзіла выпуск адзначанага то му, бо вымагала карэннай змены навуковага падыходу да выбаркі дакументаў. Аб выдавецкіх спазненнях з прычыны канцэптуальнай перапрацоўкі ў камплектацыі крыніц згадваюць і самі складальнікі ў прадмове да выдання. Сёмы раздзел зборніка ўключае 93 дакументы і мае назыву «Беларусь у часы паўстання 1863 г.». Практычнае значэнне адзначанага аспекту аўтары бачылі ў tym, што «ён упершыню дае дакументальнае асвятленне пытання аб падзеях паўстання на тэрыторыі Беларусі і аб адносінах да яго розных сацыяльных класаў і класавых групіровак беларускага народа»⁶. У гэтай заяве складальнікі акрэслілі даследчыя задачы публікацыі і яе канцэпцыю. Раздзел сфарміраваны з аднастайнай катэгорыі крыніц – дзелавой перапісکі прадстаўнікоў ніжэйшага ўзроўню апарату кіравання Расійскай імперыі (данісенні, рапарты, паведамленні шэфу жандараў Даўгарукаў). Іх колькасць складае 63 дакументы (або 67 % ад агульнага ліку апублікованых). Матэрыялы паходзілі пераважна з архіву Інстытута гісторыі (хутчэй за ёсё з калекцыі Я. Віткоўскага) – 57 адзінак, астатнія колькасць прыходзілася на ЛАЦГА (20 адзінак), Мінскі (1), Магілёўскі (2), Віцебскі (8) гістарычныя архівы і мемуарныя запісы. Некаторыя дакументы пададзены ўрывачна – № 1, 5, 7 «Мужыцкай праўды» і «Маніфест Цэнтральнага камітэта». У асноўным тэматычная выбарка прадстаўлена матэрыяламі аб адносінах і дачыненні сялян да паўстання 1863–1864 гг. (39 адзінак)

¹ Драницын С. Н. Польское восстание 1863 г. и его классовая сущность; Шустер У. Из истории восстания 1863 г. на Литве: в 2 т. // Исторический архив. Труды археографического сектора. 1936. Т. 1. С. 85–96.

² Віткоўскі Я. Паўстанье 1863 году і расійскі рэвалюцыйны рух пачатку 1860 гадоў (Спро ба парабананыя праграм і дзеянія паводле падпольных выданьняў) Кн. 3. Мінск: Беларусь. АН, Польскі сектар, 1931. – 169 с.

³ Лясковский А. И. Литва и Белоруссия в восстании 1863 года. Берлин: Арзамас, 1939. – 189 с.

⁴ Guściora F. Powstanie styczniowe na Polesiu. Brześć nad Bugiem: Dziennik Urzędowy, 1937. – 36 s.; Powstanie Styczniowe na terenie województwa Nowogródzkiego / oprac. Czesław Zgorzelski. Wilno: Nakl. Dziennika Urzędowego Kuratorjum Okręgu Szkolnego Wileńskiego. – 32 s.

⁵ Guściora F. Powstanie styczniowe na Polesiu.

⁶ Документы і матэрыялы па гісторыі Беларусі: у 4 т., 1936–1954. Т. 2: Документы і матэрыялы па гісторыі Беларусі (1772–1903) / пад рэд. Н. М. Нікольскага [і інш.]. Мінск: Выд-ва АН БССР, 1940. С. 17.

і аб урадавай палітыцы (37 адзінак). Складальнікі зборніка імкнуліся надаць падзеям 1863–1864 гг. класавы харктар і паказаць «барацьбу беларускіх сялян супраць польскіх паноў»¹. Нягледзячы на такую запраграмаванасць і канстатацию фактаў толькі з боку расійскіх улад, даследчыкі змаглі папоўніць дакументальны комплекс па гісторыі паўстання 1863–1864 гг. матэрыяламі афіцыйнага справаводства, якія непасрэдна датычыліся тэрыторыі сучаснай Беларусі.

Другая сусветная вайна таксама ўнесла пэўныя карэктывы ў распрацоўку тэматычнай базы крыніц. Неабходнасць дэманстрацыі герайчных прыкладаў для грамадзян БССР актуалізавала зварот і да постаці К. Каліноўскага. Вузкая накіраванасць даследаванняў (біяграфістыка) сама па сабе вымагала ўжывання новага корпусу крыніц. Навацыяй другой паловы 1940–1950-х гг. стала выкарыстанне біяграфічных дакументаў аб паходжанні роду Каліноўскіх (метрык, пасведчанняў аб шлюбах, хадайніцтваў на земельныя выкупныя і дароўныя аперацыі), універсітэцкіх асабістых і судова-следчых спраў К. Каліноўскага, эпістолярных сведчанняў яго сяброў і паплечнікаў. Пошукавая праца праводзілася ў былых архівах Ленінградскага (цяпер Санкт-Пецярбургскага) універсітэта, Сената, ЦДАКР (Масква), ЦДА Літоўскай ССР (Вільнюс) і ЦДГА БССР (Гродна), што значна пашырыла геаграфію месц заходжання тэматычных крыніц. Вядучымі спецыялістамі ў гэтай вобласці сталі У. Перцаў, І. Лушчыцкі, А. Смірноў, С. Драздоў. Аднак праблемным месцам усіх публікаций з'яўлялася цытаванне «Мужыцкай праўды» ў перакладзе на тагачасную беларускую ці рускую мовы, без спасылак на месца захоўвання і ступень аўтэнтычнасці дакумента. Аўтарамі адназначна быў створаны вобраз К. Каліноўскага – «абаронцы сялянскіх інтарэсаў». Тым часам ацэнкі яго палітычных пазіцый разышліся: ад упэўненага сцвярджэння аб намерах стварэння «нацыянальной незалежнасці Беларусі»² да выказвання ідэі «федэратыўнага саюзу з Расіяй»³.

Тэндэнцыя залежнасці выкарыстання дакументаў ад прадмета даследавання развівалася і ў наступныя гады. Так, у канцы 50-х гг. ХХ ст. у савецкай гісторыяграфіі актыўна распрацоўвалася тэма рэвалюцыйных сувязяў народаў Расіі і Польшчы. Таму навізна базы крыніц гэтых выданняў заключалася ў сістэмным вывучэнні публіцыстычных твораў лідараў расійскіх і еўрапейскіх рэвалюцыйных рухаў, партыйных і дыпламатычных дакументаў, перыёдыкі часоў паўстання. Гістарычныя рэаліі 1863–1864 гг. пераламляліся праз прызму злучанага аналізу падзеяў рускага рэвалюцыйна-дэмакратычнага руху і паўстання 1863–1864 гг., іх узаемазвязанасці і ўзаемадапаўняльнасці⁴.

¹ Документы і матэрыялы па гісторыі Беларусі: у 4 т., 1936–1954. С. 17.

² Перцаў У. Каствуя Каліноўскі // Польмя. 1945. № 9. С. 140.

³ Драздоў С. З рэвалюцыйнай дзеянасці Каствуя Каліноўскага на Гродзеншчыне // Нёман. 1958. № 2. С. 174–182; Лушчыцкі І. Соцыяльна-палітычныя погляды Каствуя Каліноўскага // Польмя. 1949. № 8. С. 123–133; Смирнов А. Константин Калиновский борец и мыслитель // Вопросы философии. 1951. № 2. С. 105–113; Он же. Константин Калиновский. Минск: Изд-во АН БССР, 1950. – 26 с.

⁴ Жукоўскі А. Герцэн і «Мужыцкая праўда» // Беларусь. 1956. № 9. С. 29; Ковалевский Н. Русские революционная демократия и январское восстание 1863 г. в Польше. М.: Изд-во «Иностранной лит.», 1953. – 314 с.

1960-я гг. у распрацоўцы крыніцазнаўчай платформы праблематыкі сталі асабліва працунымі. У сувязі са святкаваннем стагоддзя паўстання 1863–1864 гг. ім зацікавіліся не толькі гісторыкі, але і літаратуразнаўцы, філосафы, філолагі і г. д. З аднаго боку, міждысцыплінарны падыход значна ўзбагаціў кола крыніц адносна іх разнавіднасцей, паходжання і тэматыкі. З другога – у засвяенні тэматычнага дакументальнага корпусу назіралася пераймальнасць выкарыстання тых відаў матэрыялаў, якія былі ўведзены ў навуковы ўжытак у 40–50-я гг. ХХ ст.

Структура калекцый крыніц, на якіх базіраваліся працы, што асвятлялі падзеі 1863–1864 гг. у рамках агульнарасійскай і агульнаеўрапейскай рэвалюцыйнай сітуацыі, у параўнанні з падобнымі даследаваннямі канца 50-х гг. ХХ ст., фактычна не змянілася. У комплексе архіўных дакументаў пераважалі пракламацыі, лістоўкі, адозвы, рукапісы ўспамінаў палітычных лідараў, у апублікаваных – поўныя зборы твораў расійскіх ідэолагаў грамадскіх рухаў (Герцэна, Чарнышэўскага і г. д.). Назапашванне публіцыстычнай крыніцазнаўчай базы ў 1960-я гг. адбывалася праз папаўненне яе дакументамі з рукапісных аддзелаў дзяржаўных бібліятэк Вільнюса, Варшавы, Масквы, Кіева і Мінска, а tym самым пашыраўся патэнцыял іх інфармацыйных магчымасцяў. Верыфікацыяй і практичнай апрабацыяй публіцыстыкі па гісторыі паўстання 1863–1864 гг. інтэнсіўна займаліся аўтарскія калектывы зборнікаў артыкулаў пад рэдакцыяй М. Нечкінай «Революционная ситуация в России 1859–1861 гг.» і пад рэдакцыяй У. Караблюка «Восстание 1863 г. и русско-польские революционные связи 60-х гг.»¹. У рамках гэтага даследчага напрамку былі створаны і асобныя працы². Уся ўвага засяроджвалася на раскрыці ўнутрыпалітычнай сітуацыі 1860-х гг. у Польшчы, Літве і Беларусі, устанаўленні ступені пераймальнасці ідэй расійскай рэвалюцыйнай дэмакратыі кіраунікамі паўстання, іх адносін, узроўню арганізацыі дапамогі першых другім. Галоўная выснова заключалася ў вызначэнні рэвалюцыйна-дэмакратычнага характару падзеі 1863–1864 гг., якія быццам бы бралі пачатак з народных рухаў Еўропы і мелі за мэтu агульнаімперскую рэвалюцыю. Такая відавая спецыфіка дакументальных крыніц

¹ Бикулич В. Б. О русско-польско-литовско-белорусских революционных связях периода восстания 1863–1864 гг. (Материалы ЦГИА Лит. ССР) // Революционная ситуация в России 1859–1861 гг. / под ред. М. В. Нечкиной. М.: Наука, 1965. С. 301–313; Богданов Г. В. Алфавитный список участников революционного движения в русской армии за 1861–1863 гг. // Восстание 1863 г. и русско-польские революционные связи 60-х гг.: сб. ст. и материалов; под ред. В. Д. Караблюка. М.: АН СССР, 1960. С. 489–638; Лазутка С. А. Революционная ситуация в 1859–1862 гг. в Литве // Революционная ситуация в России 1859–1861 гг. / под ред. М. В. Нечкиной. М.: Наука, 1960. С. 480–500; Смирнов А. Манифестационное движение в Белоруссии и Литве 1861 г. // Революционная ситуация в России 1859–1861 гг. / под ред. М. В. Нечкиной. М.: Наука, 1960. С. 460–480; Фильгус В. Е. Карта революционного движения в русской армии в 1861–1863 гг. // Революционная ситуация в России 1859–1861 гг. / под ред. М. В. Нечкиной. М.: Наука, 1960. С. 238–245.

² Дьяков В. А. Революционное движение в русской армии и восстание 1863 г. М.: Наука, 1964. – 447 с.; Фалькович С. М. Идейно-политическая борьба в политическом освободительном движении 50–60-х гг. 19 в. М.: Наука, 1966. – 334 с.

абумовіла аднабаковасць асвятлення праблемы і не дазволіла паглыбіцца ў яе сутнасць.

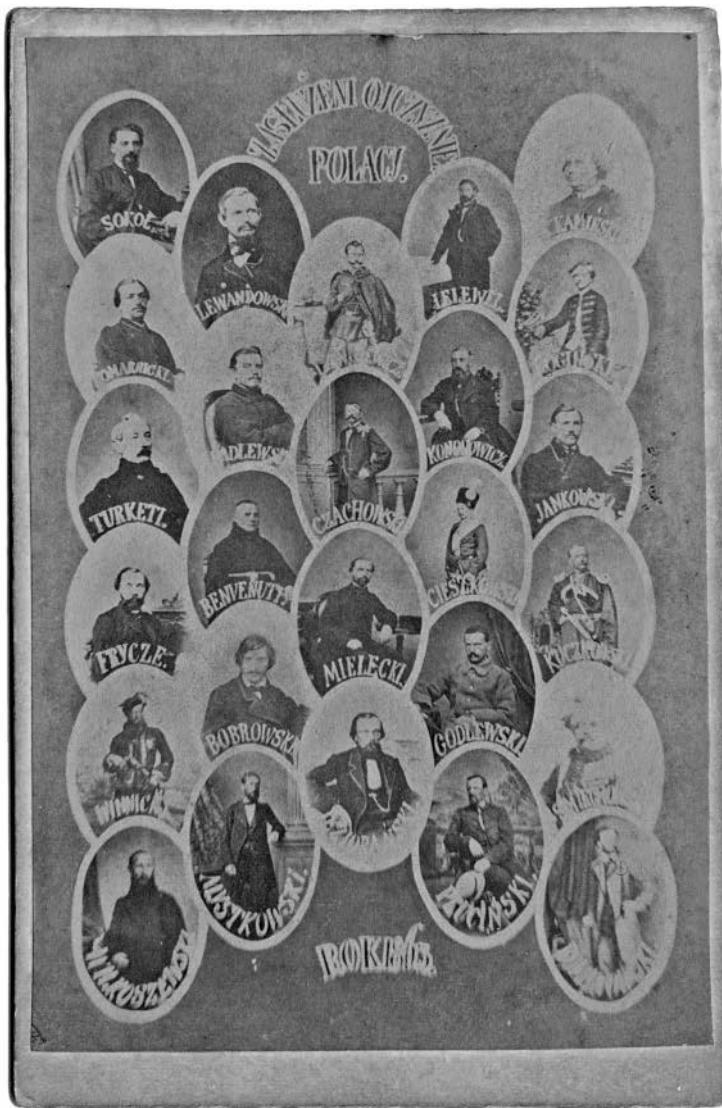
У 1960-я гг. гісторыкі працягвалі займацца таксама біяграфістыкай. Ужыты для напісання біяграфічных нарыйсаў комплекс асабістых дакументаў узбагаціўся па змесце і персаналіях, бо ў цэнтры даследчай цікавасці апынулася розныя выдатныя асобы польскага, беларускага, літоўскага грамадска-палітычнага руху 60-х гг. XIX ст. (В. Урублеўскі, З. Серакоўскі, Б. Шварц, Ф. Ражанскі і г. д.)¹. Усе яны называліся вучнямі і паслядоўнікамі расійскіх рэвалюцыянераў-дэмакратаў, сапраўднымі сябрамі К. Каліноўскага, які падранейшаму разглядаўся як выразнік сялянскіх інтэрэсаў². Дадзеная група даследаванняў напісана больш у публіцыстычным жанры, чым навуковым, тым не менш сабраны ў ім факталаґічны матэрыял адрозніваецца навізной.

У 60-я гг. ХХ ст. сумеснымі намаганнямі польскіх і савецкіх гісторыкаў складзена 5 зборнікаў дакументаў з цэнтральных архіваў СССР, Польшчы, Літоўскай ССР і БССР. Гэта быў міжнародны археаграфічны праект паводле дамовы аб навуковым супрацоўніцтве паміж АН СССР і Польскай АН, падпісанай 28 сакавіка 1957 г. Выданнем серыі зборнікаў «Паўстанне 1863 г. Матэрыялы і дакументы» займалася спецыяльна створаная камісія, у склад якой увайшлі супрацоўнікі Інстытута славяназнаўства АН СССР У. Караплюк, І. Мілер, намеснік кіраўніка Галоўнага архіўнага праўлення МУС СССР Л. Якаўлеў. Польскі бок прадстаўлялі супрацоўнікі Інстытута гісторыі Польскай АН С. Кяневіч, Э. Халіч і адзін з кіраўнікоў Галоўнай дырэкцыі дзяржаўных архіваў Польшчы К. Канарскі. Крытэрыі і прынцыпы падбору матэрыялаў указваліся ў інфармацыйным лісце камісіі, дзе строга дэкларавалася, што «в центре внимания должны стать важнейшие проблемы развития прогрессивных идей, революционных связей польского народа и народов СССР, революционной борьбы масс, а не тот круг вопросов, который искусственно выпячивался дворянско-буржуазной националистической историографией Польши и России»³. У выніку так і атрымалася. Першая публікацыя сфарміравана з дакументаў, якія

¹ Абрамавичюс В. Е. Валерий Врублевский // К столетию героической борьбы «За нашу и вашу свободу»: сборник статей и материалов о восстании 1863 г.; под ред. В. А. Дьякова. М.: Наука, 1964. С. 117–172; За нашу и вашу свободу: Герои 1863 г. [сб.] / сост. В. Я. Дьяков. М.: Молодая гвардия, 1964. – 447 с.; Мальдзіс А. Сказ пра забытых герояў // Маладосць. 1964. № 10. С. 138–142; Морозова О. П. Материалы к биографии Бронислава Шварца // К столетию героической борьбы «За нашу и вашу свободу»: сб. ст. и материалов о восстании 1863 г. / под ред. В. А. Дьякова. М.: Наука, 1964. С. 125–175; Шпадарук И. Борцы за народное дело. Минск: Беларусь, 1968. – 110 с.

² Кісялёў Г. Выдающийся революционный демократ // Коммунист Белоруссии. 1964. № 3. С. 76–77; Ён жса. З думай пра Беларусь. Даследванні і знаходкі з гісторыі беларуска-літоўскага рэвалюцыйнага руху другой паловы 19 ст. Мінск: Беларусь, 1966. – 517 с.; Ён жса. Летапіс незабыўнага жыцця // Польмія. 1964. № 4. С. 158–170; Ён жса. Старонкі вялікага жыцця // Польмія. 1963. № 1. С. 127–140; Майхровіч С. Кастусь Каліноўскі і сялянскае паўстанне 1863 г. // Работніца і сялянка. 1963. № 1. С. 17; Смирнов А. Кастусь Калиновский. Минск: Госиздат БССР, 1963. – 199 с.

³ Шумейко М. Ф. Из истории подготовки международных археографических публикаций (Методические рекомендации по археографической обработке документов серии сборников «Восстание 1863 г.») // Беларускі археаграф. штогодн. 2010. № 11. С. 276.

Фотаздымак «Заслужаныя перад Радзімай палякі. 1863 год» – правобраз сучасных паштовак, які ўвекавечвае памяць пра лідараў нацыянальна-вызваленчага руху пачатку 1860-х гг.

Гродзенскі дзяржаўны гісторыка-археалагічны музей

адносяцца да ўнутрыпалітычнай сітуацыі на тэрыторыі Літвы і Беларусі ў 1861–1862 гг.¹; другая прысвечана руска-польскім сувязям канца 50-х – пачатку 60-х гг. XIX ст. У ёй найбольш поўна прадстаўлена агітацыйна-публіцыстычная літаратура рэвалюцыйных арганізацый². Перапіска намеснікаў Каралеўства Поль-

¹ Революционный подъём в Литве и Белоруссии в 1861–1862 гг.: сб. док. / редкол.: В. Дьяков, В. Жиголов. М.: Наука, 1960. – 705 с.

² Русско-польские революционные связи: сб. док. в 2 т. / редкол.: В. Дьяков (отв. ред.) [и др.]. М.: АН СССР, 1963.

скага склала змест трэцяга зборніка. Яго фундаментальнае значэнне самі аўтары акрэслі як базу «для осмысленія и оценкі политики царизма по отношению к Польше, охваченой революцией»¹. Чацвёрты зборнік закрануў грамадска-палітычны рух адпаведнага перыяду ва Украіне². Пяты непасрэдна датычыўся паўстання 1863–1864 гг. у Беларусі і Літве³. Сюды ж можна далучыць публікацыі мемуарных нататаў удзельнікаў падзеяў 1863–1864 гг.⁴ Даследчыкі правялі грунтоўную пошукавую і археаграфічную працу. Апошній надавала-ся вялікая ўвага, бо нават была распрацавана Г. Кісялевым (кіраўнік адной з групы складальнікаў зборніка) «Памятка по археографіческой обработке документов серии сборников “Восстание 1863 г.”»⁵. Станоўчым момантам з'яўляецца публікацыя дакументаў усемагчымых выяўленых тыпаў і відаў розна-га паходжання, адміністрацыйнага ўзроўню і тэрытарыяльнай прыналежнас-ці. Яны друкаваліся на мове арыгінала з абвязковым перакладам на рускую. Разам з тым парадаксальна выглядае друкаванне «Мужыцкай праўды» толькі ў адаптацыйным перакладзе на рускую мову. Незразумелым з'яўляецца і мета-далагічны падыход некаторых зборнікаў да адбору дакументаў па месцы зна-ходжання. Так, матэрыялы зборніка па Украіне паходзяць пераважна з мясцо-вых архівасховішчаў, а ў выданні «Восстание 1863 года в Литве и Белоруссии»⁶ з 278 надрукаваных крыніц 191 адзінка (68,7 %) узята з ЦДА Літоўскай ССР. З ЦДГА БССР (г. Мінск) – толькі 8 адзінак (2,8 %), з ЦДГА БССР (г. Гродна) – 33 дакументы (11,8 %). Астатнія колькасць матэрыялаў прыходзіцца на архі-вы і бібліятэкі Масквы і Ленінграда (цяпер Санкт-Пецярбург). 54 дакументы зборніка маюць арганізацыйны харектар і закранаюць пытанні па распаў-сюджванні агульнага паўстанцкага руху на польскіх, беларускіх, літоўскіх і ўкраінскіх землях. Падзеям 1863–1864 гг. непасрэдна на беларускай тэрыто-рый прысвечана 108 дакументаў. З іх 13 датычацца былой Віцебскай губерні, 14 – Магілёўскай, 20 – часткі Віленскай, 26 – Мінскай, 35 – Гродзенскай. У агульным аб’ёме яны нязначна саступаюць матэрыялам, што раскрываюць гісторыю паўстання на літоўскіх землях – 115 дакументаў. Аднак у параўнанні з асобнымі губернямі адчуваеца вялікая розніца. Так, на Ковенскую губер-ню адведзена 55 адзінак, Аўгустоўскую – 30, частку Віленскай – 30.

На нераўнамернасць асвятлення падзеяў і праблему адбору дакументаў звярталі ўвагу даследчыкі яшчэ ў 1960-я гг. Так, адзін з рэцензентаў серыі

¹ Переписка наместников Королевства Польского в 1861 г. / под ред. С. Кеневича. Вроцлав, Krakow: Изд-во ПАН, 1964 г. С. XXII.

² Общественно-политическое движение на Украине 1863–1864 гг.: сб. док. / редкол. В. Королюк [и др.]. Киев: Наукова Думка, 1964. – 551 с.

³ Восстание 1863 года в Литве и Белоруссии: сб. док. / редкол: В. Дьяков, В. Жиголов, Ю. Жюгжда. М.: Наука, 1965. – 586 с.

⁴ Показания и записки о польском восстании 1863 года. Оскар Авейде. М.: АН СССР, 1964. – 663 с.

⁵ Шумейко М. Ф. Из истории подготовки международных археографических публикаций. С. 279–288.

⁶ Восстание 1863 года в Литве и Белоруссии: сб. док. – 586 с.

публікацый (М. Улашчык) зазначаў, што «событиям в Украине, где восстание было выражено слабее, посвящено 2 тома, в то время как центру восстания – Литве – один том»¹.

Навуковыя казусы ўзнікалі і ў высновах гісторыкаў. Іх ацэнкі не адпавядалі інфармацыі апублікованых крыніц, што выклікала неабходнасць карэкцыі наяўных канцэпций і тэндэнцый. Тыповым стала пазбяганне многімі аўтарамі аналітычных заключэнняў наконт самых спрэчных пытанняў (сацыяльнага і нацыянальнага) у гісторыі падзеяй 1863–1864 гг. Таму фундаментальных прац на гэтым этапе фактычна створана не было, акрамя даследавання А. Смірнова². Документальная база яго публікацыі ўражвае. Гісторык уводзіць у навуковы ўжытак матэрыялы неапрацаваных фондаў ужо вядомых архіваў, асабліва з былых ЦДВГА і ДПБ – фонды дэпартамента Генеральнага Штаба, яго акадэміі, аўдытарскага дэпартаменту, начальнікаў карных калонаў і атрадаў па кожнай губерні, асабістыя фонды В. Ратча і П. Цугалоўскага (член Варшаўскай следчай камісіі). Факталагічная паўната працы ўнікальная паводле свайго характару, але аўтарскія высновы выкананы ў рамках агульнапрынятага метадалагічнага падыходу. Паўстанне 1863–1864 гг. у Літве і Беларусі непарыўна звязвалася з рэвалюцыйнай барацьбой народаў Польшчы і Расіі супраць прыгонніцтва і самадзяржаўя, аснову якога складалі «простыя людзі»³.

Падрыхтоўка першакрыніц да друку патрабавала скрупулёзнай крыніца-знаўчай і археаграфічнай працы. Яна стала пэўным каталізаторам для з'яўлення вялікай колькасці артыкулаў, у якіх аналізаваліся асобныя фонды⁴, відавыя калекцыі матэрыялаў, цэнтральныя і рэгіянальныя архівы⁵, што ўтрым-

¹ Шумейко М. Ф. Из истории подготовки международных археографических публикаций (Методические рекомендации по археографической обработке документов серии сборников «Восстание 1863 г.»). С. 273.

² Смирнов А. Восстание 1863 года в Литве и Белоруссии. М.: АН СССР, 1963. 381 с.

³ Тамсама.

⁴ Зайцев В. М. Ценный комплекс документов о восстании 1863 г. (Дело III отделения «О беспорядках в Царстве Польском и западных губерниях») // Русско-польские революционные связи 60-х гг. и восстание 1863 г. / редкол.: В. Д. Королюк [и др.]. М.: Изд-во АН СССР, 1962. С. 265–317; Коваль С. В. «Метеор» рукописный журнал польских ссылочных в Сибири // Восстание 1863 г. и русско-польские революционные связи 60-х гг.: сб. ст. и материалов; под ред. В. Д. Королюка, И. С. Миллера. М.: АН СССР, 1960. С. 460–476; Обушенкова Л. А. «Журнал военных действий Штаба войск в Царстве Польском» за 1863–1864 гг. как исторический источник // Русско-польские революционные связи 60-х гг. и восстание 1863 г. / редкол.: В. Д. Королюк [и др.]. М.: Изд-во АН СССР, 1962. С. 179–215; Тальвирская З. Я. Фонд Ф. Ф. Берга // Восстание 1863 г. и русско-польские революционные связи 60-х гг.: сб. ст. и материалов / под ред. В. Д. Королюка, И. С. Миллера. М.: АН СССР, 1960. С. 339–403; Штакельберг Ю. И. Фонды личного происхождения в ЦГИАЛ // Русско-польские революционные связи 60-х гг. и восстание 1863 г. / редкол.: В. Д. Королюк [и др.]. М.: Изд-во АН СССР, 1962. С. 373–426.

⁵ Обушенкова Л. А. Архивные материалы судебно-следственных учреждений 1863–1864 гг. по делам участников восстания // К столетию героической борьбы «За нашу и вашу свободу»: сб. ст. и материалов о восстании 1863 г. / под ред. В. А. Дьякова, И. С. Миллера, С. М. Фальковича. М.: Наука, 1964. С. 211–291; Штакельберг Ю. И. Архив «Русской старины» // К столетию героической борьбы «За нашу и вашу свободу»: сб. ст. и материалов о восстании 1863 г. / под ред. В. А. Дьякова. М.: Наука, 1964. С. 292–350.

лівалі дакументы па тэме. У асноўным раскрываліся прыватныя, дробныя бакі падзеяў 1863–1864 гг. і вызначаўся інфармацыйны патэнцыял выяўленых крыніц.

1960-я гг. сталі своеасаблівай мяжой у распрацоўцы проблемы. Менавіта ў гэты перыяд, як адзначаюць сучасныя гісторыкі, «...состаялось начало поворота к научному исследованию этих проблем (паўстання 1863–1864 гг. – А. Ф.). Наконец, исторические реконструкции начали опираться на достаточно широкий репрезентативный круг исторических источников»¹. Аднак марксісцкая метадалогія абумоўлівала канцептуальны бок гістарыяграфічнай спадчыны паўстання 1863–1864 гг. у беларуска-літоўскіх губернях. Надзвычай праўдападобную карціну тагачаснай гістарычнай навукі апісаў А. Мальдзіс у адной з прадмоў да другога выдання ў 2009 г. працы Г. Кісялёва «Сейбіты вечнага»: «Памятаеца, што напачатку 1963 г. у Мінску прайшлі сціплыя юбілейныя сходы і навуковыя пасяджэнні. Атмасфера на іх была напружаная: каб не дай бог нехта сказаў лішнє. А што магло быць лішнє, крамольнае? Характарыстыка паўстання не як сацыяльна-музыцкага, а як нацыянальна-вызваленчага...»². Пра сціплыя святкаванні 100-годдзя «супроцьмаскоўскага паўстання К. Каліноўскага» і зайдзялагізаванасць тэматычнай савецкай гісторыяграфіі згадвае таксама эмігранцкая прэса 1964 г. У газете «Беларус» адзначалася: «...у Менску і Маскве гадамі пішуцца і выдаюцца цэлыя кнігі, прысьвечаныя Каліноўскаму, у якіх партыйныя пропагандысты намагаюцца <...> прытушыць і схаваць ад народу ўсю ягоную няяніць да няволі маскоўскай»³.

У 70-я гг. XX ст. у корпус крыніц аб падзеях 1863–1864 гг. былі ўключаны дакументы ўліковага і вопіснага хараکтару: алфавіты судовага аддзелу аўдытарыяту Віленскай ваенай акругі, Віленскай следчай камісіі⁴, канфірмацыйныя матэрыялы аўдытарыяцкага дэпартамента Ваеннага міністэрства⁵. Упершыню грунтоўныя статыстычныя падлікі па гэтым комплексе правялі ў сваіх даследаваннях С. Байкова (Самбук) і В. Зайцаў. На думку навукоўцаў, аўктыўнасць выбраных крыніц заключалася ў мэце іх складання, а менавіта – для службовага карыстання, дзе фальсіфікацыя не была выгаднай, бо заблытвала б саміх жа службоўцаў. У той жа час адзначана непаўната даных некаторых спісаў. Тым не менш, як паказвае аналіз матэрыялаў беларускіх архівасховішчаў, гэта адзіны від дакумента, які дазваляе правесці колькасныя падлікі. Абапіраючыся на атрыманыя лічбы, С. Байкова прыйшла да высновы, што «наиболее активной силой восстания 1863 г. на территории Белоруссии следует считать демократические слои города и деревни независимо от их сословия...»⁶. Заключэнні

¹ Повстанческое движение в Гродненской губернии 1863–1864 гг.: сб. док. / сост. Т. Ю. Афанасьев [и др.]; под ред. Д. В. Карева. Брест: Академия, 2006 С. 10–11.

² Кісялёў Г. В. Сейбіты вечнага. Артыкулы пра беларускіх пісьменнікаў і дзеячоў рэвалюцыйнага руху 1863 г. Мінск: Медысонт, 2009. С. 6.

³ Запаветы сакавіка... I запаветы Каліноўскага // Беларус. 1964. № 84. С. 2.

⁴ Байкова С. М. О движущих силах восстания 1863 г. на территории Белоруссии // Историко-социологические исследования (на материалах славянских стран). М.: «Наука», 1970. С. 22–253.

⁵ Зайцев В. М. Социальный состав участников восстания 1863 г. (опыт статистического анализа). М.: Наука, 1973. – 230 с.

⁶ Байкова С. М. О движущих силах восстания 1863 г. на территории Белоруссии. С. 252.

У. Зайцева ёй не супярэчылі. У частцы прац, прысвеченых сацыяльнай аснове паўстання 1863–1864 гг., на гэтай жа базе крыніц, у якасці навуковага аб'екта выступалі асобныя слаі насельніцтва. Так, Г. Іонава, раскрываючы ўдзел у паўстанцкіх атрадах наёмных рабочых і рамеснікаў, прыйшла да высновы, што яны былі іх самым актыўным элементам¹. Гісторык упершыню звярнула ўвагу не праста на сацыяльныя харктар, а таксама на ўзроставыя асаблівасці вылучаных груп, род заняткаў, формы актыўнасці і меры атрыманых пакаранняў. У. А. Дзялякоў займаўся вывучэннем салдацкіх хваляванняў дадзенага перыяду. Аўтар у большай ступені закрануў формы яго прайяўлення і спыніўся толькі на адным за ключным палажэнні, што «салдацкі рух аказваў уплыў на грамадскае жыццё»².

Дастаткова новай з'явай для гісторыяграфіі 70-х гг. ХХ ст. стала далучэнне да даследавання праблемы літаратуразнаўцаў, якія праз прызму сваёй навуковай галіны пачалі ўводзіць у дакументальны корпус арыгінальныя першакрыніцы фальклорнага харктару³. Пасля гэтым жа накірункам зацікавіліся і гісторыкі⁴. Актыўізацыя міждысцыплінарных падыходаў да праблемы стварыла фундамент для выкарыстання новых відаў крыніц⁵, што давала магчымасць атрымаць больш поўную і глыбокую інфармацыю аб падзеях.

У сувязі са святкаваннем 150-годдзя з дня нараджэння К. Каліноўскага, якое было зыніцыявана намаганнямі беларускай творчай інтэлігенцыі⁶ і зацверджана на партыйным узроўні⁷, уся ўвага ў 1980-х гг. была звернута да выдатнай асобы свайго часу. Праўда, у гэтай сферы больш актыўна сябе прайавілі філолагі і філосафы, у першую чаргу Г. Кісялёў і В. Шалькевіч⁸. Прывчым Г. Кісялёў паширыў прадмет сваіх інтарэсаў і звярнуўся да даследавання біяграфій паплечнікаў К. Каліноўскага (В. Каліноўскага, З. Серакоўскага, В. Урублеўскага і г. д.)⁹. Дзяякоўчы іх пошукаўай дзейнасці, комплекс архіўных матэрыялаў папоўніўся

¹ Ионова Г. И. Наёмные рабочие и ремесленники в восстании 1863 г. в Литве и Белоруссии // Революционная ситуация в России в 1859–1861 гг. / под ред. М. В. Нечкиной. М.: Наука, 1974. С. 45–60.

² Дзяяков В. А. Солдатское движение в 1856–1865 // Революционная ситуация в России 1859–1861 гг. / под ред. М. В. Нечкиной. М.: Наука, 1970. С. 88.

³ Пачынальнікі. З гісторыка-літаратурных матэрыялаў 19 ст. / укл. Г. В. Кісялёў. Мінск: Навука і тэхніка, 1977. – 544 с.

⁴ Кацнельсон Д. Б. Русские и польские стихи в записях участников революционных выступлений начала 60-х годов // Революционная ситуация в России 1859–1861 гг. / под ред. М. В. Нечкиной. М.: Наука, 1970. С. 222–240; Штенберг Я. И. Воспоминания венгров участников польского восстания 1863 г. // Общественно-политическое движение в Центральной Европе в 19 – начале 20 века / под ред. М. В. Нечкиной. М.: Наука, 1974. С. 186–192.

⁵ Штакельберг Ю. И. Структура повстанческих организаций 1863–1864 гг. по данным сфрагистики (на территории, охваченной вооруженным восстание // Общественно-политическое движение в Центральной Европе в 19 – начале 20 века / под ред. М. В. Нечкиной. М.: Наука, 1974. С. 193–206.

⁶ НАРБ. Ф. 4п. Воп. 160. Спр. 1167. Арк. 10.

⁷ НАРБ. Ф. 4п. Воп. 160. Спр. 458. Арк. 36; Ф. 4п. Воп. 160. Спр. 939. Арк. 7.

⁸ Шалькевіч В. Ф. Кастусь Каліноўскі. Мінск: Голос Радзімы, 1985. – 127 с.

⁹ Кісялёў Г. Паплечнікі Каліноўскага. Мінск: Народная асвета, 1976. – 79 с.; Ён жа. Разам з вялікім Кастусем // Беларус. мова і літ-ра ў школе. 1989. № 2. С. 46–52.

Мітынг, прысвечаны памяці К. Каліноўскага. *Беларускі дзяржаўны архіў*
кінафатофонадакументаў (г. Дзяржынск)

дакументамі асабістага паходжання з беларускіх архівасховішчаў (НГАБ, НГАБГ, АРКР ЦНБ) – эпісталалярыем, судова-следчымі справамі. Характарызуочы працу Г. Кісялёва, А. Мальдзіс адзначаў: «У тым фондзе, дзе паходзіў Кісялёў, іншым няма чаго рабіць»¹. У 1980 г. В. Шалькевічу ўдалося выявіць унікальны дакумент у Нацыянальнай бібліятэцы ў Варшаве – трэцюю частку з цыклу развітальніх твораў К. Каліноўскага «Браты мае, мужыкі родныя...». Аднак гэта былі адзінкавыя знаходкі. Нічога прынцыпова новага ў сістэму тэматычнага дакументальнага корпусу, акрамя факталагічнага папаўнення біяграфіі кіраунікоў паўстання і рэгіональнай спецыфікі падзеяй 1863–1864 гг., аўтарамі не было прыўнесена. Перыядычна ў рамках біяграфістыкі і краязнаўства да Г. Кісялёва і В. Шалькевіча далучаліся іншыя навукоўцы². Усе іх публікацыі разлічваліся на шырокое кола чытачоў, таму на высокі ўзровень навуковасці не прэтэндавалі.

¹ Кісялёў Г. В. Сейбіты вечнага. Артыкулы пра беларускіх пісьменнікаў і дзеячоў рэвалюцыйнага руху 1863 г.

² Белы А. Вобраз змагара ў мастацтве // Беларуская мова і літаратура ў школе. 1989. № 2. С. 41–46; Біч М. За мужыцкую праўду. Да 150-годдзя з дня нараджэння К. Каліноўскага // Помнікі гісторыі і культуры Беларусі. 1988. № 1. С. 1–6; Вобраз Каліноўскага ў літаратуры і мастацтве: метадычны матэрыял у дапамогу кнігалюбам і студэнтам бібліятэчных фондаў / скл. А. Я. Белы. Мінск, 1988. 27 с.; Зайкоўскі Э. За зямлю і волю // Беларус. мова і літ-ра ў школе. 1989. № 2. С. 52–60; Ён жа. Памятныя мясціны. Да 125-годдзя паўстання // Помнікі гісторыі і культуры Беларусі. 1988. № 1. С. 7–8; К. Каліноўскі (1838–1864) // Материалы республ. науч. конф., посвящ. 150-летию со дня рождения выдающегося белорусского революционера-демократа и мыслителя К. Калиновского, Гродна, 1988 г. / ГрГУ; сост. Я. Мараш. Гродно, 1988. – 89 с.; Караткевіч В. Паўстанцы 1863 г. // Помнікі гісторыі і культуры Беларусі. 1980. № 4. С. 17–18; Раманцэвіч В. На Радзіму Каліноўскага // Беларус. мова і літ-ра ў школе. 1989. № 2. С. 52–60; Чыгрын С. Кастусь Каліноўскі на Слонімшчыне // Беларус. мова і літ-ра ў школе. 1989. № 2. С. 60–61; Янушкевіч Я. Сейбіты праўды // Маладосць. 1988. № 1. С. 128–142.

У 1980-я гг. апублікованы два зборнікі рукапіснай спадчыны К. Каліноўскага. У зборніку аўтарскага калектыву беларускіх гісторыкаў¹ сабраны не толькі творы, што належалі яго пяру, але і проста датычныя да тэмы матэрыялы (публіцыстыка, польскамоўная падпольная прэса, эгадокументы розных дзеячоў паўстанцкага руху, сведчанні сучаснікаў пра К. Каліноўскага, мастацкія творы). Большасць змешчаных дакументаў ужо былі вядома навуковай грамадскасці і папярэдне неаднаразова друкавалася. Аднак наватарства гэтай публікацыі заключалася ў спалученні першасных крыніц (карэспандэнцыя, паўстанцкая публіцыстыка і г. д.) і другасных (мастацкая літаратура і прэса), што паказвала высокую ступень іх узаемадапаўняльнасці пры верыфікацыі інфармацыйных магчымасцяў. У сваю чаргу, археаграфічнае афармленне зборніка выканана не на высокім узроўні. Тэксталагічныя карэляцыі з арыгіналамі дэмантструюць шматлікія пропускі, скарачэнні, моўныя недакладнасці і г. д. Аднак складальнікі ўдасканалілі гэты выпуск у другім выданні, якое выйшла ў 1999 г. Яны ў заўвагах падалі сціслыя археаграфічныя апісанні і гісторыю друку дакумента, дату складання, аўтара (калі ёсць), месца знаходжанне, адкрывальника, існуючыя варыянты публікацыі, змясцілі фотакопіі «Мужыцкай праўды»². У зборніку, выдадзеным за мяжой³, поўнасцю былі надрукаваны лацінкай тэксты «Мужыцкай праўды» і «Лістоў з-пад шыбеніцы», да якіх прыкладзены каментары і вынікі аналізу варыянтаў тэкстаў, апублікованых у савецкіх працах, з указаннем іх недахопаў, купюр і скажэнняў. Праўда, аўтары Я. Запруднік і Т. Бэрд карысталіся не арыгіналамі дакументаў, а перадрукавалі іх са зборніка «Тайная прэса з 1861–1864 гг.», выпушчанага Польскай акадэміяй навук у 1966 г.

Сучасная беларуская гісторыяграфія аб падзеях 1863–1864 гг. знаходзіцца ў стадыі развіцця, а стан яе дакументальнага комплексу характарызуецца шэрагам якасных змяненняў. Па-першае, гісторыкі сталі часцей абавірацца на першакрыніцы, корпус якіх значна пашырыўся дакументамі з беларускіх архіваў (НГАБ і НГАБГ). Публікацыі адразніваюцца комплексным выкарыстаннем дакументаў рознага паходжання (афіцыйнага і апазіцыйнага), месца складання (унутранага і знежняга), адміністрацыйнага ўзроўню (губерні, павета, воласці), рознай сістэмы справаводства (ваенны, дыпламатычны, судова-следчай), галоснасці (сакрэтны і несакрэтны), што паўплывала на разгляд асноватарных аспектаў (сацыяльнага, рэлігійнага, узроставага, прафесійнага) праблемы з улікам спецыфікі беларуска-літоўскага рэгіёну⁴. Па-другое, структура крыніц

¹ К. Калиновский. Из печатного и рукописного наследия / под общ. ред. А. А. Платонова (Подерей). Мінск: Беларусь, 1988. – 208 с.

² Каліноўскі К. (1838–1864) За нашу вольнасць / [Уклад., прадм., паслясл., пер. і камент. Г. Кісялёва]. Мінск: Бел. кнігазбор, 1999. – 456 с.

³ Паўстаньне 1863 года: «Мужыцкая праўда» і «Лісты з-пад шыбеніцы» / Тэксты і камент. Я. Запруднік, Т. Э. Бэрд. Нью-Ёрк: Фундацыя ім. П. Крэчэўскага, 1980. – 71 с.

⁴ Акінчыц И. И. Уніятство и восстание // Паўстанне 1863 г. і яго гісторычнае значэнне: матэрыялы Міжнар. наўук. канф., Брэст, 10–11 кастр. 2003 г. / Бр. ДУ імя Пушкіна; рэд. рада М. Э. Часноўскі [і інш.]. Брэст, 2004. С. 125–126; Гарбачова В. В., Антановіч З. В. Лёсы святароў Магілёўскай і Мінскай рымска-каталіцкіх дыяцэзій пасля паўстання 1863–1864 гг. // Беларус. гіст. часоп. 2009. № 12. С. 23–28; Грахоўскі А. П. Праваслаўная царква як механізм русіфіка-

па спосабе фіксацыі дапоўнілася графічна-выяўленчымі матэрыяламі¹ і фотадокументамі². Па-трэцяе, інтэнсіўны прагрэс міждысцыплінарных падыходаў, асабліва выкарыстанне матэматычных мадэляў і колькасных метадаў, дазволіў найбольш аптымальна і карэктна выкарыстоўваць масавыя тэматычныя дакументы (разнастайную дакументацыю ўліку – паліцэйскую, гарадскую, сельскую статыстыку). Гэта станоўча адбілася на распрацоўцы гісторыі рэпрэсій і палітыкі дэпартыцы³. Па-чацвёртае, усведамленне гісторыкамі навуковай важнасці

цынай палітыкі М. М. Мураёва на Беларусі (1863–1865) // Асоба ў гісторыі: герайчнае і тра-гічнае: матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф. студэнтаў і аспірантаў, Брэст, 21–22 лістап. 2003 г.: у 2 ч. / БрДУ імя Пушкіна / рэд. рада М. Э. Часноўскі [і інш.]. Брэст, 2004. Ч. 2. С. 55–60; *Грыгор'ева В.* Взаимоотношение двух христианских конфессий на Беларуси: взгляд на проблему через восстание 1863 г. // Тэзісы навук. канф., прысвеч. 1000-годдзю полацкай епархii і праваслаўнай царквы на Беларусі, Мінск, 25 верас. 1992 г. / Беларуская права-слаўная царква; адказы за выпуск А. Петрашкевіч. Мінск, 1992. С. 57–58; *Ігнатович Ф. И.* Медицинское и лекарственное обеспечение участников восстания 1863 г. в Северо-Западном регионе Беларуси // Мінулае Гродзеншчыны: навук.-метад. дапам. для настаўнікаў гісторыі і геаграфіі; пад рэд. В. В. Шведа. Вып. 10. Гродна: Упраўленне аддукцыі Гродзенскага аблвы-канкама, 2004 С. 13–21; *Іванчук Б. М.* Гродзенская паўстанцкая арганізацыя ў першай палове 60-х гг. 19 ст. // Гродна і Гродзенцы: дзесяць стагоддзяў гісторыі (да 880-годдзя горада): матэ-рыялы Міжнар. навук. канф., Гродна, 10–11 красав. 2008 г. / ГрДУ імя Я. Купалы; рэдкал.: А. І. Антоненка, А.А. Каваленя, Я.А. Роўба [і інш.] Гродна, 2008. С. 263–270; *Карповіч О. В.* Население Могилева и Могилевского уезда в восстании 1863 г. // Гісторычнае і сацыяльна-культурнае развіццё Магілёва: зб. навук. прац узельнікаў V Міжнар. навук. канф. «Гісторыя Магілёва: мінулае і сучаснае» / укл. А. А. Пушкін, В. В. Юдзін. Магілёў: Тыпаграфія ім. С. Со-бала, 2007. С. 62–65; *Он же.* Участие духовенства в восстании 1863–1864 гг. // Вестник БГТУ. 2008. № 6. С. 20–22; *Он же.* Участие духовенства в повстанческом движении на белорусских землях в 1863 г. // Хрысціянства ў гісторычным лёсе беларускага народу: зб. навук. арт. / М-ва аддукцыі РБ, ГрДУ імя Я. Купалы, Ін-т гісторыі НАНБ; рэдкал. С. В. Марозава [і інш.]. Гродна: ГрДУ, 2008. С. 116–119; *Кіштымаў А.* Першая рэйкавая вайна // Arche. 2010. № 12. С. 72–85; *Панко В. П.* Паўстанне 1863–1864 гг. у гісторыі роду памешчыкаў Дзяконскіх // Вестник БГТУ. 2008. № 6. С. 17–20; *Усошын Я. У.* Пытанне царкоўнай уніі ў агітацыйных матэрыялах паўстан-цаў 1863 г. // Религія и общество 3: актуальные проблемы современного религиоведения: сб. науч. прац / под общ. ред. В. В. Старостенко, О. В. Дьяченко. Могилев: УО «МГУ им. А. А. Куле-шова», 2008. С. 127–130; *Хурсік В. У.* Трагедыя белай гвардыі. Беларускія дваране ў паўстанні 1863–1864 гг.: гісторычны нарый і спісы. Мінск: Пейто, 2001. – 132 с.; *Щеглов Г. Э.* Год 1863. За-бытые страницы. Минск: Братство в честь св. Архистратига Михаила, 2007. – 98 с.

¹ *Казлоў Л. Р.* Картаграфія Беларусі падчас паўстання 1863–1864 гг. Мінск, 2003. – 16 с.

² *Гарбачова В.* Паўстанцы на фотаздымках // Arche. 2010. № 12. С. 99–132.

³ *Гронский А. Д.* Отношение российских властей к повстанцем после подавления восстания 1863 года на территории Беларуси // Паўстанне 1863 г. і яго гісторычнае значэнне: матэ-рыялы Міжнар. навук. канф., Брэст, 10–11 кастр. 2003 г. / Бр. ДУ імя Пушкіна; рэд. рада М. Э. Часноўскі [і інш.]. Брэст, 2004. С. 90–94; *Проценко О. Э.* Восстание 1863 года и политика депортации // Паўстанне 1863 г. і яго гісторычнае значэнне: матэрыялы міжнар. навук. канф., Брэст, 10–11 кастрычніка 2003 г. / БрДУ імя Пушкіна; рэд. рада: М. Э. Часноўскі [і інш.]. Брэст, 2004. С. 86–89; *Радзюк А.* Рэпрэсіўная палітыка царызму на землях Беларусі ў 1863–1864 гг. // Arche. 2010. № 12. С. 133–150; *Серак Е. В.* Из истории репрессий участников восстания 1863–1864 гг. в Беларуси: нормативно-правовые документы и практика их реализации (по материа-лам НАРБ) // Беларус. археаграф. штогодн. 2007. № 8. С. 118–126; *Он же.* Система наказания участников восстания 1863–1864 гг. в Беларуси: источниково-аспекцыйный аспект // Крыніцызнаўства, археаграфія, архівазнаўства ў ХХ–XXI ст. у Беларусі: зб. навук. арт., прысвеч. 100-годдзю з дня нараджэння М. М. Улашчыка / рэдкал.: С. М. Ходзін [і інш.]. Мінск: БДУ, 2008. С. 139–142.

першакрыніц паслужыла імпульсам для інтэнсіфікацыі аналізу калекцыі і месціх захоўвання¹, выдання асобных дакументаў, зборнікаў² і мемуараў³. Напаў-ніяльнасць калекцыі па змесце і відах тыповымі, трафарэтнымі і індывідуальнymi дакументамі з беларускіх архіваў павялічыла яе не толькі колькасна, але і абумовіла тэматыку даследчых напрамкаў. Айчынныя вучоныя паставілі перад сабой задачу раскрыць больш вузкія або вельмі спрэчныя пытанні. Індукцыйны шлях падаецца даволі апраўданым, бо адэкватныя ацэнкі прыватных, дробных тэматычных аспектаў ствараюць трывалы падмурак для агульных высноў. У апошніх публікацыях папулярнымі сталі наступныя аспекты: засваенне папярэдній айчыннай і замежнай (польскай) гісторыяграфічнай спадчыны⁴; гісторычнае, літаратуразнаўчае, філасофскае асэнсаванне тэарэтычных палажэнняў палітычнай пазіцыі дзяржаўных лідараў і кіраўнікоў паўстання⁵;

¹ Радзюк А. Р. Фонды ваенна-павятовых начальнікаў як крыніца па гісторыі развіцця і падаўлення нацыянальна-вызваленчага руху падчас паўстання 1863–1864 гг. (па матэрыялах Гродзенскай губерні) // Архівныс: зб. навук.-папул. паведамл. і арт. Мінск, 2010. Вып. 8. С. 177–182; Шумейка М. Як захоўвалі дакументальную спадчыну Мураўёва-вешальніка // Беларус. мінуўшчына. 1997. № 1. С. 8–11.

² Повстанческое движение в Гродненской губернии 1863–1864 гг.: сб. док. / сост. Т. Ю. Афанасьев [и др.]; под ред. Д. В. Карева. Брест: Академия, 2006. 404 с.; Смалянчук А. К. Каліноўскі ў лістах Казіміры Багушэвіч і Марыі Плаўскай // Пачуць, як лёсу валяцца муры: памяці Г. Кісялёва / укл. Л. Кісялёва, А. Фядута; пад навук. рэд. А. В. Мальдзіса. Мінск: Лімарыус, 2009. С. 328–337.

³ Арамовіч А. Мары. Успаміны аб партызанскім руху ў Гарадзенскім ваяводстве ў 1863 і 1864 г. // Arche. 2010. № 12. С. 18–71; Залескі Б. Ф. З жыцця літвінкі. Мінск: выд-ва Віктара Хурсіка, 2009. 338 с.

⁴ Бендин А. Без ярлыков и штампов. Образ Виленского генерал-губернатора в современной белорусской историографии // Беларус. думка. 2008. № 6. С. 43–47; Біч М. Каастусь Каліноўскі і паўстанне 1863 г. у працах беларускіх і савецкіх гісторыкаў // Вес. АН Беларускай ССР. 1989. № 3. С. 110–119; Ён жа. Нацыянальнае і аграрнае пытанні ў час паўстання 1863–1864 гг. // Беларус гіст. часоп. 1993. № 3. С. 36–45; Вабішчэвіч А. М. Паўстанне 1863 г. у заходнебеларускіх даследаваннях 1920–30-х гг. // Паўстанне 1863 г. і яго гісторычнае значэнне: матэрыялы Міжнар. навук. канф., Брэст, 10–11 кастр. 2003 г. / БрДУ імя Пушкіна; рэд. рада М. Э. Часноўскі [і інш.]. Брэст, 2004. С. 125–126; Смалянчук А. Каастусь Каліноўскі ў польскай гісторычнай традыцыі // Спадчына. 1998. № 2. С. 84–105; Яноўская В. В., Філатава А. М. Беларуская землі ў палітычных падзеях канца XVIII – XIX ст.: калейдаскоп гісторыяграфічных контраверсій // Российские и славянские исследования. 2008. № 3. С. 177–190; Яноўская В. Хрысціянскае духавенства Беларусі ў паўстаныні 1863–1864 гг.: гісторыяграфія праблемы // Arche. 2010. № 12. С. 269–283.

⁵ Грыгаровіч А. «Mužyskaja Prauda» К. Каліноўскага: графіка арфаграфічныя асаблівасці выдання // Роднае слова. 2010. № 5. С. 39–41; Місюк Т. Публіцыстычнае дзейнасць Каастуся Каліноўскага // Гісторыка-тэарэтычныя актуаліі беларускай сучаснай філалогіі / пад агул. рэдакцыяй З. П. Мельнікавай. Матэрыялы рэсп. навук.-практ. канф., прысв. 70-годдзю з дня нараджэння вучонага-літаратуразнаўцы, педагога, прафесара А. К. Майсейчыка, Брэст, в. Гошчава, Івацэвічскага раёна Брэсцкай вобл., 3 лістап. 2006 г. / БрДУ імя Пушкіна; пад агул. рэд. З. П. Мельнікавай. Брэст, 2008. С. 81–84; Субботіна В. П. Роль філософіи в формировании мировоззрения К. Калиновского // Наука. Образование. Технологии 2008: Материалы междунар. науч.-практ. конф., Барановичи, 21–22 марта 2008 г.: в 3 кн. / РІО БарГУ; под общ. ред. В. В. Таруца. Барановичи, 2008. Кн. 3. С. 138–139; Філатава А. Ідэя дзяржаўнасці на беларуска-літоўскіх землях у 1861–1864 гг. // Arche. 2010. № 12. С. 8–17; Хмяльніцкі М. Gloria Victis. Паўстанне 1863–1864 гг. у жыцці і творчасці Элізы Ажэшкі // Роднае слова. 2010. № 5. С. 27–31.

славутыя ўдзельнікі паўстання 1863–1864 гг.¹ і прадстаўнікі супрацьлеглага палітычнага лагера (М. Мураўёў)². Многія з гэтых аспектаў не з'яўляюцца новымі. Да следчыкі спрабуюць уда-
ладніць, паглыбіць іх, удасканаліць до-
казную базу, прааналізаваць рэгіяналь-
ныя асаблівасці. Пэўным новаўядзен-
нем трэба назваць гісторыю ссылкі,
якая таксама актыўна вывучаецца сучас-
нымі расійскімі і польскімі даследчы-
камі³.

Марка Белпошты да 130-годдзя паўстання 1863–1864 гг. Інтэрнэт-рэсурс

¹ Антановіч З. У барацьбу за веру // Arche. 2010. № 12. С. 95–99; Галімова Н. П. З. И. Се-
раковскі и его вклад в восстание 1863–1864 гг. // Паўстанне 1863 г. і яго гісторычнае значэнне:
матэрыялы Міжнар. навук. канф., Брэст, 10–11 кастр. 2003 г. / БрДУ імя Пушкіна; рэд. рада
М. Э. Часноўскі [і інш.]. Брэст: выд. С. Б. Лаўроў. 2004. С. 41–44; Ігнатовіч Ф. І. Уладзіслаў
Борзабагаты. Мінск: Польмія, 1993. – 80 с.; Кісялёў Г. Апокрыфы змагання // Беларус. мінуй-
шчына. 1997. № 1 С. 51–55; № 2. С. 39–43; № 3. С. 27–30; Кісялёў Г. В. Радаводнае дрэва. Мінск:
Маст. літ., 1994. – 303 с.; Кузнецоў Н. В. Політычная деятельность К. Калиновского // Иппо-
крена. 2007. № 3. С. 59–68; Михаевіч І. І. Мятежны генерал. Минск: Конфідо, 2007. – 48 с.;
Смалянчук А. Гарадзенская мяцежнікі // Arche. 2010. № 12. С. 174–185.

² Тальяронак С. В. Генерал М. М. Мураўёў-Віленскі. Мінск: Ін-т сацыяльна-палітычных
даследаванняў, 1998. – 41 с.; Токты С. В. Граф М. Н. Муравьев проводник политики и идеоло-
гии царизма в Белоруссии в 30–60-е гг. XIX ст. // Культура народов ВКЛ и Белоруссии 13 –
начала 20 вв.: материалы Междунар. науч. конф. по региональной истории Восточной Европы,
Гродно, 22–24 окт. 1991: в 3 кн. / Бел. фонд культуры, ГрГУ им. Я. Купалы; отв. ред. и сост. Д.
В. Карев. Гродно, 1991. Кн. 3. С. 586–591.

³ Голікова Н. Польские ссылочные в Вологодской губернии в 60-е гг. XIX в. // Powstanie
stycyniowe, 1863–1864 / pod red. W. Cabana, W. Sliwowskiej. Kielce: Wydawnictwo Akademii
Swietokrzyskbej, 2005. С. 169–175; Казарян П. Польские повстанцы на Северо-Востоке Си-
бири: общее и особенное в их ссылке // Powstanie stycyniowe, 1863–1864 / pod red. W. Cabana,
W. Sliwowskiej. Kielce: Wydawnictwo Akademii Swietokrzyskbej, 2005. С. 119–124; Кононова Л.
Вклад ссылочных участников восстания 1863–1864 гг. в развитии Архангельской губернии //
Powstanie stycyniowe, 1863–1864 / pod red. W. Cabana, W. Sliwowskiej. Kielce: Wydawnictwo
Akademii Swietokrzyskbej, 2005. С. 155–157; Кононова Л. Участники Январского восстания
в архангельской ссылке // Powstanie stycyniowe, 1863–1864 / pod red. W. Cabana, W. Sliwowskiej.
Kielce: Wydawnictwo Akademii Swietokrzyskbej, 2005. С. 135–153; Муліна С. Удзельнікі паўстання
1863 г. з Заходняга краю ў Заходнє-Сібірскай ссылцы // Arche. 2010. № 12. С. 258–268; Никули-
на И. Польские политические ссылочные 60-х гг. XIX в. на Алтае // Powstanie stycyniowe, 1863–
1864 / pod red. W. Cabana, W. Sliwowskiej. Kielce: Wyd-wo Akademii Swietokrzyskbej, 2005.
С. 199–206; Новоселова М. Они стали сибиряками // Powstanie stycyniowe, 1863–1864 / pod red.
W. Cabana, W. Sliwowskiej. Kielce: Wydawnictwo Akademii Swietokrzyskbej, 2005. С. 177–185;
Паўлаў В. Паўстанцы з тэрыторыі Беларусі на пасяленыні ў Казанскай губэрні // Arche. 2010.
№ 12. С. 237–257; Севрюгина Е. Три судьбы из истории польских политических ссылочных
в России после восстания 1863–1864 гг. // Powstanie stycyniowe, 1863–1864 / pod red. W. Cabana,
W. Sliwowskiej. Kielce: Wyd-wo Akademii Swietokrzyskbej, 2005. С. 188–198; Ханевич В.
Участники Январского восстания и их потомки в истории г. Томска // Powstanie stycyniowe,
1863–1864 / pod red. W. Cabana, W. Sliwowskiej. Kielce: Wydawnictwo Akademii Swietokrzyskbej,
2005. С. 133–144.

Спектр разгляданых пытанняў у наяўнай тэматычнай літаратуры паказвае, што пра паўстанне 1863–1864 гг. у беларуска-літоўскім рэгіёне напісана на сённяшні дзень нямала, шмат чаго знайдзена і даследавана. Аднак некаторыя яго бакі застаюцца асветленымі павярхойна ці абагульнена. Напрыклад, сацыяльная стратаграфія ўдзельнікаў падзеі 1863–1864 гг. з'яўляецца адным з самых папулярных даследчых напрамкаў. Але гісторыкі ў яе харкторыстыцы карыстаюцца пераважна традыцыйнай формулай падзелу тагачаснага грамадства на 4 саслоўі: дваранства, духавенства, сялянства і гарадскія абывацелі. Гендерныя, прафесійныя, узроставыя асаблівасці прадстаўнікоў паўстанцкага руху знаходзяцца на перыферыйнай навуковых інтарэсаў.

Так, удзел жанчын у паўстанні 1863–1864 гг. як прадмет даследавання выдаў з поля зроку навукоўцаў. Хаця яшчэ ў сярэдзіне 1980-х гг. В. Шалькевіч зазначаў слабую распрацаванасць дадзеннага аспекту: «...беларускія жанчыны прымалі актыўны ўдзел у вызваленчай барацьбе, што пакуль вывучана мала <...> Генерал Ратч, які меў бяспрэчныя факты, у сваіх «Сведэніях...» вымушаны быў адзначыць, што заўсёды ў жанчынах <...> Каліноўскі знаходзіў памочнікаў¹. У беларускай і замежных гісторыяграфіях няма спецыяльных прац, якія б асвятлялі заангажаванасць жанчын у падзеях 1863–1864 гг. Можна казаць толькі пра частковую ступень прысутнасці гэтага сюжету ў публікацыях, прысвечаных паўстанню 1863–1864 гг.² і ўдзелу ў ім жанчын увогуле³. Праўда, польскімі даследчыкамі, а ў апошнія гады і беларускімі, вялося інтэнсіўнае выданне жаночых мемуарных і эпістолярных сведчанняў аб 60-х гг. XIX ст. у польскім, беларускім і ўкраінскім рэгіёнах⁴.

Вывучэнне дачынення службоўцаў да паўстання 1863–1864 гг., як і яго гендернага аспекту, доўгі час не ўваходзіла ў сферу даследчай цікавасці, бо не ўкладвалася ў фармат метадалагічных традыцыйнай гісторычнай навуки. Дарэвалюцыйная гісторыяграфія са сваімі імкненнямі паказаць падзеі 1863–1864 гг. вынікам «польскай пропаганды паноў і рымска-каталіцкага духавенства» разглядала, галоўным чынам, удзел вышэйших слаёў насельніцтва. Савецкая гісторыяграфія, арыентуючыся на прынцып класавай барацьбы, на першае месца вылучала рух сялян і працоўных супраць землеўласнікаў. Гісторыкі нацыянальных школ імкнуліся не закранаць сацыяльныя пытанні і вагаліся ў межах то першай ідэі, то другой. У выніку прадстаўнікі дзяржаўнай службы засталіся па-за ўвагай даследчыкаў. Хаця ў імянным паказальнiku да зборніка дакументаў «Восстание 1863 года в Литве и Белоруссии» (каля 1200 імёнаў) сустракаецца

¹ Шалькевіч В. Ф. Каство Каліноўскі. Мінск: Голас Радзімы, 1985. С. 113.

² Жижина С. Г. История одной шкатулки // Революционная ситуация в России 1859–1861 гг.; редкол.: М. В. Нечкина [и др.]. М.: Наука, 1963. С. 165–174; Powstanie Styczniowe na terenie województwa Nowogródzkiego / oprac. Czesław Zgorzelski. Wilno: Nakl. Dziennika Urzędowego Kuratorjum Okręgu Szkolnego Wileńskiego. – 32 c.

³ Kobiece wojny. Próba lektury / pod red. Katarzyny R. Łozowskiej. Szczecin, 2011. – 177 s.

⁴ Залескі Б. Ф. З жыцця літвінкі. Мінск: выд-ва Віктара Хурсіка, 2009. – 338 с.; Rok 1863. Lwów: Nakładem Towarzystwa im. P. Skargi, 1922. – 40 s.; Świderska M. Dziennik małej patriotki (Maryjki Bohowityń Kozieradzkiej), 1860–1865. Tarnowa: J. Pisz. – 193 s.

160 (13,3 %) прозвішчаў чыноўнікаў і службоўцаў адміністрацыйных органаў, залічаных да непасрэдных удзельнікаў паўстання, у 55 з іх (або ў 4,5 % ад агульнай колькасці імёнаў) месцам жыхарства пазначаны беларуска-літоўскія губерні¹. Толькі за студзень 1864 г. у Віцебскім турэмным замку за «злачынствы антыўрадавага характару» са 105 арыштантам 27 (25,7 %) належылі да службоўцаў дзяржаўнага апарату². З 60 жыхароў Гродзенскай губерні, высланых без суда і следства за палітычную нядобранадзейнасць на 1 чэрвеня 1864 г., 49 (81,7 %) паходзілі з разначынцаў³. М. Біч у адным са сваіх артыкулаў са спасылай на разлікі С. Самбук адзначаў, што «прадстаўнікі дэмакратычных пластоты гарадскога насельніцтва і беззямельнай шляхты (фактычна разначынцы) складалі 75 % усіх паўстанцаў на тэрыторыі Беларусі»⁴. Увогуле, іх актыўная, дамінуючая палітычная пазіцыя ў рэаліях 1863–1864 гг. признаецца часткай сучаснай навуковай грамадскасасці⁵. Другая – яе поўнасцю адмаўляе⁶. Наяўнасць кардынальна супрацьлеглых меркаванняў сведчыць аб неабходнасці вывучэння ролі прадстаўнікоў дадзенай групы ў паўстанні 1863–1864 гг.

На ўдзеле ў паўстанні 1863–1864 гг. выхаванцаў сярэдніх навучальных устаноў першым засяродзіў увагу А. Мілавідаў у сваёй працы «Участие молодежи Северо-Западного края в мятеже 1863 г. и вызванная им реформа местных учебных заведений (по архивным материалам)». Паўстанне даследчык называў «мецяжом дзяцей», абапіраючыся на даныя аб колькасці вучняў гімназій, пра-гімназій, таксатарскіх класаў, прадстаўленых у афіцыйных спісах як «прыналежных да беспарадкаў 1863–1864 гг.». На жаль, лічбавых звестак, акрамя скара-чэння ліку навучэнцаў на пачатак навучальнага 1864 года, аўтар не прыводзіць. Але ім падрабязна разгледжаны формы пратэсту супраць ураду Расійскай імперыі на прыкладзе Мінскай і Віленскай гімназій, а таксама дзяржаўная палітыка ў дачыненні да палітычна нядобранадзейнай моладзі⁷. Прычым не толькі гэтыя дзве гімназіі на тэрыторыі беларуска-літоўскіх зямель заяўлі сябе як цэнтры вучнёўскіх хваляванняў. Падобная сітуацыя склалася ў Пінскай, Мазырскай і Слуцкай гімназіях, да разгляду падзеяў у якіх ніхто яшчэ не звяртаўся.

У сваю чаргу, урадавая палітыка і сістэма яе курсу ў «Паўночна-Захаднім краі» неаднаразова становіліся аб'ектам навуковых даследаванняў многіх

¹ Восстание 1863 года в Литве и Белоруссии: сб. док. / редкол.: В. Дьяков, В. Жиголов, Ю. Жюгогда. М.: Наука, 1965. – 586 с.

² НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31584. Арк. 21.

³ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 77. Арк. 112–113.

⁴ Біч М. Паўстанне 1863–1864 гг. Каастусь Каліноўскі // Гіст. альм. 2006. Т. 6. С. 35.

⁵ Гісторыя Беларусі: у 6 т. / рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. Мінск: Экаперспектыва, 2000–2005. Т. 4: Беларусь у складзе Расійскай імперыі (канец XVIII – пачатак XX ст.) / М. Біч [і інш.]. 2005. С. 233.

⁶ Гісторыя Беларусі: з 1795 да вясны 1917 г.: вучэб. дапам. / рэдкал. І. П. Крэнь, І. І. Коўкель. Мінск: Аверсэв, 2001. С. 159.

⁷ Миловидов А. И. Участие молодежи Северо-Западного края в мятеже 1863 г. и вызванная им реформа местных учебных заведений (по архивным материалам). Вильно: Русский Почин, 1904. – 40 с.

гісторыкаў, пачынаючы з другой паловы XIX ст.¹ У сённяшнія дні тэма падымаецца навукоўцамі даволі часта, але пераважна ў межах пэўнай галіны грамадскага жыцця (эканомікі, адукцыі, культуры і г. д.). Яна вывучаеца ў асноўным як комплекс зладжаных мерапрыемстваў, неабходных для рэалізацыі канкрэтнай задачы². Ажыццяўленне дзяржаўных мер і асаблівасці іх выканання «на месцах» разглядаючы эпізадычна, што парушае цэласнасць і паўнавартаснасць карціны, яе рэгіянальную спецыфіку. Вышэйадзначанае яскрава паказвае патрэбу карэктроўкі, удакладнення і пераасэнсавання некаторых аспектаў праблемы.

Таму тэма паўстання 1863–1864 гг. застаецца актуальнай для беларускай навуковай грамадскасці. У перыёды, на канферэнцыях, навуковых сімпозіумах яна і сумежная з ёй праблематыка фігуруюць асабліва часта. Аднак не напісана ніводнай фундаментальнай манаграфіі па гісторыі падзеі 1863–1864 гг. на тэрыторыі Беларусі. У канцэптуальным плане цэнтральнае месца займаюць узніклія ў 1990-х гг. нацыянальныя матывы, што было звязана са станаўленнем незалежнай Рэспублікі Беларусь і пошукам яе самастойнага месца на міжнароднай арэне. Адны з гісторыкаў (Г. Кісялёў, М. Біч, А. Каўка, К. Тарасаў, Я. Запруднік, І. Запрудскі, А. Мяснікоў і інш.) акрэсліваюць сутнасць падзеі як «беларускі нацыянальна-вызваленчы рух супраць царызму»³. Прадстаўнікі контрверсіі А. Гронскі⁴, В. Чарапіца⁵, А. Бендузін⁶ і інш. схіляюцца пераважна да меркавання, што нацыянальная ідэя ў К. Каліноўскага «не выкрышталізавалася, не аформілася, хаця магчыма недзе зараджалаася ў падсвядомасці»⁷. Паміж

¹ Бранцеў П. Д. Польский мятеж 1863 г. Вильно: типография А. Г. Сыркина, 1892. – 263 с.; Граф М. Н. Муравьев как деятель над укреплением прав русской народности в Гродненской губернии. 1831–1835 и 1863–1865 / сост. Е. Орловский. Гродно: Губернская Типография, 1898. – 31 с.; Миловидов А. И. Меры, принятые к ограждению православного населения от латино-польской пропаганды в Северо-Западном крае (Оттиск из Виленского календаря). Вильна: Типография Вил. Прав. Св.-Духовского Братства, 1900. – 35 с.; Сидоров А. А. Польское восстание 1863 г. Исторический очерк. СПб.: Издание Н. П. Карбасникова, 1903. – 256 с.

² Бендин А. Ю. Граф М. Н. Муравьев Виленский и национальное пробуждение белорусского народа в 60-е гг. 19 в. // Исторический поиск Беларуси / сост. А. Ю. Бендин. Минск: Эконопресс, 2006. С. 53–77; Пичугина В. Арестантские роты как форма репрессий по отношению к участникам январского восстания // Powstanie styczeniowe, 1863–1864 / pod red. W. Cabana, W. Sliwowskiej. Kielce: Wyd-wo Akademii Swietokrzyskiej, 2005. S. 126–132; Радзюк А. Рэпрэсійная палітыка царызму на землях Беларусі ў 1863–1864 гг. // Arche. 2010. № 12. С. 133–150.

³ Запруднік Я. Беларусь на гістарычных скрыжаваннях. Мінск: Бел. Фонд Сораса: ВЦ «Бацькаўшчына», 1996. – 326 с.; Запрудскі І. Беларускі сіндром і асаба К. Каліноўскага // Польмія. 2008. № 2. С. 133–135; Каўка А. Беларускі вызваленчы рух. Спраба аналізу // Спадчына. 1991. № 5. С. 6–10; Мяснікоў А. І ўсё ж ён герой // Беларус. думка. 2008. № 11. С. 104–110; Тарасаў К. І. Памяць пра легенды. Мінск: Польмія, 1994. – 270 с.

⁴ Гронский А. Кастусь Калиновский: конструирование героя // Беларус. думка. 2008. № 2. С. 82–87.

⁵ Чарапіца В. Кошт мужыцкай крыві, або спрэчкі вакол К. Каліноўскага: учора і сёння // Беларус. ніва. 2001. 7–8 жн. С. 4.

⁶ Бендин А. Ю. Граф М. Н. Муравьев Виленский и национальное пробуждение белорусского народа в 60-е гг. 19 в. С. 53–77.

⁷ Казбярук У. Міфы і міражы // ЛіМ. 1990. 7 снеж. С. 12.

адзначанымі аўтарамі на старонках перыядычных выданняў часта вядуцца дыскусіі¹. Галоўная прычына наяўнасці такой сітуацыі зноў крыеца ў базе крыніц. Калі гісторыкі імкнуцца апісаць ідэалагічную платформу паўстання 1863–1864 гг., узровень рэпрэзентатыўнасці базы крыніц іх даследаванняў звужаецца да мемуараў, папярэдніх публікаций і інтэрпрэтацыі «Мужыцкай праўды» згодна з асабістымі палітычнымі перакананнямі.

Польская гісторыяграфія базіравалася ў асноўным на інфармацыйным патэнцыяле нацыянальных архіваў, дзе пераважна дамінуюць дакументы з тэрыторыі Польшчы. Да 90-х гг. XX ст. падзеі 1863–1864 гг. на беларуска-літоўскіх землях асвячаліся польскімі гісторыкамі эпізадычна і ніколі не становіліся асобным прадметам даследавання. Да вывучэння ваенных дзеянняў у Мінскім, Віленскім, Навагрудскім, Віцебскім і Магілёўскім паветах, а таксама на Гродзеншчыне звярнуўся С. Ланец, ён жа закрануў удзел чыгуначнікам з лініі Гродна–Парэчча². Аўтар увёў у наўковы ўжытак дагэтуль невядомыя матэрыялы з фондаў чыгунак, прымысловых прадпрыемстваў і ахоўных дэпартаментаў, аднак тэрыторыя Літвы і Беларусі па-ранейшаму засталася для яго «паўночна-ўсходнімі крэсамі», а паўстанне 1863–1864 гг. – барацьбой за незалежнасць «польска-літоўскай дзяржавы на ўзор федэрацыі некалькіх народаў»³ (мова арыгіналу – *pol.*). Фундаментальнай у крыніцах наўчым і аналітычным накірунку з'яўляецца праца Д. Файнхаўза. Гісторык правёў комплексны аналіз сітуацыі 1861–1865 гг. у Польшчы, Літве і Беларусі на велізарным аб'ёме дакументальных матэрыялаў з нацыянальных архіваў адзначаных краін. Ён прыйшоў да высновы, што праявай індывідуальнаага харектару паўстання 1863 г. у беларуска-літоўскім рэгіёне было спалучэнне трох фактараў: «стасункі розных народнасцей, рэлігія і грамадства»⁴. Праўда, такія працы адзінкавыя для польскай гісторыяграфіі. Створаная трывалая канцептуальная традыцыя «польскага харектару» паўстання 1863–1864 гг. працягвае дамінаваць і ў сучасных працах польскіх наўкоўцаў. У рамках агульнаеўрапейскіх тэндэнций гісторыкі Польшчы звяртаюцца да тэмы ў ракурсе рэгіоналістыкі⁵,

¹ Запрудскі I. Сашльманавы Кастьусь Каліноўскі. Тэхналогіі астракізму // Пачуць, як лёсу валацца муры: памяці Г. Кісялёва / укл. Л. Кісялёва, А. Фядута; пад наўк. рэд. А. В. Мальдзіса. Мінск: Лімарыус, 2009. С. 338–354; Казбярук У. Загадка Каліноўскага // Беларус. мінуўшчына. 1997. № 5. С. 32–36; Вашкевіч А. За что боролся Калиновский? // Деды. Дайджест публікаций по беларускай истории. 2011. Вып. 6. С. 299–304.

² Łaniec S. Kolej petersbursko-warszawski w powstaniu styczniowym. Olsztyn: Un-t Warmińsko-Mazurski, 2004. – 140 s.; *Idem*. Partyzanci kresów północno-wschodnich w powstaniu styczniowym. Torun: Top Kurier, 1996. – 110 s.; *Idem*. Walki partyzanckie na Grodzieńszczyźnie i wyprawa Zygmunta Sierakowskiego na Żmudź. Olsztyn: Un-t Warmińsko-Mazurski, 2004. – 53 s.

³ Łaniec S. Walki partyzanckie na Grodzieńszczyźnie i wyprawa Zygmunta Sierakowskiego na Żmudź. Olsztyn: Un-t Warmińsko-Mazurski, 2004. S. 8.

⁴ Fajnhauz D. 1863: Litwa i Białoruś. Warszawa: Neriton, 1999. S. 7.

⁵ Kitajczuk M. R. Traugutt i Kobryńska partia // Słynni Polacy Polesia: R. Traugutt (1826–1864). K. Kalinowski (1838–1864) / red. H. Bursztynska: materiały międzynарод. konf. nauk. poświęconej słynnym Polakom wywodzącym się z Polesia. Cz. 3. Брест: Изд-во С. Б. Лаврова, 2004. С. 82–92; Niebelski E. Nieprzejednanie wrogowie Rosji. Duchoweństwo Lubelskie i Podlaskie w powstaniu 1863 roku i na zesłaniu. 2-e wyd. zmienione i poprawione. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2008. – 552 s.

біяграфістыкі¹, гісторыі палітычнай ссылкі², традыцыі і ўшанавання памяці, патрыятычнага выхавання моладзі на падзеях 1863–1864 гг.³. Тэрыторыя Беларусі і Літвы зноў застаецца па-за ўвагай. А калі яна і разглядаецца, то ў рамках польскага руху. К. Каліноўскі характарызуецца як паляк, які сваёй мэтай бачыў вызваленне беларускага і літоўскага сялянства⁴. Адметнасцю апошніх прац польскіх і расійскіх даследчыкаў з'яўляецца інтэнсіўная папулярызацыя і адпаведна выкарыстанне матэрыялаў мясцовых (рэгіянальных – расійскіх і польскіх) архіваў.

Выяўлены мемуарны комплекс у большай ступені прадстаўлены польска-моўнымі дзённікамі, успамінамі відавочцаў падзеяў 1863–1864 гг. У параўнанні з рускай і беларускай, у польскай гістарычнай літаратуры іх даволі шмат. Яны напісаны ў традыцыі рэчпаспалітаўскага патрыятызму, характэрнага для другой паловы 60-х гг. XIX – пачатку XX ст. У асноўным праводзіцца разгляд польскай тэрыторыі. Праўда, у некаторых сустракаюцца нязначныя звесткі пра беларуска-літоўскія губерні⁵. Рускамоўная мемуарыстыка апублікавана пераважна ў другой палове 1860-х гг. вядомымі тагачаснымі палітыкамі, публіцыстамі і прадстаўнікамі ўрадавых колаў. Канцэптуальна ўсе творы адпавядаюць вялікадзяржаўнай ідэі аб справядлівай абароне сваіх інтарэсаў Расійскай імперыі у «Паўночна-Захаднім краі». Канцэнтрацыя фактаў аб падзеях у беларуска-літоўскіх губернях, якія пададзены праз агульнакраёвую прызму, нязначная⁶. Найбольш поўна 1863–1864 гг. на вызначанай тэрыторыі асветлены ва ўспамінах Г. Скірмунт, выдадзеных Б. Ф. Залескім⁷. Аднак і іх інфармацыйны маштаб не дастаткова вялікі. Улічаючы абставіны стварэння адзначаных твораў, прыведзены факталаґічны матэрыял патрабуе дэталёвой верыфікацыі. У рускамоўных і польскомоўных дакументах асабістага пахо-

¹ Słynni Polacy Polesia: R. Traugutt (1826–1864). K. Kalinowski (1838–1864) / red. H. Bursztyńska: materiały międzynarod. konf. nauk. poświęconej słynnym Polakom wywodzącym się z Polesia. Cz. 3. Брест: Изд-во С. Б. Лаврова, 2004. – 208 с.

² Zesłańcy postyczniowi w Imperium Rosyjskim / red. E. Niebelski. Lublin–Warszawa: Wydwo KUL, In-t Historii PAN, 2008. – 445 s.

³ Epilog styczniowej insurekcji 1863 roku / red. E. Niebelski. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 2006. – 350 s.; Markert A. Gloria Victis. Tradycje Powstania Styczniowego w Drugej Rzeczypospolitej. Pruszków: Ajaks, 2004. – 239 s.; Swat T. Gloria Victis. Mogiły poległych z okresu Powstania styczniowego 1863–1864 roku w ziemiach polskich. Pruszków: Ajaks, 2004. – 239 s.

⁴ Kieniewicz S. Trzy powstania narodowe. Warszawa: Książka i wiedza, 2006. – 428 s.

⁵ Brukczyński S. (1847–1934). Moje wspomnienie. Warszawa; Kraków: Gebethner i Wolff, 1908. – 225 s.; Dąbrowski J. (1876–1926) Rok 1863 / J. Grabiec. 3-e wyd. Poznań: Karol Rzepecki, 1929. – 470 s.; Matras, S. Podróż do Syberii po moskowskich etapach w 1863 i 1864 roku / S. Matras. Lublin, Werset, 2008. – 411 s.; Ogorodnikow P. Dziennik więźnia, 1862–1863. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo naukowe, 1986. – 599 s.; Rok 1863. Lwów: Nakładem Towarzystwa im. P. Skargi, 1922. – 40 s.; Świderska M. Dziennik małej patriotki (Maryjki Bohowityń Kozieradzkiej), 1860–1865. Tarnowa: J. Pisz. – 193 s.

⁶ Граф Михаил Николаевич Муравьев. Записки его об управлении Северо-Западным краем и об усмирении в нем мятежа, 1863–1866 гг. СПб. – 46 с.; Захарьян И. Н. (1839–1906). Встречи и воспоминания. СПб.: издание М. В. Пирожков, 1903. – 368 с.; Мосолов А. Н. Виленские очерки, 1863–1865 гг. СПб.: Тип. А. С. Суворина, 1898. – 253 с.

⁷ Залескі Б. Ф. З жыцця літвінкі. Мінск: выд-ва Віктара Хурсіка, 2009. – 338 с.

Totografia
Heleny Skirmuntowej z r. 1857.
z natury.

Фотаздымак Гелены Скірмунт.
Інтэрнэт-рэсурс

джання, акрамя ідэйна-зместавых асаблівасцей, назіраюцца значныя відавыя адразненні твораў. У польскамоўнай групе пераважаюць дзённікі-хронікі, дзе падзеі апісваюцца дзень за днём, галоўная ўвага засяроджана на фактах з невялікім аб'ёмам асабістых разважанняў. Рускамоўныя творы прадстаўлены ўспамінамі і дзённікамі-разважаннямі. У іх цэнтральнае месца займаюць аналіз і ацэнкі згаданых падзеяў. У першую чаргу гэта абумоўлена ўплывам асоб аўтара, што адлюстроўвае іх большую ці меншую ступень суб'ектывізму і аргументаціі неабходнасць скрупулёзнага навуковага падыходу пры выкарыстанні такіх дакументаў.

Такім чынам, аналіз дакументальнай базы гістарыяграфіі паўстання 1863–1864 гг. сведчыць, што яна складвалася паступова – ад аднабаковага выкарыстання эмпірычных матэрыялаў да комплекснага падыходу ў іх верыфіка-

цыі. Працэс замаруджвання карэктнага аналізу ўведзеных у навуковы ўжытак крыніц залежыў ад вядучых метадалагічных падыходаў у гістарычнай навуцы і ад палітычных рэалій. Гэта абумовіла дыскусійнасць тэмы і наяўнасць у ёй дыяметральна супрацьлеглых пазіцый: ад поўнага ігнаравання падзеі да вызначэння яе як апорнага пункта ў нацыятворчых працэсах беларускага народа. Таму лагічна ўзнікае патрэба ў стварэнні грунтоўнай базы крыніц і, у першую чаргу, з мясцовых архівасховішчаў.

1.2. Крыніцы даследавания

Дакументальную базу даследавання склалі неапублікованыя архіўныя матэрыялы. На дадзены момант у навуковы ўжытак уведзена даволі вялікая колькасць тэматычных першакрыніц. Расійскімі дарэвалюцыйнымі і савецкімі гісторыкамі, а таксама сучаснымі беларускімі навукоўцамі надрукавана 10 зборнікаў дакументаў і матэрыялаў¹. У цэлым апублікованыя матэрыялы

¹ Муравьев М. Н. Сборник распоряжений Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польского мятежа в Северо-Западной губернии 1863–1864 / сост.: Н. Цылов. Вильна: Типография А. К. Киркора, 1866. – 383 с.; Виленский временник / основатель и редактор А.Н. Харузин. Кн. 6: Архивные материалы Муравьевского музея, относящиеся к польскому восстанию в пределах Северо-Западного края: в 2 ч. / сост. А. И. Миловидов. Вильна: Губернская типография, 1913–1915. Ч. 1: Переписка по политическим делам гражданского управления с 1 января 1862 года по май 1863 г. / сост. А. И. Миловидов. Вильна: Губернская типография, 1913. – 464 с. Ч. 2: Переписка по военным действиям с 10 января 1863 года по 7-е января 1864 г. / сост. А. И. Миловидов. Вильна: Губернская типография, 1915. – 466 с.; 1863 г. на Міншчыне (Материалы отдела III отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии) / Инбелкульт. Польский отдел. Историческая комиссия: собр. и обработ. Я. Витковский, О. Яневич, Л. Лех. Минск:

падрабязна раскрываюць баявыя дзеянні падчас паўстання, сувязі паўстання з агульнаеўрапейскай і расійскай рэвалюцыйнай сітуацыяй, арганізацыйна-распарадчую сістэму кіравання як з паўстанцкага боку, так і царскай улады; меры карнай палітыкі царызму і дзейнасць карных органаў, вынікі і наступствы гэтай падзеі. У публікацыях утрымліваюцца тэксты адозваў і маніфестаў (прычым не заўсёды ў поўнай адпаведнасці з арыгіналам), паказаны ўдзел у паўстанні асобных сацыяльных груп.

Аднак асвятленне гэтых пытанняў заснована на выбары дакументаў у адпаведнасці з ідэалагічнымі прыярытэтамі, якія панавалі ў гістарычнай навуцы ў пэўны перыяд. Так, матэрыялы зборнікаў, што былі надрукаваныя ў дарэвалюцыйны час, апісваюць гісторыю «смуты польскіх паноў і ксяндзоў» у 1863–1864 гг. А выдадзены ў 40-я гг. XX ст. – гісторыю «класавай барацьбы» і яе сувязі з «пракледтарскай рэвалюцыяй». Зборнік ж, прысвечаны 100-годдзю паўстання, вызначаюць яго як «буржуазна-дэмакратычны рух». У 2006 г. выйшаў у свет зборнік «Повстанческое движение в Гродненской губернии 1863–1864 гг.». Яго складальнікі сваёй мэтай паставілі адлюстраваць ваенныя падзеі на тэрыторыі губерні на падставе судовых паказанняў удзельнікаў, таму астатнія пытанні не закраналі.

У зборніках дакументаў, непасрэдна прысвечаных першай палове 60-х гг. XIX ст. у беларуска-літоўскім рэгіёне, з агульнай колькасці апублікованай 2341 архіўнай адзінкі толькі 295 (12,6 %) належалаць беларускім архівасховіщам. Астатнія паходзяць з архіваў Польшчы, Літвы, Расіі, Украіны. І гэта прытым, што ў большасці замежных архіваў захоўваецца справаудачная дакументацыя губернскага ўзроўню. Колькасць крыніц, якія праліваюць свято на сітуацыю ў павеце ці маёнтку, нязначная. Тому харктастыка 1863–1864 гг. падаецца як апісанне сітуацыі ў «Паўночна-Заходнім краі» або ў кантэксце падзеі на тэрыторыі Расійскай імперыі і Царства Польскага. З аднаго боку – гэта становучы момант, бо маецца магчымасць прасачыць сутнасць і значэнне паўстання ў геапалітычным кантэксце, з іншага – скрадваецца маштаб і паўнавартаснасць рэгіянальных падзеяў. Нярэдка губернатары ў справаудачах, рапартах, якія накіроўвалі ў цэнтр (Санкт-Пецярбург, Вільня), замоўчвалі праўдзівую сітуацыю, каб не паказваць свае хібы ў кіраванні падуладнай ім тэрыторыяй. Яскравым доказам таму можа служыць паведамленне са справаудачы Мінска-

---

Інбелкульт, 1927. Вып. 1. 216 с.; Документы і матэрыялы па гісторіі Беларусі: у 4 т. Т. 2: Документы і матэрыялы па гісторіі Беларусі (1772–1903) / пад рэд. Н. М. Нікольскага [і інш.]. Мінск: Выд-ва АН БССР, 1940. – 938 с.; Революционный подъём в Литве и Белоруссии в 1861–1862 гг.: сб. док.; редкол.: В. Дьяков, В. Жиголов. М.: Наука, 1960. – 705 с.; Русско-польские революционные связи: сб. док.: в 2 т. / редкол.: В. Дьяков (отв. ред.) [и др.]. М.: АН СССР, 1963; Переписка наместников Королевства Польского в 1861 г. / под ред. С. Кеневича. Вроцлав, Краков: Изд-во ПАН, 1964 г. 373 с.; Общественно-политическое движение на Украине 1863–1864 гг.: сб. док. / редкол. В. Королюк [и др.]. Киев: Наукова Думка, 1964. – 551 с.; Восстание 1863 года в Литве и Белоруссии: сб. док. / редкол.: В. Дьяков, В. Жиголов, Ю. Жюгжда. М.: Наука, 1965. – 586 с.; Повстанческое движение в Гродненской губернии 1863–1864 гг.: сб. док. / сост. Т. Ю. Афанасьев [и др.]; под ред. Д. В. Карева. Брест: Академия, 2006. – 404 с.

га губернатора за 1863 г.: «в Пинском уезде, хотя бродили шайки Рогинского и Траугота, но они были загнаны туда нашими войсками из Царства Польского и во время пребывания в тамошнем уезде из местных жителей лишь несколько человек присоединились к ним...»¹. Між тым з дакументаў, якія захоўваюцца ў НГАБ, відаць, што яшчэ ў 1861 г. у Пінску быў узнікты вызваленчы рух супраць царскай улады. Па вуліцах горада праходзілі жалобныя шэсці, у касцёлах спяваліся патрыятычныя гімны, ставіліся крыжы з выявамі сімвалу Рэчы Паспалітай, актыўна распайсоджваліся памфлеты антыўрадавага зместу, на галоўных будынках расклейваліся алегарычныя малюнкі – аднагаловы арол трymае ў кіпцюрах двухгаловага і г. д.² І гэта не адзінкавыя дакументы, што дазваляюць істотна карэктаваць сцвярджэнні, якімі звыклася карыстацца гістарычна навука. Таму існуе вострая неабходнасць у паглыбленым вывучэнні крыніц мясцовых архіваў і выкарыстанні іх інфармацыйнага патэнцыялу.

Па гісторыі паўстання 1863–1864 гг. у архівах Рэспублікі Беларусь маецца даволі вялікая колькасць невыкарыстаных дакументальных матэрыялаў, што адрозніваюцца арыгінальнасцю, навізной і грунтоўнасцю ў выкладзе фактаў. Можна вылучыць 5 архівасховішчаў, у якіх змешчаны тэматычныя калекцыйныя зборы: НГАБ, НГАБГ, АРКР ЦНБ, ЦНА НАН Беларусі, БДАМЛМ.

У НГАБ і НГАБГ утрымліваецца корпус так званых арыгінальных гістарычных крыніц, да якіх адносяцца ўсе справаводчыя альбо службовыя (часткова асабістыя) запісы аб стане спраў, што даюць магчымасць вылучаць прамыя ці ўскосныя факты, якія тычыліся канкрэтных падзей. Калекцыя НГАБ складае 469 адзінак захавання (916 дакументаў) з 41 фонду архіва (гл. *Дадатак А1*), а НГАБГ – 166 адзінак захавання (304 дакументы) з 10 фондаў (гл. *Дадатак А2*). Храналагічна вылучаныя дакументы ахопліваюць перыяд з 1861 г. да 1870 г. Выкарыстанне матэрыялаў па-за межамі 1863–1864 гг. прадугледжана, па-першае, даследчымі мэтамі, а менавіта для аналізу сітуацыі на тэрыторыі беларуска-літоўскіх зямель непасрэдна перад паўстаннем і пасля яго заканчэння; па-другое, асаблівасцямі архіўнага справаводства. Большасць спраў уяўляюць з сябе зборныя адзінкі захавання, якія ўключаюць дакументы аднаго тэматычнага накірунку, але розных перыядоў. Адны складзены на працягу аднаго года³, другія – двух⁴, а некаторыя – трох і болей⁵.

Аналіз знешній формы дакументаў з калекцый НГАБ і НГАБГ дазваляе вызначыць шэраг харэктэрных асаблівасцей:

- У большай ступені калекцыі змяшчаюць арыгінальныя крыніцы. Ім харэктэрна ведамасная прыналежнасць. Яны складаюць фонды губернскіх канцылярый, ваенна-следчых камісій, губернскіх, павятовых, валасных, паліцэйскіх кіраванняў, судоў, камітэтаў.

¹ РДГА. Ф. 1267. Воп. 1. Спр. 7. Арк. 37.

² НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1434. Арк. 5.

³ НГАБ. Ф. 3366. Воп. 1. Спр. 4.

⁴ НГАБ. Ф. 3257. Воп. 1. Спр. 41.

⁵ НГАБ. Ф. 1416. Воп. 4. Спр. 11416.

• Калекцыі адрозніваюца відавай разнастайнасцю (найбольш пашыраныя віды – цыркуляры, распараджэнні і інструкцыі генерала М. Мураўёва; рапарты членаў адміністрацыі; прашэнні; следчыя справы; асабістыя і афіцыйныя лісты) і, адпаведна, выкарыстаннем устойлівых формул, харктэрных для канкрэтнага віду дакумента, паперы рознага фармату, у тым ліку бланкаў, выкананых друкаваным спосабам, а таксама наяўнасцю многіх рэквізітаў (печаткі, подпісаў, канцылярскіх рэгаль) , што ўказвае на ступень аўтэнтычнасці дакумента.

• Сярод распарадчай дакументацыі ўзроўню генерал-губернатарства і губерні пераважае друкаваны матэрыял, аднак асноўная частка дакументаў розных устаноў прадстаўлена рукапісамі.

• Для вылучаных дакументаў харктэрны полілінгвізм (руская, польская, нямецкая і інш. мовы). Прасочваеца заканамернасць выбару мовы ад харктуру дакумента. Як правіла, на рускай мове выканана ўся дакumentацыя кіруючых устаноў расійской адміністрацыі; на польскай мове складзены дакументы касцёльнага паходжання, прыватная перапіска, адозвы, пракламацыі польскага нацыянальнага ўраду. У прыватнай перапісцы і прасіцельнай дакументацыі сустракаюца таксама нямецкая і яўрэйская мовы.

• У комплексе матэрыялаў маюцца дакументы, якія цяжка прачытаць. Прычынай таму неразборлівасць почырка і дрэнны стан іх захавання. Але ў агульной масе іх колькасць нязначная.

Інфармацыйны патэнцыял дакументаў дапамагае раскрыць наступныя аспекты праблемы: этапы (пракламацыйны, маніфестацыйны, узброены), метады (актыўныя і пасіўныя) і формы (калектыўныя і індывідуальныя) барацьбы супраць царскай улады; сістэму ваенна-грамадзянскага кіравання тэрыторыямі Паўночна-Заходняга краю; маштаб і інтэнсіўнасць ваенных сутыкненняў паўстанцаў з царскімі войскамі на тэрыторыі сучаснай Беларусі; комплекс мерапрыемстваў карнай палітыкі царскай улады і асаблівасці яе ажыццяўлення на беларускіх землях; спецыфіку ўдзелу асобных груп насельніцтва ў паўстанні 1863–1864 гг.; рэгіянальны аспект падзеяў (у маштабе губерні, павета, горада, воласці); гісторыю паўстання ў асбах выхадцаў з Беларусі; паўстанцкую паэзію і г. д. Гэта далёка не поўны пералік тэматычна-інфармацыйных магчымасцяў сабраных у НГАБ і НГАБГ матэрыялаў. Па колькасці крыніц пераважае калекцыя НГАБ, але па аб'ёме інфармацыі пісьмовыя крыніцы НГАБГ ім не саступаюць. Гэта тлумачыцца тым, што ў НГАБГ захоўваюцца матэрыялы толькі па тэрыторыі былой Гродзенскай губерні.

У АРКР ЦНБ, БДАМЛМ і ЦНА НАН Беларусі захоўваюцца спецыфічныя калекцыі матэрыялаў па гісторыі паўстання. Так, у АРКР ЦНБ выяўлена 19 адзінак захавання (38 дакументаў) з 8 фондаў аддзела (гл. *Дадатак А3*). Гэта асабістыя фонды гісторыкаў, пісьменнікаў, этнографаў, якія займаліся вывучэннем тэмы паўстання: ф. 1 «Шутовіч І. І.», ф. 4 «Станкевіч А. В.», ф. 11 «Караткевіч У. С.», ф. 19 «Краўчанка І. С.», ф. 23 «Калекцыя матэрыялаў па гісторыі і культуры Беларусі», ф. 42 «Грынблат М. Я.», ф. 43 «Шабуня К. І.», ф. 44 «Улашчык М. М.». Матэрыялы прадстаўлены рукапісным і машынапіс-

ным варыянтамі на беларускай, рускай і польскай мовах. Прыналежнасць дакументаў адлюстравалася на складзе калекцыі. Тут няма афіцыйных арыгінальных дакументаў аб паўстанні. Збор АРКР ЦНБ прадстаўлены напрацоўкамі, чарнавікамі твораў, матэрыяламі, сабранымі даследчыкамі падчас працы над тэмай, прыватнай карэспандэнцыяй. Таму ў дадзеным комплексе фармірующца тры групы дакументаў: а) калекцыі працоўнага матэрыялу па гісторыі паўстання 1863–1864 гг. з архіваў і прыватных бібліятэк (вытрымкі, выпісы, копіі архіўнай дакументацыі, якія даследчыкі выкарыстоўвалі ў сваёй працы); б) чарнавыя тэксты (версіі) літаратурных і гістарычных твораў; в) карэспандэнцыя. Храналагічны перыяд калекцыі – 1933–1979 гг. Аналіз першай групы матэрыялаў дазваляе выявіць новыя звесткі аб планах расійскага кіраўніцтва ў справе задушэння паўстання і кіравання беларуска-літоўскім землямі, урадавых праліках, аналізе прычын сітуацыі, якая ўзнікла на беларуска-літоўскай тэрыторыі, што стварае больш поўную карціну карнай палітыкі. Літаратурныя і гістарычныя творы калекцыі, улічваючы, што большасць з іх была напісана ў 60-я гг. XX ст., звяртаючы увагу ў гісторыі паўстання на найбольш запатрабаваным пытанні свайго часу – «рэвалюцыйнай садружнасці брацкіх народаў у сацыяльным разняволенні». Такая лінія паказу падзеі прасочваецца ва ўсіх артыкулах, рэцэнзіях, выпісках калекцыі. Прыватная карэспандэнцыя паведамляе аб пошуках навукоўцаў, цяжкасцях, якія іх напаткалі пры даследаванні праблемы, месцазнаходжанні некаторых дакументаў. Сустракаючца варыянты меркавання рабочага парадку аб сутнасці і значэнні паўстання. Каштоўнасць збору заключаецца ў tym, што яны дазваляюць вызначыць канцептуальныя і метадалагічныя падыходы, вядучыя тэзы ў выкладанні падзеі 1863–1864 гг. у пэўны перыяд, прааналізаваць ужыванне афіцыйных дакументаў папярэднімі гісторыкамі, выявіць верагодныя несупадзенні і выкарыстаць адпаведныя факты ў аўктыўным раскрыці гісторыі паўстання.

Падобнага характару дакументы змешчаны і ў БДАМЛМ. Сабраная калекцыя ўтрымлівае 21 адзінку захавання, 28 дакументаў з 3 асабістых фондаў – ф. 56 «Караткевіч У. С.», ф. 311 «К. Каганец», ф. 313 «Есакаў А. А.»; 2 фондаў рэдакцый газет і часопісаў – ф. 42 «Рэдакцыя часопіса “Полымя”», ф. 12 «Рэдакцыя газеты «ЛіМ»; і ф. 78 «Саюз пісьменнікаў БССР» (гл. *Дадатак А4*). Большая частка з іх – чарнавыя варыянты з рэдакцыйнымі праўкамі будучых тэатральных і літаратурных твораў: п'ес, апавяданняў, артыкулаў, рэцэнзій. У сукупнасці яны адносяцца да аўтарскай мастацкай і публіцыстычнай літаратуры без фіксаванага адрасата і ахопліваюць гады з 1923 да 1967 г. Відавочна, што погляд пісьменнікаў, літаратараў, рэжысёраў-пастаноўшчыкаў звернуты да дзейнасці канкрэтных постасцяў, асоб, якія ўдзельнічалі ў паўстанні (К. Каліноўскага, Ф. Багушэвіча, В. Дуніна-Марцінкевіча і інш.), а таксама да аналізу даследчай дзейнасці сучасных ім гісторыкаў і пісьменнікаў па праблеме (Г. В. Кісялёва, А. Ф. Смірнова). Матэрыялы цікавыя tym, што, калі папярэдняя калекцыя выяўляла гістарычную думку пэўнага перыяду, то тут прасочваецца мастацкае бачанне даследаванай праблемы. Зразумела, што вядучыя

падыходы ў ацэнцы падзея гісторыкамі і палітычныя рэаліі эпохі накладвалі адбітак на сутнасць зместу мастацкіх твораў, але нярэдка ўскоснымі сродкамі пісьменнікам і рэжысёрам удавалася выказаць і сваё стаўленне да паўстання 1863–1864 гг., прадэманстрацаць грамадзянскую пазіцыю. Яны таксама часта выкарыстоўвалі архіўныя дакументы, копіі якіх дадаюцца да расклееек артыкулаў, п'ес, рэцэнзій.

Зусім іншыя харектар маюць дакументальныя матэрыялы з ЦНА НАН Беларусі. У архівасховішчы выяўлена 38 адзінак захавання – 55 дакументаў з 3 фондаў за перыяд з 1927 г. да 2003 г. (ф. 3 «Інстытут гісторыі», ф. 67 «Інстытут Беларускай Культуры» і асабістага фонду За «У. Перцаў») (гл. *Дадатак А5*). Асноўная частка дакументаў прадстаўлена справаводчай дакументацыяй інстытутаў: гадавыя планы (1927–2003), пратаколы паседжанняў сектароў (аддзелаў), вучонага савета (1949–2003), справаздачы супрацоўнікаў, сектароў (аддзелаў), інстытута (1945–2003).

Найбольшай інфарматыўнасцю адрозніваюцца пратаколы абмеркавання артыкулаў, раздзелаў кніг, манографій даследчыкаў. Працэс абмеркавання дэманструе пазіцыі вучоных у даследаванні праблемы, канцэпцыі і падыходы ў ацэнцы падзея 1863–1864 гг. З аналізу справаздач мы атрымліваем схемы даследчай дзеянасці Інстытута гісторыі па паўстанні 1863–1864 гг., працэс выканання навукова-даследчай працы на ўсіх узроўнях установы і тэматычную накіраванасць даследаванняў. Планавыя матэрыялы даюць магчымасць прасачыць інтэнсіўнасць вывучэння тэмы, цікавасць да яе гісторыкаў, вызначыць актуальнасць праблемы ў той ці іншы перыяд, патрэбу грамадства ў яе даследаванні.

У зборы захоўваецца і ўласна-навуковая дакументацыя – рукапіс кандыдацкай дысертацыі А. Смірнова «Революционный демократизм К. С. Калиновского», а таксама «Статьи и другие работы академика В. Н. Перцева по истории революционно-демократического движения в Белоруссии во второй половине XIX ст., деятельность К. Калиновского и восстание 1863 г.» Гэтая група дакументаў дазваляе высветліць дамінуючыя светапоглядныя і інтэрпрэтатывныя навуковыя пастулаты пры харектарыстыцы паўстання асобнымі даследчыкамі, а таксама іх трансфармацыю пад уплывам ідэалагічнай заданнасці часу.

Адзінкавыя дакументы па тэме даследавання сустракаюцца і ў іншых беларускіх архівах. Напрыклад, у НАРБ выяўлены 2 пратаколы пасяджэння ЦК Кампартыі Беларусі за 1986 і 1989 гг. аб арганізацыі мерапрыемстваў па ўшанаванні памяці К. Каліноўскага ў сувязі са 150-годдзем з дня яго нараджэння¹. Асобныя находкі і выяўленыя цэлья комплексы дакументальных матэрыялаў такога кшталту яшчэ раз падкрэсліваюць багацце корпусу тэматычных крыніц мясцовага паходжання.

Згодна з адной з паставленых задач прыярытэтны напрамак даследавання быў вызначаны ў фарміраванні тэматычнай базы крыніц, распрацоўцы яе кла-

¹ НАРБ. Ф. 4п. Воп. 160. Спр. 458. Арк. 36; Ф. 4п. Воп. 160. Спр. 939. Арк. 7; Ф. 4п. Воп. 160. Спр. 1167. Арк. 10.

сіфікацыі для вылучэння якасных асаблівасцей і інфармацыйных магчымасцяў дакументальных калекцый архівасховішчаў Беларусі па гісторыі паўстання 1863–1864 гг. на беларуска-літоўскіх землях.

У гістарычнай навуцы агульнаўпрынятым спосабам папярэдняй класіфікацыі крыніц лічыцца іх аб'яднанне па форме фіксацыі інфармацыі, г. зн. па знешній форме. У сучасных айчынных, расійскіх і ўкраінскіх крыніцаў-знаўчых даследаваннях гэтая традыцыя захавалася¹. У залежнасці ад выбару аўтара і яго пошукаўых мэтаў найбольш ужывальнымі з'яўляюцца класіфікацыі Л. Пушкарова і А. Пранштэйна, І. Кавальчанкі, С. Шміта. Л. Пушкароў і А. Пранштэйн працавалі 7 тыпаў крыніц: пісьмовыя, рэчавыя, этнографічныя, вусныя, лінгвістычныя, фонадокументы, фотакінадокументы². І. Кавальчанка вылучыў толькі 4 тыпы: рэчавыя, пісьмовыя, фонадокументы, выяўленчыя (мастацка-выяўленчыя і графічна-выяўленчыя)³. Найбольш грунтоўную і падрабязную класіфікацыю ў залежнасці ад знешніх форм крыніц стварыў С. Шміт. Ён вызначыў наступныя тыпы і падтыпы: рэчавыя, выяўленчыя (мастацка-выяўленчыя, выяўленча-графічныя, выяўленча-натуральныя), моўныя (размова, помнікі вуснай творчасці, пісьмовыя), канвенцыянальныя (знакі, сімвалы – ноты і г. д.), паводзінавыя (звычай, абраады), гукавыя і аўдыяльныя⁴.

Другі ўзровень класіфікацыі грунтуеца на выяўленні рода-відавых асаблівасцей гістарычных крыніц (аналіз унутранай формы) і вызначаеца аўтарскім падыходам. З аналізу дысертацийных прац апошняга дзесяцігоддзя вынікае, што найбольш папулярнымі з'яўляюцца предметна-тэматычная⁵ і відава-

¹ Гур'єва С. А. Типология современной прессы Южной Украины: автореф. дис. ... канд. филологич. наук: 10. 01. 08; Университет им. Т. Шевченко. Киев, 2006. – 18 с.; Еленская И. Э. Документы немецко-фашистских оккупационных органов управления как исторический источник: по материалах Госархива Брестской области: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.09; Ин-т истории НАН Беларуси. Минск, 1999. – 18 с.; Латушкін А. М. Нясвіжскі архіў князёў Радзівілаў у канцы XVIII – першай палове XX ст.: аўтарэф. дыс. ... канд. гіст. навук: 05.25.02; БДУ. Мінск, 2007. – 23 с.; Магідов В. М. Кинофотофонодокументы: проблемы историографии, архивоведения и источниковедения: автореф. дис. ... д-ра ист. наук: 07.00.09; Рос. гуманит. ун-т. М., 1993. – 36 с.; Соловьев Г. Материалы Российского государственного архива о лютеранских приходах Северо-Западной России 18 – начала 20 века как исторический источник: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.09; С.-Петербург. гос. ун-т. СПб., 2008. – 24 с.

² Пронштейн А. П. Методика исторического источниковедения. Рн/Д.: Изд-во Рост. ун-та, 1976. 480 с.; Пушкарев Л. Н. Классификация русских письменных источников по отечественной истории. М.: Наука, 1975. – 281 с.

³ Коваленчук И. Д. Методы исторического исследования. М.: Наука, 1987. – 439 с.

⁴ Ходин С. Н., Грицкевич В. П., Каун С. Б. История и теория источниковедения: учебное пособие. Минск: Изд. центр БГУ, 2008. – 254 с.

⁵ Белявский А. М. Произведения фольклора как исторический источник (на примере ирландских исторических песен): дис. ... канд. ист. наук: 07.00.09; БГУ. Минск, 2004. – 134 с.; Казакова М. А. Воспоминания об Октябрьской революции 1917 г. в Среднем Поволжье как исторический источник: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.09; Казан. гос. ун-т им. В. И. Ульянова-Ленина. Казань, 1994. – 21 с.; Кан В. С. Становление и развитие газетной периодики Тувы (1921–1985): исторический анализ: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02; Ом. ун-т гуманітарных исследований им. Ф. Достоевского. Омск, 2007. – 22 с.; Павлов Д. Г. Нижегородские исторические песни как исторический источник: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.09; Арзамас. гос. ун-т им. А. П. Гайдара. Нижний Новгород, 2006. – 31 с.

функциональная¹. Сустрокающца таксама і іншыя прыкметы падзелу (па паходжанні, жанры, храналогіі, аўтарстве і г. д.), што абумоўлена спецыфікай саміх крыніц і тэмай даследавання. Заканамерна, што калі аб'ект вывучэння прадстаўлены адным тыпам крыніц, то перавага надаецца прадметна-тэматычнай класіфікацыі, а калі некалькімі – то відава-функциональнай. Ні адзін з даследчыкаў не абмяжоўваецца адным спосабам класіфікацыі: прынята даваць некалькі класіфікацыйных сістэм, якія заснаваны на пэўнай прыкмете, харэктэрнай толькі адпаведнай групе дакументаў. Гэта дазваляе даць найбольш поўны крыніцазнаўчы аналіз калекцыі матэрыялаў, ахапіць усе іх бакі. Відавочна, што ўсе класіфікацыі маюць умоўныя характар і прызначаны для аб'ектыўнага вырашэння пастаўленай навуковай праблемы.

Зыходзячы з відавай прыналежнасці сабранага дакументальнага матэрыялу і яго родава-тыпавой спецыфікі (па спосабе фіксацыі інфармацыі), у аснову класіфікацыйной сістэмы пакладзена схема І. Кавальчанкі. У яго комплексе вылучаючца наступныя *тыпы*: а) пісьмовыя; б) выяўленчыя з падтыпамі графічна-выяўленчых (схемы, планы, фотаздымкі) і мастацка-выяўленчых (малюнкі) дакументаў.

Абсалютную большасць складаюць пісьмовыя крыніцы. Па традыцыйна ўсталяванай у гістарычнай навуцы формуле ў іх выяўлены два *роды*: апавядальныя і дакументальныя. На трэцім этапе класіфікацыі (унутрыродавым) найбольш прымалым крытэрыем выбраны *відавы*, бо, як зазначыла расійскі крыніцазнаўца В. Медушэўская: «Классификация по видам является наиболее важной, отвечающей главной задаче источниковедения. Источники возникают в целенаправленной человеческой деятельности как облеченные в материальную форму произведения, как средства для достижения той или иной цели, удовлетворения тех или иных общественных, человеческих потребностей. Вот эту цель, эту направленность, назначение произведения и следует положить в основу классификации»².

У выніку структура выяўленых крыніц выглядае наступным чынам: апавядальныя падзяляючца на: 1) эпістолярны і асабістыя дакументы; 2) літаратурныя і гістарычныя або ўласна-навуковыя творы; 3) грамадска-палітычную

¹ Еленская И. Э. Документы немецко-фашистских оккупационных органов управления как исторический источник: по материалах Госархива Брестской области: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.09; Ин-т истории НАН Беларуси. Минск, 1999. – 18 с.; Ермолович В. И. Листовки партизан и подпольщиков Беларуси периода Великой Отечественной войны (1941–1944) как исторический источник: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.09; АН, Ин-т истории. Минск, 1993. – 24 с.; Майер А. С. Московские городские легенды как исторический источник (историческая память и образ города): автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.09; Гос. ун-т гуман. наук. М., 2008. – 20 с.; Маркевич А. М. Солдатские письма в Центральные советы как источник для изучения общественных настроений в армии в 1917 г.: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.09; Ин-т рос. истории РАН. М., 2002. – 26 с.; Назаров А. Н. Кинофотодокументы начального периода Великой Отечественной войны. Опыт историко-архивоведческого и источниковедческого исследования: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 05.25.02; Ист.-архив. ин-т, РГГУ. М., 2003. – 28 с.

² Медушевская О. М. Источниковедение: Теория, История, Метод // [Электронны рэсурс]. Рэжым доступа: <http://www.opentextnn.ru/history/istochnik/medushevskaja>. Дата доступу: 06.12.2010.

публіцыстыку. Каб падкрэсліць спецыфіку апошняга віду, праведзены яго падзел на падгрупы паводле наступных прыкметаў: паводле мовы дакумента (рускамоўная, польскамоўная, беларускамоўная публіцыстыка) і адпаведна паводле аўтарскага паходжання (афіцыйная або ўрадавая і апазіцыйная). Документальныя: 1) дакументы афіцыйнага справаводства; 2) заканадаўчая дакументацыя. У сяю чаргу дакumentы афіцыйнага справаводства ўнутры віду згрупаваны па функцыянальным прызначэнні і прадстаўлены: а) арганізацыйна-распарадчай дакumentацыяй; б) дзелавой перапіскай; в) судова-следчымі справамі; г) справаўдочнымі дакументамі; д) уліковай; е) пратакольной; ж) планавай дакumentацыяй. Такім чынам, атрымліваецца трохузвоўневая (тып – род – від) лінейная схема класіфікацыі сабранага корпусу дакументаў.

Для палягчэння працы з вялікай колькасцю крыніц і дастаткова поўнага іх уліку была створана знакавая (інфармацыйная) мадэль крыніца-нау́чага банку даных аб іх, за аснову якой узята тэхналогія археаграфічнага апісання дакумента Я. Дабрушкінага¹. Мадэль трансфарміравана і дапоўнена згодна са спецыфікай выяўленага комплексу дакumentаў. Графічна яна ўяўляе з сябе табліцу з наступнымі пазіцыямі: № па парадку, час стварэння, назва і структура адзінкі захавання, ступень аўтэнтычнасці, мова, від, месца знаходжання дакумента і заувагі (гл. *Дадаткі А1–А5*). Фарміраванне такога банку даных носіць не толькі маштабную інфармацыйную нагрузкzu аб наяўных у беларускіх архівасховішчах крыніцах па гісторыі паўстання 1863–1864 гг., але і мае важнае значэнне для перспектывы іх выкарыстання айчыннымі і замежнымі даследчыкамі.

Такім чынам, гісторыяграфічны аналіз існуючай літаратуры яскрава дэманструе складанасць праблемы. У ідэйным асвятленні гісторыі паўстання 1863–1864 гг. вылучаецца некалькі этапаў. Першы ахоплівае час з другой паловы XIX ст. да пачатку XX ст. Гэта перыяд, калі польская аўтары з паўстання 1863–1864 гг. стварылі вобраз «нацыянальна-вызваленчага руху», а расійская – вобраз «польскага двааранска-клерыкальнага бунту». 1920-я гг. – пачала фарміраванца беларуская гісторыяграфія пытання. Беларуска-літоўскі рэгіён стаў асобным аб'ектам даследавання, а падзеі 1863–1864 гг. разглядаліся як «нацыянальны беларускі рэвалюцыйна-дэмакратычны рух». Савецкая гісторычная думка (1930-я гг. – канец 1980-х гг.), падпарадкованая матэрыялістычнаму светапогляду, вылучала ў рэаліях 1860-х гг., галоўным чынам, толькі «класавую барацьбу». На сучасным этапе айчынныя гісторыкі вагаюцца ў выбары канцэптуальнага фармату другой паловы XIX ст. або 1920-х гг. Польская і расійская гісторыкі рэдка не звяртаюцца да разгляду падзеі на беларуска-літоўскіх землях. Праўда, такое размежаванне даволі ўмоўнае, бо ніводны перыяд не харатаўся наяўнасцю адзінай агульнапрынятай канцэпцыі.

Прычына існавання полівызначэння ў сутнасці паўстання 1863–1864 гг. бачыцца ў асаблівасцях станаўлення базы крыніц на розных этапах і высокай ступені палітызованасці тэмы. Зыходны момант адзначаных працэсаў вынікае з відавай разнастайнасці выкарыстаных матэрыялаў, што было абумоўлена

¹ Добрушкін Е. М. Основы археографии. М.: Рос. гуман. ун-т, 1992. – 172 с.

шэрагам аб'ектыўных (даступнасць архіўных збораў, ступень іх захаванасці, узровень методыкі працы з архіўным матэрыялам, тэматычнае накіраванасць даследаванняў) і суб'ектыўных фактараў (уплыў палітычнай кан'юнктуры і аўтарскіх перакананняў). У другой палове XIX – пачатку XX ст. была створана першасная тэматычнае база крыніц, якая засноўвалася на эгадакументах, перыёдышы, агітпрадукцыі, справаводчай дакументацыі. Прычым нацыянальная прыналежнасць аўтара ўплывала на выбар дакументаў па мове і харкторы паходжання (польскамоўныя – рускамоўныя, урадавыя – паўстанцкія). Відавочна, што такая падборка і форма выкладання акцэнтаваліся на палітычных пазіцыях аўтараў, якія дэманстравалі погляды супрацьдзеючых сіл: польскіх і расійскіх. Таму сутнасных аналітычных скажэнняў проблемы не ўдалося пазбегнуць. Аднак большасць прац напісана ў невялікай часавай адлегласці ад падзеі 1863–1864 гг. Каштоўнасць гэтай набліжанасці ў магчымасці адчуць настроі, эмоцыі, якія панавалі ў грамадскай думцы другой паловы XIX ст., скарыстацца факталаґічнай напаўняльнайсцю публікаций, якая на сучасным этапе з'яўляецца ўнікальнай, бо многія тыя крыніцы не захаваліся да нашых дзён. Новаўядзенем дакументальнай асновы навуковых прац 1920-х гг. стала яе канцэнтрацыя на дакumentацыі афіцыйнага і апазіцыйнага справаводства. Гісторыкі стварылі дастаткова грунтоўную базу адзначанага віду, асабліва на ўзоруні беларуска-літоўскіх губерняў, чым падкрэслі наяўнасць рэгіональной спецыфікі падзеі 1863–1864 гг. Аднак нязначнае папаўненне корпусу крыніц у 1930-я гг. матэрыяламі прыватных калекцый сучаснікаў паўстання і яго даследчыкаў вымагала выкарыстання раней выяўленых збораў, інтэрпрытацыя якіх пераважна адбывалася згодна з аўтарскімі светапогляднымі перакананнямі. Гэта не дазволіла ўзмацніць ступень распрацаванасці тэмы ні ў крыніцаўчым, ні ў інфармацыйным плане. У гісторыяграфіі праblems 40–50-х гг. XX ст. назіраецца пашырэнне комплексу крыніц асабістымі дакументамі і публістыкай, што было абумоўлена прадметам даследаванняў і напрацоўкамі 1920–30-х гг. Вядучая роля належыла працам аб жыцці і дзейнасці К. Каліноўскага, яго светапогляду. Асноўная логіка падачы інфармацыі падпарадкоўвалася класавай сутнасці і тэзісу аб сялянскім харкторы паўстання 1863–1864 гг. Разам з тым у аналізе нацыянальнай афарбоўкі падзеі з'явіліся дзве новыя тэмы: а) ідэя стварэння незалежнай Беларусі і Літвы; б) ідэя федэрацыі беларуска-літоўскіх зямель з Расіяй. Комплекснае ўжыванне розных відаў матэрыялаў стала актыўна практикавацца навукоўцамі пасля выдання зборнікаў дакументаў у сярэдзіне 1960-х гг. Знаходкі 1960-х гг. змянілі склад комплексу дакументаў, дазволілі папоўніць яго ў 1970-я гг. уліковай, судоваследчай, планавай дакumentацыяй, дзелавой перапіскай і г. д. Хаця ў тэматыцы выданняў адбывалася пераймальнасць даследчых прыярытэтаў 1940–1950-х гг. (сацыяльная стратаграфія і асобы кіраўнікоў), але іх аналіз грунтаваўся на кардынальна новай групе крыніц. Таму ў працах большасці гісторыкаў зацвердзілася меркаванне аб вядучай ролі ў паўстанні «дэмакратычных слаёў насельніцтва» незалежна ад іх саслоўнай прыналежнасці. У 80-я гг. XX ст.

база крыніц асабліва не змянілася. У гэты перыяд заўважаецца наступная тэндэнцыя: перавыданне найбольш папулярных матэрыялаў з дапаўненніямі інтэрпрэтацийнага падыходу да іх, калі К. Каліноўскаму пачала надавацца роль абаронцы «права беларускага народу на нацыянальную свабоду і развіцы ў нацыянальнае культуры»¹. Падобныя вызначэнні сталі даволі актуальнымі для беларускай гісторычнай навукі 1990-х гг. Сённяшні стан дакументальнага рэзерву даследаванняў харектарызуеца якасным і колькасным узбагачэннем крыніцамі з беларускіх архіваў. Але яму не хапае комплекснасці. Аўтары часта абмяжоўваюцца адным відам крыніц, матэрыяламі аднаго архіва, аднаго або некалькі фондаў. Па-ранейшаму дамінуюць фонды канцылярый губернатараў і ваенна-следчых камісій. Менш увагі звязтаеца на фонды павятовых судоў, губернскіх і валаасных праўленняў. Нягледзячы на даволі шырокое кола тэматычнага і відавага напаўнення дакументальных матэрыялаў, элемент урывачнага цытавання, вырывання з агульнага контэксту працягвае існаваць. Некаторыя навукоўцы спасылаюцца на тыя факты, якія з'яўляюцца выгаднымі для пацвярджэння іх меркаванняў. Таму сістэмны аналіз рэгіональных калекцый падаецца неабходным крокам для фарміравання ўмоў карэктнай рэканструкцыі паўстання 1863–1864 гг. у беларуска-літоўскіх губернях.

Галоўная каштоўнасць тэматычных зборнікаў дакументаў заключаецца ў назапашванні багатай факталаґічнай базы. Некаторыя з іх апелююць да матэрыялаў, што ў выніку пэўных гісторычных абставін былі згублены ці знішчаны. Тому апублікаваны варыянт выступае на сённяшні дзень арыгіналам, а яго інфармацыя прэтэндуе на ўнікальнасць. Па-другое, у сучасных абставінах праца ў замежных архівах значна ўскладнілася. А публікацыі з польскіх, літоўскіх, расійскіх архівасховішчаў даюць магчымасць скарыстаць і іх патэнцыял, установіць спецыфіку захаваных там дакументаў.

Крыніцазнаўчая харектарыстыка выяўленых неапублікованых архіўных матэрыялаў праводзілася на аснове сістэматызацыі збору па паходжанні, што вызначыла іх спецыфіку як тэматычных крыніц. Калекцыі НГАБ і НГАБГ выконваюць асноўную інфармацыйную функцыю і ствараюць доказны фундамент у вывучэнні гісторыі паўстання 1863–1864 гг. на беларуска-літоўскіх землях. Ёмістасць іх факталаґічнага матэрыялу каштоўная колькаснай аптымальнасцю звестак мясцовага паходжання, якія найбольш актуальныя ў раскрыцці канвы падзеі і іх асаблівасцей на адзначанай тэрыторыі. Зразумела, што паўната і якасць інфармацыі не заўсёды адпавядае ідэальнаму ўзору. Але, у першую чаргу, гэта звязана з гісторыяй і станам захаванасці саміх дакументаў і навукова-даведачнага апарату (напаўнільнасць фондаў, узровень складання вопісаў). Тым не менш асноўная відавая прыналежнасць матэрыялаў (матэрыялы афіцыйнага справаводства) абуровіла надзейнасць і афіцыйнасць звестак, якія ў іх утрымліваюцца, а таксама тэматычную накіраванасць. Калекцыям АРКР ЦНБ імя Я. Коласа НАН Беларусі, БДМЛіМ, ЦНА НАН Беларусі ўласціва

¹ Паўстаннне 1863 года: «Мужыцкая праўда» і «Лісты з-пад шыбеніцы» / тэксты і камент. Я. Запруднік, Т. Э. Бэрд. Нью-Ёрк: Фундацыя ім. П. Крэчэўскага, 1980. С. 4.

значная арыгінальнасць. Па-першае, на гэты комплекс крыніц звернута ўвага ўпершыню, чым і вызначаецца яго навуковая навізна. Па-другое, іх інфармацийны патэнцыял мае культурна-гістарычны характар. Яны складаюць сістэму гістарычных фактаў не самой падзеі, а працэсу яе даследавання айчыннымі навукоўцамі, чым дазваляюць дапоўніць гістарыяграфію проблемы.

Глava 2

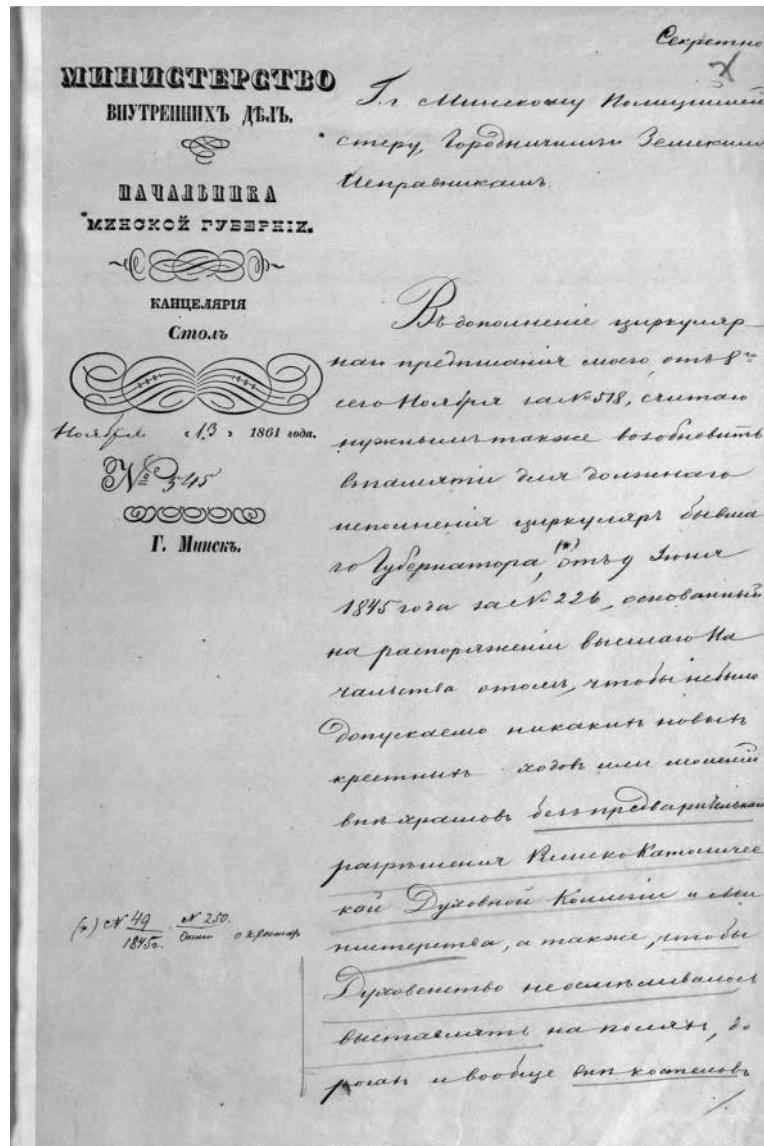
КЛАСІФІКАЦЫЯ І ВІДАВАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА МАТЭРЫЯЛАЎ БЕЛАРУСКИХ АРХІВАСХОВІШЧАЎ ПА ГІСТОРЫІ ПАЎСТАННЯ 1863–1864 гг.

2.1. Комплекс дакументальных крыніц

Згодна з абранай класіфікацыяй у калекцыі выяўленых пісьмовых тэматычных матэрыялаў вылучаюцца два комплексы: 1) дакументальны; 2) апавядальны. Колькасна пераважае комплекс дакументальных крыніц. У сваю чаргу, ён не з'яўляецца аднародным. Агульная знешняя форма, прадметна-тэматычная і функцыянальная накіраванасць, харктэрныя для пэўных дакументаў, дазволілі падзяліць яго на 2 группы: а) дакументы афіцыйнага справаводства; б) заканадаўчыя матэрыялы.

Дакументы афіцыйнага справаводства – гэта сістэма гістарычных крыніц, якая склалася ў працэсе штодзённай працы апарату дзяржаўнага кіравання. Змест і склад дакументаў вызначаецца функцыямі ўстановы. Для найбольш эфектыўнага крыніцазнаўчага аналізу, зыходзячы з прынцыпу адзінства відавага наймення і функцыянальнага прызначэння дакумента, вылучым 7 падгруп афіцыйнай дакументацыі: 1) арганізацыйна-распарадчую; 2) дзелавую перапіску; 3) справаздачную; 4) уліковую; 5) пратакольную; 6) планавую; 7) судоваследчую.

Арганізацыйна-распарадчая дакументацыя прадстаўлена цыркулярамі, распараджэннямі, прадпісаннямі, аб'явамі і інструкцыямі. Цыркуляры, распараджэнні і прадпісанні ўяўляюць з сябе пісьмовыя дырэктывы, якія былі разасланыя падпрарадкованым установам для абавязковага выканання. Прычым назыву «циркуляр» мелі толькі загады міністра ўнутраных спраў і генерал-губернатара, астатнія называліся «распараджэннямі» ці «прадпісаннямі». Апошнія два з'яўляюцца даволі аднатаўпнымі. Розніца паміж імі заключаецца ў адрасаце (каму накіравана). Калі ён на ступені чыноўнай іерархіі знаходзіўся ў прымым падпрарадкованні ад асобы, якая накіроўвала дакумент, то, хутчэй за ўсё, від дакумента вызначаецца як «прадпісанне», у іншым выпадку – як «распараджэнне». Дастаткова часта распараджэнні сустракаюцца пад афіцыйнай называй «предложения». Так, «Предложение Военного Губернатора Города Гродно и Гродненского Гражданского Губернатора Ноября 20. дня 1863 г. № 6717» пачынаецца са слова «предлагаю» (адсюль і назва). Але па сутнасці яно ўтрымлівае канкрэтнае ўказанне распарадчага парадку: «<...> предлагаю Военным Начальникам: 1. Принять под свое особое покровительство лиц,

Распардзэнне начальніка Мінскай губерніі аб забароне ўсталявання святых выяў на палях і дарогах. НГАБ

изъявивших желание присоединиться к Православию и оградить их от притеснений, которые они могли бы навлечь на себя со стороны лиц, враждебных Православию¹. Распардзэнні маюць уніфікованую зневісную форму. Документы ўтрымліваюць чатыры абавязковыя блокі-ўказанні, якія канкрэтызуюць адрасанта (ад каго зыходзіць), атрымальніка/адрасата (каму накіравана), змест (сутнасць мерапрыемства) і сакратара (кім запісаная). Указанне на адрасанта

¹ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 6. Спр. 380. Арк. 25.

зафіксавана звычайна зверху слупком на левым краі ліста і ўключае яшчэ дату, месца складання і нумар справаводчага ўліку. Напрыклад, «Віленскій, Ковенскій, Гродненскій и Минскій Генерал-Губернатор 31 Декабря 1865 г. № 1379 г. Минск»¹.

Для цыркуляру харктэрна засведчанне канцыляры і стала. Трэба адзна-
цыць, што ўказанне даты мае два варыяnty ў залежнасці ад паслядоўнасці
абазначэння года, месяца і дня: 1) месяц, дзень, год; 2) дзень, месяц, год.
У першым выпадку назва месяца папярэднічала лічбаваму пазначэнню дня,
пасля якога заўсёды ставілася кропка, што ўказвала на выкарыстанне родна-
га склону пры агучванні складнікаў дакумента. Напрыклад, «Распоряжение
Вітебскага Губернатора Ноября 19. дня 1864 г. № 11970»². У другім варыянце
датаванне было наступным: «Распоряжение Минскага Губернскага Правле-
ния 21 Июля 1863 г. № 2260»³. Выканануцу адзначалі радком уверсе па цэнтры.
Гэта магла быць адна асоба або некалькі: «Военно-Уездным Начальнікам,
Уездным Исправникам и Городским Поліцмейстэрам Вітебской губернії».
Далей ішоў сам тэкст дакумента, пад ім подпіс складальніка і сакратара з за-
сведчаннем прозвішчаў і грыфамі «Верно. Скрепил.».

Афармленне распараджэнняў, цыркуляраў, прадпісанняў выконвалася стро-
га па вышэйапісанай канцылярскай сістэме. Прыйчым, амаль на кожным даку-
менце, акрамя выходнага нумару, збоку або уверсе над асноўным тэкстам
іншым почыркам зазначаны ўваходны нумар. Гэта дае шмат падстаў для вы-
значэння ступені аўтэнтычнасці дакумента.

Значна адрозніваюцца ад папярэдняй харктарыстыкі, хаця і належаць
да аднаго віду крыніц, распараджэнні, выяўленыя ў АРКР ЦНБ імя Я. Коласа
НАН Беларусі. Яны прадстаўлены выпіскамі-копіямі з журнала «Заходні ка-
мітэт», што былі перададзены М. Улашчыку В. Кандрацьевай, а затым гісто-
рыкам падараваныя АРКР ЦНБ імя Я. Коласа. У сваім лісце да дырэктара
бібліятэкі М. Улашчык пісаў: «Шаноўная Лідзія Іванаўна! Пасылаю вам папку
з рознымі матэрыяламі, якія адносяцца да 1863 года. Гэтыя дакументы ў свой
час мне перадала В. К. Кандрацьева і сказала, што яны з архіва, які часткова
загінуў у вайну. Таму ж ці засталіся арыгіналы, ці гэтыя выкапіроўкі і будуть
арыгіналамі...»⁴. На сённяшні дзень вельмі складана вызначыць іх пахожданне.
Назвы і зневядная форма дадзеных матэрыялаў указвае на тое, што, хутчэй за ёсё,
яны з'яўляюцца дадаткамі да комплексу дакументаў, якая адлюстроўвала
дзеянасць спецыяльна створанага 2 кастрычніка 1862 г. для барацьбы з вызыва-
ленчым рухам у Беларусі, Літве і Правабярэжнай Украіне дзяржаўнага орга-
на пад назвай «Заходні камітэт». Фіксацыяй ходу яго пасяджэнняў выступіў
аднайменны журнал. Вядзенне такіх журналаў у расійскім афіцыйным спра-
даводстве XIX ст. было абвязковым для ўсіх устаноў. Журналы ўтрымліваюць

¹ НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1688.

² НГАБ. Ф. 1416. Воп. 3. Спр. 13291.

³ НГАБ. Ф. 1509. Воп. 1. Спр. 7.

⁴ АРКР ЦНБ. Ф. 44. Воп. 1. Спр. 1688. Арк. 1.

сціслы выклад гісторыі таго ці іншага пытання. Па сваёй структуры нагадваюць сучасныя пратаколы. У іх вылучаюцца наступныя элементы: 1) пастаноўка праблемы і яе сутнасць; 2) меркаванні, думкі, водгукі членаў пасяджэння; 3) заключэнне – зацвярдженне вынікаў абмеркавання. Структурныя элементы журнала сустракаюцца і ў асобных адзначаных дакументальных адзінках. Аднак шэрагу з іх характэрны ўнутраныя спецыфічныя рысы. Пры гэтым трэба мець на ўвазе, што арыгінальная назва дакумента не заўсёды адпавядае відавай. Паходжанне дадзеных распараджэнняў абумовіла іх агульную структуру. Першая частка ўяўляе з сябе ініцыятыўнае пісьмо, дзе выказываюцца рэкамендацыі па пэўным пытанні. Затым, у асноўнай частцы, разглядаюцца думкі прадстаўнікоў кіруючых органаў наконт паставленага пытання. Трэцюю частку складаюць прынятая рашэнні, зацверджаныя міністрам унутраных спраў. У арыгінале гэтая частка мае назvu «Заключэнне». Тут патрэбна адзначыць поўнае супадзенне знешніх форм журнала і прыкладзеных да яго распараджэнняў. Прапановы ініцыятыўнага пісьма заўсёды дублююцца ў асноўнай частцы ці ў заключэнні. Таму каштоўнасць вылучаных распараджэнняў як гістарычнай крыніцы заключаецца ў магчымасці рэканструкцыі інфармацыі па адной з частак, калі дакумент захаваўся не цалкам.

Структура распараджэння «Дополнительные соображения к очерку дел в Северо-Западном крае, внесенному Министром внутренних дел в Западный комитет» уключает ўсе вышэй адзначаныя элементы: «По сему предлагаю <...> осторожно поддерживать взаимное нерасположение крестьян к помещикам, произвести обязательный выкуп в Западном Крае и в отношении помещиков... (ініцыятыўнае пісьмо, аўтар – генерал-ад'ютант Кушалеў).

Относительно «поддержания осторожно рукою взаимного нерасположения крестьян помещиков», трудно полагать, чтобы правительство могло помыслить даже об усилении своей власти посредством поддержания раздора между подданными <...> Относительно «выкупа» много доводов представляется к тому, чтобы в Западном Крае допустить обязательный выкуп и в отношении к помещикам; самый главный заключается в крайней необходимости скончавшего освобождения крестьян из под влияния помещиков... (асноўная частка, аўтар – генерал-ад'ютант Назімаў).

Принято: <...> обязательный выкуп в Западных губерниях всего бы лучше произвести на установленных уже правилах бессрочной ренты <...> Быстрое учреждение сельских школ, на основаниях, обеспечивающий не только поддержание, но и распространение русской народности (заключэнне, аўтар – князь Гагарын)¹.

Адметнай рысай распараджэнняў з'яўляеца іх тэматычная звязанасць і агульная накіраванасць абраных мер. З іх зместу бачна, што наступныя рашэнні працягваюць ці дапаўняюць раней вызначаныя мерапрыемствы.

Большасць распараджэнняў прадстаўлены чарнавіком (сустракаюцца закрэсліванні, выпраўленні) і белавіком дакумента, што дазваляе прасачыць этапы

¹ АРКР ЦНБ. Ф. 44. Воп. 1. Спр. 1688. Арк. 73–76.

стварэння дакумента, ход думак, ідэйныя змяненні. Цыркуляры ж і прадпісанні захаваліся толькі ў белавым варыянце. У калекцыі знаходзіцца даволі шмат экзэмпляраў тых ці іншых цыркуляраў, распараджэнняў, прадпісанняў. Адны з іх з'яўляюцца заверанымі копіямі арыгіналаў, другія другаснымі (копія з копіі). Прычынай таму выступае адпраўленне інфармацыі на імя кожнага губернатара (для іх часцей за ўсё накіроўваліся завераныя копіі), астатнім чыноўнікам рабілася копія з копіі. Прычым на адных адразу дакладна пісалася «копія» («Копия с циркулярного предписания Начальника Гродненской губернии Военно-уездным начальникам от 17 Августа 1863 г. за № 3058»¹, «Копия с предписания Временного Военного губернатора Минской губернии к Военному Начальнику Игуменского уезда 12 Октября 1863 г. № 2375»²), а ў астатніх у самім тэксле паведамлялася на чыіх прадпісаннях засноўвалася дадзеная мера. Так, «Циркуляр Военного Губернатора Города Витебска и Витебского Гражданского Губернатора 2 Сентября 1864 г. № 145» паведамляў, што «...по циркулярному распоряжению Главного Начальника Края от 28 Июня за № 63 о непринятии клериков в монастыри без испрошения на то через меня Его Высокопревосходительства, ответственность возложить на Настоятелей»³. Таму адзначаным відам характэрныя і друкаваная, і рукапісныя формы.

Паводле ступені галоснасці, сярод аналізаваных відаў крыніц сустракаюцца як адкрытыя, так і сакрэтныя. Сакрэтнасць дакумента вызначалася ў залежнасці ад таго, якое значэнне мелі заходы да выканання. Зразумела, што забарона працы толькі з прычыны нацыянальнай прыналежнасці не магла быць абнаводавана, бо давала падставы для развіцця далейшага супраціўлення царскай уладзе з боку польскай інтэлігенцыі. Пад грыфам «сакрэтна» праходзіла большасць распараджэнняў і цыркуляраў, датычных абмежаванняў для рымскатаціліцкага духавенства. Такі ж грыф утрымлівае і «Циркуляр о запрещении медикам- полякам заключать договора с крестьянами на их лечение»⁴.

У большай ступені цыркуляры, распараджэнні і прадпісанні маюць усеагульныя характеристары. Яны вызначалі даўгачасовы тэрмін дзеяння і для выканання на ўсёй тэрыторыі «Паўночна-Заходняга краю». Сустракаюцца сярод іх і дакументы прыватнага характару. Яны прымаліся на кароткі тэрмін (для выканання, а потым страчвалі сваю сілу дзеяння аўтаматычна), прысвечаны даволі вузкім пытанням і мелі тэрытарыяльнае абмежаванне. Так, «Циркуляр Министерства Внутренних Дел. Департамент Полиции Исполнительной 4 Февраля 1864 г. № 18» поўнасцю пацвярджае вышэйадзначанае сцвярджэнне: «...сообщено было Вашему Превосходительству о разыскании в пределах вверенной Вам губернии неизвестно куда скрывшегося из г. Вологды, ксендза Валериана Ружицкого. Ныне получены сведения, что Ружицкий находится за границею, и по сему ему, как самовольно отлучившемуся из отечества, должен быть

¹ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 22. Спр. 1375. Арк. 24–63.

² НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1517. Арк. 23.

³ НГАБ. Ф. 2500. Воп. 1. Спр. 217. Арк. 74.

⁴ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 6. Спр. 418.

воспрещен навсегда возврат в наши пределы»¹. Ажыццяўленне такіх цыркулярных прадпісанняў прызначалася для канкрэтнай асобы на кіруючай пасадзе, а не ўсім службоўцам краю.

Адзначаныя віды дакументаў выкананы добрым каліграфічным почыркам. У дакументацыі вышэйшых улад амаль адсутнічаюць арфаграфічныя памылкі, што сведчыць пра дастатковы ўзровень адукацыі сакратароў, пісараў.

Абвешчаныя (апублікованыя) цыркуляры, прадпісанні і распараджэнні прадстаўлены ў калекцыі ў выглядзе аб'яў. У іх праяўляюцца два накірункі – распарадчы і інфармацыйны. Першыя мелі выразныя харектар, складаліся з шэрагу канкрэтных прадпісанняў, прызначаных да выканання насельніцтвам, за парушэнне якіх усталёўваліся абавязковыя спагнанні. Так, па аб'яве генерал-губернатара М. Мураўёва ад 4 лістапада 1863 г. ад жаночай вопраткі патрабавалі: «<...> шляпка должна быть цветная; черная же должна быть убрана цветами или цветными лентами, но отнюдь не белыми; а при черных шляпках запрещается носить черные и белые перья. Капоры могут быть черные на цветной подкладке, но не на белой. Запрещается носить черные: вуали, перчатки, также зонтики черные или черные с белым, равно такие же шали, шейные платки, платья и проч. Солопы, бурнусы, шубы, пальто и вообще верхнее платье могут быть черного цвета, но без белого»². Другія інфармавалі аб прынятых рашэнні ўраду. Гэта датычылася ў першую чаргу прысудаў аб смяротных пакараннях («Объявление № 2054 о расстреле сына помещика Новогрудского уезда Пусловского А. за участие в восстании 1863 г.»)³. Распаўсюджвалі аб'явы ў сельскай мясцовасці праз чытанне іх на валасных сходах, у гарадах і мястэчках расклейвалі на цэнтральных плошчах і вуліцах. Для прыцягнення ўвагі іх друкавалі прыгожым, вялікім шрыфтам.

Сутнасным працягам цыркуляраў, распараджэнняў і прадпісанняў з'яўляецца інструкцыя. Інструкцыя – гэта комплекс узаemазвязаных указанняў, правіл, якія ўсталёўваюць парадак і спосаб ажыццяўлення пэўных загадаў. Цыркуляр ці распараджэнне закладалі пачатак выканання мерапрыемства, а інструкцыя падрабязна рэгламентуе прыёмы яго рэалізацыі. Нярэдка інструкцыі выступаюць пад назвай «правила» ці «положения», але ад гэтага сутнасць іх не мяняецца. У калекцыі захоўваюцца чарнавыя варыянты інструкций з загалоўкам «праект» («Проект резолюции по делу о распределении мятежников, высланных во внутренние губернии»)⁴. Аналізаваныя інструкцыі аб'ядноўваюцца тэматыкай прынятых загадаў. Яны дазваляюць прасачыць механизм уладкавання ваенна-грамадзянскага кіравання беларуска-літоўскім краем («Инструкция для устройства военно-гражданского управления в уездах Виленской, Ковенской, Гродненской, Минской, Витебской и Могилевской Губерний»)⁵,

¹ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 31. Спр. 182. Арк. 12.

² НГАБ. Ф. 1527. Воп. 1. Спр. 1. Арк. 100.

³ НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1565.

⁴ АРКР ЦНБ. Ф. 44. Воп. 1. Спр. 1688. Арк. 138.

⁵ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 22. Спр. 1375.

«Правила для воспитанников Минской гимназии»¹ і г. д.). Таму вылучаюцца дзве групы інструкций: а) ваеннага і б) грамадзянскага напрамку. Першая група інструкций з вылучанага збору накіроўвалася, як правіла, ваенным начальнікам паветаў. Іх задачу М. Мураёў бачыў у хуткім заспакаені даручаных ім тэрыторый. Выканаць дадзеную задачу магчыма было з уладкаваннем правільнай адміністрацыі, падмацаванай войскам («Высочайше утвержденные в день 31 Мая месяца 1863 г. дополнительные правила о порядке суждения и распределения пленных польских мятежников», «Высочайше утвержденные правила о порядке наложения взысканий на мятежников и лиц, обвиненных в соучастии с ними»²). Большасць дакументаў гэтага напрамку захавалася ў друкаванай форме. У грамадзянскім кіраванні інструкцыі прадстаўлены рукапісамі. У асноўным яны датычыліся наладжвання адносін паміж прадстаўнікамі розных сацыяльных груп і ўрадам, а таксама палітыкі русіфікацыі («Правила, которые следует соблюдать при постройке Православных церквей и причетнических строений в Северо-Западном крае 23 Мая 1865 г.»³, «Копия положения данного Попечителем Виленского Учебного Округа Директорам Учебного Округа 11 Сентября 1861 г. № 3199»⁴). Ініцыятарамі складання інструкций выступалі прадстаўнікі вышэйших кіруючых органаў (міністры, губернатары і г. д.). Змест інструкций уражвае сваёй падрабязнасцю і прадуманасцю прыёмаў у рэалізацыі паставленах задач. Арганізацыя рашэнняў падпарадкоўвалася агульнапрынятым інструкцыйным палажэнням.

Група арганізацыяна-распарадчай дакументаціі – адна з найчасцей ужываных навукоўцамі ў даследаваннях гісторыі паўстання 1863–1864 гг. На яе падставе створана факталаўгічная база палітычнага аспекту праблемы, які ўжо дастаткова добра распрацаваны айчыннымі, расійскімі і польскімі гісторыкамі. Тым не менш комплексны аналіз дадзеных матэрыялаў з іншымі групамі (дзелавой перапісай, справа-здачай дакументацый і г. д.) адкрывае новыя напрамкі разгляданага аспекту, а менавіта рэгіянальныя асаблівасці ў рэалізацыі палітыкі ўраду Расійскай імперыі на беларуска-літоўскіх землях.

Сярод відаў дакументальных матэрыялаў, якія ўваходзяць у групу *дзелаў перапісі*, пераважаюць рапарты, данясенні, прашэнні, даручальніцтвы, афіцыйныя лісты і дэпешы. Яны характарызуюць зносіны падначаленых устаноў, а таксама асоб са сваім прымым начальствам. Падзел паміж рапартамі і данясеннямі даволі ўмоўны. Кожны з відаў можна назваць маленькой спра-ваздачай, прысвечанай аднаму канкрэтнаму пытанню. Большасць рапартаў падавалася прадстаўнікамі дзяржаўнага апарату, што з'яўлялі ваенныя пасады, калі малодшы па званні дакладваў старэйшаму. Астатнія ідэнтыфікуюцца як данясенні, некаторыя з іх сустракаюцца з назовай «сообщение» або «отношение» («Сообщение Могилевского Архиепископа Митрополита всех Римско-

¹ НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1433.

² НГАБ. Ф. 2001. Воп. 1. Спр. 885.

³ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 1. Спр. 986.

⁴ НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1433; Фонд 295. Воп. 1. Спр. 1671.

Католических в российской империи церквей 19 Марта 1863 г. № 1136¹, «Отношение состоящего при С.-Петербургском Военном Генерал-Губернаторе для особых поручений Полковника Шустова 19 Декабря 1864 г. № 406»²). Такая назва сведчыць пра роўнасць статусу дзяржаўных органаў, паміж якімі вялася перапіска. Яны не знаходзіліся ў прымым падпарадкаванні, бо належылі да розных дэпартаментаў, міністэрстваў, а сферы іх кампетэнцыі былі розны мі. Прадстаўленыя дакументы дадзены групы найбольш поўна адпавядаюць сваёй афіцыйнай назве і відаваму найменнню ў крыніцахнаўстве. У іх прасочваеца захаванасць адпаведнасці афармлення запісу з усталяванай у справаводстве формай. Гэта адзіная група пісьмовых крыніц, у якой на кожным дакументце прысутнічае яго назва (рапарт, данясенне і г. д.). Яна пазначана ў цэнтры, а перад ёй ідзе ўказанне, каму накіраваны дакумент, звычайна такога плану «Его Высокоблагородию Господину...». З правага боку зафіксавана ад каго, з левага – выходны справаводчы нумар, дата і пісар. Зверху, іншым почыркам, зазначаны ўваходны справаводчы нумар. Праўда, ён прысутнічае не на ўсіх дакументах. Часткова данясенні і рапарты сустрокаюцца ў двух асобніках. Гэта нармальная з'ява, бо арыгінал заставаўся ва ўстанове, у якую накіравана паведамленне, а копія – у той інстанцыі, адкуль яно адпраўлена. Маюцца і чарнавыя варыянты рапартаў і данясенняў, для якіх харектэрны закрэсліванні, выпраўленні. У адрозненні ад арганізацыйна-распарадчай дакументацыі, матэрыялы дзелавой перапіскі напісаны вельмі дрэнна, неразборлівымі почыркамі, складаныя. У сваю чаргу, арыгінал і копія заўсёды ідэнтычныя. Захоўваюцца яны ў розных фондах. Так, «Рапорт Горецкого Военного Уездного Начальника 14 Января 1864 г.» выяўлены намі ў фондзе 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёва», воп. 2, адз. зах. 108, а яго поўная копія змешчана ў ф. 3255 «Аршанская следчая камісія па справах аб паўстанні 1863–1864 гг.», воп. 1, адз. зах. 10. На большасці рапартаў і данясенняў змешчаны прыпіскі «к сведению, исполнено, к распоряжению, на усмотрение Его Сиятельства, распоряжение сделано, к делу», што дае магчымасць прасачыць далейшы лёс закранутага пытання. Рапарты і данясенні – вельмі спецыфічныя крыніцы. З аднаго боку, можна заўважыць шэраг відавочных недахопаў: лаканічнасць, сухасць інфармацыі, выкарыстанне ўстойлівых формул, аднатыпнасць даных. З другога боку, вартасць іх выражаеца ў высокай ступені факталагічнай дакладнасці. У вызначаным зборы яны прысвечаны ў асноўным выкананию ўсемагчымых распараджэнняў па арганізацыі ваенна-грамадзянскага кіравання беларуска-літоўскім землямі. Сутнасная аднатыпнасць зместу рапартаў і данясенняў адразніваеца яго напаўняльнасцю тэрытарыяльнымі асаблівасцямі фактаў, па якіх можна прасачыць рэгіональныя рысы кіроўнай сістэмы Расійскай імперыі ў 60-я гг. XIX ст.

Прашэнні і даручальніцтвы ў дадзеннай групе выказываюць у большай ступені інтарэсы неафіцыйнага харектару, а прыватнага. Яны складзены ў адпа-

¹ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 11. Арк. 8.

² НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31555. Арк. 1.

веднасці з вышэйапісанай формай. Большая частка прашэнняў зыходзіла ад асоб прывіліванага саслоўя, якія панеслі пакаранне за дачыненне да паўстання 1863–1864 гг., з просьбамі яго перагляду («Прошение Помещика Новогрудского Уезда Коллежского Ассесора Антона Людвигова сына Маркевича»¹). Напісаныя ўласнаручна, толькі некаторыя з дапамогай пісара з прычыны хваробы прасіцеля, але з абавязкова засведчаным яго подпісам. Маюць месца і афіцыйныя прашэнні, але іх няшмат. Знешні выгляд документа падобны да прыватнага, праста запыт зыніцываны службоўцам па дзяржаўным пытанні («Прошение Управляющего Особого Отделения 31 Августа 1863 г. № 2746»²).

Даручальніцтвы – калектыўныя просьбы, якія прымаліся не менш як ад трох асоб, што мелі дастаткова добрую рэпутацыю з боку ўраду («Ручительный приговор Волнянского сельского правления»³, «Поручительство 1864 г. Сентября 19. дня»⁴). Іх мэта заключалася ў прыняцці на парукі чалавека, які выклікаў да сябе недавер улады. Часцей на парукі аддаваліся сяляне або палітычныя злачынцы 4-й (садзейнічанне паўстанцам грашыма, правіянтам, зброяй і г. д.) і 5-й (тыя, хто прыйшоў з павіннай) катэгорыі. Да 6 лістапада 1863 г. даручальніцтвы былі вельмі папулярнымі, але пасля ўвядзення «Распоряжения Виленского Военного, Гродненского, Ковенского и Минского Генерал Губернатора и Начальника Витебской и Могилевской Губерний № 10052»⁵, якое ўводзіла грашовыя спагнанні на даручыцеляў за паўторнае дачыненне іх даручальніка да спраў паўстання 1863–1864 гг., колькасць такіх даручальніцтваў значна зменышлася. Нягледзячы на шаблоннасць афармлення, якая пра-дугледжвала наяўнасць аднатаўпных абавязковых прасіцельна-давяральных фраз, прашэнні і даручальніцтвы (у адрозненні ад рапартаў) дазваляюць устанавіць узрост, сацыяльную прыналежнасць, веравызнанне, месца жыхарства дзеючых асоб, від пакарання, апісанне сітуацыі, якая склалася, аргументаванне прашэння, чаму від пакарання павінен быць зменены. Ім уласціва дваістасць дакладнасці інфармацыі. З аднаго боку, такая канцэнтрацыя фактаў у адным месцы дае магчымасць для дастаткова поўнай рэканструкцыі пэўных аспектаў рэаліі 1863–1864 гг. З другога боку, прысутнасць асабістых матываў напісання дакумента накладвае на яго некаторы суб'ектыўізм і прыватнасць выпадку, што выклікае скептычнае стаўленне нават у сучасных навукоўцаў да ўсёй прасіцельнай дакumentацыі і нязначнае ўвядзенне яе ў навуковы ўжытак.

Афіцыйныя лісты нагадваюць паведамленні-рэважанні, але напісаныя ў больш свабоднай форме. Па структуры яны не адрозніваюцца ад прыватных, а таму вылучаюцца ў іх тры элементы: прывітальнае і развітальнае слова з пазначэннем адресата і аўтара ліста, асноўны тэкст. Прывітальным змест лістоў падзяляецца на дзве часткі: неафіцыйную і афіцыйную. У неафіцыйнай частцы

¹ НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1612. Арк. 8.

² НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1610. Арк. 10–11.

³ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 31. Спр. 16. Арк. 35.

⁴ НГАБ. Ф. 2532. Воп. 1. Спр. 12. Арк. 62.

⁵ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 1. Спр. 885. Арк. 46–49.

аўтары стараліся выкласці свае ўласныя меркаванні, думкі і погляды на цэнтральную падзею, праблему, якая апісвалася ў лісце. А ў афіцыйнай ішлі канкрэтныя рэкамендацыі, каментарыі па павышэнні эфектыўнасці правядзення пэўных мерапрыемстваў, падрабязнасці іх выканання з дастаткова аргументаванай доказнай базай ідэалагічнага ці статыстычнага характару. Мяжа паміж адзначанымі часткамі умоўная, але назіраецца захаванне строгай паслядоўнасці ў іх размяшчэнні: неафіцыйная заўсёды папярэднічае афіцыйнай часцы. Такую перапіску вялі паміж сабой звычайна прадстаўнікі вышэйших органаў кіравання з даверам ставячыся адзін да аднаго («Черновое письмо от Минского Гражданского Губернатора Графа Эдуарда Келлера к Министру Внутренних дел 24 Октября 1861 г.», «Письма генерала Мейера П. А. Валуеву»¹ і г. д.). Большасць з іх з'яўляецца арыгінальнымі рукапіснымі дакументамі, але ў комплексе ёсць і машынапісныя копіі двух лістоў М. Мураёва – «Письмо М. Муравьеву князю Василию Андреевичу Долгорукову от 18 февраля 1864 г.», «Письмо Муравьеву Министру внутренних дел»². Напісаны яны ў лютым і сакавіку 1864 г., таму для іх уласціві паўторы, аналагічнасць і аднатыпнасць думак. У пачатку М. Мураёў піша аб выніках рэалізаваных мерапрыемстваў па спыненні паўстання, урадавых памылках, а затым, прытрымліваючыся ідэі «вялікай небяспекі польскай пропаганды», пропаноўвае пэўныя крокі для яе зniшчэння. На жаль, не ўсе лісты маюць дату, але апісаныя сітуацыі дапамагаюць ўстановіць прыкладны час яго стварэння. Інфармацыя падаецца найбольш прыбліжана да бягучых рэалій, аднак з аўтарскімі суб'ектыўнымі на іх поглядамі. Амаль усе лісты прысвечаны аналізу палітычных падзеяў у Паўночна-Заходнім краі і змяшчаюць рэкамендацыі для іх вырашэння.

Дэпешы – рапарты хуткага прызначэння. Яны выкарыстоўваліся ваеннымі ведамствамі для перадачы інфармацыі па чыгунцы. Па знешнім выглядзе гэта строга запоўненая бланкі: з указаннем лініі чыгункі, часу адпраўлення і атрымання звестак, адресата і адпраўніка. Тэмамі для такіх дэпешаў служылі нечаканыя паведамленні пра ваенныя сутыкненні з паўстанцамі, перамяшчэнні войск, перасылку арыштантаў³.

Справаздачная дакументацыя ў комплексе арыгінальных крыніц з НГАБ і НГАБГ прадстаўлена толькі адной губернаторскай справаздачай «Годовой отчет Могилевского гражданского губернатора о состоянии Могилевской губернии за 1863 г.»⁴. Яна складаецца з дзвюх частак: непасрэдна па справаздачы і дадатку да яе. У справаздачы давалася характарыстыка гаспадарчага жыцця, палітычнай сітуацыі, стану суда, паліцыі, народнай адукацыі, аховы здароўя і прыводзіліся агульныя заўвагі. Дадатак уключаў 27 ведамасцей статыстычнага плану. Такія справаздачы патрабуюць асаблівага крытычнага падыходу і верыфікацыі змешчаных у іх даных, бо нярэдка губернатары ў сваіх справаздачах,

¹ НГАБ. Ф. 1418. Воп. 2 Спр. 1.

² АРКР ЦНБ. Ф. 43. Воп. 1. Спр. 179. Арк. 1–6.

³ НГАБГ. Ф. 3. Воп. 1. Спр. 22.

⁴ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 1. Спр. 886.

якія накіроўвалі ў цэнтр (Санкт-Пецярбург, Вільня), утойвалі праўдзівую сітуацыю, каб не паказваць уласныя хібы ў кіраванні падуладнай ім тэрыторый.

У пэўным сэнсе да справа здачных матэрыялаў належаць дакументы з комплексу дадаткаў да журнала «Заходні камітэт» пад назвамі «записка», «сообщение» і «очерк». Па форме яны нагадваюць паведамленні інфармацыйна-аналітычнага характару з лічбавымі данымі. У інфармацыйнай частцы аўтар (ці аўтары) апавядвае аб сітуацыі, якая склалася. Аналітычная частка з'яўляецца яе працягам у выглядзе разгорнутых каментарыяў, тлумачэння магчымых прычын выкладзенай праблемы і прапаноў у яе рашэнні. Большасць з іх складзена генерал-ад'ютантамі для накіравання ў Заходні камітэт па бягучых пытаннях, якія непасрэдна былі звязаны з падзеямі паўстання 1863–1864 гг.

Інфармацыйная частка – гэта апісанне агульнага стану «Заходняга краю». Даволічаста сустракаецца зварот да мінулага і ўказанне на памылкі. Так, у «Переданной в западный комитет из дел Совета министров всеподданнейшей записке генерал-адъютанта Назимова о различных предложениях» ад 22 кастрычніка 1862 г. адзначаецца: «Принятые меры доказали нам ошибочность системы нашего управления в Западном крае. С одной стороны, мы употребляли всевозможные меры строгости для подавления насильственным образом элемента католического или польского, с другой же стороны, сами давали ему все необходимые средства, чтобы усилиться за счет большинства элемента православного или русского. В настоящее время состояние Западной России таково, что полякам или католикам принадлежит <...> богатство, образование и наконец все орудия правительственной власти...»¹.

Акрамя агульнага апісання сітуацыі, ёсьць дакументы, якія прысвечаны больш канкрэтным пытанням. Напрыклад, справа здача «Приложения к журналу. Сведения о Западном крае, доставленное Обер-прокурором Святейшего Синода, извлеченных из отчетов местного преосвященства» распавядае пра стан праваслаўнага духовенства і пра канфесійнае жыццё ўвогуле: «По Минской епархии. Содержание сельского духовенства само собою скудное <...> потому что за последовавшее реформою состояния крестьян, постройка и починка помещений на известное время прекратилась, обработка священнических участков стала неисправнее прежнего»².

Аналітычная частка «Приложения к журналу Западный комитет 13 ноября 1862 г. Составленный в МВД очерк общего хода дел в Западном крае с начала 1861 г. и по настоящее время. Исторический очерк» утрымлівае агляд-заключэнне наступнага тыпу: «Опыт удостоверяет, что мировые посредники, волостные писари и сельские учителя, набираемые ныне из лиц местного населения, причисляющего себя к польской народности <...> не теряют случая пользоваться своим положением, чтобы действовать в духе своей идеи – поэтому необходимо предоставить назначение сих лиц правительственным властям...»³.

¹ АРКР ЦНБ. Ф. 44. Воп. 1. Спр. 1688. Арк. 29–30.

² Тамсама. Арк. 29.

³ АРКР ЦНБ. Ф. 44. Воп. 1. Спр. 1688. Арк. 16.

Тэматычна дакументы адрозніваюцца ў залежнасці ад таго, прадстаўнік якога кіруючага органа складаў паведамленне. Адны прысвечаны палітычнай сітуацыі, другія закранаюць рэлігійнае жыццё, трэція – сялянскае пытанне. Яны дапамагаюць прасачыць механізм рэалізацыі і вызначыць выніковасць урадавых мерапрыемстваў, tym самым пашырыць інфармацыйны патэнцыял арганізацыйна-распарадчай дакументацыі і ўстанавіць генетычную сувязь адзначаных відаў гістарычных крыніц.

Зусім іншы накірунак маюць справаздачы з корпусу крыніц, якія паходзяць з ЦНА НАН Беларусі. Створаныя ў працэсе функцыянавання Інстытута гісторыі, яны раскрываюць не сутнасць самой проблемы, а працэс яе даследавання. Каштоўнасць іх заключаецца ў рэтраспектыўным характары. Прааналізаваныя справаздачы можна падзяліць на індывідуальна-асабістую («Отчет о работе ст. науч. сотрудника Самбук С. (Байкова С. – A. Ф.) за 1-е полугодие 1964 г.» і інш.) і агульныя («Отчет о работе сектора истории БССР до советского общества за 1966 г.» і інш.). Індывідуальна-асабістая справаздача складзены даволі падрабязна па наступных інфарматыўных блоках: а) запланиваная праца, б) выкананая праца. Прычым у другім блоку паведамляеца аб планавай і няпланавай працы, дадаецца спіс надрукаваных і здадзеных у друк артыкулаў, указваюцца колькасць аўтарскіх аркушаў, прычыны невыканання плана. Агульныя справаздачы створаны на ўзорыні сектара ці інстытута. Яны не маюць такой падрабязнасці і сфарміраваны на падставе справаздач супрацоўнікаў. Па сутнасці агульныя справаздачы з'яўляюцца няпоўным дублікатам індывідуальна-асабістых. Пры адсутнасці справаздачы пэўнага супрацоўніка яго навуковую дзейнасць можна ўзнавіць у агульных рысах па справаздачах сектара. Выпадкі поўнага невыканання плана адсутнічаюць, але сустракаюцца замаруджванні, частковыя выкананні. Сярод прычын няпоўнага выканання плана навуковай дзейнасці па аналізаванай проблеме называюцца складанасць тэмы, цяжкасці з замежнымі архівамі, складанасці друкарскай справы. Да следаваныя справаздачы падкрэсліваюць эфектыўнасць навуковай працы гісторыкаў, іх зацікаўленасць, папулярнасць тэмы і яе грамадскую запатрабаванасць. Аналіз дадзеных матэрыялаў уводзіцца ў навуковы ўжытак упершыню.

Групу ўліковай дакumentацii складаюць ведамасці, стацейныя спісы, алфавітныя спісы і спісы. Ведамасці і спісы прысвечаны розным предметам уліку, пачынаючы ад фіксациі асоб, датычных да паўстання 1863–1864 гг., да зачыненых касцёлаў у «Паўночна-Захаднім краі». Распаўсюджана таблічная форма ведамасцяў і спісаў. Наяўнасць тых ці іншых граф для запаўнення залежыць ад аб'екту і мэты ўліку. У «Ведомости о числе присоединившихся к Православной церкви по Волковысскому Благочинию с 1-го Января по 17 Августа 1866 г.» змешчаны назва царквы, месяц і колькасць павернутых перайшоўших у праваслаўе мужчын і жанчын¹, а ў «Списках Дворянам и помещикам Минской губернии, с именем коих по конфирмации определено взыскать усиленный 10 % сбор» – нумар па парадку, прозвішча і імя, званне, калі адбылася

¹ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 6. Спр. 726.

канфірмацыя (зацвярдзэнне судовага прысуду вярхоўнай уладай)¹. Стадейны-
мі спісамі рэгістравалася інфармацыя аб ссыльных «палітычных злачынцах». У іх фіксаваліся прозвішча, званне, узрост, сямейны стан, веравызнанне, месца
суда, від пакарання, прадметы забеспечэння пры перасылцы і маршрут руху
да месца ссылкі². Алфавітныя спісы нагадваюць найпрацецнейшую форму вопісу
па пэўным прадметна-тэматычным уліку, дзе ўказваліся ў алфавітным парадку
толькі прозвішча і імя, у некаторых – сацыяльнае паходжанне асобы («Алфа-
вітны список лиц, состоящих под следствием в Витебской следственной
комиссии»³ і інш.). Трэба адзначыць, што характэрнай прыкметай для гэтай
групы дакументаў з'яўляецца даволі неахайнае іх афармленне і запаўненне,
у многіх графах увогуле адсутнічае інфармацыя. Таму правесці статыстычны
аналіз па іх вельмі складана. Цяжка прасачыць таксама ступень іх выкарыс-
тання навукоўцамі. У тэматычных даследаваннях вельмі часта адсутнічае ме-
тадалогія статыстычнага разліку, што стварае пэўныя ўмовы для фальсіфікацыі
і падвядзення даных пад пэўную канцэпцыю. Аднак дзеля ўдакладнення ве-
дамасці ўліку стадейныя і алфавітныя спісы з'яўляюцца вельмі карыснымі.

Пратакольная документацыя складаецца з матэрыялаў, якія захоўваюцца
у ЦНА НАН Беларусі. Паходжанне вылучаных дакументаў вызначыла іх на-
вуковае значэнне. Пратаколы пасяджэнняў сектараў Інстытута, у першую
чаргу, сектара гісторыі БССР дасавецкага грамадства, раскрываюць этапы,
ідэйныя ацэнкі вывучэння гісторыі паўстання 1863–1864 гг. Прааналізаваныя
пратаколы маюць агульную структуру, у якой вылучаюцца наступныя кам-
паненты: а) «Павестка дня», б) «Слухалі», в) «Выказаліся», д) «Пастанавілі».
Найбольшую каштоўнасць уяўляюць з сябе пратаколы абмеркавання артыку-
лаў, раздзелаў кніг, манографій даследчыкаў, якія асвятляюць пазіцыі вучоных
у даследаванні праблемы, адлюстроўваюць канцэпцыі і падыходы ў ацэнцы
падзеяў 1863–1864 гг.

Значныя страты дакументацыі Інстытута гісторыі і Акадэміі навук увогуле
падчас Вялікай Айчыннай вайны, грамадскія пераўтварэнні 1980–1990-х гг.,
каля абавязковая архівацыя справаводчых дакumentaў была адменена, а іх за-
хаванне адбывалася непасрэдна ў кабінетах структурных падраздзяленняў
Інстытута, храналагічна абмежавалі гэту падгруппу 50–70-мі гг. XX ст.
У адзначаны перыяд прыярытэты вызначэння сутнасці паўстання скіраваны
на паказ рухаючых сіл і класавай барацьбы. Так, у «Протоколе № 13 Заседания
сектора истории СССР и БССР Института Истории АН БССР от 11.04.1950 г.»
пры абмеркаванні главы «Восстание 1863 г.» для двухтомніка «Истории БССР»,
А. Смірноў выказаўся, что «...в июльских номерах “Мужицкой правды” мы
находим данные, что К. Калиновский верит в силы русского революционного
движения и считает, что возможно всеобщее восстание. Он представлял себе
свободную Белоруссию в семье с русским народом. В “Мужицкой правде”

¹ НГАБ. Ф. 1416. Воп. 3. Спр. 13362.

² НГАБ. Ф. 1416. Воп. 4. Спр. 11406. Арк. 57.

³ НГАБ. Ф. 3046. Воп. 2. Спр. 3.

АЛФАВІТНЫЙ СПІСОКЪ

жити, причастнымъ къ дѣламъ по мятежу, пред назначенными военными судами къ административнымъ взысканіямъ и отправленіемъ на жительство въ отдаленные губерніи, имущество коихъ подлежитъ секвестру.

По 1 Февраля 1865 г.

Ж	ИМЯ И ФАМИЛИЯ.	ЗВАНІЕ И ПРОИСХОДЖЕНІЕ.	Куда отправлены на жи- тельство.
А.			
ПО КОВЕНСКОЙ ГУБЕРНІИ.			
1	АЛЕКСАНДРОВИЧЪ Михаилъ . . .	Помѣщикъ Новоалександровска- го уѣзда.	Въ Оренбургскую губ.
2	АБЛАМОВИЧЪ Михаилъ . . .	Помѣщичій сынъ.	Въ Пермскую губ.
ПО МИНСКОЙ ГУБЕРНІИ.			
3	АРЕНДІТЬ Михаилъ . . .	Дворянка.	Въ Воронежскую губ.
4	АДАМОВИЧЪ Иванъ . . .	Дворянинъ.	Въ Казанскую губ.
5	АДАМОВИЧЪ Маріана . . .	Дворянка.	Тоже.
6	АНДРУШКЕВІЧЪ Леонардъ . . .	Двор. г. Минска, частный земле- мѣръ.	Въ Тобольскую губ.
ПО МОГІЛЕВСКОЙ ГУБЕРНІИ.			
7	АРТИШЕВСКІЙ Іванъ . . .	Двор. Могилевского уѣзда, про- живалъ въ Суражскомъ уѣзде, Вітебской губ.	Въ Томскую губ.
Б.			
ПО ВІLENСКОЙ ГУБЕРНІИ.			
8	БОГУЦКІЙ Титъ . . .	Двор. Лиценінскаго уѣзда.	Въ Пермскую губ.
9	БОНДАЗИНСКАЯ Эмilia . . .	Помѣщица Трокскаго уѣзда.	Тудаже.
10	БѢЛІПСКІЙ Антонъ . . .	Б. становой приставъ Ошмянска- го уѣзда.	Въ Воронежскую губ.
11	БОРЫЧЕВСКІЙ Фердинандъ . . .	Двор. Віленскаго уѣзда.	Въ Пензенскую губ.
12	БѢЛІКОВІЧЪ Владиславъ . . .	Ученикъ Свіціцінскай гімназіі.	Въ Нижегородскую губ.
13	БОГДАНОВИЧЪ Адольфъ . . .	Б. становой приставъ Свіціцін- скаго уѣзда; титуларный со- ветникъ.	Тоже.
14	БАРАНОВИЧЪ Елісавета . . .	{ Дочери помѣщица.	{ Въ Оренбургскую губ.
15	БАРАНОВИЧЪ Елена . . .	Ксендзъ Віленскаго Франціс- канскаго Монастыря.	Въ Томскую губ.
16	БУЙНО Евстафій . . .	Ксендзъ, настолтель Попорцікаго Домініканскаго Монастыря.	Въ Оренбургскую губ.
17	БАВІНОВСКІЙ Сильвестръ . . .	Трокскаго уѣзда.	

Старонка з «Алфавітнага спісу» асобаў, датычных да паўстання 1863–1864 гг., пакараных высылкай у аддаленныя губерні, маёмысць якіх падлягала секвестру. *Гродзенскі дзяржаўны гісторыка-археалагічны музей*

писалось, что волю надо добыть такую, которую хотят крестьяне. А это означает уничтожение помещичьего землевладения...»¹.

Падобныя выказванні па сутнасці тыповыя для пратаколаў 50–70-х гг. XX ст.² Праўда, у 70-я гг. ХХ ст. тээсі аб вядучай ролі сялянства і аграрнага пытання ў паўстанні 1863–1864 гг. змяніўся вывучэннем удзелу іншых слаёў

¹ ЦНА НАНБ. Ф. 3. Воп. 1. Спр 147. Арк. 13.

² ЦНА НАНБ. Ф. 3. Воп. 1. Спр 500.

насельніцтва, асаблівым чынам дваранства¹. Нацыянальнае пытанне не займа-ла цэнтральнага месца ў даследаваннях. Яго разглядалі праз прызму даўно вырашанага і зразумелага – у кантэксце федэрациі Беларусі з Расіяй, ідэю якой, на думку тагачасных даследчыкаў, падтрымліваў К. Каліноўскі. У тым жа «Пратаколе № 13 ад 11. 04. 1950 г.» І. Лушчыцкі і У. Перцаў адзначалі, што «Он стоял за федерацию Литвы и Белоруссии с Россией»². Зразумела, што ў час існавання СССР іншага падыходу не магло існаваць. Прасачыць змену вядучых канцэпцый і ідэйных падыходаў адпаведнага перыяду ў ацэнцы падзеяў 1863–1864 гг. таксама дапамагаюць справаздачы і планы аналізаванага комплексу.

У падгрупе *планавай дакументацыі* вылучаюцца каляндарныя рабочыя планы супрацоўнікаў («Рабочий план старшего научного сотрудника Байковой С. М. на 1963 г.», «Рабочий план Булдаковой Н. И.» і інш.), тематычныя планы сектараў («Тематические планы секторов Института (Календарные планы, поквартальные, графики, индивидуальные планы научных сотрудников) 1 января – 31 декабря 1960 г.» і інш.), гадавыя планы навукова-даследчыцкіх прац Інстытута («План научно-исследовательских работ Института Истории АН БССР на 1960 г.», «План навукова-даследчыцкіх прац Інстытута на 2001 г.» і інш.)³.

Асабістыя планы даследчыкаў уключаюць накірункі працы па тэмі і тэрміны выканання. Напрыклад, рабочы план на 1963 г. старэйшага навуковага супрацоўніка С. Байковай мае наступны выгляд: «Плановая работа: 1. Сборник документов «Восстание 1863 г. в Литве и Белоруссии» Т. 1, 2. а) Окончательное отредактирование тома 1 и сдать в издательство. 90 п. л. Внеплановая работа: 1. Брошюра «Восстание 1863 г. в Белоруссии», 6–7 п. л., февраль. 2. Написать доклад для теоретической конференции по восстанию 1863 г., 1 п. л., март. 3. Написать статью для «Известий АН БССР» по восстанию 1863 г., 1 п. л., июнь»⁴.

Планы сектараў і Інстытута часцей за ўсё маюць форму табліцы, якая ўключае графы: назва праблемы або тэмы, мэты, аб'ём, выкананіцы, тэрмін. Планавыя матэрыялы даюць магчымасць прасачыць інтэнсіўнасць вывучэння тэмы, цікавасць да яе гісторыкаў, вызначыць актуальнасць праблемы ў адзначаны перыяд, патрэбу грамадства ў яе даследаванні. Планавая дакumentацыя ў архіве прадстаўлена ў найбольш поўнай форме як па зместу, так і храналагічна (1926–2003 гг.). Першыя вытворчыя планы даследаванняў адносяцца да дзейнасці Інбелкульты, а менавіта секцыі Польскага аддзела ІБК. Пачынаючы з 1926 г., тэма паўстання 1863 г. з'яўлялася цэнтральнай у вывучэнні гісторыі Беларусі XIX ст. Адказным за правядзенне навукова-даследчай працы быў Я. Віткоўскі. Трэба адзначыць, што прыярытэтны надаваліся асвячэнню рэгіянальных асаблівасцей падзеяў 1863–1864 гг. Так, па «Перспектыўным плане Польскага аддзела на тры гады (1926–1929)» ставілася задача сабраць матэрыял па трох губернях: Віцебскай (1926–1927), Магілёўскай (1927–1928),

¹ ЦНА НАНБ. Ф. 3. Воп. 1 Спр. 634.

² ЦНА НАНБ. Ф. 3. Воп. 1. Спр 147. Арк. 14.

³ ЦНА НАНБ. Ф. 3. Воп. 1. Спр. 379, 1044.

⁴ ЦНА НАНБ. Ф. 3. Воп. 1. Спр. 593. Арк. 10.

Смаленскай (1928–1929)¹. Раствумачыць такую зацікаўленасць можна станаў-
леннем ў 1920-я гг. беларускай нацыянальнай гісторыяграфіі, якой патрэбна
было ў процівагу расійскай гісторыяграфіі знайсці свой прадмет даследавання,
якім і стала тэрыторыя Беларусі. У 1930-я гг. рэгіональная спецыфіка захоў-
ваецца. У канцы 1929 г. выйшла праца С. Цітовіча «Падзеі паўстання 1863 г.
у Горы-Горках», у 1930 г. на пасяджэнні Прэзідыума камісіі па гісторыі Бела-
руси XIX–XX ст. У Ігнатоўскім быў зроблены даклад на тэму «Пастаноўка пы-
тання аб паўстанні 1863 г.», у якім У. Ігнатоўскі ахарактарызаваў рухаючыя
сілы паўстання і прывёў ацэнку яго К. Марксам, Ф. Энгельсам і У. Леніным².
У плане на 1937 г. тэма «Паўстанне 1863 г.» яшчэ вылучалася як самастой-
ны аб'ект даследавання. У астатнія гады яна ўключалася ў больш агульныя:
1940–1950-я гг. – у склад тэмы «Развіццё капіталізму ў 2-й пал. XIX ст.»; 1960–
1970-я гг. – «Грамадска-палітычныя рухі Беларусі ў 2-й пал. XIX ст.». У кан-
тэксце агульнадзяржаўнай ідэалогіі галоўная ўвага пры аналізе падзеі 1863–
1864 гг. звярталася на класавую барацьбу і ролю ў ёй сялянства. Так, у 1952 г.
пры планаванні тэм кандыдацкіх дысертаций адна з іх так і гучала «Крестьян-
ское восстание 1863 г.»³ (аднак распрацавана яна не была). У пасляваенныя гады
вызначыўся яшчэ адзін накірунак – даследаванне жыцця і дзеянасці К. Каліноў-
скага. Зразумела, што ў час і пасля Вялікай Айчыннай вайны патрэбны былі
героі, якія б сваім прыкладам падымалі дух народа, аўядноўвалі яго ў справе
аднаўлення мірнага жыцця. У 1980-я гг. тэма працягвала заставацца ў складзе
раздзела «Крестьянство Беларуссии в эпоху капитализма», дзе на 1982–1986 гг.
мэтай ставілася «Изучение литературы и источников, выявление и сбор мате-
риалов, написание текстов о восстании 1863 г. и крестьянстве»⁴. Са станаў-
леннем у 1990-я гг. незалежнай Рэспублікі Беларусь на змену канцэпцыі вяду-
чай ролі сялянства ў паўстанні прыходзяць ідэйныя падыходы аб нацыяналь-
ным пытанні і месцы беларускіх зямель у праблеме. Паўстанне 1863–1864 гг.
зноў становіцца самастойным прадметам даследавання. Але каб рухацца да-
лей, знаходзіць новыя навыкі светлення пытанні па гісторыі падзеі 1863–1864 гг.
патрэбны быў гісторыяграфічны аналіз ужо існуючых публікацый. Гэтай пра-
цай і займаліся супрацоўнікі Інстытута ў канцы 90-х гг. XX – пачатку XXI ст.
(гл. *Дадатак Б, схема 1*). Такім чынам, планавая і пратакольная дакумента-
цыя, на якую навукоўцы раней не звярталі ўвагі, дапаўняе і ўдакладняе гісто-
рыяграфічны фундамент тэмы новымі цікавымі фактамі.

Судова-следчая дакументацыя вызначаеца даволі значнай інфармацый-
най каштоўнасцю. Колькасна яна вылучаеца дастаткова вялікім масівам да-
кументаў. Па сваёй форме гэта зборныя адзінкі захавання. У адну справу ўва-
ходзіла некалькі відавых найменняў дакументаў: данясенні або рапарты, якія
тлумачылі прычыну адкрыцця справы, акты вобшуку, пратаколы допыту і за-

¹ ЦНА НАНБ. Ф. 67. Воп. 1. Спр. 24. Арк. 161.

² ЦНА НАНБ. Ф. 67. Воп. 1. Спр. 27. Арк. 159.

³ ЦНА НАНБ. Ф. 3. Воп. 1. Спр. 190. Арк. 108.

⁴ ЦНА НАНБ. Ф. 3. Воп. 1. Спр. 816. Арк. 2.

ключэнні следчай камісії. Калі па форме следчыя справы больш-менш стэрэа-тывныя, то па паўнаце звестак даволі розныя¹. Поўны варыянт следчых спраў уключаў наступныя групы документаў: а) вопіс папер, што знаходзяцца ў справе; б) документы арышту і затрымання (рапарты, данясенні, дакладныя запіскі); в) документы аб ходзе следства (пратаколы допытаў, якія нярэдка сустракаюцца пад назвай «Вопросные пункты», і акты вобшукаў); г) выніковыя матэрыялы следства (заключэнні следчай камісії і ваенна-палявога аўдытарыяту, або «Отпуски» – кароткі змест высноў па справе); г) матэрыялы, далучаныя да справы (асабістыя лісты, фотаздымкі). Прычым у выніковых матэрыялах ярка прасочваюцца два іх тыпы: агульныя і прыватныя заключэнні. Першы тып датычыўся спраў, што патрабавалі дадатковага разгляду і ўключаў папярэдняй вынікі следства, прапановы па ўдакладненні тых ці іншых канчаткова навысветленых пытанняў, пералік інстанцый, куды можна яшчэ накіраваць документы працэсу для папаўнення звестак і г. д. Прыватным заключэнням характэрна абавязковое пазначэнне «на вышесказанное <...> заключает», пасля якога ішлі ўласна пастановы і прысуды². У часавым прамежку спраўы працягваліся ў залежнасці ад значэння і складанасці следства ад месяца да некалькі гадоў. Большасць документаў судова-следчых спраў належыць да групы матэрыялаў афіцыйнага справаводства. Кожнае з відавых найменняў поўнасцю адпавядае харектарыстыкам, названым вышэй пры аналізе адзначанай групы. Вельмі цікавымі ў інфармацыйным плане выступаюць пратаколы допытау як падсудных, так і сведкаў. Некаторыя з іх запісаны табліцай, іншыя суцэльнym тэкстам.

Пытанні для допыта строга грунтаваліся на «Предписаниях Генерал-Губернатора здешнега края от 17 июня 1863 г. № 1104, к Временному Военно-му губернатору Минской губернии»³. Да адказаў неабходна ставіцца крытычна, бо падсудныя, як і сведкі, не заўсёды гаварылі праўду. Зразумела, што ход справы і тактыка яе вядзення абумоўлівалася сутнасцю абвінавачвання.

Дадзенай падгрупе документаў харектэрны не зусім якаснае афармленне і каліграфія, наяўнасць вялікай колькасці паўтораў, пропускаў і дадатковых, не заўсёды чытэльных заўваг на палях. Заўвагі (каментары) выносяліся за рамкі асноўнага тексту документа і пазначаліся зорачкай (*). Хутчэй за ёсё, допісы рабіліся пасля самога працэсу, бо зафіксаваныя факты ўдакладняюць, дапаўняюць, часткова паўтараюць папярэднюю інфармацыю. У іх сустракаецца шмат закрэсліванияў, не да канца напісаных слоў, запаўзанняў аднаго радка на другі і г. д. Найбольш складана прачытаць допытныя лісты. Відавочна, прычынай таму служыць хуткасць запісу, які ажыццяўляў пісар па словах арыштанта, сведкі, паліцэйскага.

Пратаколы допытау, якія маюць форму табліцы, пацвярджаюць гэтую думку, бо графы з пытаннямі зафіксаваны прыгожым, разборлівым почыркам.

¹ НГАБ. Ф. 3046. Воп. 2. Спр. 1; Фонд 3257. Воп. 1. Спр. 41.

² НГАБ. Ф. 3046. Воп. 1. Спр. 1.

³ НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1520. Арк. 23.

Яны, відаць, рыхтаваліся загадзя. Каліграфічна напісаны «Заключэнні» часо-вага палявога аўдытарыяту. Яны ў скарочаным варыянце пераносілі інфармацыю з усёй справы і змяшчалі прысуд. Галоўны недахоп – адсутнасць у большасці даты. Аднак, дзякуючы ім можна ідэнтыфікаць прозвішчы ўдзельнікаў падзеяў 1863–1864 гг., іх сацыяльнае паходжанне і веравызнанне, вызначыць метады працы ваенна-следчай камісіі, прынцыпы ў прызначэнні мер пакарання для «палітычных злачынцаў», а тым самым паглыбіць звесткі па гісторыі паўстання 1863–1864 гг. на тэрыторыі Беларусі.

Асобна ў групе стаяць копіі афіцыйных дакументаў, якія накапілі даследчыкі ў час сваёй працы над тэмай. У дадзеным выпадку гэта матэрыялы Г. Кісялёва «Документы аб удзеле сям’і Ф. Багушэвіча ў паўстанні 1863 г.»¹. Даследчык сабраў іх для напісання артыкула «Гіmnазічны і студэнцкія гады Ф. Багушэвіча», што быў апублікованы ў № 10 за 1960 г. часопіса «Полымя». Відава пераважаюць «Заключэнні следчых камісій», якія паходзяць з Гістарычнага архіва Літвы (фонд 439).

Документы афіцыйнага справарадства – важны комплекс пісьмовых крыніц па гісторыі паўстання 1863–1864 гг. Ён мае два напрамкі навуковай значнасці. Першы прадстаўлены арыгінальнымі архіўнымі крыніцамі, якія паходзяць з НГАБ, НГАБГ і АРКР ЦНБ імя Я. Коласа. Яны раскрываюць унутраную палітыку ўраду, а менавіта даюць найбольш поўнае ўяўленне аб рэалізацыі тых ці іншых мерапрыемстваў на тэрыторыі беларуска-літоўскіх зямель, падкрэсліваюць спецыфіку рэгіёну і яго месца ў падзеях 1863–1864 гг. Другі вызначаецца матэрыяламі ЦНА НАН Беларусі, якія раскрываюць асаблівасці гісторыі даследавання тэмы.

Корпус *заканадаўчых матэрыялаў* у парадунні з папярэднім групай прадстаўлены нязначнай колькасцю (15 адзінак) і відавой беднасцю дакументаў. Асноўныя яго масіў складлі «Указы Его Императорского Величества Самодержца Всероссийского», якія ўводзілі ў дзеянне прынятые вышэйшай уладай нормы і правілы рэгулювання грамадскага жыцця. Фактычна паводле функцыональнай прыкметы яны таксама належалаць да арганізацыйна-распарадчай дакументацыі. Аднак паходжанне дакумента (ад імя імператара) і статус укладальніка ў іерархіі дзяржаўнага кіравання абумовілі яго юрыдычную сілу і заканадаўчую перавагу над ведамаснымі ўказамі (міністэрскімі, губернскімі і г. д.) падбнага характару, а таму і аднесены да асобнай групы гістарычных крыніц. Аналіз зневяднай формы адзначанага віду дакументаціі стварае дакладны шаблон іх аформлення і ўстойлівую структуру (фармуляр), з якіх вынікае наяўнасць двух тыпу імператарскіх указаў: а) загадныя, б) прысудныя. Ва ўказах загаднага тыпу першы раздзел (пачатак дакумента) – імянны паказальнік мае шапку «По Указу Его Императорского Величества, Самодержца Всероссийского, из Правительствующего Сената»². Присудныя ж пачынаюцца словамі «По Указу Его Императорского Величества, Самодержца Всероссийского, из <...>

¹ БДАМЛМ. Ф. 42. Воп. 1. Спр. 289.

² НГАБ. Ф. 1416. Воп. 3. Спр. 13214. Арк. 40–45.

Губернскага Правления»¹. На месцы шматкроп'я ўказвалася геаграфічна прыналежнасць праўлення (Мінскае, Магілёўскае, Віцебскае і г. д.). Розніца заключаецца ў шляху распаўсюджвання загаду, праз які дзяржаўны орган адбывалася яго абвяшчэнне. У другой частцы, «тлумачальнай», звычайна ў скарочаным выглядзе падавалася сутнасць разгляданага пытання і ішло ўказанне на дату стварэння, канцылярскі нумар дакумента (2–3 скazy). А наступны элемент (заключны) у структуры першага тыпу пазначаўся як «приказали» або «Высочайше повелеть соизволили», у другім тыпе – «приговорили» або «циркулярали», дзе ўтрымлівалася падрабязная рэгламентацыя палажэнняў і наказаў у арганізацыі пэўных мер. У канцы дакументаў стаіць подпіс з пазначэннем «за обер-секретаря». Тэматыка загадных указаў разнастайная і датычыща ў асноўным заходаў па абмежаванні антыўрадавай дзейнасці і ўстановленні сістэмы пакаранняў за яе правядзенне. Прысудныя часцей за ёсё раскрывалі заходы па канфіскацыі, секвестры маёмасці палітычных злачынцаў, іх пошуку і арышту. Яны ўяўляюць з сябе просты спіс (пералік не па алфавіце) прозвішчаў, з указаннем сацыяльнага статусу асоб. Усе ўказы з'яўляюцца другаснымі і трацічнымі копіямі, выкананымі друкаваным спосабам, маюць усеагульны характар і разлічаны на доўгі тэрмін захавання.

Такім чынам, заканадаўчая дакументацыя вызначаеца своеасаблівымі аўтэнтычнымі рысамі і з'яўляеца важным гістарычным матэрыялам з цікавым факталагічным напаўненнем. Так, дакументы загаднага парадку дапамагаюць рэканструяваць паўнавартасную карціну ўнутранай палітыкі ўраду ў агульна-дзяржаўным маштабе, удакладніць і зразумець дэталі тых ці іншых рэгіональных распараджэнняў, а tym самым прасачыць асаблівасці заканадаўчай сістэмы Расійскай імперыі ў 60-я гг. XIX ст. Прысудныя ўказы маюць вялікую каштоўнасць пры супастаўленні іх з інфармацыяй алфавітных спісаў і ведамасцяў пакараных, што дазваляе больш поўна прасачыць імянны і сацыяльны склад удзельнікаў паўстання 1863–1864 гг.

Увогуле, калекцыя дакументальных матэрыялаў змяшчае вялікі масіў арыгінальных архіўных крыніц. Гістарычныя ўмовы і аbstавіны іх узікнення патрабавалі, з аднаго боку, аператыўнасці ў іх выкананні, з другога – глыбокай разважлівасці, прадуманасці і нярэдка сакрэтнасці. Магчыма, гэта і абумовіла некаторую педантычнасць афармлення тагачаснай дакumentацыі (якасная папера, каліграфія і г. д.), што паўплывала на дастаткова добры стан захаванасці яе сёння. Даследчая дзейнасць была таксама спрошчана наяўнасцю рэестраў у зборных адзінках захавання. Рэestr – гэта, у пэўным сэнсе, змест структуры справы, у якім у вызначаным парадку пералічваюцца наяўныя паперы, чым павялічвалася хуткасць іх уліку і апрацавання. Аднак канцэнтрацыя тэматычных крыніц у розных фондах, часам зусім не датычных да проблемы, якая вывучаецца, адсутнасць датавання, няпоўнае афармленне бягучай дакumentацыі і несупадзенне даных (напісанне прозвішчаў, пазначэнне дат і г. д.) не заўсёды таму спрыяялі. Тым не менш для дадзенага комплексу праблема аўтарства

¹ НГАБ. Ф. 299. Воп. 2. Спр. 5978. Арк. 29.

адсутнічае, бо ў абсалютнай большасці дакументаў ёсць паведамленне аб іх складальніку. Пэўныя цяжкасці ўзнікаюць з прычыны асаблівасцяў почырка і складанасці яго прачытання. Аднак дадатковыя звесткі, якія ўтрымліваюцца ў дакуменце (дата, назва пасады), здымаюць гэтую праблему. Акрамя вылучаных відавых асаблівасцей знешнія формы дакументальных матэрыялаў, што вызначаюцца запатрабаванасцю тагачаснай канцылярскай сістэмы, галоўная іх адметнасць заключаецца ва ўнутранай узаемадапаўняльнасці кожнай з груп. Так, змест і сутнасць арганізацыйна-распарадчай дакументацыі ўдакладняеца, у пэўнай ступені ўзбагачаецца больш дробнымі фактамі, рэгіональнымі рысамі з дзелавой перапісکі, судова-следчых спраў. Аналагічная інфармацыйная залежнасць і дапаўняльнасць назіраеца і ў планава-пратакольна-справаздачным корпусе, што дае магчымасці для найбольш поўнай і аб'ектыўнай рэканструкцыі падзеі 1863–1864 гг. Зразумела, палітычнай запраграмаванасці і асабістага суб'ектыўізму ім не ўдалося пазбегнуць, аднак функцыянальнае прызначэнне дадзеных крыніц звяло іх да мінімуму. Адны з іх на багатай факталаўгічнай базе дапамагаюць стварыць рэгіональную гісторыю паўстання 1863–1864 гг., падкрэсліць спецыфіку беларуска-літоўскіх губерняў, другі – высветліць гісторыю даследавання тэмы айчыннымі гісторыкамі і яе значэнне ў лёсе беларускага народа.

2.2. Корпус тэматычных апавядальных крыніц

У корпусе апавядальных гістарычных крыніц паводле відава-функцыянальнай прыкметы вылучаюцца 3 групы: 1) эпістолярны і асабістыя дакументы; 2) літаратурны і гістарычны або ўласна навуковыя творы; 3) грамадска-палітычнай публіцыстыка.

У группу *эпістолярных крыніц і асабістых дакументаў* намі ўключаны прыватныя лісты («Письма Софіи Шишко»¹, «Письма Беляковіча»², лісты А. Станкевіча³, Г. Кісялёва⁴) і нататнік Карла Кастравіцкага⁵). *Прыватных лістоў* у аналізаваным комплексе невялікая колькасць (7 адзінак). Прывітам выразна акрэсліваецца падзел іх на дзве падгрупы па храналогіі: а) эпістолярны 60-х гг. XIX ст.; б) эпістолярны XX ст. Адметнасць першай падгрупы заключаецца ў tym, што ўсе яны выяўлены ў следчых справах, як дадаткі да актаў вобшуку. Мова лістоў пераважна польская, але да кожнага асомніка прыкладзены рускамоўны пераклад. Тэксталагічнае паруённанне арыгіналу і перакладу паказала адсутнасць скажэнняў інфармацыі. Тэматычна лісты прысвечаны апісанню бягучых падзеяў і прыватных сямейных спраў, што дазваляе аналізаваць тагачасныя рэаліі праз прызму персанальнага да іх стаўлення і дачы-

¹ НГАБ. Ф. 1418. Воп. 1. Спр. 13. Арк. 63.

² НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31578. Арк. 2.

³ АРКР ЦНБ. Ф. 4. Воп. 1. Спр. 35.

⁴ БДАМЛМ. Ф. 12. Воп. 1. Спр. 641.

⁵ БДАМЛМ. Ф. 311. Воп. 1. Спр. 14.

67°

Министерству Юстиции! Кому
Кому подчиняется Основной судьица в губернии
заседающая, упомянутой виа губерн. - в губернаторском заседании
губернатором, министром юстиции и министром Министерства
Юстиции губернатором на сессии губерн. заседания губернатора Всемилостивейшего
Императора Константина Павловича предложил обратить заседание
по обстоятельствам вынесения постановления о помиловании
имела на заседании виа губерн. - Несмотря на то что в
том заседании было поддержано на заседании Тайной
Службы, но вианы губернатора отмена заседания губернаторского
заседания заседания губернатора отменена - по представлению Министерства
Юстиции Губернатора Императора виа Константина.

Лістти дачкі надворнага Магілёўскага саветніка Людвіга Шышко Соф'і да маці і брата.
НГАБ

нення. Дадзеныя матэрыялы, хоць і ўяўляюць дастаткова суб'ектыўныя крыніцы, дапаўняюць агульную карціну падзеяў 1863–1864 гг. эмаксыянальнай афарбоўкай, без чаго немагчыма іх поўная рэканструкцыя.

Другую падгруппу складаюць лісты даследчыкаў гісторыі паўстання 1863—1864 гг. Асабістыя лісты з рукапіснага збору АРКР ЦНБ імя Я. Коласа належаць А. Станкевічу, які доўгі час цікавіўся паўстаннем 1863—1864 гг. і звяртаўся да знаёмых па дапамогу ў пошуку дакументаў. Гэта не той эпістальярый,

да якога ўсе прызычайліся, а прыватная перапіска дзелавога характару. У пісьмах падаюца звесткі пра месцы захавання дакументальных матэрыялаў аб паўстанні 1863–1864 гг., аб паходжанні сям’і Каліноўскіх. Напрыклад, Р. Керсноўскі паведамляў пра знаходжанне «Мужыцкай праўды», а ксёндз Ю. Картановіч – пра метрыку нараджэння К. Каліноўскага¹.

Ліст Г. Кісялёва нельга лічыць ні афіцыйным, ні асабістым. Спачатку аўтар афіцыйна звяртаецца да рэдактара «ЛіМа» з просьбай публікацыі яго рэцэнзіі на польскае выданне «Русские, белорусы и украинцы в восстании 1863 г.» пад называй «За нашу и вашу свободу», а затым сцісла распавядае пра свае справы і віншуе сябра з зімовымі святамі. Каштоўнасць такіх лістоў, як гістарычныя крыніцы, заключаецца ў яго латэнтым інфармацыйным паведамленні аб пралемах, з якімі сутыкаліся гісторыкі, пісьменнікі пры публікацыі сваіх твораў. Перш за ёсё – гэта несупадзенне аўтарскага падыходу з ідэалагічнымі прыярытэтамі часу².

Асабістыя дакументы прадстаўлены «Асобнымі старонкамі з запісной кніжкі сям’і Кастравіцкіх з аўтографамі ўдзельнікаў паўстання Кастуся Каліноўскага»³. Нататнік належыў Карлу Кастравіцкаму, кірауніку аднаго з паўстанцікіх атрадаў у Мінскай губерні, бацьку Казіміра Кастравіцкага (Каруся Каганца). Ён мае старонкі, якія ўтрымліваюць інфармацыю пра гаспадарку, хатнія патрэбы. Відаць, нататнік быў заўсёды з гаспадаром і такім чынам 10 яго старонак сталі «развітальным подпісам» ўдзельнікаў паўстання 1863–1864 гг., якіх утрымлівалі ў Мінскім бернардынскім кляштары⁴. Тэкст большай часткай нельга прачытаць, пра некаторыя прозвішчы можна толькі здагадвацца. Як гістарычная крыніца ён уяўляе з сябе спіс ўдзельнікаў тагачасных падзеяў. У нататніку паведамляюцца толькі прозвішчы, аднак пры супастаўленні з іншымі дакументамі, можа паслужыць важнай асновай у дапаўненні гісторыі падзеяў 1863–1864 гг. у асобах.

Да *літаратурных твораў* патрэбна аднесці варыянты тэатральнай п’есы Я. Міровіча «Кастусь Каліноўскі», а таксама чарнавікі аднайменнай п’есы У. Караткевіча і апавядання «Апошнія дні».

У чатырох чарнавіках тэатральнай п’есы «Кастусь Каліноўскі» Я. Міровіча назіраецца тэндэнцыя творчага пошуку канчатковага варыянта твора⁵. Сюжэты варыянтаў п’есы не адрозніваюцца аднінадцяці аднаго. Яскрава бачны змяненні «рабочага парадку» – карэктроўка тэксту невядомай асобай, перамяшчэнне рэплік, змяненне фону сцэны. На жаль, не ўдалося ўстанавіць, наколькі поўна п’еса дэманстравалася ў тэатры, але агульны падыход гісторыяграфіі 20-х гг. XX ст. да тэмы паўстання ў ёй прасочваецца. Паказаны схемы класавай ба-

¹ АРКР ЦНБ. Ф. 4. Воп. 1. Спр. 35. Арк. 1.

² БДАМЛМ. Ф. 12. Воп. 1. Спр. 641.

³ БДАМЛМ. Ф. 311. Воп. 1. Спр. 14.

⁴ Запартыка Г. Развітальная аўтографы. Пра што распавядаюць дакументы з сямейнага архіву Каруся Каганца // Спадчына. 1996. № 5. С. 233–249.

⁵ БДАМЛМ. Ф. 313. Воп. 1. Спр. 207.

рацьбы, апісанні арганізаванага К. Каліноўскім сялянскага супраціўлення панам і царскай уладзе за роўнасць і свабоду.

У. Караткевіч таксама шмат часу аддана працаўаў над тэмай паўстання 1863–1864 гг. Яго творы пранікнёна распавядаюць аб тых падзеях і заўсёды большай часткай закранаюць дзейнасць і жыццё К. Каліноўскага. Такая зацікаўленасць была невыпадковай. Ва ўспамінах пісьменніка адзначаецца, што яго продкі па матчынай лініі ўдзельнічалі ў падзеях 1863–1864 гг., а аднаго са сваякоў за кіраўніцтва атрадам паўстанцаў расстралілі ў Рагачове¹. Чатыры варыянты п'есы «Кастусь Каліноўскі» па сюжэце не розняцца, назіраюцца толькі змяненні структурнага характеристу (мяняюцца месцамі главы, рэплікі), якія не нясуць сэнсавай нагрузкі і не мяняюць агульную канцэпцыю твора. Тому з упэўненасцю можна сцвярджаць, што версія п'есы, апублікаваная ў 1990 г., была надрукавана без купюр.

Тэорыя «трагізму ад пачатку», якая ўласціва пісьменніку, назіраеца і ў глававапісанні «Апошнія дні»². Каліноўскі паўстае перад чытачамі героем, які ідзе на смерць, але ўпэўнены, што яго народ атрымае волю.

Іншая справа была з раманам «Каласы пад сярпом тваім». У. Караткевіч даволі хутка напісаў раман, але пусціць яго ў друк не атрымоўвалася. З «Сцена-грамы аб'яднанага пасяджэння сакратарыята секцыі прозы і крытыкі СП БССР» відаць, што адназначнай думкі наконт канцэпцыі рамана не было. Праціўнікі патрабавалі значных змяненняў у падыходзе да апісання падзеяў, бо асноўная аўтарская думка не адпавядала ацэнкам падзеі «студзеньскага паўстання» ў 60-я гады ХХ ст. Гісторыяграфія 60-х гг. ХХ ст. у паўстанні 1863–1864 гг. бачыла толькі сялянскі рух і яго вядучую ролю ў разгляданых падзеях. Тому большасць пісьменнікаў не магла пагадзіцца з пазіцыяй У. Караткевіча і яго сяброў, такіх як Г. Кісялёў, – аб значнай ролі інтэлігенцыі, прагрэсіўнага дваранства ў паўстанні 1863–1864 гг. У сваёй рэцензіі М. Лужанін падкрэсліваў: «Паказ беларускай вёскі, беднай, праз якую і для якой адбылося паўстанне – першае, аб чым мусіць быць аўтарскі клопат <...> Група Каліноўскага не павінна выглядаць кучкай ізаляваных змоўшчыкаў. Словам – неабходна паказаць яе сувязь з рускім рэвалюцыйным рухам»³.

Аб праблемах, з якімі сутыкнуўся пісьменнік, ён гаворыць у сваёй заяве ў сакратарыят Саюза пісьменнікаў Беларусі: «Патрабуюць змяніць канцэпцыю (а яна ў мяне, лічу я, адпавядае эпосе, якую апісваю, норавам людзей, праўдзе аб паўстанні 1863–1864 гг.), адсунуць на другі план галоўных герояў, прыпісаць сялянству ту ю ролю ў паўстанні, якую яно пачало адигрываць значна пазней (аб чым будзе ў другой частцы рамана)»⁴. З цягам часу раман апублікавалі без значных змяненняў.

¹ Уладзімір Караткевіч: «Не для сябе, а для маёй роднай краіны, для Беларусі» // Народная воля. 2010. 26–29 лістап. С. 6.

² БДАМЛМ. Ф. 56. Воп. 1. Спр. 6.

³ БДАМЛМ. Ф. 78. Воп. 1. Спр. 153. Арк. 287.

⁴ БДАМЛМ. Ф. 78. Воп. 1. Спр. 170. Арк. 96.

Калі парадаўнаць канцэпцыю твораў Я. Міровіча і У. Караткевіча, то відавочным з'яўляецца поўная залежнасць першага ад пануючых гістарыяграфічных стэрэатыпаў і імкненні другога адысці ад іх. З сведчанняў У. Караткевіча відаць, што ён актыўна працаваў у архівах і валодаў цікавым факталагічным матэрыялам. Аднак ідэалагічныя запатрабаванні часу не заўсёды працавалі на карысць навуковай карэктнасці не толькі ў гістарычнай навуцы, але і ў мастацкай літаратуры.

Гістарычныя або ўласна навуковыя творы ўключаюць 7 навуковых папулярных артыкулаў, 7 рэцэнзій, 1 выпіску, 1 нататку, навуковыя напрацоўкі артыкулаў У. Перцава і 1 дысертацыянае даследаванне. Артыкулы і рэцэнзіі прадстаўлены ў машынапісным варыянце, а нататка, выпіска, дысертацыя і напрацоўкі – у рукапісным.

Артыкулы і рэцэнзіі аб'яднаны, перш за ўсё, агульной канцэпцыяй. Большасць з іх напісана ў 60-я гг. XX ст., калі прыярытэтнымі былі вызначэнні паўстання 1863–1864 гг. як народнай рэвалюцыйнай барацьбы за свабоду і роўнасць. Так, у артыкуле К. Шабуні «Героі 1863 г. (о книге «Герои 1863 г. из серии «Жизнь замечательных людей»)» даецца наступная харектарыстыка паўстання: «Паўстанне 1863 г. з'явілася адной з найбольш буйных рэвалюцыйных бітваў народаў Расіі ў XIX ст. за сваё сацыяльнае і нацыянальнае разніяжение. У ходзе паўстання былі закладзены традыцыі садружнасці рэвалюцыйных сіл брацкіх народаў – рускіх, польскіх, беларускіх, літоўскіх і ўкраінскіх...»¹.

Месца публікацый часткі артыкулаў і нататкі ўстанавіць не ўдалося. Выяўлены апублікованыя варыянты ўсіх рэцэнзій, у якіх назіраецца невялікае разыходжанне з арыгіналам. Гэтыя купюры, хутчэй за ўсё, з'яўляюцца рэдакцыйнымі праўкамі. Так, «Рэцэнзія на серию “Восстание 1863 г. (Материалы и документы)”» М. Улашчыка мае купюры неўвайшоўшага у друк абзата аб мэтах аўтараў². Заставацца толькі здагадвацца, чаму абзат не быў пушчаны ў друк. Але яго адсутнасць не змяняе сэнсу рэцэнзіі, які адпавядае гістарыяграфічнай канцэпцыі 60-х гг. XX ст. Тоэ ж можна назіраць і ў другой рэцэнзіі М. Улашчыка «Рэцэнзія на кнігу А. Ф. Смірнова «Восстание 1863 г. в Литве и Белоруссии». У апублікованым варыянце адсутнічае першы абзат, які прысутнічае ў арыгінале: «А. Ф. Смирнов занимается изучением восстания 1863 г. в Литве и Белоруссии, а также общественно-политическим движением в этом крае за период предшествующий восстанию, много лет и опубликовал по этим вопросам целую серию работ. Рецензируемое издание представляет собой заключительное исследование, итог многолетних изысканий автора»³.

Тэматычна артыкулы, як і рэцэнзіі, прысвечаны значнасці прац Г. Кісялеві і А. Смірнова ў распрацоўцы тэм, падкрэсліваюцца іх спецыфіка і навізна. Гэта быў значны рывок у вывучэнні гісторыі паўстання 1863–1864 гг. Больш

¹ АРКР ЦНБ. Ф. 43. Воп. 1. Спр. 80. Арк. 1.

² АРКР ЦНБ. Ф. 44. Воп. 1. Спр. 290.

³ АРКР ЦНБ. Ф. 44. Воп. 1. Спр. 269. Арк. 1.

шасць выяўленых публікацый артыкулаў адзначаюцца адсутнасцю купюр, за выключэннем трох. Асаблівасць купюр заключаецца ў іх характары – выключэнне з друкаванага варыянта цэлых абзацаў. Так, у артыкуле С. Александровіча «На ўесь голас» пра кнігу Г. Кісялёва «Сейбіты вечнага» адсутнічаюць два абзацы з рукапіснага варыянту: «Загаварылі так, што дазволяць многа растлумачыць па-новаму, прымушаюць многае перагледзець, даюць магчымасць дапоўніць і ўдакладніць звесткі пра слайных сыноў беларускага народа, якія ў суровыя і цяжкія дні 1863 г. выйшлі на барацьбу з рускім царызмам пад баявым сцягам “За нашу і вашу свабоду...”»¹. Застаецца толькі выказваць меркаванні, чаму мала інфарматыўныя абзацы былі не надрукаваны. Магчыма, рэдактар палічыў іх лішнімі ў агульным аповаядзе, ці вырашыў, што сказаць адкрыта пра барацьбу беларускіх сыноў за свабоду і незалежнасць у 60-я гг. ХХ ст. было недапушчальным выказваннем у рамках агульна-савецкай ідэалогіі. У другім артыкуле С. Александровіча – «З думай пра Беларусь» – прапушчана: «Аднак сялянскі антырэформенны рух не менш ярка прадэманстраўваў і свае слабыя бакі <...> Падзелены на мноства светаў – вёсак, палітычна неразвіты, сяляне не разумелі сваёй сілы, не ведалі часта, дзе вораг і дзе сябры, і не былі здольныя ў той перыяд на свядомае, арганізаванае, шырокое, самастойнае выступленне»². Ненадрукаваны абзац яшчэ раз даказвае, што казаць пра нязначную ролю сялянства ў паўстанні 1863–1864 гг. у 60-я гг. ХХ ст. было немагчыма, паколькі навуковы прыярытэт акцэнтаваўся на асвятленні выключнай ролі сялянскага руху ў супраціўленні польскім панам і царызму. Пацвярджжае гэта і купюра трэцяга артыкула В. Рагойшы: «Даследчык (Г. Кісялёў – А. Ф.) не закрывае вочы на тое, што перашкоджвала распаўсюджванню арыгінальнага выдання ў масы. Акрамя жорсткага паліцэйскага праследвання, называе непісьменнасць сялян, лацінскі шрыфт (ва Усходній Беларусі) і інш.»³. У рукапісе рэдактар падкрэсліў радкі «называе непісьменнасць сялян, лацінскі шрыфт». Гэта сведчыць аб несупадзенні афіцыйнага гісторыографічнага погляду і ацэнак аўтара. У агульных рысах думкі аўтараў зводзяцца да поўнай згоды з высновамі Г. Кісялёва і А. Смірнова, а таксама пашырана пахвала карпатлівой працы даследчыка⁴. Артыкулы і рэцензіі належаць да падвіду літаратурных матэрыялаў аналітычнага характару.

Цікавай у інфармацыйным плане з'яўляецца выпіска («Выписки М. Я. Гринблата из архивных материалов ИРГО»). З яе вынікае, што спецыяльныя меры прыемствы ўрада пасля задушэння паўстання, у тым ліку і археалагічных экспедыцый, былі арганізаваны з мэтай насаджэння рускіх традыцый і культуры на тэрыторыі беларуска-літоўскіх зямель, каб даказаць іх «спрадвечна рускае» пахожданне⁵.

¹ БДАМЛМ. Ф. 12. Воп. 1. Спр. 960. Арк. 10.

² БДАМЛМ. Ф. 42. Воп. 1. Спр. 510. Арк. 78.

³ БДАМЛМ. Ф. 12. Воп. 1. Спр. 966. Арк. 2.

⁴ Таксама.

⁵ АРКР ЦНБ. Ф. 42. Воп. 1. Спр. 887. Арк. 86.

Група гістарычных твораў або ўласна навуковай дакументацыі прадстаўлена на таксама рукапісамі кандыдацкай дысерацыі А. Смірнова («Революционный демократизм К. С. Калиновского») і прац У. Перца («Статьи и другие работы академика В. Н. Перцева по истории революционно-демократического движения в Белоруссии во второй половине XIX ст., деятельность К. Калиновского и восстание 1863 г.»). Дысерацыя А. Смірнова на саісканне ступені кандыдата філософскіх навук абаронена ў 1949 г. пад кірауніцтвам члена-карэспандэнта АН СССР прафесара М. Іаўчука. Яна складалася з трох глаў: «1. Историческая обстановка в России в сер. 19 века. Крестьянское восстание в Белоруссии и Литве в 1863–1864 гг.; 2. Жизнь и революционно-демократическая деятельность К. Калиновского; 3. Некоторые вопросы мировоззрения К. С. Калиновского»¹. Высновы аўтара аб нацыянальных і сацыяльных матывах паўстанцаў поўнасцю супадаюць з афіцыйнай канцепцыяй ацэнкі падзеі 1863–1864 гг. у 1950–1960-я гг. Гэта відаць нават з самай назвы першай главы. Аўтар лічыць, што «крестьянское восстание в Белоруссии и Литве – это продолжение борьбы крестьян против грабительской реформы 1861 г., в чем и отличие движущих сил восстания в Белоруссии и Литве от восстания в Польше <...> свободная Белоруссия мыслилась Калиновскому как часть свободной России и что основным принципом Калиновского в решении национального вопроса <...> был принцип: свободный народ сам решит свою судьбу...»².

У. Перцаў у сваім рукапісе артыкула «Очистить образ К. Калиновского от реакционных настроений» прытрымліваецца падобнай думкі: «Калиновский никогда не придавал столь огромного значения национальному вопросу. Он был тесно связан с крестьянством, а оно прежде всего боролось за землю, за освобождение от крепостного гнета <...> Калиновский добивался права народа самому свободно решить вопрос о земле и воле, с кем быть с Польшей или Россией. А народ пойдет с тем, кто будет его товарищем по борьбе за землю и волю»³. У той жа час, у другім рукапісе гэтага аўтара пад называй «Кастусь Калиновский» сустракаецца поўнасцю супрацьлеглае сцвярджэнне: «...требование белорусско-литовской независимости, выдвинутое К. Калиновским, находило себе сочувственный отклик в крестьянских массах Белоруссии и Литвы <...> независимое существование Белоруссии связано с освобождением крестьянства от панской власти и с наделением землей»⁴. Дакладна высьветліць прычыну такіх кардынальных зменаў у поглядах аўтара складана. Артыкулы не датаваныя, але на адной са старонак пазначана «12.5.1943» – хутчэй за ўсё, рукапісы артыкулаў адносяцца да гэтага часу. Падобныя ваганні У. Перца (у ацэнцы ідэй К. Каліноўскага прасочваюцца і ў артыкулах, апублікованых у 1940-х гг. Незвычайным з'яўляецца тое, што ў рамках «манапольнага становішча марксісцка-ленінскай метадалогіі, спалучанай з мадэрнізаванай расій-

¹ ЦНА НАНБ. Ф. 3. Воп. 1. Спр. 461.

² Тамсама. Арк. 19–21; 260–277.

³ ЦНА НАНБ. Ф. 3а. Воп. 1. Спр. 21. Арк. 28.

⁴ Тамсама. Арк. 145.

скай вялікадзяржаўнай канцэпцыяй»¹ спачатку гісторык адкрыта сцвярджаў аб адстойванні Каліноўскім дзвюх ідэй: «надзяленне сялян зямлёй шляхам падзелу памешчыцкіх уладанняў і ўтварэнне незалежнай літоўска-беларускай рэспублікі»². Думаецца, маюць рацыю сучасныя даследчыкі (В. Яноўская, А. Кіштымаў), калі тлумачаць гэтую спецыфіку гістарыяграфіі ваеных гадоў выхадам на навуковую авансцэну не толькі «ідэалагічна правераных герояў»³. Аднак прыкладна праз чатыры гады на абмеркаванні «Тэзісаў аб асноўных пытаннях гісторыі БССР»⁴, дзе паўстанне 1863–1864 гг. на Беларусі характарызавалася толькі як сялянскае, У. Перцаў поўнасцю падтрымаў выказанае меркаванне і асудзіў нацыяналістычныя ідэі яго інтэрпрэтацыі⁵. Пры аналізе тэматычных прац гісторыка В. Яноўская падкрэслівае немагчымасць канкрэтнага адказу, «калі, на якім этапе сваёй працы над тэматыкай словаў гісторыка (друкаваныя або рукапісныя) адпавядалі яго сапраўдным уяўленням <...> Адно можна сцвярджаць адназначна: пытанне аб tym, як прайсці паміж ідэалагічнымі патрабаваннямі «зверху» і навуковай аб'ектыўнасцю, не заўсёды вырашалася на карысць гістарычнай навукі»⁶. Такім чынам, прыходзім да высьновы, што канцэптуальныя ацэнкі паўстання моцна залежылі ад вядучых метадалагічных падыходаў у гістарычнай навуцы і палітычных рэалій, якія дыктавалі сферу даследчых прыярытэтаў, што пацвярджае аналіз наяўнай у калекцыі гістарычнай літаратуры.

У групе *грамадска-палітычнай публіцыстыкі* патрэбна вылучыць тры падгрупы (па моўнай прыкмете): а) рускамоўная агітпрадукцыя; б) польскамоўная; в) беларускамоўная. Першая падгрупа ўключае арыгінальныя крыніцы. Але большасць лістовак надрукавана ў зборніках дакументаў («Восстание 1863 года в Литве и Белоруссии», «Русско-польские революционные связи») і ўжо вядома даследчыкам. Сярод іх – «Великорусс № 2»⁷, «Льется братская кровь»⁸, «Беседа с русским народом, проживающим в Северо-Западном и Юго-Западном Крае»⁹ і інш. Як сведчаць назвы, тут вылучаюцца дакументы афіцыйнага

¹ Яноўская В. Ул. Перцаў аб ролі Каастуся Каліноўскага ў беларускай гісторыі: змена поглядаў пад уплывам савецкай рэчаіснасці // Каастусь Каліноўскі і яго эпоха ў дакументах і культурнай традыцыі: матэрыялы Міжнар. навук. канф., Мінск, 25 верас. 2009 г. / Беларус. гіст. т-ва; нав. рэд. А. Смалянчук. Мінск, 2011. С. 170.

² Перцаў В. Каастусь Каліноўскі (Да восьмідзесяцігоддзя з дня смерці) // Беларусь. 1944. № 2. С. 24.

³ Кіштымов А. Л. Сімон Каліновскій отец повстанца: штрихи к біографии // Паўстанне 1863 г. і яго гістарычнае значэнне: матэрыялы Міжнар. навук. канф., Брэст, 10–11 кастр. 2003 г. / БрДУ імя Пушкіна; рэд. рада М. Э. Часноўскі [і інш.]. Брэст, 2004. С. 36.

⁴ Тэзісы аб асноўных пытаннях гісторыі БССР. Ч. I. Гісторыя беларускага народа да Вялікай Каастрычніцкай соцывільністичнай рэвалюцыі // Большэвік Беларусі. 1948. № 8. С. 36–71.

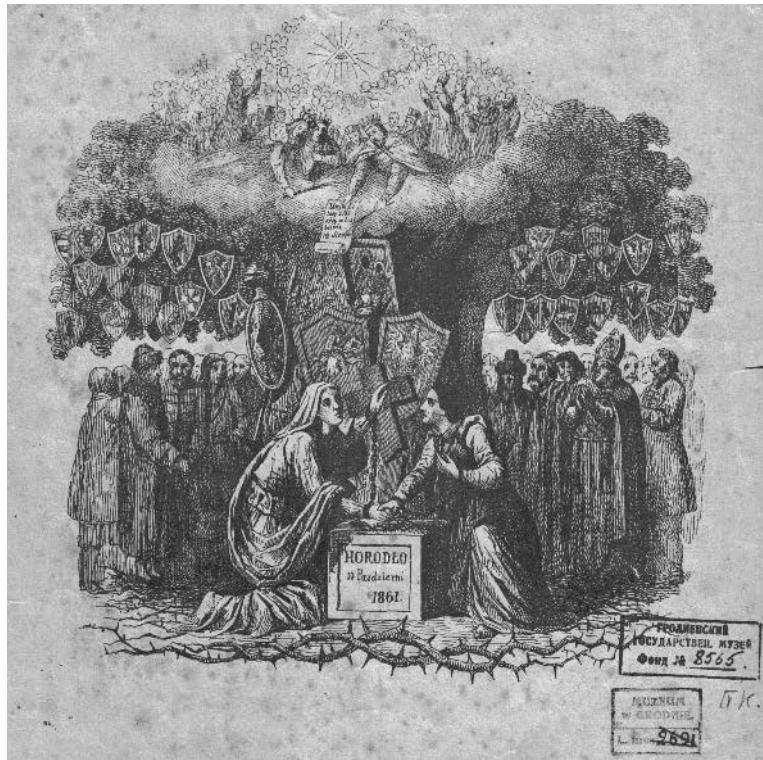
⁵ Общественное обсуждение тезисов по основным вопросам истории БССР // Сов. Белоруссия. 1948. 6 кастр. С. 1–6.

⁶ Яноўская В. Ул. Перцаў аб ролі Каастуся Каліноўскага ў беларускай гісторыі: змена поглядаў пад уплывам савецкай рэчаіснасці. С. 173.

⁷ НГАБ. Ф. 1418. Воп. 2 Спр. 1. Арк. 18–21.

⁸ Тамсама. Арк. 35.

⁹ НГАБ. Ф. 1527. Воп. 1. Спр. 1. Арк. 30–35.

Акт узнаўлення Гарадзельскай уніі. Лістоўка з выявамі з аднаго боку і тэкстам з другога, дзе паведамляеца пра сімвалічнае ўзнаўленне Гарадзельскай уніі паміж Польшчай, Літвой і Руссю ў каstryчніку 1861 г. Гродзенскі дзяржаўны гісторыка-археалагічны музей

і неафіцыйнага паходжання. Польскамоўная падгрупа складаецца з паўстанцкай публіцыстыкі: адозва «Литвинки и Русинки»¹; артыкул «О возстании в Польше»²; звароты «Поляки»³, «Братья-родичи»⁴; «Катехизис Литвина»⁵; верш ссыльнага да родных «Что бывало, того нет»⁶; памфлеты «Ворон»⁷, «Часы пробили»⁸, «Одноглавый двуглавого орла дерет»⁹; патрыятычныя песні «Летят с дерева листья»¹⁰, «Народный гимн»¹¹, «Гимн в память павших в Варшаве 27 февраля 1861 г.»¹²; малітвы аб Радзіме «Молитва к Божьей Ма-

¹ НГАБ. Ф. 1418. Воп. 2 Спр. 1. Арк. 90–94.

² Тамсама. Арк. 56–58.

³ НГАБ. Ф. 1418. Воп. 1. Спр. 13. Арк. 48.

⁴ Тамсама. Арк. 58.

⁵ Тамсама. Арк. 41–42.

⁶ НГАБ. Ф. 3046. Воп. 1. Спр. 1. Арк. 65.

⁷ НГАБ. Ф. 1418. Воп. 1. Спр. 13. Арк. 58.

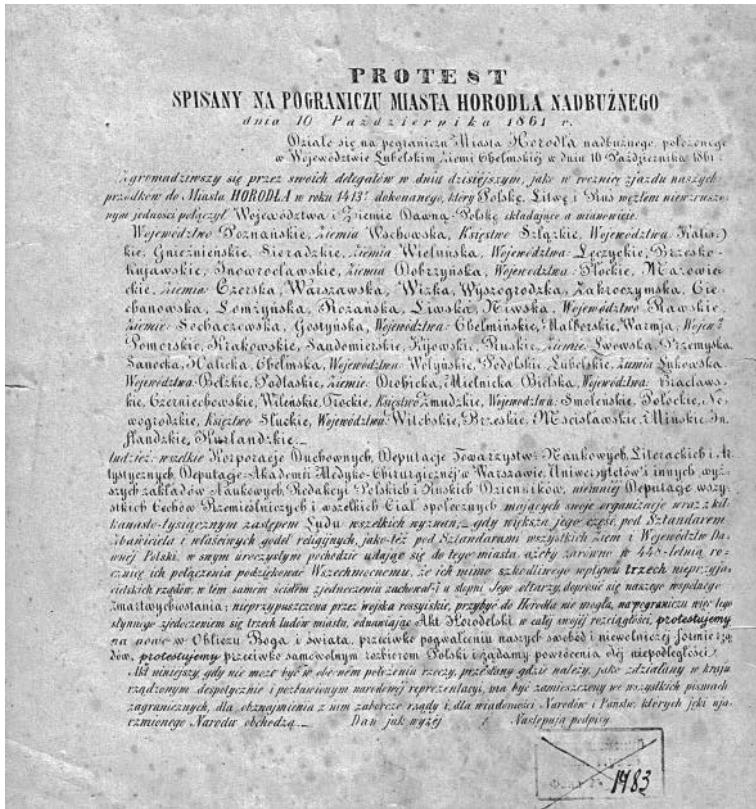
⁸ Тамсама. Арк. 58 адв.

⁹ НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1435. Арк. 6.

¹⁰ НГАБ. Ф. 1418. Воп. 1. Спр. 13. Арк. 50–51.

¹¹ Тамсама. Арк. 59.

¹² Тамсама. Арк. 59–60 адв.

Текст акту ўзнаўлення Гарадзельскай уніі, які паведамляе пра сімвалічнае ўзнаўленне
Гарадзельской унії паміж Польшчай, Літвой і Руссю ў каstryчніку 1861 г.

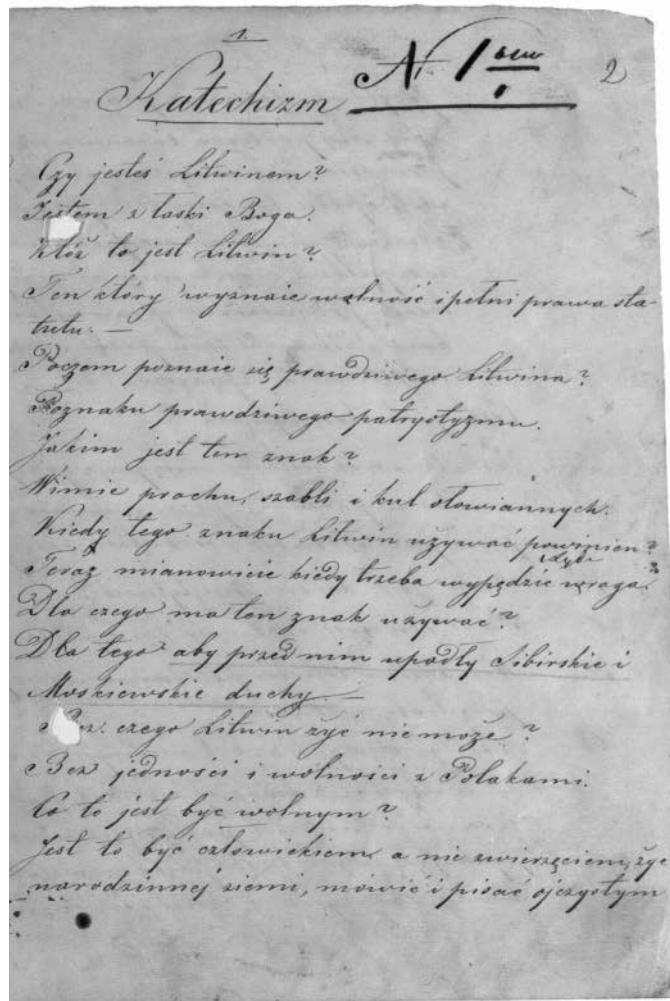
Гродзенскі дзяржаўны гісторыка-археалагічны музей

тери¹ і г. д. Творы напісаны як у прозе, так і ў вершаванай форме, на польскай мове, але да кожнага далучаны рускі пераклад. Некаторыя з іх апублікованы: зварот «Поляки», «Катехизис Літвіна». У выпадку з адозвай «Літвинки і Русинки» арыгінал згублены, маецца толькі рускамоўны пераклад у НГАБ² і літаграфія на польскай мове ў аддзеле рукапісаў Расійскай нацыянальнай бібліятэкі (г. Санкт-Пецярбург)³. Таму, па сутнасці, каштоўны сам рускамоўны варыянт. Унікальнасць дадзенай адозвы ў тым, што яна звяртае ўвагу на «жаночы фактар» у паўстанні 1863–1864 гг. Для выяўленых відаў польскамоўнай агітпрадукцыі характэрна наяўнасць агульнай структуры, якая ўключае трох блокі – апісанне ў алегарычнай форме быгучай рэальнасці, ганебныя словаў ў адрас РАСІЙСКАЙ імперыі, заклік да непасрэдных дзеяняў. Усе малітвы скіраваны да Маці Божай – Каралевы Польшчы з просьбамі заступніцтва за Радзіму. Па ступені персаніфікацыі, большасць з адзначаных твораў носіць

¹ НГАБ. Ф. 1418. Воп. 1. Спр. 13. Арк. 61–61 адв.

² НГАБ. Ф. 1418. Воп. 2 Спр. 1.

³ АР РНБ. Ф. 629 Воп. 1. Спр. 137.

«Катэхізм ліцвіна». НГАБ

безасабовы (ананімны) харктар, а калі ж асабовы, то прадстаўлены калек-
тыўным аўтарствам («Моладзь Польская» і г. д.). Увогуле, гістарычнае зна-
чэнне гэтых дакументаў у tym, што нягледзячы на звышэмацяянальнасць
і некаторую суб'ектыўнасць, яны раскрываюць погляды, ідэі, мэты ўдзельні-
каў падзеі і сродкі іх дасягнення, перадаюць дух эпохі.

Трэцяя падгрупа ўключае «Материалы, собранные в период работы А. Стан-
кевича над книгой о Кастусе Калиновском», якія змяшчаюць копіі сямі нум-
роў «Мужыцкай праўды», «Лісты з-пад шыбеніцы Маскоўскай» і «Лісты з-пад
шибеніцы з 1863 года К. К. да беларускіх мужыкоў». Пра змест гэтых матэ-
рыялаў у гістарыяграфіі сказана ўжо шмат. Аб'ядноўвае гэтыя гістарычныя
крыніцы іх мэтавае прызначэнне – сагітаваць на свой бок і падняць на барацьбу
населеніцтва. Як від агітацыйна-прапагандысцкага жанру, лістоўкі-пасланні

маюць тры элементы: зваротнага адрасата (у нашым выпадку – «беларускія мужыкі»), асноўную частку і «адпраўніка» (той, хто складаў пасланне – «Яська-гаспадар з-пад Вільні»). У асноўнай часцы звычайна выкryваліся негатыўныя бакі дзейнасці царскага ўрада: «Як толькі запамятаць бацькі нашыя, маскаль жыў одно ашуканствам і нячыстаю сілаю <...> Былі малыя падаткі, а ён горла яго нясытое, устанавіў вялікія, якіх няма на цэлым сьвеце» і змяшчаўся заклік да барацьбы: «...Калі слова перойдзе ў дзело. Тады за праўду станавіся съмелю»¹.

Асобна ў групе грамадска-палітычнай публіцыстыкі неабходна выдзеліць рэлігійныя песні, тэксты якіх перакладаліся на патрыятычны лад і выконваліся пасля або падчас набажэнства. На беларуска-літоўскіх землях асабліва папулярнымі былі песні «Ах, мой Божа, веру Табе», якая ў дадатках да судоваследчых спраў зафіксавана на беларускай мове лацінскім шрыфтам², і польская-моўная «Пад Тваю апеку аддаемся, Божа»³. Напрыклад, у варыянце песні «Пад Тваю апеку аддаемся, Божа» замест слоў «Да Твайго трону ўзносім просьбы, у сваю апеку прымі нас, Божа» ўжываліся наступныя радкі: «Перад Твайм алтаром узносім просьбы, Айчыне вольнасць вярні, Божа»⁴.

Такім чынам, група апавядальных крыніц вылучаецца сваёй літаратурнай накіраванасцю, наратыўным характарам і мастацкім паходжаннем. Аднак гэта не здымае яе вартасці як комплексу пісьмовых крыніц па гісторыі паўстання 1863–1864 гг., большасць дакументаў якога ўводзіцца ў навуковы ўжытак упершыню. Выкарыстанне літаратурных твораў у якасці гісторычнай крыніцы мае сваю спецыфіку. Зразумела, што знайсці прычыну падзеі у развіцці іх сюжэтаў цяжка, бо мае месца суб'ектывізм аўтара ў апісанні рэчаіннасці, яго ацэнак. Але аналіз рукапісаў, парашунанне з апублікованым варыянтам, выяўленне купюр даюць магчымасць вызначыць агульныя тэндэнцыі, прыярытэтныя падыходы да падзеі, якія вывучаюцца, пануючыя меркаванні, ідэалагічныя ўплывы. Акрамя гэтага, камплектацыя асабістых спраў з уключеннем сабраных аўтарамі падчас напісання твораў архіўных і мемуарных матэрыялаў, іх частковых або поўных копій, выпісаў паказвае ступень іх навуковасці і факталагічнай сапраўднасці. Так, артыкулы і рэцэнзіі ілюструюць вядучыя ідэі і погляды гісторыкаў 60-х гг. ХХ ст. на падзеі паўстання 1863–1864 гг., якое ў тагачаснай гісторыяграфіі лічылася сялянскім з моцным супраціўленнем гэтай сацыяльнай групы беларускага насельніцтва польской уладзе. Аўтографы вязняў папаўняюць новымі звесткамі спісы пакараных арыштам уздельнікаў паўстання. Прыватнае ліставанне, як і грамадска-палітычная публіцыстика, дапаўняе факталагічную базу эмацыйным фонам, фарміруе схему і спецыфіку асабістага стаўлення да гісторыі падзеі пэўнай сацыяльнай групы, дэталізуе некаторыя прыватныя выпадкі, а тым самым мае ў сабе інфарматычную навізну.

¹ АРКР ЦНБ. Ф. 4. Воп. 1. Спр. 6. Арк. 28.

² НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31724. 18 адв.

³ НГАБ. Ф. 159. Воп. 1. Спр. 6673. Арк. 6–7.

⁴ Тамсама. Арк. 8 адв.

2.3. Выяўленчыя матэрыялы

У комплексе выяўленчых матэрыялаў па спосабе фіксацыі інфармацыі вылучаюцца выяўленча-графічныя (фотаздымкі і схемы-праекты) і мастацкавыя выяўленчыя дакументы (малюнкі). У параўнанні з пісьмовымі крыйніцамі ўказанай калекцыі іх колькасць вельмі мізэрная (8 адзінак). Аднак у рамках распараджэння М. Мураёва, згодна з якім такія матэрыялы бяспрэчна знішчаліся, захаванне чатырох фотаздымкаў з'ява неверагодная. Яны належаць да дакументаў асабістага паходжання і ўяўляюць з сябе выявы недобранадзейных асоб з Варшавы, а менавіта доктара Рыгора Корсака, фартэпіяніста Чарапана, ксяндза Лабенскага¹, а таксама западозранага ва ўдзеле ў паўстанні 1863–1864 гг. выхаванца Санкт-Пецярбургскага тэхналагічнага інстытута Дзмітрыя Кашына². Першыя трох фотаздымкі, выкананыя ў поўны рост, знайдзены падчас вобшуку ў домаўліні Каспера Кашырскага, які праходзіў па справе садзеяния паўстанні ў Віцебскай губерні. Апошнія фота з анфасным профілем дадаваліся да распараджэння Віцебскага губернатара аб пошуку палітычнага злачынца Кашына. Стан захаванасці фотаздымкаў вельмі добры. Акрамя свайго непасрэднага функцыянальнага прызначэння (зберагчы памяць), яны валодаюць схаванай інфармацыяй (выявы вопраткі, абсталявання, антрапалагічныя асаблівасці), важнай для біяграфістыкі, гісторыі штодзённасці і культуры XIX ст.

Яскравым прыкладам з'яўляецца малюнак з наступнай выявай – аднагаловы белы арол дзярэ ў кіпцюрах чорнага двухгаловага. Малюнак расклейваўся ў жніўні 1861 г. на будынках цэнтральных вуліц г. Пінска. Ён выкананы ў эскізным варыянце. Малюнак мае палітычныя характеристыкі і сведчыць аб прайвалах патрыятычнага настрою і антыўрадавай дзеянасці моладзі беларускіх літоўскіх зямель яшчэ задоўга да пачатку адкрытай узброенай барацьбы ў студзені 1863 г.³ Таму яго можна залічыць у групу агітацыйнай прадукцыі.

У графічнай форме прадстаўлены і *праекты помнікаў* для магілы салдат Інваліднай Горацкай каманды, што загінулі ноччу 23 красавіка 1863 г. Два першыя праекты М. Мураёў палітычнага дарагімі і па яго грашовых разліках быў сканструйваны і зацверджаны праект помніка № 3, які выкананы не ў выглядзе эскіза, але паўнавартаснага малюнка. На чарцяжах змяшчаецца маштабная разметка, што дае магчымасць вызначыць сапраўдныя памеры помніка, а таксама папярэдні баланс фінансавых расходаў на матэрыялы і працу па яго ўзвядзенні⁴. Гэтая інфармацыя каштоўная не толькі для дэталізацыі гістарычных рэалій 1863–1864 гг., але і для разгляду гісторыі архітэктуры XIX ст.

Такім чынам, група выяўленчых матэрыялаў характарызуецца пэўнай фенаменальнасцю. Па-першае, як фотаздымкі 1860-х гг. для крыйніцаўства з'ява вельмі рэдкая. Па-другое, іх інфармацыйны патэнцыял мае двайную накіраванасць: а) культурную; б) навуковую. Як помнікі мастицтва яны не праста

¹ НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31521. Арк. 15 а, 15 б, 15 в.

² НГАБ. Ф. 2500. Воп. 1. Спр. 341. Арк. 3 адв.

³ НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1435. Арк. 6.

⁴ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 84. Арк. 8, 9, 35.

выконаюць сваю эстэтычную функцыю, але і ўтрымліваюць схаваную факталаґічную базу, якая дэталізуе падзея 1863–1864 гг. на ўзоруні чалавечага све-таўспрыніцца, а таму вызначае новыя прадметы даследавання. Зразумела, працэс выяўлення аб'ектыўнай інфармацыі, якая зафіксавана імі незалежна ад усведамлення стваральніка, дастаткова складаны. Аднак неабходна і лагічна выкарыстоўваць яе ў якасці дадатковай асновы пры зборы, дапаўненні, пацвярджэнні фактаў па гісторыі паўстання 1863–1864 гг.

Крыніцаўчы аналіз сабранай калекцыі тэматычных дакументаў з беларускіх архівасховішчаў дэманструе іх унікальнасць у якасці гістарычнай крыніцы ў рэканструкцыі падзея 1863–1864 гг. на беларуска-літоўскіх землях. Знешняя крытыка збору дазволіла вызначыць яго багатую відавую разнастайнасць і стан захаванасці крыніц, а таксама ступень іх арыгінальнасці, рэпрэзентатыўнасці. Корпус дакументальных матэрыялаў прадстаўлены 21 відам, апавядальных – 11, выяўленчых – 3 відамі. І гэта без уліку падвідаў. Колькасна паводле крытэрыя адміністрацыйна-тэрытарыяльнага дзялення пераважаюць дакументы па Віцебскай, Гродзенскай і Мінскай губернях. Відавая характарыстыка дала магчымасць не проста вызначыць шэраг спецыфічных рыс, адпаведных кожнаму віду, але і аб'яднаць іх у групу па функцыянальным прызначэнні. Агульнасць прызначэння і структуры кожнай групы відавога наймення, іх уваходна-выходны характар абумовілі цэласнасць узаемазвязанасці і ўзаемадапаўнення адной групы з другой.

Унутраная крытыка найбольш поўна раскрывае інфармацыйны патэнцыял гэтых дакументаў. Так, група дакumentальных матэрыялаў характарызуецца асаблівасцю тэматычнай накіраванасці. Яна дазваляе выявіць новыя звесткі аб планах царскага ўрада ў справе задушэння паўстання і кіравання беларуска-літоўскім землямі, уласных праліках, аналізе прычын сітуацыі, якая ўзнікла ў «Захоўнім краі». Гэта стварае больш поўную карціну дзяржаўнай палітыкі ў беларуска-літоўскіх губернях. Вымалёўваецца вядучы прыярытэт прынятых раашэнняў (палітычных, ідеалагічных, культурна-адукцыйных), падпрадкаваных дамінуючай ідэі «спрадвечна рускага паходжання» адзначанай тэрыторыі. Асобныя комплексы дакументаў даюць магчымасць прасачыць персональны, сацыяльны, гендэрны і ўзроставы склад удзельнікаў. Выяўляеца таксама ўстойлівая карціна своеасаблівых адносін мясцовага насельніцтва да падзея 60-х гг. XIX ст. і, увогуле, іх рэгіональная спецыфіка. Такім чынам фарміруеецца інфармацыйны патэнцыял дакumentальнай калекцыі.

Каштоўнасць групы апавядальных крыніц вызначаеца ў яе агульнай канцептуальнасцю і аналітычным характарам, што дae магчымасць вызначыць дамінуючыя гістарыяграфічныя погляды на паўстанне 1863–1864 гг. Даныя, якія ўтрымліваюцца ў выяўленых дакументах, будуюць не проста гісторыю паўстання, а гісторыю яго даследавання навукоўцамі, праз якую адкрываюцца новыя факты ў ацэнцы 1863–1864 гг. на Беларусі. А выяўленчыя матэрыялы напаўняюць факталаґічны матэрыял нагляднасцю і вобразнасцю ўспрыніцца. Усё гэта падкрэслівае навуковую вартасць комплекснага аналізу падзея і тэматычных крыніц.

**ІНФАРМАЦЫЙНЫ ПАТЭНЦЫЯЛ БАЗЫ КРЫНІЦ
БЕЛАРУСКІХ АРХІВАСХОВІШЧАЎ У ВЫВУЧЭННІ ГІСТОРЫІ
ПАЎСТАННЯ 1863–1864 ГГ. НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ:
ПЕРСПЕКТЫЎНЫЯ НАКІРУНКІ ДАСЛЕДАВАННЯ**

Другая палова XIX ст. у гісторыі Расійскай імперыі – перыяд інтэнсіўных змяненняў у сацыяльна-эканамічным, палітычным, грамадскім і культурна-духоўным жыцці краіны, якія датyчыліся і беларуска-літоўскіх губерняў. У 60-я гг. XIX ст. выключным момантам у ідэалагічным абгрунтаванні іх рэалізацыі стала паўстанне 1863–1864 гг. Нягледзячы на амаль 150-гадовую гісторыю вывучэння падзеі, аналіз гісторыяграфіі і адпаведнага комплексу крыніц паказвае, што на асобныя аспекты тэмы звернута нязначная ўвага навукоўцаў, некаторыя пытанні патрабуюць дэталізацыі, канкрэтызацыі, пераасэнсавання. У першую чаргу гэта адносіцца да характарыстыкі сацыяльнай асновы і рэгіянальных асаблівасцяў паўстання. Документы, што знаходзяцца ў беларускіх архівасховішчах (НГАБ, НГАБГ, АРКР ЦНБ), дазваляюць вызначыць перспектыўныя накірункі даследавання. Сярод іх прыярытэтнымі вылучаны: фарміраванне нарматыўна-прававой базы палітыкі ўрада Расійскай імперыі і яе рэалізацыя на беларуска-літоўскіх землях у 1860-я гг.; адносіны да рэаліі 1863–1864 гг. розных сацыяльных груп, а менавіта службоўцаў, жанчын, вучнёўскай моладзі.

**3.1. Нарматыўна-прававая база дзяржаўнай палітыкі
Расійскай імперыі і практыка яе функцыянавання
у беларуска-літоўскіх губернях у 1860-я гг.**

Ажыццяўленне палітычнай лініі расійскага ўрада ў беларуска-літоўскіх губернях зайды патрабавала надзвычай прадуманых і мэтанакіраваных мерапрыемстваў, а падзеі 1860-х гг. канчаткова расставілі прыярытэты і вызначылі стратэгію дзейнасці дзяржаўнага апарату. Для зладжанага функцыянавання сістэмы неабходна было ў першую чаргу надаць распрацаваным метадам кіравання юрыдычную сілу, стварыць генеральную базу нарматыўных актаў і ёфектыўна ўжыць іх на практыцы.

Урадавая палітыка, механізмы і шляхі яе рэалізацыі ўяўляюць з сябе цэласны, непадзельны, узаемадапаўняльны працэс. У сваю чаргу, у гісторыяграфіі ён разглядаецца як дзве асобныя з'явы, што, на нашу думку, не зусім правамерна. Сутнасць і мэты палітычнага курсу, яго вызначальныя рысы, структурныя

элементы, комплекс мерапрыемстваў забяспечаны інфармацыйнымі магчымасцямі дакументальных калекцый архіваў Расіі, Літвы, Польшчы, апублікаўных зборнікаў матэрыялаў, мемуараў і даследаваны навукоўцамі даволі поўна. Другі бок – ажыццяўленне ўрадавага курсу на мясцовым узроўні (губерня, павет, воласць) – патрабуе ўдакладнення і дадатковага навуковага аналізу, правесці які магчыма толькі на базе рэгіональных архівасховішчаў. Аб гэтым яскрава сведчыць выяўлены ў айчынных архівах корпус арганізацыйна-распарядчай дакumentацыі (указы, распараджэнні, прадпісанні, інструкцыі). Ён захаваўся дастаткова поўна і прадстаўлены не толькі аўтэнтыкамі афіцыйных дакументаў, але і іх праектнымі варыянтамі, якія адлюстроўваюць шматграннасць і відавое багацце зафіксаваных норм і правіл ваенна-грамадзянскага ладу рэгіёна. Асноўны масіў крэніц змяшчаецца ў фондах канцылярый грамадзянскіх і ваенных губернатараў НГАБ (ф. 295, 296, 1430, 2001, воп. 1, 2) і НГАБГ (ф. 1, воп. 6, 22, 31), а таксама ў фондах павятовых, валасных і паліцыйскіх упраўленняў (ф. 1509, 1612, 1615, 1616, 1621, 1625, 1627, 1631 НГАБ; ф. 78 НГАБГ). Комплекс праектных матэрыялаў, пропаноў і папярэdnіх (чарнавых) варыянтаў будучых нарматыўных актаў складаюць выпіскі з журнала Заходняга камітэта з АРКР ЦНБ імя Я. Коласа (ф. 44). Аналіз зместу адзначаных дакументаў дазваляе выявіць наступныя аспекты: а) ідэйную платформу рэгіональнага дзяржаўна-адміністрацыйнага будаўніцтва; б) спецыфіку працэсуальнага права; в) парушэнні і нядбайнасць (злоўживанні) прадстаўнікоў мясцовай кірунай сістэмы; г) асаблівасці справаводства; д) кадравую палітыку; е) віды і характар мерапрыемстваў у фінансава-эканамічнай і сацыяльнай сферах жыцця.

Эвалюцыя палітычнай дактрыны дзяржаўнага курсу прасочваецца праз афіцыйную перапіску губернскага ўзроўню. У фондах канцылярый грамадзянскіх губернатараў тыповымі з'яўляюцца данясенні, паведамленні і прадпісанні, дзе аргументуюцца неабходнасць правядзення таго ці іншага мерапрыемства. Умоўна іх можна размежаваць па ідэйных вектарах у вызначэнні сацыяльных і нацыянальных прыкмет апоры паўстанцкага руху і ўрада. Напрыклад, сутнасць сацыяльнага аспекту найбольш паслядоўна дэманструе інструкцыя ваенным начальнікам паветаў. У ёй адзначаецца: «Все крестьяне, за малым исключением, вообще преданы Правительству и ненавидят мятеж <...>. За крестьянами по степени равнодушия к мятежу, следуют: евреи, богатые люди, в особенности, если они семейные; затем последовательно идут: отставные офицеры – католики, мелкие помещики, шляхта, бездомные люди и, наконец, Ксендзы»¹.

Тлумачэнні нацыянальнага вектара паўстаюць часцей у справаўздачнай дакumentацыі і акрэсліваюцца польскім паходжаннем удзельнікаў паўстання 1863–1864 гг.² Але тут трэба заўважыць, што катэгорыя «паляк» не заўсёды адпавядала сучаснаму паняццю «нацыянальнасць», а вызначалася па канфесійнай прыналежнасці. Аб актыўным прымяненні на практыцы формулы

¹ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 22. Спр. 1393. Арк. 6–7.

² НГАБ. Ф. 1418. Воп. 2 Спр. 1. Арк. 5; Ф. 242. Воп. 1. Спр. 376. Арк. 12.

«крыма-католік=паляк, праваслаўны=рускі» сведчаць таксама судовыя справы з фондаў павятовых следчых камісій. Такую карціну ствараюць дакументы афіцыйнага справаводства. Пэўныя карэктывы і дапаўненні ўносіць у яе не-афіцыйная дакументацыя, рэзалюцыі прадстаўнікоў кіруючых органаў на прыватных прашэннях і запісы на паўстанцкай агітпрадукцыі. Яны ўтрымліваюць наступныя формулы: «поляк-мятежник=преступник против Государя и Правительства; мятежны лях=разбойник»¹. Верагодна, што крытэрыем для такой дыферэнцыяцыі служыла месца жыхарства. Так, першае вызначэнне датычылася жыхароў Паўночна-Захадняга краю, другое – Каралеўства Польскага. Спецыфіка ідэйнай платформы ўспрыніцца ўрадам рэалій 1863–1864 гг. паўплывала асаблівым чынам на фарміраванне ўсёй палітычнай лініі ў кіраванні беларуска-літоўскімі губернямі і стварэнне для яе нарматыўнай базы згодна пастулату: «по мере того, как преданность <...> лиц становится сомнительнее, внимательнее должно быть наблюдение за их поведением и поступками, строже разбор...»².

Даволі ясна і поўна логіку працэсуальнага права 60-х гг. XIX ст. ва ўсіх сферах і галінах грамадскага жыцця раскрываюць цыркуляры і цыркулярныя прадпісанні генерал-губернатара, міністра ўнутраных спраў, распараджэнні грамадзянскіх і ваенных губернатараў Гродзенскай, Віцебскай, Магілёўскай і Мінскай губерняў, што захоўваюцца ў фондах адпаведных канцылярый. Яны адлюстроўваюць ступень цэнтралізацыі ў новаўтвораных інстанцыях (паліцэйскіх судах, ваенна-следчых камісіях, сельскай і гарадской вартах і г. д.), правілы іх працы, склад і нават месцазнаходжанне³. Не засталіся без заканадаўчай рэгламентацыі права і абязязкі членаў органаў кіравання⁴. Павышанай увагай улад надзялялася штрафная сістэма. За 1863 г. у гэтай сферы было прынята 28 нарматыўных актаў⁵.

Адна справа надаць юрыдычную сілу мерапрыемству на паперы, другая – рэалізуваць яго на практицы. Новыя звесткі аб падзеях 1863–1864 гг. узімаюць у выніку аналізу судовых матэрыялаў з фондаў павятовых следчых камісій і фондаў павятовых, валасных і паліцэйскіх праўленняў (заключэнні следчых спраў, штомесячная справаздачная дакumentaцыя). Яны выкryваюць хібы ўпраўленчай сістэмы і яўныя парушэнні нарматыўна-прававой базы службовы-мі асобамі. Прычым парушэнні мелі дваякі характар: адныя ўяўлялі нядбайнае выкананне сваіх абязязкак прадстаўнікамі дзяржаўных органаў; другія былі мэтанакіраванымі крокамі мясцовай адміністрацыі на карысць паўстанцлага руху.

¹ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 70. Арк. 162 адв.

² НГАБГ. Ф. 1. Воп. 22. Спр. 1393. Арк. 7.

³ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 22. Спр. 1393. Арк. 1–6; Ф. 1. Воп. 6. Спр. 400. Арк. 2 адв.; НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1520. Арк. 23.

⁴ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 1. Спр. 885. Арк. 162 адв.; Ф. 1625. Воп. 1. Спр. 1. Арк. 4; Ф. 242. Воп. 1. Спр. 185. Арк. 1.

⁵ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 1. Спр. 885. Арк. 1–18; Ф. 296. Воп. 1. Спр. 25. Арк. 32; НГАБГ. Ф. 1. Воп. 31. Спр. 9. Арк. 1.

Найбольш шырокі спектр недаглядаў назіраўся у арганізацыі палітычных следчых працэсаў, функцыянуванні месцаў зняволення, у сферы кіравання на ўзроўні павета – воласці і ў фармальным боку справаводства. Сярод дакументаў фондаў павятовых праўленняў і паліцэйскіх прыставаў тыповымі з'яўляюцца заявы з нараканнямі на адсутнасць у судовых справах выкладання абставін і звестак аб першапачатковых падставах для абвінавачвання, допытаў сведкаў, вочных ставак, дадатковых праверак данісенні¹. Калі ў судовых інстанцыях недастаткова ажыццяўлялася арганізацыйная функцыя, то ў турэмных установах – кантралюючая. Найчасцей парушаліся правілы, што рэгламентавалі ўмовы ўтрымання арыштанаў. Так, у Віцебскай турме наглядчык Яроменка не абмяжоўваў палітычных злачынцаў у карыстянні «недозволительными вещами»: пер’ямі для пісьма, чарнілам, паперай, нажамі, пілкамі, малаткамі. Зняволеные вялі перапіску, атрымлівалі ад другога наглядчыка Руфа Грыгор’ева карэспандэнцыю, газеты «Голас», «Рускі інвалід» і нават французскія часопісы. Ім не забаранялася з каровіных рогаў рабіць пярсцёнкі для жалобы. За такую нядбайнасць наглядчыкаў звольнілі і выслалі ў Сібір без разгляду акалічнасцей². Падобныя ситуацыі назіраліся ў Аршанскай³, Магілёўскай турмах⁴ і г. д.

Ступень распаўсюджанасці «несоблюдения общих высших административных распоряжений низшими инстанциями» дазваляе высветліць афіцыйнае лістованне службоўцаў дзяржаўных органаў. Справа здачай дакументаў на асобных службоўцаў, з іх паслуговых спісаў, а таксама з тэлеграфных дэпеш і эстафетаў можна даведацца аб двух відах парушэнняў прадпісанняў: поўнае і часткове невыкананне або выкананне са скажоным сэнсам. Тыповымі падставамі для скаргаў на сельскіх службовых асоб з'яўляліся адсутнасць або фіктыўнае існаванне сельскай варты, фінансавыя махінацыі з дзяржаўнымі датацыямі на яе ўтрыманне⁵. Гарадское кірауніцтва абвінавачвалася ў несвоесачавых данісенніах аб палітычнай атмасфери ў павеце і яго населеных пунктах⁶.

Адзінкавыя звесткі агульнага апісальнага характару пра недакладнае ажыццяўленне распараджэнняў і інструкцый генерал-губернатара змяшчаюцца ў дадатковых загадах валасным праўленнем, якія ўяўлялі з сябе адказы (рэакцыю) на парушэнні адзначанага тыпу. Асабліва гэта датычылася ліквідацыі абавязковых адносін сялян з іх былыі памешчыкамі. Сэнс яго сельскім абывацелям тлумачыўся інакш: «Будто всякого рода добровольная работа по условию с владельцами за известную плату производимая, строго воспрещается под угрозою наказания...»⁷. Такая трактоўка ў пэўнай ступені падрывала прыхільнасць сялян да ўрада.

¹ НГАБ. Ф. 1509. Воп. 1. Спр. 6. Арк. 1; Ф. 2586. Воп. 1. Спр. 117. Арк. 1724; Ф. 3. Воп. 1. Спр. 39. Арк. 48.

² НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31805. Арк. 2–2 адв.

³ НГАБ. Ф. 3255. Воп. 1. Спр. 3. Арк. 173.

⁴ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 39. Арк. 235.

⁵ НГАБ. Ф. 242. Воп. 1. Спр. 94. Арк. 10; Ф. 3257. Воп. 1. Спр. 4. Арк. 32.

⁶ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 22. Спр. 1112. Арк. 13.

⁷ НГАБ. Ф. 1626. Воп. 1. Спр. 1. Арк. 24.

Па прычыне нядбайнай працы паліцэйскіх узнік шэраг удакладняльных рас-параджэнняў. У цэлым, змест іх не мяняўся, але ўзмацняўся кантроль за даклад-насцю выканання патрабаванняў. Шквал абурэнняў вышэйшага кірауніцтва выклікалі слабыя дзеянні паліцыі па абязбройванні мясцовага насельніцтва. За два гады (жнівень 1861 – сакавік 1863 г.) па Віленскай губерні было канфіскава-на ўсяго 2416 адзінак зброі, Гродзенскай – 3590, Мінскай – 4563¹. Нязначная коль-касць канфіскату вымагала неабходнасць прыняцця дадатковых прадпісанняў.

Асобныя спосабы наўмыснай дзейнасці прадстаўнікоў дзяржаўнай адмі-ністрацыі на карысць паўстанцкага руху дазваляюць раскрыць матэрыялы з фондаў канцылярый губернатараў. У першую чаргу, размова ідзе аб фальсі-фікацыі афіцыйных дакументаў (пашпартоў, пасведчанняў, хадайніцтваў і г. д.). Высветліць прыярытэтнасць відаў падробак складана, але найбольш часта сустракалася выдача дакументаў на несапраўданае імя і тэрміны². У якасці ілюстрацыі розных спосабаў фальсіфікацыі прывядзем два прыклады. Першы ўзняты з працэдуры пацвярджэння дваранскага статусу, калі прасіцель ха-дайнічаў дваранскому сходу аб зацверджанні яго паходжання. Сход выдаваў яму першапачатковое пасведчанне без скрупулёзной праверкі пасямейных спісаў. Калі сенат адмаўляў з-за недахопу доказаў, папярэдняя копія не адбі-ралася і магла пазней служыць для ўкрыўальніцтва³. Як бачна, аснову першай схемы складала непрадуманасць фармальнага справаводства, другая ж базіра-валася на асабістых контактах і знаёмствах. Так, былы паўстанец Чарняк ха-ваўся ў маёнтку памешчыка Шастакоўскага Лепельскага павета з пашпартам на імя двараніна Уладыслава Васілеўскага, які ён атрымаў пры пасрэдніцтве памешчыка ад сакратара Лепельскага прадстаўніцтва дваранства Рыгора Кошкі. Апошні зрабіў афіцыйны запыт на перасяленне нейкага Васілеўскага з Дзісен-скага павета ў Лепельскі, пасля ж атрымання дазволу выдаў дакумент з усімі неабходнымі атрыбутамі. Валасны пісар Іван Дзянісаў унёс двараніна ў абыва-цельскую книгу, хаця ў пасямейным спісе адсутнічаў подпіс старшыні і заява не была зафіксавана ва ўваходным журнале. Працэдура атрымала канчатковое афармленне пры праходжанні пацвярджэння ў прыстава З стану Васіля Авяр'я-нава і валаснога старшыні Сямёна Вяржбіцкага. Усе яны добра ведалі адзін аднаго, і таму на прынцыпах даверу і сяброўства алгарытм супадна спрацаўваў «знізу ўверх»⁴. Аднак аб тыповасці гэтых выпадкаў сцвярджаць неправамер-на, бо выяўлены адзінкавыя дакументы з такімі фактамі. Больш распаўсю-джанымі былі заявы аб удзеле ў фальсіфікацыі дакументаў у судова-следчых справах і пры службовых харкторыстыках чыноўнікаў і службоўцаў⁵.

Прысутнасць адзначаных хібаў у дакументазвароце ставіла перад урадам задачу яго рэфармавання. Імкненні кірауніцтва да ўніфікацыі і стандартызацыі

¹ НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31435. Арк. 81.

² НГАБГ. Ф. 1. Воп. 22. Спр. 1389. Арк. 129; НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1904. Арк. 13.

³ НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1904.

⁴ НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 32417. Арк. 1–4.

⁵ НГАБ. Ф. 296. Воп. 1. Спр. 97. Арк. 20; Ф. 299. Воп. 2. Спр. 6067. Арк. 2–7; Ф. 1416. Воп. 4. Спр. 11410. Арк. 3.

афіцыйнага справодства выразна праяўляюцца ў распрацаваных інструкцыях і распараджэннях. З іх зместу магчыма прасачыць галоўныя накірункі мадэрнізацыі пашпартна-білетнага рэжыму, комплекс фіксаваных структурных элементаў бланкаў з шэрагам прадпісанняў па іх запаўненні¹. Аднак прытрымлівацца існуючых рэкамендацый удавалася незаўсёды, асабліва на ўзроўні павета і воласці. У рапартах начальства шляхоў зносін часта паўтараюцца скаргі на валасное і сельскае праўленне адносна выдачи відаў «на особых лоскутках простой бумаги, без казенных печатей и не означая в оных ни срока, не лет и проч.: приметов...»². Нават па выніках зневажнай крытыкі ўстойлівых фармуляраў паслуговых табеляў, розных ведамасцей, спісаў вынікае, што іх інфармацыйная напаўняльнасць не набыла належнага выгляду. Хаця тэндэнцыя да ўжывання клішыраваных канцылярскіх форм значна ўзмацнілася.

Наяўнасць пералічаных парушэнняў патрабавала выключнай кадравай палітыкі. Згодна з дакладнымі запіскамі губернатараў, галоўнымі средкамі яе правядзення стала замена складу органаў мясцовай адміністрацыі «людьми от Правительства»³. У гэтую катэгорыю залічваліся мясцовыя праваслаўныя і ўраджэнцы ўнутраных губерняў Расійскай імперыі. На прынцыпе чарговасці замяшчэння⁴, колькасным складзе супрацоўнікаў той ці іншай установы⁵, прафесійных і маральных якасцяў⁶, сістэме стымулювання працы на карысць дзяржавы⁷ засяроджвае ўвагу шырокое кола дэкларатыўных документаў, прынятых у сувязі з кадравай палітыкай. Пераважаюць удакладняльныя распарараджэнні па фарміраванні пакета кантрольна-рэгулюючых і адаптацийных мер новай адміністрацыі⁸. Іх змест акрэслівае геаграфію напрамкаў кадравай палітыкі. Яны закраналі не толькі сферу працоўнай дзейнасці і забеспечэнне яе фінансава-еканамічнага боку (ільготы, даплаты), але і асабістасць жыщё. Вядучую ролю мела ідэя аб ролі жанчыны-полькі (каталічкі) у поўнай паланізацыі рускага мужа. Актыўна праводзіліся мерапрыемствы па заахвочванні мона-канфесійных шлюбаў. Так, міністр унутраных спраў ад 14 жніўня 1864 г. загадваў, што «служащие чиновники не могут иначе вступать в брак, как с разрешения Начальника»⁹. Асабліва гэтыя патрабаванні распаўсюджваліся на сельскіх і валасных пісарчукоў, якім за жаданне ажаніцца з праваслаўнай сялянкай выдавалі грошовую дапамогу, а астатнім служачым дадатковы адпачынак¹⁰.

¹ НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1522. Арк. 58; Ф. 2001. Воп. 1. Спр. 973. Арк. 7; НГАБГ. Ф. 1. Воп. 31. Спр. 13. Арк. 21; Ф. 1. Воп. 6. Спр. 936. Арк. 22.

² НГАБ. Ф. 242. Воп. 1. Спр. 185. Арк. 5.

³ Тамсама. Арк. 13.

⁴ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 1. Спр. 885. Арк. 6а.

⁵ НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1430. Арк. 3; Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1536. Арк. 1; НГАБГ. Ф. 1. Воп. 22. Спр. 1393. Арк. 3 адв.

⁶ НГАБ. Ф. 242. Воп. 1. Спр. 376. Арк. 12, 62.

⁷ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 13. Спр. 1443. Арк. 3.

⁸ НГАБГ. Ф. 534. Воп. 1. Спр. 13. Арк. 31; Фонд 3. Воп. 1. Спр. 39. Арк. 13.

⁹ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 6. Спр. 417. Арк. 3.

¹⁰ Тамсама. Арк. 2.

Імкненні ўрада стварыць за кошт пэўных, як паслабляльных, так і забараняльных норм надзейную апору з прадстаўнікоў органаў кіравання на практицы спрацоўвалі неадназначна. Ступень дубранадзейнасці жыхароў раскрываюць паслуговыя харктарыстыкі рэгіянальнага начальства, справаўдачы губернатараў. Выключная ўвага надавалася мясцовым праваслаўным. Класічнымі сталі выказванні: «...обратить особенное Ваше внимание на здешних уроженцев Православного исповедания, которые, будучи женаты на польках и окружены родственниками своих жен, также поляками, подвергаются сильному влиянию враждебной Правительству партии и потому не всегда могут считаться вполне благонадежными...»¹. Праўда, сярод «несмешенных православных» таксама сустракаліся выпадкі супраціву дзяржаўнай палітыцы. Напрыклад, у адным з паслуговых спісаў зафіксавана: «Секретаръ полицейскаго управлінія Васинский, частны пристав Вередкевич, канцелярские служителі Пінскаго уезднаго суда Правосудович, Савицкий и Лозицкий хотя считаются Православными, но тайно сочувствуют мятежу»², прычым ступень спачування і канкрэтныя дзеянні ў адсутнічаюць. Апеляванне ўрада да прынцыпу веравызнання ў справе даверу мясцовай адміністрацыі прывяло да хранічнага абвастрэння спекуляцый формулай «дубранадзейны (праваслаўны) – вораг (католік)». Яна стала фонам вялікай колькасці прасіцельнай дакументацыі ад «краёвага начальства» з аргументам неабходнасці ўказаўцаў у плакатных пашпартах канфесійную прыналежнасць. Да такіх крохаў падштурхнулі, у тым ліку, экстраардынарныя абставіны, калі людзі імкнуліся атрымаць дзяржаўную пасаду, каб карыстацца ільготамі «рускага чиновника» на карысць паўстання. Напрыклад, мець дазвол трymаць стрэльбу для палявання і асабістай бяспекі, каб перадаць яе ў атрад. Павятовыя ўлады каментавалі: «они (прэтэндэнты на пасады. – A. F.) объявляют, что вероисповедания Православного, говорят довольно чисто по-русски, ходят в Русскую Церковь <...> а потом открывалось, что они есть самые азартные Католики»³. На адрас камандзіраваных чыноўнікаў таксама паступалі скаргі аб невыкананні службовых абязязкаў, асабліва востра яны гучалі падчас сектвестра маёmacці. Адказныя за правядзенне вопісаў увесь аб'ём працы перакладвалі на станавых прыставаў, таму ўзніклі замаруджванні⁴, якія інспірыравалі імператарскі ўказ аб ліквідацыі адзначаных праbелаў⁵.

Зразумела, замяніць усіх службоўцаў і чыноўнікаў асобамі з унутраных губерняў і перасяліць значную колькасць недубранадзейных у аддаленія раёны Расійскай імперыі было нерэальна. Тому частка нарматыўна-прававых актаў арыентавалася на задавальненне патрэбаў і інтэрэсаў мясцовага насельніцтва, што дапамагала ўраду заручыцца іх падтрымкай. Найбольш яскрава аб гэтым сведчыць комплекс сацыяльных гарантый і мер дзяржаўнага патранату. Цыр-

¹ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 13. Спр. 1443. Арк. 3.

² НГАБ. Ф. 296. Воп. 1. Спр. 52. Арк. 58.

³ НГАБ. Ф. 242. Воп. 1. Спр. 16232. Арк. 56.

⁴ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 22. Спр. 1389. Арк. 129 адв.

⁵ НГАБ. Ф. 1509. Воп. 1. Спр. 7. Арк. 77.

куляры, загады, прадпісанні генерал-губернатара дазваляюць выразна размежаваць меры па забеспячэнні сацыяльнай абароны асобных груп насельніцтва па трох напрамках: санкцыйны, стымулюючы, кампенсатарны. Распарадчая і судовая дакументацыя дастаткова поўна асвятляе формы і метады рэжыму санкцый, які ўключаў сістэму падаткаабкладання і спагнанняў за палітычныя злачынствы¹. Іх склад адпавядаў ідэалагічным канцептам сацыяльнай і нацыянальнай (рэлігійнай) арыентацыі урадавай палітыкі. Так, на рымска-каталіцкае духавенства накладвалі дваякі збор – 1 % з капітальнага кошту нерухомай маёmasці і 3 % ад даходу зямельных абшараў². Праваслаўная царква ўвогуле вызвялялася ад падаткаў. Праўда, судовыя заключэнні следчых органаў паказваюць і слабыя бакі карнай сістэмы Расійскай імперыі. Сярод найбольш тыповых можна назваць неадпаведнасць градацыі ступені цяжкасці пакарання існуючай заканадаўчай базе і адсутнасць абгрунтавання яе выбару. Напрыклад, спачатку члены ваенна-следчых камісій спрабавалі разглядаць ўздел у патрыятычных акцыях дыферэнцыянавана: выкарыстоўваючы індывідуальны падыход, улічваючы ўсе абставіны, вылучаючы арганізатораў і праста ўзельнікаў. Згодна з усталяванай нормай, першых падвяргалі 20 руб. штрафу і 10 дням гаўптвахты (жанчын на гэты ж тэрмін саджалі пад хатні арышт), другіх – 10 руб. і 3 дням гаўптвахты. З усіх вінаватых здымалі судовыя выдаткі па 1 руб. 50 кап. З восені 1862 г. паўсядно выкарыстоўваліся толькі грошовыя штрафы ў памеры ад 10 да 30 руб.³.

Генеральную лінію стымулюючых мер можна прасачыць па прадпісаннях павятовых начальнікаў становым прыставам з фондаў валасных праўленняў. Яна была скіравана ў асноўным на матэрыяльныя заахвочванні насельніцтва за якасную службу на карысць урада (за пошук зброі, паўстанцаў, начную і дзённую варту і г. д.)⁴.

У кампенсатарным накірунку пераважалі выплаты і датацыі сем'ям загінуўшых, параненых ад рук паўстанцаў, а таксама пакрыццё затратаў на аднаўленне маёmasці пасля сутычак і баявых дзеянняў. Табелі і ведамасці з разлікам грошовых сум падобныя да некаторых элементаў страхавой абароны і сацыяльных гарантый (пенсіі па непрацаздольнасці і палітычнай добронаадзейнасці)⁵.

¹ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 6. Спр. 600. Арк. 1; Ф. 1. Воп. 22. Спр. 1461. Арк. 5; Ф. 13. Воп. 1. Спр. 1393. Арк. 16; Ф. 1. Воп. 22. Спр. 1112. Арк. 13; НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1779. Арк. 1.

² НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1675. Арк. 16 адв.

³ НГАБ. Ф. 159. Воп. 1. Спр. 6673. Арк. 6–8

⁴ НГАБ. Ф. 1626. Воп. 1. Спр. 1. Арк. 30; Ф. 1618. Воп. 1. Спр. 1. Арк. 89; Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1627. Арк. 2–2 адв.

⁵ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 31. Спр. 18. Арк. 1, 5.

Светла-бронзавы медаль
за ўздел у падаўленні
паўстання 1863–1864 гг.
Інтэрнэт-рэсурс

Напрыклад, родным загінуўшых чыгуначнікаў выплачвалі палову іх гадавой зарплаты. Сям'я начальніка станцыі атрымлівала 600 рублёў, начальніка дэпо – 900, машыніста – 240 і г. д.¹, прычым нацыянальны (рэлігійны) прынцып не адыгрываў ніякай ролі². Падобныя рахункі існавалі для медыкаў³, вайскоўцаў, гараджан⁴. Сустракаюцца звесткі пра дабрачынныя акцыі дапамогі пацярпелым ад паўстання – добраахвотныя складкі⁵, канцэрты⁶. З вылучанага комплексу матэрыялаў беларускіх архіваў вынікае, што дадзеная мерапрыемствы выконваліся найбольш спраўна і ў адпаведнасці з распрацаванымі норматыўнымі актамі. Скаргаў на недаплаты не выяўлена, прысутнічаюць адзінкавыя прашэнні аб павелічэнні або дадатковай грашовай дапамозе⁷. Аднак абыдва ідэальныя функцыянаванні сістэмы кампенсацый казаць нельга. Шмат негатыўных момантаў звязана з дзеянасцю ўлад па падтрымцы сем'яў «палітычных злачынцаў», маёмасць якіх канфіскоўвалі поўнасцю, а главу сямейства высыпалаі ў Сібір. З прашэнняў прасочваюцца факты фінансавых махінацый у гадавых выплатах па пазыцыі «жанчыне на малалетніе дзіця з-за адсутнасці корміцеля»⁸. Здараліся выпадкі спекуляцый і з боку насельніцтва. Згодна з рапартамі павятовых улад, пацярпелыя часта перабольшвалі якасныя і колькасныя параметры атрыманай шкоды, а на іх праверку не хапала ні часу, ні выкананія. Тому часткова дзяржаўнае фінансаванне гэтай сферы размяркоўвалася нерациональна⁹.

Такім чынам, комплекс выяўленых дакументальных матэрыялаў з беларускіх архівасховішчаў утрымлівае звесткі, якія могуць даць дастаткова поўную характарыстыку спецыфікі норматыўна-прававой базы дзяржаўнай палітыкі Расійскай імперыі на беларуска-літоўскіх землях у першай палове 60-х гг. XIX ст., а таксама шляхоў яе рэалізацыі на месцах (на ўзроўні губерні, павета, воласці). Інфармацыйнасць гэтых дакументаў цесна звязаны з іх функцыянальным прызначэннем. Так, арганізацыйна-распарядчая дакументацыя з фондаў канцылярыі губернатараў прадастаўляе інфармацыю неабходную для ўсебаковага раскрыцця прадмета прававога ўздеяння, умоў яго ажыццяўлення, правоў і абавязкаў суб'ектаў і аўтактаў грамадскага жыцця. Матэрыялы афіцыйнага справаводства з фондаў валасных, павятowych, паліцэйскіх прайавленняў, следчых камісій дапаўняюць першы тэарэтычны пласт крыніц фактамі практичнага выканання прадпісанняў, забаронаў, дазволаў і г. д. Наяўнасць гэтых дакументаў дазваляе вылучыць і даследаваць ва ўрадавым палітычным курсе два вектары: тактычны, або бягучы (комплекс аператыўных рагшэнняў,

¹ НГАБ. Ф. 1416. Воп. 1. Спр. 1460. Арк. 89.

² НГАБ. Ф. 2532. Воп. 1. Спр. 7. Арк. 48.

³ НГАБ. Ф. 242. Воп. 1. Спр. 376. Арк. 82.

⁴ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 1. Спр. 894. Арк. 23–29; 54–56.

⁵ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 1. Спр. 894. Арк. 2–3.

⁶ НГАБ. Ф. 1. Воп. 6. Спр. 1446. Арк. 1, 4.

⁷ НГАБ. Ф. 1. Воп. 31. Спр. 7. Арк. 4, 11–12.

⁸ НГАБ. Ф. 1416. Воп. 3. Спр. 13291. Арк. 77.

⁹ НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31651. Арк. 2–3, 13.

скіраваных на падаўленне праяў паўстанцкага руху) і стратэгічны, арыентаваны на поўную інтэграцыю краю ў сістэму жыццядзеянасці Расійскай імперыі. Сінтэзаванае выкарыстанне адзначаных груп крыніц дае магчымасць размежаваць віды норм на абавязальныя, забараняючыя, стымулюючыя і ўпаўнаважаныя, tym самым глыбей прааналізаваць сферу дзяржаўнага кіравання, арганізацыі і дзеянасці механізму выканаўчай улады, статус устаноў, прававы стан розных сацыяльных груп і іх адносіны да паўстанне 1863–1864 гг.

3.2. Узел грамадскасці беларуска-літоўскіх губерняў у падзеях 1863–1864 гг.

Вылучэнне праблемы адносін грамадскасці беларуска-літоўскіх губерняў да паўстання 1863–1864 гг. як прыярытэтнай абумоўлена неабходнасцю ўдакладнення яго сацыяльнай базы, што з'яўляецца адной з умоў адэкватнага раскрыцця сутнасці падзеі. Сучасныя беларускія даследчыкі, характарызуючы склад узельнікаў паўстання ў беларуска-літоўскім рэгіёне, пераважна пагаджаюцца з рацыональнасцю заключэння, што «паўстанне ў той ці іншай ступені закранула ўсе слаі насельніцтва, якія адрозніваліся як па сваім сацыяльным становішчы, так і па веравызнанні»¹. Інфармацыйны патэнцыял выяўленага комплексу крыніц дазваляе значна дапоўніць традыцыйна ўсталяваны гістарычны навукай тып сацыяльнага аблічча паўстанцкага руху і прасачыць асаблівасці дачынення да яго службоўцаў, жанчын і вучнёўскай моладзі.

Базу тэматычна-факталагічнага матэрыялу аб ролі *службоўцаў* у падзеях 1860-х гг. складаюць звесткі з заключэнняў часовага палявога аўдытарыяту, судова-следчых спраў і распарадчай дакументацыі, выяўленых у НГАБ і НГАБГ. Іх комплекснае вывучэнне дае магчымасць выясліць метады і формы антыўрадавай барацьбы службоўцаў і чыноўнікаў, некаторыя лічбавыя пацверджанні іх датычнасці да паўстання 1863–1864 гг., прафесійныя арыентыры рэгулятыўнай і карнай сістэмы дзяржаўнага кіравання.

Дакладную колькасць узельнікаў паўстання ад прадстаўнікоў вылучанай групы падлічыць даволі складана. Гэта абумоўлена, па-першае, вядзеннем у 60-я гг. XIX ст. у Расійскай імперыі ўліку толькі па сацыяльнай прыкмете; па-другое, статыстычныя звесткі прадстаўлены ў асноўным алфавітнымі спісамі, ведамасцямі па канфіскацыі і секвестры маёмасці з фондаў губернскіх канцылярий. Зразумела, такая выбарка ігноруе прафесійныя здрэз. Аднак дадатковыя вылічэнні магчыма правесці па справаўдзачнай дакumentацыі ваенных павятовых, гарадскіх начальнікаў і наглядчыкаў турэмных замкаў.

Характар супраціву чыноўнікаў і службоўцаў быў даволі разнастайны. Першыя праявы антыўрадавага настрою яны прадэманстравалі ў маніфесцацийны перыяд². Частка чыноўніцтва актыўна далучылася да касцёльных дэмаршаў. Актуальнасць і маштаб такіх незвычайных паводзін, як правіла,

¹ Яноўская В. В. Хрысціянская царква ў Беларусі (1861–1914 гг.). Мінск, 2002. С. 115.

² НГАБ. Ф. 296. Воп. 1. Спр. 129.

падкрэсліваліся ў тлумачальных паведамленнях гарадскога кіраўніцтва на запыты павятовых судоў¹. Акрамя касцёльных дэмаршаў, згодна з дакументамі павятовага справаводства, а менавіта «Записками к лицам, проживающим в уезде», мелі месца хатнія патрыятычныя акцыі – вечары спявання забароненых гімнаў². Выразнае разуменне ўрадам значэння ўдзелу ў дэмаршах службоўцаў, як важкага дэстабілізуючага моманту ў сістэме кіравання Расійскай імперыі, паказваюць распрацаваныя ў адказ узмоцненыя меры пакарання³. На падставе гэтага ствараецца карціна эмацыянальнай узрушенасці і незадаволенасці існуючай сітуацыі у краіне.

Прыбліжанасць чыноўніцкага апарату да насельніцтва абумовіла іх акты ў насць у агітацыйнай сферы, якая праводзілася сярод сялян⁴, гараджан⁵, дваран⁶, а таксама ў сваім асяродку. Дзялавая перапіска ваеннага кіраўніцтва сведчыць пра высокую эфектыўнасць чыноўніцкай агітацыі, што было вынікам абсалютна давяральных адносін паміж насельніцтвам і ўладай мясцовага паддання. У судова-следчай справе штатнага чыноўніка з Гродзенскай губерні Шымкевіча, распачатай за арганізацыю пропагандысцкіх акций на чыгуначных станцыях Варшава – Беласток – Гродна, адзначалася: «Человек революционных убеждений, пользуется за патриотизм у местных жителей уважением и полным доверием <...> чему способствуют свободной пропаганде по сказанным участкам железной дороги...»⁷. Таму службоўцы зарэкамендавалі сябе вельмі ўдалымі вярбоўнікамі⁸.

Адным са спосабаў выказвання палітычных пазіцый у асяроддзі службоўцаў стаў сабатаж. Многія з прадстаўнікоў дадзенай групы насельніцтва пакідалі месцы службы і ў большасці выпадкаў папаўнялі шэрагі паўстанцкіх атрадаў, аб чым яскрава сведчаць рапарты ваенных начальнікаў. З мэтай сараўцаў працу частка чыноўнікаў і службоўцаў падавала калектыўныя просьбы аб звольненні, другая частка без дазволу проста не выходзіла на працу⁹. Напрыклад, па «Списку чиновникам и канцелярским служителям Могилевской губернии, самовольно отлучившихся из города» толькі за 5 дзён (23–28 красавіка 1863 г.) пакінуў працу 51 службовец¹⁰.

Удзел служачых дзяржаўных органаў у паўстанцкіх атрадах з'яўлялася распаўсюджанай з'явай. У справаўдачы Магілёўскага губернатара паведамлялася: «Шайки состояли в основном из бедных безземельных дворян, незначительных помещиков, мелких чиновников»¹¹. Падобныя выказванні з'яўляліся тыпо-

¹ НГАБ. Ф. 159. Воп. 1. Спр. 6672. Арк. 3, 5; Ф. 159. Воп. 1. Спр. 6674. Арк. 38.

² НГАБ. Ф. 296. Воп. 1. Спр. 52. Арк. 60.

³ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 22. Спр. 1112. Арк. 13.

⁴ НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31 663. Арк. 11.

⁵ НГАБ. Ф. 296. Воп. 1. Спр. 52. Арк. 59.

⁶ НГАБ. Ф. 296. Воп. 1. Спр. 97. Арк. 23.

⁷ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 6. Спр. 1292. Арк. 2–3.

⁸ НГАБ. Ф. 296. Воп. 1. Спр. 52. Арк. 60.

⁹ НГАБ. Ф. 242. Воп. 1. Спр. 185. Арк. 3.

¹⁰ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 45. Арк. 2–169.

¹¹ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 1. Спр. 886. Арк. 59 адв.

вымі для гродзенскага і мінскага вышэйшага кіраўніцтва¹. Менавіта прадстаўнікі адзначанай катэгорыі насельніцтва дастаўлялі следчым органам шмат клюпатаў, асабліва пры прывядзенні да вернападданіцкай прысягі. Паказальным прыкладам таму служыць следства над службоўцамі Магілёўскага дваранскага дэпутатскага сходу з горацкага атраду – Юзэфам Альшэўскім, Рычардам Блажэўскім, Юзэфам Ламановічам. Яны, нягледзячы на магчымасць змякчэння пакарання, адмовіліся прысягаць. Сваю пазіцыю патлумачылі наступным чынам. Так, Блажэўскі напісаў: «Сам я чалавек подозрительны, то нечего меня к присяге допускатъ». Альшэўскі катэгарычна сцвярджаў, што «в тюремном заточении присяга мне совершенно не нужна». Ламановіч аказаўся больш далікатным: «Принятие присяги это такой факт, который требует хорошего обсуждения»². Такія выпадкі дастаткова дзёрзкага і ўпэўненага супраціву можна растлумачыць толькі сферміраванасцю ўстойлівага пераканання і асабістага пункту погляду на рэаліі.

Маючы адукацыю высокага ўзроўню, чыноўнікі і службоўцы выконвалі функцыю не толькі шараговых змагароў, але і ўзначальвалі ўзброенную барацьбу, уваходзілі ў склад паўстанцкай адміністрацыі, рэвалюцыйных камітэтаў³. З ведамасных спісаў «Лицам, обвиняемым в принятии участия в революционной организации», складзеных следчымі камісіямі, лёгка прасачыць залежнасць абавязкаў у паўстанцкім кіраўніцтве з дзяржаўнай працай і прафесійнымі здольнасцямі⁴. Для іх было найпрасцей сумясціць магчымасці, што давала служба ў дзяржаўных органах, з дапамогай антыўрадаваму руху⁵.

Рэгулярную форму прыцягнення да адказнасці службоўцаў набыло забеспячэнне паўстанцкіх атрадаў матэрыяльнымі сродкамі, правізіяй, зброяй. У судовых пастановах гэта найбольш тыповое абвінавачванне дадзенай групы насельніцтва⁶.

Улічаючы прафесійную спецыфіку, дастаткова небяспечнымі для ўрада былі латэнтныя формы ўдзелу прадстаўнікоў службовага апарату ў паўстанні 1863–1864 гг. Адным з такіх спосабаў неабходна называць укрывальніцтва, якое праяўлялася ў двух відах – выдача фальшивых дакументаў і дача ілжывых паказанняў на карысць землякоў. Карыстаючыся сваім становішчам, чыноўнікі забяспечвалі «палітычных злачынцаў» пашпартамі на чужая прозвішчы, пасведчаннямі аб месцы знаходжання на патрэбны тэрмін і г. д.⁷ Такія звесткі часта паўтараюцца ў паслуговых харкторыстыках «Записках к лицам, проживающим в уезде» і асабістых следчых справах. Падробка сведчанняў рознага харктору каралася грашовымі спагнаннямі⁸. Даволі пашыранай была практика

¹ НГАБ. Ф. 1418. Воп. 2. Спр. 1. Арк. 5.

² НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 78. Арк. 218–218 адв.

³ НГАБГ. Ф. 3. Воп. 3. Спр. 1. Арк. 9.

⁴ НГАБГ. Ф. 3. Воп. 1. Спр. 36. Арк. 34–50.

⁵ НГАБГ. Ф. 3. Воп. 3. Спр. 1. Арк. 11.

⁶ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 29. Арк. 328; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 57. Арк. 5, 124.

⁷ НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 32417. Арк. 1–4; Ф. 299. Воп. 2. Спр. 6067. Арк. 2; Ф. 296. Воп. 1. Спр. 52. Арк. 59.

⁸ НГАБ. Ф. 296. Воп. 1. Спр. 97. Арк. 20.

фальсіфікацыі звестак у хадайніцтвах аб недачыненні або несвядомым удзеле-
тых ці іншых асоб у «палітычных злачынствах». Умоўна пазначым гэта мета-
дам «выгароджвання сваіх». Паўторныя разгляды следчых спраў яскрава дэ-
манструюць яго станоўчыя вынікі для паўстанцаў (палягчэнне пакарання,
змяншэнне сумы спагнання і г. д.)¹. Здараліся выпадкі, што такія хадайніцтвы
выдаваліся і зусім незнаёмым людзям за дадатковую грашовую плату².

Спрычыняліся службоўцы да справы паўстання някасным выкананнем
абавязкаў і перавышэннем сваіх паўнамоцтваў. Са справаўдачнай дакументацыі
павятовага ўзроўню, губернскага праўлення і камандуючых войскам вынікае,
што асабліва гэтая форма антыўрадавага руху была развіта ў службоўцаў ту-
рэмных замкаў³, лясной варты⁴ і судоў⁵.

У асяроддзі чыноўнікаў мелі месца выпадкі накшталт агентуры. У справа-
водчых матэрыялах расійскага ўрада яны праходзяць як факты шпіянажу⁶.
Напрыклад, начальніка ваеннага аддзелу г. Пінска Тушынскага падазравалі
ў наўмыснай прыбліжанасці да рускага кіраўніцтва з мэтай атрымання для па-
ўстанцаў сакрэтнай інфармацыі. У яго характарыстыцы зазначалася: «Хоть
и Православный, но женат на польке, пишет и говорит по-польски, ходит в поль-
ский костел, находится в постоянной переписке с соседними помещиками,
а под лицою Русского патриотизма сблизился с Военным Начальником и про-
чими офицерами»⁷. Рапарты павятовых начальнікаў напоўнены класічным вар-
ыянтам аўтаматычнага залічэння да шпіёнаў і здраднікаў усіх праваслаўных
асоб, якія супрацьстаялі дзяржавай палітыцы⁸. Службоўцы з'яўляліся праве-
ранымі інфарматарамі. Часам па абавязку службы ў іх руках сканцэнтрувалі-
ся важныя звесткі. І як паведамляе камандзір аднаго з імператарскіх палкоў,
асаблівых цяжкасцей вымагала захаванне канфідэнцыйнасці інфармацыі аб пе-
рамяшчэнні ўрадавых войск: «...почти все служащие, большая часть сельской
помещичьеi службы – поляки, католики нас окружают сетно, от которых мы
не можем укрыть никакого движения»⁹. Праўда, выяўленыя дакументы, што
пацвярджаюць гэтыя факты, адзінкавыя.

Немалаважную ролю ў падзеях 1863–1864 гг. на беларуска-літоўскіх зем-
лях прадстаўнікоў розных сфер кіравання, абслугоўвання падкрэслівае тое
прававое поле, што сфарміраваў урад для рэгулювання іх дзейнасці¹⁰, і ўзмоцне-

¹ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 78. Арк. 589 адв.; Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31 704. Арк. 37.

² НГАБ. Ф. 1781. Воп. 32. Спр. 141. Арк. 12.

³ НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31 805. Арк. 2; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 39. Арк. 235; Ф. 534. Воп. 1.
Спр. 13. Арк. 21.

⁴ НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1605. Арк. 1.

⁵ НГАБ. Ф. 296. Воп. 1. Спр. 52. Арк. 59.

⁶ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 29. Арк. 169.

⁷ НГАБ. Ф. 296. Воп. 1. Спр. 52. Арк. 59.

⁸ Тамсама. Арк. 58.

⁹ НГАБ. Ф. 3256. Воп. 2. Спр. 1. Арк. 65.

¹⁰ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 1. Спр. 885. Арк. 6 адв.; НГАБГ. Ф. 1. Воп. 13. Спр. 1443. Арк. 3; Ф. 3.
Воп. 1. Спр. 39. Арк. 13; Ф. 1. Воп. 6. Спр. 417. Арк. 2.

ная сістэма пакарання¹. Уведзеныя палажэнні даюць магчымасць вылучыць базавыя арыенціры і прафесійныя перавагі кадравай палітыкі.

У цэлым факталаўгічная база дае магчымасць вызначыць неадназначнасць і складанасць стаўлення мясцовых службоўцаў да падзеяў 1860-х гг. Маюцца сведчанні аб трох вектарах іх адносін: а) далучэнне да паўстанцкага руху; б) падтрымка ўрада; б) нейтральныя паводзіны. Звесткі аб далучэнні службоўцаў да справы паўстання дазваляюць пазначыць у ім яўны (непасрэдны) і латэнтныя хараўтары. У сабраным корпусе крэыніц сярод метадаў першага напрамку пераважае інфармацыя аб арганізацыі дэмаршаў, агітацыйна-прапагандысцкай дзейнасці, сабатах, членстве ў атрадах і рэвалюцыйных арганізацыях, наладжванні забеспечэння, кур'ерстве. Прычым даныя такога плану прадстаўлены ў вялікім маштабе, што дазваляе казаць аб заканамернасці гэтых з'яў. Са 123 вылучаных прыкладаў 109 (або каля 88 %) раскрываюць формы непасрэднага ўдзелу. Латэнтную форму мелі інфармаванне і рознага віду ўкрыўальніцтвы. Выяўленая па іх факты не адрозніваюцца масавасцю (14 або каля 11 % выпадкаў ад агульнай колькасці). Таму тут патрэбна адзначыць пэўную долю верагоднасці і ілюстратыўнасці (гл. *Дадатак Б, табл. I*). Пашыранымі былі індывідуальныя тыпы супрацьстаяння, ідэйную платформу якога ўстанавіць складана. Аднак упарты супраціў падсудных у даванні пакарання і прыняцці вернападданіцкай прысягі сведчыць аб сталым і свядомым разуменні бягучых падзеяў і свайго дачынення да іх.

Айчынныя архівасховішчы ўтрымліваюць значную колькасць дакументальных звестак, якія адлюстроўваюць **роль жанчын** у палітычнай дзейнасці пачатку 60-х гг. XIX ст. непасрэдна на тэрыторыі Беларусі, выкарыстанне імі разнастайных форм і метадаў антыўрадавай барацьбы, матывацію актыўнасці, віды і ступень іх пакарання, некаторыя колькасныя даныя.

Вызначыць ступень праяўленасці «жаночага фактару» ў паўстанні 1863–1864 гг. цяжка. На яго наяўнасці засяроджвалі ўвагу як паўстанцкае кіраўніцтва, так і ўрад. Пра дбанне першымі аўтрыцягненні жанчын да падзеяў 1860-х гг. бачна з тэматыкі антыўрадавай агітпрадукцыі. Так, у адозве «Літвінкі і Русінкі!» гучаць слова закліку да абуджэння жаночай ініцыятывы: «Какая мать, сестра, жена подруга, коханка, дочь – не найдет пути к сердцу мужчины, ее любящаго? Воодушевите же их! Воспламените, увлеките их!»². З іншага боку, прадстаўнікі царскай адміністрацыі спрабавалі нейтралізаваць дзейнасць жанчын-натхняльніц, што пацвярджае іх распарадчая дакументацыя³. Згодна з перакананнем вышэйшых улад, галоўным сродкам уплыву жанчын на мужчын быў змешаны шлюб, таму гэтая сфера заходзілася пад асаблівым контролем ураду⁴.

Прасачыць колькасць асоб слабага полу, звязаных з паўстаннем 1863–1864 гг., вельмі складана, бо статыстычныя звесткі такога плану адсутнічаюць. Нека-

¹ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 1. Спр. 885. Арк. 15–18, 46.

² НГАБ. Ф. 1418. Воп. 2. Спр. 1. Арк. 93.

³ НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31 449.

⁴ НГАБ. Ф. 1430 Воп. 1. Спр. 31 449 Арк. 2–3.

торыя справы змяшчаюць алфавітныя спісы асуджаных і пакараных па палітычных справах за 1863–1865 гг., спісы высланых ва ўнутраныя губерні Расійскай імперыі, маёmasныя ведамасці канфіскаваных зямель з указаннем іх уладальнікаў. У спісах сустракаюцца і жаночыя прозвішчы. Гэтыя крыніцы нельга разглядаць як абсолютна аб'ектыўныя, бо большасць з іх не раскрывае прычыны пакарання і кранае толькі землеўласніц, прадстаўніц памешчыцкадваранскага саслоўя. Напрыклад, па «Спісам лиц, причастных к делам по мятежу, предназначенным военными судами к административным взысканиям и отправленным на жительство в отдаленные губернии, имущество коих подлежит секвестру» за перыяд з 1 мая 1864 г. да 1 лютага 1865 г. (храналагічныя рамкі спісаў вызначаны перыядам ажыццяўлення этапавання асуджаных яшчэ ў 1863 – першай палове 1864 гг. высылкай у аддаленыя губерні Расійскай імперыі. – *A. Ф.*) у агульнай колькасці асуджаных з беларуска-літоўскіх зямель (299 чалавек) доля жанчын складала каля 9,7 % або 29 асобаў¹ (гл. *Дадатак Б*, табл. 2). Прыкладныя лічбы атрымліваюцца і пры разліку даных за 10 снежня 1865 г. з губернскіх спісаў жыхароў, высланых з краю з абавязковым продажам іх маёmasці. Па Віцебскай губерні ўлічана 7 асоб жаночага полу, па Віленскай – 4, па Гродзенскай – 6, па Магілёўскай – 2, па Мінскай – 5. Усяго 24 чалавекі, або 6,3 %² (гл. *Дадатак Б*, табл. 3). Але трэба разумець, што атрыманыя даныя паказываюць толькі лік пакараных заможных абывацелек. Ён некалькі павялічыцца пры далучэнні сюды безземельных і безмаёmasных прадстаўніц іншых саслоўяў, а таксама наогул непрыцягнутых да адказнасці.

За палітычную нядобранадзейнасць у адносінах да жанчын было распачата даволі вялікае кола спраў, якія захоўваюцца пераважна ў фондах павятовых следчых камісій (ф. 3, 3255, 3256, 3257), судоў (ф. 159), канцылярый губернатаў (ф. 1, 295, 296, 1430, 2001) НГАБ і НГАБГ. З іх вынікае, што функцыя натхняльніцы была неадзінай, якую яны выконвалі.

На маніфестацыйной стадіі антыўрадавага руху (жнівень 1861 г. – снежань 1862 г.) грамадзянскія губернатары і ваенныя начальнікі ў сваіх паведамленнях, рапартах прыводзяць шмат фактаў самага простага спосабу ўдзелу і асабліва папулярнага сярод жанчын – дэмаршу. «Рапорт Могилевскага Поліцмейстера № 2375 19 Декабря 1864 г.» указваў на наступныя віды дэмаршу: нашэнне рэвалюцыйных знакаў і адзення, спяванне забароненых гімнаў, прысутнасць на жалобных набажэнствах. Некаторыя дзіўным спосабам падstryгали сабе валасы³. Распаўсюджанасць дэмаршаў на тэрыторыі Беларусі пацвярджае наяўнасць забараняючых іх распараджэнняў⁴.

Вызначыць прадстаўніцтва і склад актыўных удзельнікаў патрыятычных набажэнстваў і спеваў рэвалюцыйных гімнаў ад жанчын дапамагаюць пастановы павятовых судоў. Так, галоўнымі арганізатарамі забароненых спеваў

¹ НГАБ. Ф. 1416. Воп. 4. Спр. 11 416. Арк. 20–118.

² НГАБ. Ф. 1416. Воп. 3. Спр. 13 374. Арк. 309–311.

³ НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31 449. Арк. 3; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 99. Арк. 320.

⁴ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 25. Арк. 2; Ф. 1527. Воп. 1. Спр. 1. Арк. 100.

у Мінскім кафедральным касцёле 20 жніўня, 10 верасня, 20 кастрычніка 1861 г. і 4 сакавіка 1862 г.¹ называліся толькі мясцовыя жыхаркі. Аналагічныя сітуацыі былі характэрны для Навагрудскага², Пінскага³, Мазырскага⁴, Рэчыцкага⁵ паветаў. Следчыя справы ўтрымліваюць звесткі аб існаванні вандроўных «груп запявалаў» (записные певцы), мэтай якіх было перамяшчэнне па павеце і правакацыя патрыятычных акций сярод удзельнікаў набажэнства. Склад іх пераважна быў жаночы. Напрыклад, па справе «О пении в Речице 1 Ноября 1861 г. запрещенного гимна» у такім злачынстве абвінавачваліся абывацелькі Гомельскага павету: гувернантка памешчыка Іляшэвіча – Вітольда Гувальт, яго выхаванка Аліна Белавежская і памешчыца Бабруйскага павету Маліноўская⁶.

Аб відавым багацці акций салідарнасці антыўрадаваму руху сведчыць предметны аналіз судовых працэсаў. Групавыя (масавыя) формы выражэння былі аднатыпнымі, у асноўным – касцельныя і вулічныя дэмаршы, фразёрства. Індывидуальная – больш разнастайныя, хаця і наслі аднаразовы ці латэнтныя характар. Так, «Рапорт Исправника Гомельского уезда» інфармуе аб дачцы памешчыка Гомельскага павету Гераніма Лашкевіча Амаліі, якая пашыла для сябе мужчынскі нацыянальны касцюм і занавеску рэвалюцыйных колераў⁷. Міравы пасярэднік Віцебскай губерні згадваў выпадак з памешчыцай Марыяй Ульянаўскай. У знак пратэсту супраць пераводу ўніятаў у праваслаўе, на дзень сваіх народзінаў, яна частавала гарэлкай толькі тых сялян, што не прынялі праваслаўе⁸. Адзначаныя ўчынкі абышліся штрафам у 200 руб.

Пашыранай падставай у прыцягненні да судовай адказнасці жанчын на манифестацыйнай стадыі было захаванне і калпартаж забароненай літаратуры. Са следчай справы дваранкі Кацярыны Шэлюты бачна, што канфіскацыя маёмынскі была здзейснена за распаўсюджванне ёю палітычна абуральных вершаў і лістоў, у першую чаргу «Гутаркі старога дзеда». Кацярына Шэлюта прыходзіла па спраўах да суседзяў і непрыкметна пакідала скруткі папер: у прыстава Вартпоўскага на канапе, у габрэя Юдкі Каплана на каміне і г. д.⁹ Пад татальны кантроль патрапіла асабістое лістованне¹⁰. У актах рэгулярных вобшукаў жаночых пакояў сустракаюцца факты ўкрыўальніцтва не толькі забароненай літаратуры і карэспандэнцыі, а таксама партрэтаў, фотаздымкаў, часцей за ўсё

¹ НГАБ. Ф. 159. Воп. 1. Спр. 6672. Арк. 20; Ф. 159. Воп. 1. Спр. 6673. Арк. 6–8; Ф. 159. Воп. 1. Спр. 6687.

² НГАБ. Ф. 159. Воп. 1. Спр. 6678. Арк. 37–39.

³ Тамсама. Арк. 35.

⁴ НГАБ. Ф. 159. Воп. 1. Спр. 6681. Арк. 1.

⁵ НГАБ. Ф. 159. Воп. 1. Спр. 6684. Арк. 82–88.

⁶ НГАБ. Ф. 159. Воп. 1. Спр. 6685. Арк. 80–82.

⁷ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 78. Арк. 589 адв.

⁸ НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31946. Арк. 51.

⁹ НГАБГ. Ф. 581. Воп. 1. Спр. 480. Арк. 82.

¹⁰ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 31. Спр. 79. Арк. 7; Ф. 714. Воп. 3. Спр. 14; НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 170. Арк. 21; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 100. Арк. 91.

Касцюшкі, пораху і зброй¹. З гэтых жа дакументаў прасочваецца ступень ру-хомасці пакарання. За адзначаныя правіны яна вар’іравалася ад наладжвання паліцэйскага кантролю да ссылкі².

Пра жанчын-агітатарак паведамляюць шматлікія рапарты мясцовых ваен-ных начальнікаў. На асабліва актыўную жаночую прапагандысцкую дзейнасць у сялянскім асяродку звяртаюць увагу матэрыялы афіцыйнага ліставання. Тыповым сродкам яе ажыццяўлення было чытанне агітпрадукцыі з суправаджальнай тлумачальнай гутаркай³. З «Распоряжений Віленскага Военнаго Ко-венскага, Гродненскага и Минскага Генерал-Губернатора и Главнаго Началь-ника Вітебскай и Могилевской губерний» на следчыя заключэнні, напрыклад, па памешчыцы Чавускага павета Эміліі Савіцкай, Аршанскага павету Аліны Васілеўскай вынікае, што асноўны змест прамоў заключаўся ў закліку сялян не ставіць варты, не загароджваць дарогі, не затрымліваць сваіх аднавясковуцаў⁴. Вялася прапаганда і сярод прадстаўнікоў вышэйшых саслоўяў, салдат⁵. Яшчэ больш пашыранымі былі прыватныя (індывідуальныя) формы агітациі сярод сяброў, знаёмых, часам незнамых асоб⁶. Сярод відаў пакарання за агітацию і распаўсюджванне «вредных толков» дамінавалі грашовыя спагнанні і накла-данне на маёмасць узмоцненага 10 %-га збору.

З пачаткам узброенай барацьбы (зіма 1863 г.) дзейнасць жанчын у паўстанні ўскладняеца. Звесткі аб tym, што да справы інфармавання і кур'ерства най-часцей далучаліся сваячкі і знаёмыя інтэнсіўна паўтараюцца ў допытных лістах следчых спраў, выпісках з судовых заключэнняў. Верагодна, спачатку іх сувязь з паўстанцамі распаўсюджвалася толькі на родных і сяброў. А затым маштаб арэалу дзеянняў павялічваўся і набываў форму перманентнага абавяз-ку. Напрыклад, у «Заключении Временного Полевого Аудиториата» сцвяр-джалася, што дваранкі Барысаўскага павета Алімпіяды Каплінскай і Сеннен-скага павета Юліяна Аленскай перыядычна інфармавалі паўстанцкі атрад, дзе знаходзіўся брат першай, пра сялянскую варту, затрыманне таварышаў. За такую дзейнасць іх пасадзілі ў турму тэрмінам на 2 месяцы⁷.

Патрыёткі выконвалі функцыю пераважна забеспячэнцаў. Па паказаннях членаў паўстанцкіх партый ваенна-следчым камісіям, яны дастаўлялі ў атра-ды матэрыяльныя сродкі і памочнікаў⁸. Правіянт нарыхтоўвалі часта цэлымі

¹ НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31565. Арк. 4; Ф. 296. Воп. 1. Спр. 129. Арк. 4; НГАБГ. Ф. 1. Воп. 6. Спр. 1282.

² НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1618; Ф. 2001. Воп. 1. Спр. 63. Арк. 78.

³ НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31948. Арк. 2–3; Ф. 1416. Воп. 3. Спр. 13362. Арк. 2–3 адв.; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 118. Арк. 18; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 58. Арк. 6 адв.; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 24. Арк. 240.

⁴ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 85. Арк. 20; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 99. Арк. 37.

⁵ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 11. Арк. 24.

⁶ НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31846. Арк. 17–19; Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1592. Арк. 11; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 64. Арк. 104.

⁷ НГАБ. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31578.

⁸ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 57. Арк. 124; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 58. Арк. 347; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 119. Арк. 1; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 145. Арк. 6; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 85. Арк. 90; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 99. Арк. 38; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 78. Арк. 589 адв.

сем'ямі. Далучалася і прыслуга, але ў асноўным па загадзе гаспадароў. Так, па «Распоряжению Следственной Комиссии Высочайше учрежденной в г. Могилеве 30 Ноября 1863 г. № 2439» да «палітычных злачынцаў» за «снабжение шайки Анцыпа» кухарам і шаўцом была залічана Магілёўская памешчыца Сафія Сіпайла¹. Радзей жанчыны забяспечвалі атрады зброяй і ваеннымі прыпасамі. Аднак сустракаліся і такія выпадкі. Згодна з «Рапортом Комиссии Полевого военного Суда в г. Могилеве 4 Сентября 1865 г. № 1318», памешчыцу Ізабэлу Цеханавецкую выслалі ў Варонежскую губерню за нарыхтоўку харчоў, пораху і падрыхтоўку коней для паўстанцкага атрада².

Звестак аб узделе жанчын у паўстанні са зброяй у руках не выяўлена. Але зафіксаваны адзінкавыя факты іх членства ў ваенных атрадах у якасці сяцёў міласэрнасці. Больш распаўсюджанай была дапамога сяцёў міласэрнасці, якая давалася афіцыйнымі ўладамі (праца ў шпіталях, дапамога службоўцам астрога ў прыгатаванні ежы, мыцці бялізны)³. Нярэдка такая дзеянасць мела ўточныя характеристар. Напрыклад, у «Записке к лицам, проживающим в Пинском уезде № 2088» паведамляецца, што сястра міласэрнасці, памешчыца Цэліна, не проста клапацілася пра ежу арыштантаў, а з кожным сваім прыходам падбухторвала вязняў да ўнутрытурэмных маніфестаций⁴. Апісанне падобных сітуацый характэрна для справаздачнай дакументацыі павятовага ўзроўню.

Пра простую маральную дапамогу вязням, ссыльным з боку патрыятычна настроенных дваранак, памешчыц нагадвае таксама прыватнае ліставанне. Параўнаць яе можна з акцыямі дабрачыннасці. Вядучую пазіцыю тут заняло суправаджэнне вязняў пры перавозе іх з аднаго месца заключэння ў другое⁵. Унікальныя выпадкі падтрымання традыцыі «жонкі дзекабрыста» дэманструе прасіцельная дакumentацыя з фондаў канцылярый губернатараў. Так, «Распоряжение Временного Военного Губернатора Минской губернии 23 Августа 1863 г. № 1323» сведчыць аб задаволенні прашэння дваранкі Мінскага павета Агаты Тшэцінскай са сваёй ахвоты разам з сынамі Міхаілам (11 год), Дзем'янам (7) і Нарцызам (2) паехаць за мужам Альбертам, сасланым у Томск⁶. Праўда, колькасць такіх фактавай нязначная.

Некаторых прадстаўніц слабога полу прыцягвалі да адказнасці за ўкрываньніцтва і садзейнічанне ва ўцёках быльх членаў паўстанцкіх атрадаў⁷. Для рапартаў валаснога і павятовага начальства з'яўляюцца тыповымі заявы аб імкненні жанчын зберагчы жыццё сваіх родных. Часта для гэтага выкарыстоўвася хабар. Напрыклад, «Рапорт Высочайше Учрежденной по политическим делам Комиссии в г. Минске 27 Сентября 1864 г. № 1644», было паведамлена, што

¹ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 42. Арк. 168.

² НГАБ. Ф. 3256. Воп. 2. Спр. 52; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 64. Арк. 148; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 85. Арк. 277.

³ НГАБГ. Ф. 3. Воп. 3. Спр. 1. Арк. 119.

⁴ НГАБ. Ф. 296. Воп. 1. Спр. 52. Арк. 60.

⁵ НГАБГ. Ф. 3. Воп. 1. Спр. 40. Арк. 62.

⁶ НГАБ. Ф. 299. Воп. 2. Спр. 6009. Арк. 1; Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31 583. Арк. 87.

⁷ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 74. Арк. 97; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 39. Арк. 167.

памешчыца Ігumenскага павета Шпілеўская заплаціла 300 рублёў, 50 бочак іржы, 15 – аўсу, 250 пудоў сена мясцоваму дыякану Ранчэўскуму за маўчанне аб вяртанні з атраду яе параненых сыноў¹.

Мела месца таксама членства жанчын у працы паўстанцкай адміністрацыі і яе арганізацыях. Згодна з судовымі паказаннямі асобных арыштантаў, ёсьць падставы казаць пра існаванне «Камітэта жанчын», устанавіць прозвішчы яго ўдзельніц, іх абавязкі, геаграфію і механізм функцыянавання².

Іншыя мадэлі далучэння жанчын прадстаўнікамі органаў кіравання да ўдзельнікаў паўстання вымалёўваюцца са справаўздачнай дакументацыі службоўцаў судовых і паліцэйскіх устаноў. Першая ўяўляла з сябе пераслед абывательскага целек за дзеянасць сваіх родзічаў³. Другая, зыходзячы з агульна-дзяржаўнай карнай сістэмы, – палітычнага характару: за пераезд атрада праз маёнтак, за несвоечасове данясенне⁴, за ўжыванне польскай мовы ў краме, за нараканні на праваслаўную веру і г. д.⁵ Адзінкавыя дакументы падаюць звесткі аб пераследзе жанчын не толькі з боку ўрада, але і паўстанцамі. Згодна з «Ведомостю лиц, пострадавших от мятежников в Пружанском уезде», жонка памешчыка Вікенція Сядуна Ганна была павешана ў лютым 1863 г. за садзейнічанне царскім войскам у захопе атрада Рагінскага⁶.

У цэлым, выяўленая калекцыя архіўных матэрыялаў валодае даволі шырокай факталаўгічнай базай, неабходнай у даследаванні ўдзелу беларускіх жанчын у паўстанні 1863–1864 гг. Асабліва інфарматыўныя ў гэтым плане следчыя справы. Гісторычная важнасць адзначанай групы дакументаў заключаецца не толькі ў яе колькасным выражэнні, але і ў якасці інфармацыі. Тут найбольш поўна прасочваюцца формы ўдзелу, матывы, аргументаванні прызначанага пакарання. Рапарты і справаўздачы ваенных начальнікаў, губернатараў утрымліваюць звесткі апісальнага характару: хто (прозвішча) і за што (сутнасць віны) прысягнуты да адказнасці. Распарадчая дакumentaцыя, распрацаваная як рэакцыя на жаночую актыўнасць, стварае агульную карціну абмежавальных мер і ўрадавай рэакцыі на яе.

У беларускіх архіўных сховішчах амаль не прадстаўлены крыніцы аб колькасным, нацыянальным і сацыяльным складзе ўдзельніц паўстання. Статыстычныя разлікі існуючых даных з агульных алфавітных спісаў, ведамасцей уліку і біяграфічныя факты з судова-следчых спраў дазваляюць сцвярджаць, што іх сацыяльная стратаграфія акрэсліваецца ў асноўным дваранскім саслоўем. Ніжэйшая слай жаночай часткі насельніцтва мелі дачыненне да рэалій 1863–1864 гг. найчасцей як прыслуга, па загадзе сваіх гаспадароў. Амаль немагчыма вызна-

¹ НГАБ. Ф. 296. Воп. 1. Спр. 124. Арк. 1 адв.

² НГАБГ. Ф. 3. Воп. 1. Спр. 40. Арк. 74; Ф. 3. Воп. 1. Спр. 36. Арк. 43; НГАБМ. Ф. 1416. Воп. 3. Спр. 13 362. Арк. 2–3 адв.

³ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 30. Арк. 15; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 99. Арк. 74; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 39. Арк. 34.

⁴ НГАБ. Ф. 1416. Воп. 3. Спр. 13362. Арк. 3 адв.

⁵ НГАБГ. Ф. 3. Воп. 1. Спр. 36.

⁶ НГАБГ. Ф. 3. Воп. 1. Спр. 18. Арк. 7; Ф. 3. Воп. 1. Спр. 20. Арк. 3.

чыць і нацыянальную прыналежнасць. На гэта паўпłyvalа існаванне ва ўрадзе Расійскай імперыі ўстойлівай формулы атаясамлівання веравызнання і нацыянальнасці – «католік = паляк».

Зыходзячы з крытычнага аналізу інфармацыйнага патэнцыялу вылучанага дакументальнага збору, можна прыйсці да высновы аб відавочным узделе жаночага насельніцтва ў падзеях 1863–1864 гг. Аднак звесткі аб ступені яго актыўнасці і ўсведамленні жыццёвых рэалій неадназначныя. Частка дакументаў дазваляе казаць аб розных добраахвотных спосабах выказвання спачування, салідарнасці і дапамогі паўстанцам. Другая частка стварае адваротную карціну, калі пад уплывам карнай палітыкі ўрада Расійскай імперыі прадстаўніцы слабога полу цураліся ўсякіх праяў палітычнай дзейнасці. У сваю чаргу, даныя судова-следчай дакументацыі даюць важкі матыў, каб падкрэсліць у далучэнні жанчын да паўстанцкага руху прыярытэтнасць сямейнай традыцыі і сваяцкага духу (сястра ішла за братам, жонка за мужам, дачка за бацькам і г. д.). Таму па сведчаннях наяўнага корпусу матэрыялаў ёсьць падставы размежаваць жаночы асяродак на непасрэдных (асноўных) і другарадных узельніц. Крыніцы справа-здачнага і ўліковага харектару ствараюць базу для аналізу непасрэднага ўзделу ў наступных формах: а) дэмарш і фразёрства, б) кур'ерства, в) агітацыя, г) укрывальніцтва і канспірацыя, д) матэрыяльнае забеспячэнне антыўрадавага руху, е) медыцынская апека ў шпіталях і атрадах, ж) дабрачыннасць, з) членства ў паўстанцкіх арганізацыях. Самымі пашыранымі былі першыя пяць. Аб іх выяўлена найбольшшая колькасць дакументаў (43 справы ад агульнай колькасці тэматычных матэрыялаў у 62 адзінкі захавання). Другарадны харектар адлюстроўваецца найчасцей праз прыпісанне прыналежнасці да «палітычных беспарадкаў» за антыўрадавую дзейнасць сваякоў, ужыванне польскай мовы і нацыянальной сімвалікі.

Арганізацыйна-распарадчая дакumentaцыя мясцовых органаў кіравання змяшчае грунтоўную інфармацыю аб сістэме пакарання жанчын. Як правіла, супраць іх выкарыстоўваліся эканамічныя спагнанні (грашовыя штрафы, секс-вестр і канфіскацыя маёмы), хатні і кароткатэрміновыя турэмныя арышты (ад 1 да 12 месяцаў), прычым градацыя ступені цяжкасці пакарання следчымі органамі не абгрунтувалася. Існавалі таксама адзінкавыя выпадкі пажыццёвых ссылак і катаржных прац. Зразумела, што са звестак адзначанай калекцыі дакументаў нельга катэгарычна сцвярджаць аб масавай заангажаванасці жанчын у падзеях 1863–1864 гг. Але ва ўмовах агульнага недаверу і татальнага кантролю грамадства, жорсткай карнай палітыкі наяўнасць вышэйапісаных дзеянняў жанчын сведчыць аб іх палітычнай актыўнасці ў паўстанні 1863–1864 гг.

Узел *выхаванцаў сярэдніх навучальных установ* у паўстанні 1863–1864 гг. факт агульнапрызнаны гістарычнай навукай. Праўда, на сённяшні дзень у гістарыграфіі ён абмежаваны 3 навучальнымі ўстановамі: Віленскай, Мінскай гімназіямі і Горацкім земляробчым вучылішчам. У сваю чаргу, інфармацыйны патэнцыял крыніц НГАБ і НГАБГ дазваляе значна пашырыць геаграфічныя межы, раскрыць прадметную і відавую спецыфіку далучэння гімназістаў да падзеі першай паловы 1860-х гг., вызначыць напрамкі палітыкі ўраду Расійскай

імперіі адносна моладзі. Асабліва цікавы матэрыял захоўваецца ў фондах канцылярый мінскага, магілёўскага губернатараў (ф. 295, 296, 2001) і павятовых ваеных начальнікаў, следчых камісій (ф. 1521, 3256, 3257, 3286) НГАБ.

Найбольш поўна і паслядоўна магчыма высветліць метады антыдзяржаўнай барацьбы ў асяроддзі гімназістаў і ступень іх папулярнасці. Як жанчыны і службоўцы, яны выказалі першыя праявы патрыятычнага настрою яшчэ задоўга да пачатку адкрытай узброенай барацьбы ў лютым 1863 г. Летня і восеньская дзелавая перапіска 1861 г. павятовага і гімназічнага начальства поўнілася заявамі аб распаўсюджванні вучнёўскай моладдзю рэвалюцыйных знакаў, спяванні гімнаў на вуліцах і ў касцёлах¹. У рамках гэтых акцый неардынарны выпадак зафіксаваны ў г. Пінску. Саветнік Мінскага губернскага праўлення інфармаваў, што ў жніўні 1861 г. на будынках цэнтральных вуліц горада расклейваліся малюнкі і вершы апазіцыйнага зместу. Паводле сюжету, на малюнку аднагаловы белы арол дзярэ ў кіпцюрах чорнага двухгаловага. Ідэя верша «Одноглавый двуглавого орла дерет» выказана ў наступных радках:

Что, ты, двуглавый, так тебе в невинной крови купаться,
Тебе, злодей, разбойник, без веры возвышаться <...>
Ты Польскую корону уворовал,
За то имя злодея свет тебе надал...»²

Галоўным падазроным у гэтым здарэнні быў вучань 7 класа мясцовай гімназіі Віталь Шпакоўскі. Гарадскія ўлады ў сваіх рапартах не выключалі актыўны ўдзел гімназістаў у касцельных дэмаршах³.

Моладзь не абмяжоўвалася толькі ўдзелам у патрыятычных набажэнствах, распаўсюджванні рэвалюцыйных знакаў, спяванні забароненых гімнаў. Свае адносіны да ўлады яна выказвала таксама ўнутрыгімназічнымі хваляваннямі. Згодна з паведамленнем дырэкцыі гімназій пік іх прыйшоўся на зіму 1862 – вясну 1863 г. У гэтых жа дакументах прасочваецца тыповасць у формах хваляванняў. Слуцкі гараднічы рапартам ад 11 сакавіка 1863 г. паведамляў, што пераважна выкарыстоўваліся пагалоўныя адмаўленні наведвання заняткаў і их зрыванне шумам, асвістваннем настаўнікаў, невяртанне з вакацый. Падобныя сітуацыі прыкладна ў адзін і той жа час адбываліся ў Віцебскай, Пінскай і Мазырскіх гімназіях⁴.

Характар хваляванняў не быў аднародны. Падрабязныя апісанні ў справаздачнай дакументацыі гарадавых начальнікаў і дырэкцыі сведчаць пра іх небяспечныя праявы. Калі спачатку калектыўныя абурэнні вучнёўства мелі няявінны характар, то з вясны 1863 г. пачынаюцца вулічныя разбоі з прынясеннем матэрыяльнай шкоды дзяржаўнай і асабістай маёmacці (біццё вокнаў, ламанне варот, дзвярэй і г. д.), прылюдная абрата прадстаўнікоў кіруючых

¹ НГАБГ. Ф. 1. Воп. 22. Спр. 1135. Арк. 58.

² НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1435. Арк. 6.

³ НГАБ. Ф. 159. Воп. 1. Спр. 6672.

⁴ НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1525. Арк. 37; Ф. 1416. Воп. 4. Спр. 11406. Арк. 3–7; Ф. 1521. Воп. 1. Спр. 4. Арк. 19–20.

Аи Одноглавый двуглавый орла дерет
 Ах ах говорила гло двуглаваш герцог
 Дома та въ та и штука мене.
 Геть сухих скид чужестя какъ лягушка
 Го ты двуглавый такъ же въ небесахъ дроби
 Еде жюдэй подобаинкі дубра ^{купатися} борышиштъ
 Въ Римскіи и імпераціи ажъ евреи пы
 Годей съ бояніи да би прославили ехъ
 Пти Полтвекію Караки Чваро въ 18
 Годо иже зъ юдію скид тече града
 Пти Караки гербо небесахъ краба ворс
 Ремль паша съ разбивъ яко сущи хесані
 Бывошилъ Р. Гари щасівши и убийца съ изгнаніем
 Знаменіемъ зъ скидъ кінчыкъ авансівши паша
 Гласа кінчыкъ бывошилъ Караки
 Ихъ пазури не чистите гніба Бакаго бывоши падаць
 Кінчыкъ напечати кровоточіи чарк
 Астайша въ святавітѣ Валію чукъ штурмъ
 Пти бедзіс покроіа превъ
 Годзікъ заповедей притвишися
 Въ Полтвекіи цалонікъ бешакі паляніе си и паша
 Скидомъ кровью засілъ паша орасіе
 Пти вінъ ханаки піннікіасіе

Антыўрадавы памфлет «Одноглавый двухглавого орла дерет». Распаўсюджваўся ў г. Пінску ў канцы лета 1861 г. НГАБ

органаў. Так, «Сообщение Мозырского Директора Училищ Апреля 13. 1863 г. № 326» згадвала наступныя здарэнні: 13 красавіка 1863 г. вучні Мазырскай гімназіі Патоцкі, Замайскі, Александровіч, Навакоўскі, Навіцкі, Галіцкі, апранутыя ў доўгія паляўнічыя боты, чорную сялянскую кашулю, падперазаную скураным лакаваным поясам з бляхаю, у фуражках-батураўках, з'явіліся да дырэктара Шульгіна і патрабавалі звароту грошай, выплачаных імі за навучанне, дзёрзка спрачаліся з ім. У падобных касцюмах яны шпацыравалі па вуліцах горада, у натоўпе людзей выкрыкалі рэвалюцыйныя лозунгі, чым пужалі

мясцовых жыхароў. Ноччу, 14 красавіка, гэтая ж група навучэнцаў разбіла вокны на кватэры дырэктара, а ў адну з красавіцкіх нядзель, сустрэўшы ля касцёла калежскага асэсара Паўла Філатава, нецэнзурна выказвалася супраць дзеянасці дырэктара, а на ланцужок з вобразам Хрыста Збаўцы на шыі Філатава заявіла, што «прежде негодяев вешали на крестах, а тепер кресты на негодяях»¹.

Пасля аб'яўлення 10 (22) студзеня 1863 г. Літоўскім правінцыяльным камітэтам пачатку паўстання на беларуска-літоўскіх землях ваеннае гарадское начальства бесперапынна рапартавала аб пераследзе вучняў за ўтрыманне імі зброі. У «Рапорце Командира резервнага батальона Вітебскага пехотнаго полка от 16 марта 1863 г. № 10» адзначалася, што былога мазырскага гімназіста Антона Шпіганаўчы арыштавалі на 4 месяцы турэмнага заключэння за замову ў каваля Юдкі Высоцкага доўгіх нажоў, рамонт пісталетаў і форм для ліцця куль. Распаўсяджаючы такога метаду пацвярджае спецыяльна распрацаванае папераджальнае прадпісанне. Яго галоўным сродкам было абрана што-тыднёвае наведванне кватэр гімназістаў і правядзенне вобшуку на наяўнасць зброі². Акты вобшукаў валодаюць каштоўнай інфармацыяй у адлюстраванні карціны штодзённага жыцця вучнёўства³.

Далучылася вучнёўская моладзь і да паўстанцкіх атрадаў. Яскравым доказам таму служаць масавыя звесткі з заключэнняў палявога аўдытарыяту ў справах над «членамі мятежнеческих банд»⁴.

Сцвярджаець, што моладзь поўнасцю ўсведамляла свае дзеянні вельмі цяжка. З некаторых паказанняў вынікае, што членства ў атрадзе паўстанцаў было выкліканы не толькі асабістымі рэвалюцыйна-патрыятычнымі імкненнямі. Напрыклад, па паказаннях следчай камісіі, Атон Хадаровіч (16 гадоў) паступуў у атрад Звяждоўскага (Сякеры) пасля прапановы роднага дзядзькі Максіміліяна Арцымовіча паехаць на паляванне, а па дарозе яго ўгаварылі далучыцца да паўстання і абяцалі сутачную ўзнагароду 6 рублёў серабром. А яго малодшы брат паехаў разам з цікавасцю⁵. Іншых аналагуў прыведзенага факту не выяўлена, таму ён не стварае агульны карціны, але засяроджвае ўвагу на магчымасці існавання такіх з'яў.

Алгарытм дзеянняў прадстаўнікоў кіроўных органаў для абмежавання ўдзелу гімназістаў у падзеях 1863–1864 гг. прасочваецца з распарадчай дакументацыі. Яе базу склалі шэраг кантралюючых, забараняльных і штрафных мерапрыемстваў⁶.

Колькасныя падлікі датычнай да паўстання 1863–1864 гг. вучнёўскай моладзі рэальна правесці толькі паводле імянных спісаў, складзеных дырэкцыяй

¹ НГАБ. Ф. 299. Воп. 1. Спр. 5978. Арк. 36; Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1434. Арк. 5.

² НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1574. Арк. 10.

³ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 55; Ф. 3286. Воп. 1. Спр. 1.

⁴ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 17. Арк. 19; Ф. 296. Воп. 1. Спр. 33. Арк. 8; Ф. 296. Воп. 1. Спр. 42. Арк. 10.

⁵ НГАБ. Ф. 3256. Воп. 1. Спр. 14. Арк. 26.

⁶ НГАБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1433. Арк. 7; Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1503. Арк. 11; Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1524. Арк. 1.

і следчымі органамі. Казаць пра іх абсалютную дакладнасць неправамерна. Яны хутчэй іграюць роль ілюстратыўнага матэрыяла. Але, у параўнанні з ведамасцямі і табелямі па ўдзелу жанчын і службоўцаў, яны ўтрымліваюць дастаткова поўныя даныя для ўзроставай і сацыяльнай характарыстык¹. Звесткі пра нацыянальны склад адсутнічаюць цалкам.

Такім чынам, інфармацыйны патэнцыял корпусу дакументаў па праблеме ўдзелу вучнёвства ў паўстанні 1863–1864 гг. дазваляе вылучыць яго своеасаблівія формы і прасачыць іх паступовую эвалюцыю ад простых да больш складаных. Іх можна аб'яднаць у наступныя этапы супраціўлення ўраду Расійскай імперыі:

а) пракламацыйна-маніфестацыйны – час распаўсюджвання антыўрадавых памфлетаў, спеву патрыятычных гімнаў, жалобных шэсцяў;

б) этап адкрытых калектыўных абуруэнняў, які можна падзяліць на два падэтапы – фаза ўнутрыгімназічных хваляванняў і другая – вулічных. Гэта пепрыяд масавай актыўізацыі, пераходу ад «беспарадкаў» у сценах гімназій да «разбояў» на вуліцы;

в) паўстанцкі, калі выхаванцы сярэдніх навучальных устаноў сталі непасрэднымі членамі атрадаў, удзельнічалі ў баявых сутыкненнях з царскімі войскамі, ці праста сайдзейнічалі паўстанцам правіянтам, віраптакай і г. д. Вызначыць храналагічныя рамкі гэтых этапаў вельмі складана, бо ў большай часцы яны перапляталіся і на працягу першай паловы 60-х гг. XIX ст. існавалі ў сімбіёзе. Калі вельмі ўмоўна, то лагічна, што першыя два ахоплівалі 1861–1862 гг., а са студзеня 1863 г. пачаўся трэці. З 37 выяўленых крыніц па праблеме 13 дакументаў змяшчае факты аб метадах калектыўнага супраціву. 17 праліваюць свято на ўдзел у паўстанцкіх атрадах. Астатнія сведчаць пра адзінковыя выпадкі кур'ерства і забеспячэнства. Такую актыўнасць у паўстанні 1863–1864 гг. групы насельніцтва з узроставай мяжой да 16 гадоў магчыма патлумачыць, зыходзячы з пісіхалагічных асаблівасцяў падлеткаў. Яны – рамантычныя летуценнікі, схільныя да подзвігаў, прыгод, праяў усяго высокага і светлага, якім уяўлялася вызваленне Айчыны. Тым не менш адзначаныя формы палітычнай актыўнасці сігналізуюць пра глыбокія грамадскія працэсы ў 60-х гг. XIX ст.

Генералізацыя звестак выяўленага комплексу крыніц аб ўдзеле жанчын, службоўцаў і гімназістаў у падзеях 1863–1864 гг. ставіць пад моцнае сумненне замацаваныя ў гістарычнай навуцы дарэвалюцыйную (дваранска-клерыкальную) і савецкую (сляянска-рабочую) канцепцыі ў ацэнцы паўстання 1863–1864 гг. Факталагічны патэнцыял вылучаных дакументальных матэрыялаў сведчыць аб tym, што кола ўдзельнікаў паўстання было значна шырэйшым. Праведзены аналіз інфармацыі аб формах антыўрадавага руху 1863–1864 гг. жанчын, службовых асоб і вучнёўскай моладзі беларуска-літоўскага рэгіёну падкрэслівае таксама наяўнасць шэррагу яго самабытных рыс. Па-першае, кожнай з груп былі характэрны ўласныя метады антыдзяржаўнай дзейнасці. Для прадстаўніц

¹ НГАБ. Ф. 2001. Воп. 1. Спр. 897. Арк. 12; Ф. 2001. Воп. 2 Спр. 17. Арк. 8; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 27. Арк. 19; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 25. Арк. 10–16.

слабога полу – фразёрства і медыцынская апека, для службоўцаў і чыноўнікаў – сабатаж і ўкрывальніцтва (выдача фальшывых пасведчанняў, даванне ілжывых паказанняў і заручальніцтваў), для выхаванцаў сярэдніх навучальных устаноў – унутрыгімназічныя і вулічныя хваліванні. Гэта абумоўлена гендэрна-прафесійнымі і ўзроставымі асаблівасцямі вылучаных сацыяльных груп. Па-другое, назіралася моцная тэндэнцыя да сямейна-роднаснай схільнасці (муж – жонка – дзеці) і «тутэйшасці» («свой» – мой сусед, аднавясковец і г. д.) у дачыненні да падзеяў 1863–1864 гг. Па-трэцяе, у распаўсюджанасці форм антыўрадавай барацьбы прасочваеца іх тэрытарыяльная залежнасць. Больш складаныя віды (членства ў паўстанцкіх арганізацыях, інфармаванне, укрывальніцтва, медыцынскае абслугоўванне) найчасцей мелі месца ў Гродзенскай і Мінскай губернях. У Віцебскай і Магілёўскай пашыранымі былі забеспячэнства, кур'ерства, агітацыя. Відавочна, на такое размежаванне паўплывалі ўзровень арганізацыі і кіравання самім паўстаннем і вектар яго руху з захаду на ўсход. Разам з тым здараліся выпадкі мабільнага супраціву, калі жыхар адной губерні актыўна праявіў сябе ў другой.

Арганізацыйна-распарадчая дакументацыя, асабліва група яе дадатковых (удакладняючых) нарматыўных актаў, і практика яе ажыццяўлення засяроджваюць увагу на неадназначнасці і спецыфічнасці падзеяў у рэгіёне. Зразумела, ідэйны плацдарм паўстання патрабуе глыбокага сістэмнага аналізу дакументальных збораў з абавязковым прыцягненнем крыніц з замежных архіваў. Аднак варта адзначыць, што прадстаўнікі пералічаных груп насельніцтва ў рамках склаўшыхся абставін выступілі ў ролі «прадуктаў сваёй эпохі» і не засталіся абыякавымі да палітычнай сітуацыі ў краі напачатку 1860-х гг., якая стала заканамерным працэсам агульнагісторычнага развіцця XIX ст.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

База крыніц па гісторыі паўстання 1863–1864 гг. назапашвалася паступова. У залежнасці ад палітычнай сітуацыі, запатрабаванняў грамадскасці, метадалагічных падыходаў гістарычнай навукі ў гэтым працэсе прысутнічалі як прагрэсіўныя (станоўчыя), так і рэгрэсіўныя (адмоўныя) з'явы. Аналіз выкарыстання ў тэматычных даследаваннях розных відаў крыніц дазваляе вылучыць пяць храналагічных этапаў фарміравання «документальнага капіталу» проблемы і прынцыпаў яе выкладання:

- другая палова XIX ст. – пачатак XX ст. характарызуецца адсутнасцю дакладных спасылак, выбарам корпусу дакументаў у залежнасці ад нацыянальной прыналежнасці аўтара, што было абумоўлена аб'ектыўнымі (ступень даследавання крыніц) і суб'ектыўнымі фактарамі (палітычныя перакананні і жыццёвые пазіцыі аўтараў). У выніку, у польскамоўных публікацыях пераважаюць паўстанцкая публіцыстыка, справаводчая дакументацыя палітычных партый, успаміны ўдзельнікаў паўстанцкага руху. У рускамоўных – матэрыялы афіцыйнага справаводства дзяржаўнага апарату Расійскай імперыі, тагачасная перыёдыка і успаміны вышэйшага кірауніцтва;
- 1920–1950-я гг. вылучаюцца фарміраваннем бібліографічных спісаў, пашырэннем кола карыстаных крыніц дакументамі ведамасных інстанций польскага і расійскага ўраду, ужываннем асабістых архіваў сучаснікаў падзеі (палітыкаў, літаратараў) і папярэдніх даследчыкаў, засяроджваннем увагі на падзеях 1863–1864 гг. менавіта ў беларуска-літоўскім рэгіёне, зараджэннем тэматычнай біяграфістыкі і рэгіяналістыкі, панаваннем класавага падыходу ў асвяленні сутнасці паўстання;
- у 1960-я гг. назіраецца масавае ўзбагачэнне корпусу тэматычных матэрыялаў з архіваў Літвы, Польшчы, Расіі, часткова Беларусі, выданне зборнікаў дакументаў, комплекснае выкарыстанне розных відаў крыніц, прысутнасць максімуму фактalogіі і мінімуму аналітыкі, падпарадкованасць высноў матэрыялістичнаму падыходу;
- 1970–1980-я гг. вызначаюцца распрацоўкай комплексу статыстычных матэрыялаў, верыфікацыяй выяўленых збораў і іх перавыданнем, засяроджваннем

увагі на дапаўняльныя функцыі інфармацыйных магчымасцяў другасных дакументаў (фальклорныя, літаратурныя, навукова-папулярныя творы), разглядам сацыяльных аспектаў праблемы і пашырэннем яе біяграфічнага напрамку;

• для сучаснага перыяду (1990-я гг. – пачатак XXI ст.) характэрны аналіз схонаў беларускіх архіваў, ужыванне, акрамя пісьмовых матэрыялаў, графічна-вяяўленчых і фотадокументаў, міждысцыплінарны падыход да даследавання крыніц, актыўны зварот айчынных і замежных гісторыкаў да рэгіяналістыкі і біяграфістыкі, расстаноўка нацыянальных прыярытэтаў тэмы.

Палітычная кан’юнктура адпаведнага гісторычнага перыяду і агульны стан тэматычнай дакументальнай базы абумовілі фарміраванне чатырох галоўных гісторыяграфічных падыходаў да раскрыцця сутнасці падзеі 1863–1864 гг. на тэрыторыі Беларусі. У другой палове XIX – пачатку XX ст. у расійскіх дарэвлюцыйных публікацыях сфарміраваўся першы падыход, у адпаведнасці з якім паўстанне 1863–1864 гг. – гэта «бунт польскіх паноў і ксяндзоў». Польская даследчыкі ў той час характарызavalі падзеі 1863–1864 гг. як «нацыянальна-вызваленчую барацьбу польскага народа». І хаця ўвага акцэнтавалася на нацыянальна-палітычным аспекте праблемы, сутнасць размежаванні вынікала з аднабаковасці комплексу выкарыстаных дакументаў і тэрытарыяльных прэтэнзій апанентаў на беларускія землі (у якасці спрадвечна рускіх ці спрадвечна польскіх), што, з аднаго боку, стварала вобраз «незаконнай барацьбы», з другога – «справядліва натуральний». Падобны пункт погляду прысутнічае і ў сучасных расійскіх і польскіх выданнях.

Савецкая навука (1920–1980-я гг.) з яе класавым падыходам аналізу гісторычных з'яў надавала прыярытэт сацыяльна-еканамічным пытанням тэмы. Таму падбор дакументальнага матэрыялу (яго характару) суадносіўся з вядучымі пастулатамі марксісцка-ленінскай метадалогіі і паўстанне 1863–1864 гг. разглядалася як «klassавая барацьба сялян супраць паноў». Якаснае назапашванне базы крыніц у 1960-я гг., увядзенне ў навуковы ўжытак у 1970–1980-я гг. уліковай дакументацыі абумовілі некаторыя змены канцэптуальнага падыходу да ацэнкі сутнасці паўстання, якія падкрэслілі яго «к'рэвалюцыйна-дэмакратычны характар». З агульнага кантэксту вышэйадзначанай канцэпцыі выпадаюць 1920-я гг., калі беларускія навукоўцы асобным прадметам даследаванняў пазначылі тэрыторыю Беларусі і звярнуліся да апрацоўкі базы крыніц па рэгіянальным напрамку, што стварыла падставы для вылучэння самастойных рысаў падзеі 1863–1864 гг. у беларуска-літоўскіх губернях і трактоўкі іх як «беларускага нацыянальнага руху».

У сучаснай беларускай гісторычнай думцы ў канцэптуальным плане распрацоўкі праблемы прынцыпова новых акцэнтаў фактычна не прapanавана. Дамінуюча становішча займаюць з некаторымі варыяцыямі дзве дыяметральна супрацьлеглыя канцэпцыі: а) канцэпцыя «польскага двааранска-клерыкальнага бунту»; б) канцэпцыя «беларускага нацыянальнага руху». Галоўная прычына існавання такої гетэрагеннасці крыеца ў наяўнай дакumentальнай базе даследаванняў, прынцыпах яе камплектацыі і аналізе. Гэта падкрэслівае вострую

неабходнасць комплекснага вывучэння тэматычных матэрыялаў з мясцовых архівасховішчаў.

Выяўлены корпус крыніц з беларускіх архівасховішчаў складае 713 адзінак захавання, 1341 асобны документ. Асноўныя месцы іх захоўвання – НГАБ, НГАБГ, АРКР ЦНБ, БДАМЛМ, ЦНА НАН Беларусі. Галоўны масіў дакументаў сабраны з НГАБ (469 адзінак захавання, 916 дакументаў) і НГАБГ (166 адзінак, 304 документы), дзе прадстаўлены арыгінальныя крыніцы па тэме, якія даюць магчымасць рэканструяваць паўстанне 1863–1864 гг. Калекцыі АРКР ЦНБ, БДАМЛМ і ЦНА НАН Беларусі ў такім сінтэзным спалучэнні для даследаванай праблемы раней не разглядаліся. Гэта звязана з унутранай асаблівасцю збораў, што прадстаўлены напрацоўкамі, планамі, расклейкамі, чарнавікамі літаратурных і гістарычных твораў. Пералічаныя віды ствараюць групу дакументаў так званай творчай лабараторыі даследчыка або калектыву навукоўцаў. Вышэйадзначеная рыса паўплывала на іх інфармацыйную спецыфіку. Яны, у парадкенні з матэрыяламі першых двух архіваў, зарыентаваны на атмасферу даследавання праблемы, навуковыя прыярытэты, зацікаўленасць грамадскасці і палітычны фон раскрыцця яе сутнасці.

Родава-тыпавая спецыфіка вылучанага комплексу крыніц абумовіла трохузроўневую (тып – род – від) лінейную класіфікацыю яго структуры па відава-функцыянальнай прыкмете. У наяўнасці два тыпы крыніц: а) пісьмовыя; б) выяўленчыя. Пісьмовыя складаюцца з апавядальных і дакументальных матэрыялаў. У групе апавядальных дакументаў маюцца падгрупы: 1) эпістальярый і асабістыя документы; 2) літаратурныя і гістарычныя або ўласна-навуковыя творы; 3) грамадска-палітычная публіцыстыка. Група дакumentальных матэрыялаў падзелена на: 1) документы афіцыйнага справаводства; 2) заканадаўчую дакументацыю. У падгрупе дакументаў афіцыйнага справаводства па функцыянальным прызначэнні вылучаны наступныя віды: а) арганізацыйна-распарацкая дакumentацыя; б) дзялавая перапіска; в) судова-следчыя справы; г) справаадачная дакumentацыя; д) уліковая дакumentацыя; е) пратакольная дакumentацыя; ж) планавая дакumentацыя. Выяўленчыя матэрыялы прадстаўлены нязначнай колькасцю крыніц і складаюцца з графічна-выяўленчых і мастацка-выяўленчых дакументаў.

Інфармацыйны патэнцыял дакументаў акрэсліваецца пэўнай тэматыкай і дапамагае раскрыць наступныя аспекты праблемы: этапы (пракламацыйны, маніфестацыйны, узброены), метады (актыўныя і пасіўныя) і формы (калектыўныя і індывідуальныя) барацьбы супраць улады Расійскай імперыі; сістэму ваенна-грамадзянскага кіравання тэрыторыямі Паўночна-Заходняга краю; маштаб і інтэнсіўнасць ваенных сутыкненняў паўстанцаў з урадавымі войскамі на тэрыторыі сучаснай Беларусі; комплекс мерапрыемстваў дзяржаўнай карнай палітыкі і асаблівасці яе ажыццяўлення на беларускіх землях; спецыфіку ўдзелу асобных груп насельніцтва ў паўстанні 1863–1864 гг.; рэгіональны аспект падзеяў (у маштабе губерні, павета, горада, воласці); гісторыю паўстання ў асбах – выхадцах з Беларусі; паўстанцкую паэзію, умовы і зневіні абставі-

ны, якія ўпłyвалі на падыходы ў асвятленні гісторыі паўстання 1863–1864 гг., праблематыку тэматычнай мастацкай і ўласна гістарычнай літаратуры, узровень яе навуковай абгрунтаванасці і г. д. Трэба адзначыць, што сустракаюцца дакументы і па сумежных тэрыторыях сучаснай Украіны, Польшчы і Літвы. Гэта далёка не поўны пералік інфармацыйных магчымасцяў выяўленага корпусу дакументальных матэрыялаў, прыярытэтнымі сярод якіх вылучаны наступныя напрамкі: 1) асаблівасці фарміравання нарматыўна-прававой базы палітычнага курсу ўрада Расійскай імперыі і практика яе ажыццяўлення на беларуска-літоўскіх землях у 1860-я гг.; 2) заангажаванасць у рэаліях 1863–1864 гг. службоўцаў, жанчын і вучнёўства.

У першым напрамку ёсць магчымасць прасачыць наступныя аспекты праблемы: а) ідэйная платформа рэгіянальнага дзяржаўна-адміністрацыйнага будаўніцтва; б) спецыфіка працэсуальнаага права; в) парушэнні і халатнасць прадстаўнікоў мясцовай сістэмы кіравання; г) асаблівасці справаводства; д) кадравая палітыка; е) характар мерапрыемстваў у фінансава-эканамічнай і сацыяльнай сферах жыцця. База крыніц гэтага накірунку сферміравана з арганізацыйна-распарадчай дакументацыі з фондаў канцылярый грамадзянскіх і ваеных губернатараў НГАБ (ф. 295, 296, 1430, 2001, воп. 1, 2) і НГАБГ (ф. 1, воп. 6, 22, 31), а таксама са справаадачных дакументаў і дзелавой перапісі з фондаў павятowych, валасных і паліцэйскіх праўленняў (ф. 1509, 1612, 1615, 1616, 1621, 1625, 1627, 1631 НГАБ; ф. 78 НГАБГ). Нягледзячы на складанасць і шматвідавасць адзначанай базы, яна валодае цэласнасцю і паўнатой фактalogіі. Так, арганізацыйна-распарадчая дакumentaцыя дае падставы стварыць карціну знешній атмасфэры грамадска-палітычнага жыцця (прычыны, сутнасць той ці іншай меры, яе выканануць (адказных), тэрміны), дзелавая перапіска і справаадачная дакumentaцыя ніжэйшых узроўняў улады дапаўняе ўнутранымі асаблівасцямі (абставіны і ўмовы рэалізацыі мерапрыемства). Такім чынам, узровень інфарматыўнасці вызначаецца высокай ступенню дакладнасці і дазваляе правесці сістэмны аналіз урадавай палітыкі і ходу яе ажыццяўлення ў рэгіёнах як маналітнага і ўзаемазвязанага працэсу. А tym самым верыфікаваць дакументы з архіваў Расіі, Літвы, Польшчы, якія звычайна выкарыстоўваюцца навукоўцамі для характарыстыкі першага элемента, і канкрэтныя асаблівасці падзеі на ўзроўні губерні, павета, воласці. Выяўленыя дакументы падкрэсліваюць акцэнтуацыю палітычнай лініі вышэйшага кіраўніцтва на карна-санкцыйным, стымулюючым і кампенсатарным характарами мерапрыемстваў. Зразумела дамінаваў першы від. Тым не менш масавыя звесткі ў матэрыялах дзелавой перапісі ўсіх узроўняў дзяржаўнага апарату аб парушэннях і розных спосабах невыканання распараджэнняў урада (халатнасць, падсвядомае невыкананне, скажэнне сэнсу мерапрыемства, наўмысныя хібы) пацвярджаюць неадназначнае стаўленне беларуска-літоўскай грамадскасці да паўстання 1863–1864 гг. і яго пэўную спецыфіку ў адзначаным рэгіёне.

Праявы неадназначных адносін і асобныя пытанні ступені датычнасці да падзеі 1863–1864 гг. некаторых сацыяльных слоёў насельніцтва беларуска-

літоўскіх губерняў, а менавіта службоўцаў, жанчын і вучнёўскай моладзі, да-
статкова поўна раскрывае выяўлены корпус крыніц мясцовага паходжання.

Дакладную колькасць прадстаўнікоў вылучаных груп падлічыць даволі пра-
лематычна. Гэта абумоўлена наступнымі акалічнасцямі: вядзеннем у 60-я гг.
XIX ст. у Расійскай імперыі ўліку па сацыяльной прыкмете; магчымасцю
атрымання статыстычных звестак толькі з алфавітных спісаў, ведамасця
па канфіскацыі і секвестру маёmasці з фондаў губернскіх канцылярый. Зразу-
мела, такая выбарка здымае наяўнасць гендэрна-ўзроставага і прафесійнага
зрэзу. Аднак дадатковыя звесткі можна атрымаць па справаздачнай дакумента-
цыі ваенных павятовых, гарадскіх начальнікаў і наглядчыкаў турэмных зам-
каў, што пацвярджае рэальную прысутнасць «жаночага фактару» ў паўстанні
1863–1864 гг. і непасрэднага ўдзелу ў ім службоўцаў і вучнёўства.

Яшчэ цяжэ правесці аналіз іх нацыянальнага складу. Свядомае атаясам-
ліванне ўрадам Расійскай імперыі веравызнання і нацыянальнасці не дазваляе
аб'ектыўна адказаць на гэтае пытанне, а крыніцы з канкрэтнымі данымі тако-
га плану ў айчынных архівах адсутнічаюць.

Найбольш цэласна і паслядоўна дакументальныя калекцыі беларускіх архі-
ваў фарміруюць факталагічную базу ў выяўленні форм і метадаў антыўрада-
вай барацьбы ў асяроддзі жанчын, моладзі, служачых і чыноўнікаў. У якасці
асноўных носябітаў інфармацыі выступаюць судова-следчыя справы і выпіскі
з заключэнняў часовага ваенна-палявога аўдытарыяту з фондаў губернскіх і па-
вятowych следчых камісій, распараджэнні на заключэнні ваенна-палявога аўды-
тарыяту, паказанні падсудных, нарматыўна-прававая дакumentaцыя і дзелавая
перапіска, што змяшчаеца ў фондах канцылярый грамадзянскіх і часовых
ваенных губернатараў (ф. 295, 296, 1430, 2001 НГАБ і ф. 1, воп. 6, 13, 22, 31
НГАБГ). Адзінкавыя дакументы з указаннямі індывідуальных відаў апазыцый-
нага руху (рапарты і данясенні) сустракаюцца ў фондах губернскіх, валасных
і паліцэйскіх праўленняў, судова-следчых камісій (ф. 1509, 3046, 3255, 3257
НГАБ; ф. 3 НГАБГ).

Зыходзячы з крытычнага аналізу зместу крыніц, адзначаем наяўнасць гіста-
рычнай заканамернасці – формы антыдзяржаўнай дзеянасці залежылі ад эта-
паў (перыяды) паўстанцкай барацьбы. Акрэсліць храналагічныя рамкі існа-
вання той ці іншай формы дастаткова складана, бо ў большай частцы яны
пераплюталіся і існавалі ў сімбіёзе. Аднак аперыруючы ўмоўным прынцыпам
іх тыповасці і інтэнсіўнасці на пэўных часавых адрезках, атрымоўваем нека-
торыя адметныя лініі і тэндэнцыі. Так, у маніфестацыйна-пракламацыйны пе-
рыяд (весень 1861 – зіма 1862 г.) усе трои аналізаваныя групы выкарыстоўвалі
аднолькавыя метады супраціву: касцёльныя (спеў патрыятычных гімнаў, жа-
лобныя набажэнствы), вулічныя дэмаршы (фразёрства, распаўсюджванне пам-
флетаў) і агітацыя. Праўда, больш чынна ўдзельнічалі ў іх жанчыны і моладзь.
У вучнёўскім асяроддзі таксама ў гэты час праявіліся спецыфічныя спосабы
дэманстрацыі антыўрадавага настрою праз унутрыгімназічныя хваляванні
і вулічныя беспарадкі. Прычым звесткі аб вышэйвылучаных метадах бараць-

бы масава сустракаюцца ў дакументах, што падкрэслівае іх усеагульны харктар. З пачаткам узброеных сутыкненняў (зіма 1863 – вясна 1864 г.) з'явіліся больш складаныя і небяспечныя формы, эвалюцыю якіх прадыктавалі мэты і ўмовы рэалізацыі адпаведнага этапу. Адны з іх насілі міжгрупавы (кансалідацыйны) харктар (кур'ерства, забеспячэнства, членства ў паўстанцкіх арганізацыях), удзел у другіх абмяжоўваўся полава-ўзроставай і прафесійнай специфікай групы (для службоўцаў – сабатаж, інфармаванне, узброеная барацьба, да якой належылі і вучні; для жанчын – медыцынская апека і дабрачыннасць). Пасля падаўлення паўстання 1863–1864 гг. выхаванцы сярэдніх навучальных устаноў да антыдзяржаўнай дзеяніасці асабліва не далучаліся. Чыноўнікі і жанчыны актыўна займаліся ўкрывальніцтвам. Першыя падраблялі пашпарты, пасведчанні, хадайніцтвы, другія – пісалі прашэнні аб памілаванні, давалі ілжывыя паказанні. Доказам з'яўляецца прасіцельная дакументацыя з фондаў губернскіх канцылярый, дзе яскрава прасочваецца традыцыя сваяцкага духу (сусед, аднавясковец = «свой») сярод жыхароў беларуска-літоўскага рэгіёну. Аднак невялікая колькасць падобных прыкладаў не дазваляе рабіць упэўненую высновы аб іх тыповасці, а толькі падкрэслівае верагодную наяўнасць і ілюстратыўнасць вылучаных спосабаў супраціву.

Такім чынам, корпус дакументаў беларускіх архівасховішчаў адкрывае перад сучаснымі гісторыкамі перспектывыўныя накірункі ў даследаванні праблемы, дае магчымасць прасачыць шэраг асаблівых рыс харктэрных для ўдзелу асобных сацыяльных груп, на якія раней звярталася мала ўвагі (жанчыны, службоўцы і г. д.), а tym самым падкрэсліць самабытны харктар рэаліі 1863–1864 гг. у беларуска-літоўскіх губернях, дапоўніць звесткі па рэгіяналістыцы, біяграфістыцы і гістарычнай урбаністыцы Беларусі. Усё гэта стварае трывалую платформу для выхаду на новы этап канцэнтруальнага аналізу сутнасці і значэння паўстання 1863–1864 гг. на адзначанай тэрыторыі.

**КАЛІЕКЦЫ ВІЯЎЛЕННЫХ КРЫНІЦ ПА ГІСТОРЫ ПАЎСТАННЯ 1863–1864 ГГ.
У АРХІВАСХОВІЩАХ БЕЛАРУСІ**

Дадатак А

Дадатак А1

Калекцыя Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від- дакумента	Месца знаходжання	Задзялі
1	1 лютага 1863 г.	Дело, произведенное следственной комиссией, о найденной в доме Елии Поляка шкатулке с порохом: а) Засложение Комиссии Уездного Суда г. Минска от 28 февраля 1863 г. за № 111	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, адз. зах. 3376	Не выка- рыстана
2	24 студзеня 1863 – 30 сакавіка 1864 г.	Дело о распространении слухов казенным крестьянином д. Заямной Теодором Игнатьевым Петкевичем о том, что невозможно заниматься никакими работами у помещиков: а) Обстоятельства дела	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, адз. зах. 3465	Не выка- рыстана
3	2–28 верас- ня 1861 г.	Дело Минского Полицейского Суда о пении запрещенного гимна Головникою и дочерьми, чиновниками Немиро, Бриневским, Брантом и Калем: а) Список лиц, участвовавших в пении революционного польского гимна 20 Августа в Минском Кафедральном Костеле б) Список лиц, участвовавших в пении революционного польского гимна 27 Августа в Минском Костеле Бернардинов в) Постановление Минского Уездного Суда 1861 г. Сентября 18 дня	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Спіс	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, адз. зах. 6672	Не выка- рыстана

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від- дакумента	Месца захоўжання	Задзялі
4	15 верасня – 3 каст- рычніка 1861 г.	Дело о пении 10 Сентября 1861 г. в Минском Кафедральном Соборе дворянками двумя сестрами Гейдукеvич, Заливским и Прошинским: а) Список лиц, участвовавших в песни «Kto się w opiece roda Panu Swemu» с употреблением напева возможительного польского гим- на, а равно некоторых выражений оного 10 Сентября 1861 г. б) Постановление Минского Полицейского Суда 27 Сентября 1861 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Спіс	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, адз. зах. 6673		Не выка- рыстана
5	28 верасня – 19 кас- тырніка 1861 г.	Дело о пении воспрещенного гимна в г. Новогрудке: а) Постановление Минского Полицейского Суда 28 Октября 1861 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, адз. зах. 6674		Не выка- рыстана
6	16–27 кас- тырніка 1861 г.	Дело о пении 3 октября 1861 г. в Минском Бернардинском костеле воз- мутительного гимна: а) Постановление Минского Полицейского Суда 27 Октября 1861 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, адз. зах. 6676		Не выка- рыстана
7	21 кас- тырніка – 30 лістапа- да 1861 г.	Дело о пении в Новогрудском римско-католическом костеле 3, 7 и 8 сен- тября запрещенного гимна ксендзом Лашкевичем: а) Постановление Минского Полицейского Суда 30 Ноября 1861 г. № 219	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, адз. зах. 6677		Не выка- рыстана
8	24 кас- тырніка – 10 лістапа- да 1861 г.	Дело о пении в Новогрудском костеле 3, 7 и 8 сентября 1861 г. запре- щеннага гимна: а) Постановление Минского Полицейского Суда Ноября 14. дні 1861 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, адз. зах. 6678		Не выка- рыстана

9	26 кас- тычника 1861 г.	Дело о пении запрещенного гимна 20 октября в Минском Кафедраль- ном костеле: а) Постановление Минского Полицейского Суда 1861 г. 4 Декабря № 250	Арыгнал/ Рукапис	Рус.	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, адз. зах. 6679	Не выка- рыстана
10	26 кас- тычника – 16 листапа- да 1861 г. № 207	Дело о пении запрещенного гимна 24 Сентября 1861 г. в Пинском рим- ско-католическом костеле: а) Постановление Минского Полицейского Суда 1861 г. Ноября 22. дня № 207	Арыгнал/ Рукапис	Рус.	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, адз. зах. 6680	Не выка- рыстана
11	9 листапада 1861 – 2 сакавіка 1862 г.	Дело о пении запрещенного гимна 1 Октября 1861 г. в Мозырском римско-католическом костеле помещицею Вандлою Жаркевичевою: а) Рапорт Начальника Минской губернии 8 Ноября 1861 г. № 526 № 267	Арыгнал/ Рукапис	Рапарт Рус.	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, адз. зах. 6681	Выкарь- стана 1 раз для науко- вых МЭТ
12	22 листапа- да 1861 – 20 студзеня 1862 г.	Дело о пении запрещенного гимна в Минском костеле учениками зем- лемерно-таксагорских классов: а) Постановление Минского Полицейского Суда 1861 г. 16 Декабря № 262	Арыгнал/ Рукапис	Рус.	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, адз. зах. 6682	Не выка- рыстана
13	21 листапада 1861 – 18 студзеня 1862 г.	Дело о пении в Минском Бернардинском Костеле 3 октября Осипом Потроцким запрещенного гимна: а) Постановление Минского Полицейского Суда 22 Января 1862 г. № 62	Арыгнал/ Рукапис	Рус.	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, адз. зах. 6683	Не выка- рыстана
14	18 снежня 1861 – 8 листапада 1862 г.	Дело о пении в г. Речице 25 ноября 1861 г. запрещенного гимна по- мешицею Гуминского, Келчевским, Кунцевичевою, Рудзиевскому, Ланевской и др.: а) Постановление Минского Полицейского Суда 26 Ноября 1862 г. № 219	Арыгнал/ Рукапис	Рус.	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, адз. зах. 6684	Не выка- рыстана

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца ствардння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўгэтыч- насці	Мова даку- менты	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
15	18 снежня 1861 – 29 лістапада 1862 г.	Дело о пении в Речице 1 ноября 1861 г. запрещенного гимна дворянского Гувалт, Бяловежского и помещицу Малиновского: а) Постановление Минского Полицейского Суда 25 Ноября 1862 г. № 217	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, аз. зах. 6685	Не выка- рыстана
16	18 снежня 1861 – 30 кас- тычніка 1862 г.	Дело о пении в г. Речице 8 декабря 1861 г. помещицу Кунцевичевую, Рудзьевскую, Пржиборину, Прозорину и другими: а) Постановление Минского Полицейского Суда 26 Ноября 1862 г. № 216	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, аз. зах. 6686	Не выка- рыстана
17	5–31 сака- віка 1862 г.	Дело о пении 4 марта 1862 г. в Минском римско-католическом Кафед- ральном костеле запрещенного гимна Розалий Головинино, Михаилом Сенторжицким, Адольфом Миркулевичем, Констанцией и Филиппиной Гейлукевич: а) Постановление Минского Полицейского Суда 3 Апреля 1862 г. № 161	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, аз. зах. 6687	Не выка- рыстана
18	2 жніўня – 6 лістапада 1862 г.	Дело о заявлении демонстраций в г. Минске пением запрещенного гим- на на 31 Июля в Бернардинском костеле фортепианистом Белявским, чи- новником Горбатовским и дворянином Голзевским: а) Рапорт Начальника Минской губернии Августа 2. дня 1862 г. № 564	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, аз. зах. 6688	Не выка- рыстана
19	28 жніўня 1861 – 4 жніўня 1864 г.	Указы и предписания относительного мер для прекращения обнаружив- шихся в Западном Крае беспорядков: а) Опись дел Полицейского Суда в г. Минске б) Рапорт Полицейского Суда г. Минска 15 Ноября 1861 г.	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус.	Спіс Рапарт	НГАБ, ф. 159 «Мінскі павято- вы суд», вол. 1, аз. зах. 6689	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт

20	20 студзеня – 7 ліпеня 1864 г.	Дело по предписанию Земского отдела МВД о доставлении сведений о количестве крестьянских выступлений в имениях Минской губ. за 1861–1863 гг., для прекращения которых требовалось введение воинских комендант, и о количестве нерешенных в присутствии дел к 1 января 1864 г.: а) Рапорт Минского Губернского Правления Отделение 1. Стол 2. Мая 20. дня 1864 г. № 2653 б) Рапорт Минского Губернского Правления Отделение 1. Стол 2. Июня 20. дня 1864 г. № 7382	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус. Рапарт Рус.	НГАБ, ф. 242 «Мінскага губернскае па сялянскіх справах «присутствие», вол. 1, адз. зах. 71	Выкары- стана 3 разы для нау- ковых мэт
21	19 верасня 1861 – 19 сакавіка 1869 г.	Дело о службе волостных и сельских должностных лиц крестьянского управления по Новогрудскому уезду: а) Рапорт Посредника 3 участка Новогрудского уезда 14 Апреля 1864 г. № 1471	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус.	НГАБ, ф. 242 «Мінскага губернскае па сялянскіх справах «присутствие», вол. 1, адз. зах. 94	Выкары- стана 1 раз для науко- вых мэт
22	14 красавіка 1862 – 30 чэрвеня 1866 г.	Сведения об открытии сельских школ для детей временнообязанных крестьян по Пинскому уезду: а) Ведомость о сельских школах открытых для вышедших из крепостной зависимости крестьян 1 Марта 1862 г. б) Рапорт Мирового Посредника 6 Участка Пинского уезда № 615 Но- ября 7. дня 1862 г. в) Список крестьянским мальчиком Телехановской Волости избранным для обучения грамоте	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Ведама- сьць Рапарт Спіс Рус.	НГАБ, ф. 242 «Мінскага губернскае па сялянскіх справах «присутствие», вол. 1, адз. зах. 119	Выкары- стана 6 разоў для на- укоўых мэт

Призвук Дадамка АІ

№	Час і месца ствардння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менты	Від документа	Месца захоўдання	Задзялі
23	22 мая 1863 – 29 лістапада 1869 г.	<p>Дело по предписанию Виленского Генерал-Губернатора об увольнении политически неблагонадежных мировых посредников и о назначении на их должности местных дворян-помешчиков:</p> <p>а) Распоряжение Виленского Военного, Ковенского Гродненского и Минского Губернатора с подчинением Витебской и Могилевской губерний 22 Мая 1863 г. № 293</p> <p>б) Распоряжение Виленского Военного, Ковенского Гродненского и Минского Губернатора с подчинением Витебской и Могилевской губерний 23 Мая 1863 г. № 302</p> <p>в) Распоряжение Виленского Военного, Ковенского Гродненского и Минского Губернатора с подчинением Витебской и Могилевской губерний 16 Июля 1863 г. № 1092</p> <p>г) Список Мировых Посредников Минской губернии</p> <p>д) Распоряжение Виленского Военного, Ковенского Гродненского и Минского Губернатора с подчинением Витебской и Могилевской губерний 10 Марта 1864 г. № 3052</p> <p>е) Распоряжение Виленского Военного, Ковенского Гродненского и Минского Губернатора с подчинением Витебской и Могилевской губерний 10 Января 1864 г. № 299</p>	<p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p>	<p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p>	<p>Распара- дженне</p> <p>Распара- дженне</p> <p>Распара- дженне</p> <p>Спіс</p> <p>Распара- дженне</p> <p>Распара- дженне</p> <p>Распара- дженне</p>	<p>«Мінскіе гу- бернскіе па- сьянскіх спра- вах „прысут- ствіе”, вол. 1, адз. зах. 185</p> <p>«Мінскіе гу- бернскіе па- сьянскіх спра- вах „прысут- ствіе”, вол. 1, адз. зах. 186</p>	<p>Выкары- стана 3 разы для на- вуковых мэт</p> <p>Выкары- стана 3 разы для на- вуковых мэт</p>
24	22 ліпеня 1863 – 4 жніўня 1868 г.	<p>Дело о предоставлении к наградам должностных лиц волостного и сельского управления по Минской губернии:</p> <p>а) Список Волостных Старшин, представленных к наградам</p> <p>б) Рапорт Мирового Служского съезда Июня 17. дня 1868 г. № 85</p>	<p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p>	<p>Рус.</p> <p>Рус.</p>	<p>Спіс</p> <p>Рапарт</p>	<p>«Мінскіе гу- бернскіе па- сьянскіх спра- вах „прысут- ствіе”, вол. 1, адз. зах. 186</p>	<p>Выкары- стана 3 разы для на- вуковых мэт</p>

25	29 ліпеня 1864 – 11 лістапада 1868 г.	Переписка с Минской врачебной управой и мировыми посредниками о неприеме на службу фельдшеров польского происхождения, евреев или лиц римско-католического вероисповедания и приговоры волостных сходов об условиях найма врача при волостных правлениях: а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал Губернатор и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 14 Августа 1864 г. № 87 б) Прошение Минского губернского по крестьянским делам Присутствия Ноября 12. дня 1864 г. № 6449 в) Свидетельство	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 242 «Мінскіе губернскіе па- сіянскіх спра- вах «прысут- ствіе», вол. 1, адз. зах. 376	Выкарь- стана 1 раз для науко- вых мэт
26	2 студзеня 1864 – 17 жніўня 1868 г.	Дело о паспортах и видах для крестьян, отлучившихся на заработки: а) Рапорт Начальника 3 Дистанции 4 Отделения 9 Округа Путей Сообщения № 580 30 Ноября 1863 г. б) Прошение Мирового Посредника 1-го Участка Пинского уезда Сентября 21. дня 1864 г. № 1421	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 242 «Мінскіе губернскіе па- сіянскіх спра- вах «прысут- ствіе», вол. 1, адз. зах. 16 232	Не выка- рыстана
27	10 снежня 1863 – 6 чэрвеня 1864 г.	Дело по предписанию виленского генерал-губернатора об удовлетворении претензий частных лиц за счет секвестрованных имений лиц, причастных к восстанию 1863 г.: а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 10 Декабря 1863 г. № 11262	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 242 «Мінскіе губернскіе па- сіянскіх спра- вах «прысут- ствіе», вол. 1, адз. зах. 2565	Выкарь- стана 1 раз для науко- вых мэт

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менты	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
28	23 чэрвень 1861 – 2 сакавіка 1863 г.	Дело о выселении из г. Вильно лиц, заподозренных в политической не- благонадежности и установление за ними секретного надзора: а) Подписка помешника А. Елинского б) Рапорт Вице-губернатора 20 Октября 1861 г. № 2949	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус.	Пад- піска Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага гра- мадзянскага губернатара», вол. 1, адз. зах. 1425	Выкары- стана 4 разы для на- буковых мэт
29	13 снежня 1861 – 18 кас- трычніка 1862 г.	Циркуляр временного правительства о назначении в помощь полиции солдат по рапорту Мозырского городничего о возмутительных стихах, при克莱енных к воротам Мозырской гимназии и по распоряжению Ге- нерал-Майора Кущенова обходов по городам	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Цырку- ляр	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага гра- мадзянскага губернатара», вол. 1, адз. зах. 1430	мф
30	31 жніўня – 22 лістапада 1861 г.	Дело по распоряжению начальника губернии о воспрещении ученикам Минской гимназии принимать участие в пении известных возмутите- льных гимнов и демонстраций: а) Правила для воспитанников Минской гимназии б) Копия положения, данного Полпечителем Виленского Учебного Округа Директорам Учебного Округа 11 Сентября 1861 г. № 3199	Арыгнал/ Рукапіс Копія/ Рукапіс	Рус. Рус.	Інструк- ція Інструк- ція	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага гра- мадзянскага губернатара», вол. 1, адз. зах. 1433	мф
31	16 кас- трычніка 1861 – 30 сакавіка 1862 г.	Дело о волнениях, происходивших среди учеников Пинской гимназии: а) Сообщение Минского Римско-Католического Епископата 15 Ноября 1861 г. б) Сообщение Минского Римско-Католического Епископата от 17 Ноя- бря 1861 г. в) Сообщение Начальника Минской губернии 29 Ноября 1861 г. № 647 г) Сообщение Начальника Минской губернии 6 Ноября 1862 г № 512 д) Сообщение Попечителя Виленского Учебного Округа за № 145	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус. Рус. Рус.	Даня- сенне Даня- сенне Даня- сенне Даня- сенне	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1434	мф

32	4 верасня – 6 лістапада 1861 г.	Дело о найденных в гор. Пинске накануне дня коронации царя Александра II рисунка и стихотворения, опорочивающих самодержавие: а) Рапорт Советника Минского губернского правления	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1435	мф
33	22 кас- трычніка – 1861 – 21 жніўня 1862 г.	Дело о пении в Минском Бенидиктинском костеле присущими революционного гимна: а) Рапорт Минского Полицмейстера	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1436	мф
34	30 кас- трычніка – 22 снежня 1861 г.	Дело о поставленном в гор. Пинске во дворе Францисканского Костела креста с революционными знаками: а) Рапорт Пинского городничего от 30 Октября б) Рапорт Начальника Минской Губернии 13 Ноября 1861 г. № 345	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1437	мф
35	21–27 ліс- тапада 1861 г.	Рапорты Мозырского земского исправника о появлении в лесу около мес. Капаткевичи неизвестных людей в количестве 17 человек под на- званием «Лесные братья»: а) Рапорт Управляющего должностью Мозырского Земского Исправ- ника 27 Ноября	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага гра- мадзінскага губернатора», вол. 1, адз. зах. 1438	мф
36	6 судзеня 1861 – 23 судзеня 1866 г.	Дело о римско-католическом ксендзе Кульвановском, высланном в Олю- нецкую губ. за произнесенную проповедь против православной веры: а) Сообщение Минского Римско-католического Епископата 26 Февраля 1862 г. б) Сообщение Минско-Бобруйского Архиепископата 12 Апреля 1861 г. № 2457 в) Рапорт Начальника Минской губернии 11 Апреля 1861 г. № 109	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Даня- сенне Дан- ясенне Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага гра- мадзінскага губернатора», вол. 1, адз. зах. 1444	мф

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца створення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від документа	Месца захоўдання	Задбай
37	1862– 1863 гг.	Дело о найденных документах политического содержания в имении Видогицк у помещицы Кудинович. а) Рапорт Временного Минского Военного Губернатора 13 Апреля 1862 г. № 270	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага гра- мадзянскага губернатара», воп. 1, адз. зах. 1466	мф
38	24 сакавіка – 14 жніў- ня 1862 г.	Дело о высылке студента Петербургского университета Войниловича за политическую деятельность в Оренбургскую губернию: а) Рапорт Начальника Гимназии 15 Апреля 1862 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапорт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага гра- мадзянскага губернатара», воп. 1, адз. зах. 1487	мф
39	28 ліст- апада 1862 – 16 краса- віка 1863 г.	Дело об отдаче ураздженного Бернандинского каменного костела в г. Мозыре в православное духовное ведомство под помещение мест- ного прихода: а) Донесение Архиепископа Минского и Бобруйского 12 Марта 1863 г. № 2448	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Даня- сенне	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага гра- мадзянскага губернатара», воп. 1, адз. зах. 1496	Выкары- стана 4 разы для нау- ковых мэт

40	18 студзе- ня 1863 – 1864 г.	Дело Канцелярии Минского губернатора. Циркуляры за 1863 г.: а) Циркуляр 19 Декабря 1863 г. № 4644 б) Циркуляр 11 Октября № 937 в) Циркуляр от 12 августа 1863 г.* г) Циркуляр об администрации имений д) Циркуляр 6 Ноября 1863 г. е) Циркуляр 18 Сентября № 3040 ж) Циркуляр 31 Сентября № 2086 з) Циркуляр 1 Марта 1864 № 744	Арыгина/ Рукапись	Рус. Цырку- ларь	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Минская грамадзянская губернатара», вол. 1, адз. зах. 1503	мф
41	14 студзе- ня – 31 мая 1863 г.	Дело об увольнении от занимаемых должностей лиц, заподозренных в политической неблагонадежности и выселение их в отдаленные гу- бернии России: а) Рапорт командующего войсками Минской губернии 5 Января 1864 г. № 81	Арыгина/ Рукапись	Рус. Цырку- ларь	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Минская грама- дзянская губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1508	мф
42	20 жніўня – 28 лістапада 1863 г.	Переписка об обложении шляхетских околиц и однодворческих обществ временным обором согласно предписанию Главного начальника: а) Прописание Главного начальника Витебской и Могилевской губерний 9 Ноября 1863 г. № 10184 б) Копия с предписания Временного Военного губернатора Минской губер- ни к Военному Начальннику Итуменского уезда 12 Октября 1863 г. № 2375	Арыгина/ Рукапись Копія/ Рукапись	Рус. Пра- шэнне Прадпі- санне	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Минская грамадзянская губернатара», вол. 1, адз. зах. 1517	мф

*Абулікавана: Сборник распоряжений Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польского мятежа в Северо-Западной губернии 1863–1864 / сост.: Н. Цылов. Вильна: Типография А. Киркора, 1866. С. 360–363.

Прачэц Дадатка АІ

№	Час і месца сварвання документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менту	Від- дакумента	Месца захоўжання	Задбай
43	29 красавіка – 18 чэрвя- ня 1863 г.	Указ Сената об участниках восстания 1863 г. и переписка по этому во- просу с временным военным губернатором Минской губернии, со вое- нным начальником Минского уезда и др.: а) Указ Его Императорского Величества Самодержца Всероссийского, из правительства Сената от 18 Апреля 1863 г. б) Копия с предписания Генерал-Губернатора земельного края 17 Июня 1863 г. № 1104, к Временному Военному губернатору Минской губернии*		Арыгнал/ Рукапіс Копія/ Рукапіс	Указ Рус. Рус.	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1520	мф
44	14 мая 1863 – 10 жніўня 1864 г.	Пиркулярные предписания Виленского Военного, Гродненского, Ко- венского и Минского генерал-губернаторов о наложении на всех жителей местечек, деревень и поместичных дворов, скрывавших от войск передвижение повстанческих групп денежные контрибуции. Ведомости движения контрибуционных сумм по уездам: а) Предписания Виленского Генерал-Губернатора 4 Мая 1863 г.		Арыгнал/ Рукапіс	Прадлі- санне	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1521	мф
45	12 жніўня 1863 – 29 студзеня 1866 г.	Пиркулярные предписания губернатора военно-уездным начальникам Минской губернии о предоставлении сведений о шляхтичах, одновор- тацах и поселенцах, принимавших участие в восстании для выселения их из Минской губернии. Списки лиц, подлежащих выселению: а) Предписания Минского гражданского губернатора 12 Августа 1863 г. б) Форма списка лиц, высылаемых во внутренние губернии		Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Прадлі- санне Форма- узор	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1522	мф
46	13 кастрыч- ніка 1863 – сакавік 1866 г.	Списки воспитанников учебных заведений, отпущенных на вакацион- ное время в Минскую губернию и поручительства, взятые от родите- лей и родственников учеников на благонадежность: а) Предписания Виленского военного, Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора 10 Октября 1863 г. № 9043 б) Поручительная подпись		Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Друк	Прадлі- санне Дару- чальні- цтва	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1524	мф

*Апублікавана: Сборник распоряжений Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польского мятежа в Северо-Западной губернии 1863–1864 / сост. Н. Цылов. Вильна: Типография А. К. Киркора, 1866. С. 67–71.

47	28 стулдзеня – 1863 – 21 сакавіка 1864 г.	Дело о волненнях гімназістов в Мінскай і Слуцкай гімназіях: а) Рапорт Слуцкаго горадничаго 28 Января 1863 г. б) Рапорт Слуцкаго горадничаго в) Рапорт Слуцкаго горадничаго 11 Марта 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус. Рус.	Рапарт Рапарт Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- нагара», вол. 1, адз. зах. 1525	мф
48	27 лютага – 13 красавіка 1863 г.	Дело о працьшедших крестьянскіх волненнях в им. Корелічі Ново- градскаго уезда князя Бітгенштейна П.: а) Рапорт Новогрудскаго начальніка 26 Февраля 1863 г. б) Рапорт Новогрудскаго начальніка 9 Апреля 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус. Рус.	Рапарт Рапарт Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- нагара», вол. 1, адз. зах. 1528	мф
49	19–20 красавіка 1863 г.	Рапорт Борисовскаго горадничаго о задержанні прусскаго отставнаго солдата Гейстера без узаконеннага паспорта от Российскаго прави- тельства и заподозренінага в принадлежнасці к повстанческім групам	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- нагара», вол. 1, адз. зах. 1532	мф
50	13 мая 1863 г.	Рапорт Бобруйскаго земскаго исправника о назначении к становым приставам казаков для усиления охраны для безопаснаго прыздежнія чиновников от нападнія повстанцаў	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- нагара», вол. 1, адз. зах. 1536	мф
51	2 ліпеня – 10 кас- тычніка 1863 г.	Рапорт Минскаго поліцмейстера и уездных исправников о выполнении циркулярнаго предписания временного военнаго губернатара о наблю- дении за лицами, носящими траурную одежду, о взысканні с них штрафа: а) Предложение Начальніка Минскай губерніи 19 Іюля 1863 г. № 1468	Арыгнал/ Рукапіс	Прашэн- не	Прашэн- не	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- нагара», вол. 1, адз. зах. 1539	мф

При愈加 Дадамка АІ

№	Час і місце створення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнтычності	Мова дакумента	Від документа	Месца заходжання	Задбай
52	4 сакавіка – 31 жніўня 1863 г.	Дело о предании военно-полевому суду прaporщика 8-ой Артилерийской бригады Цюндзевицкого М. за агитацию крестьян к восстанию: а) Рапорт Дежурного отделения Штаб войск Віленского Военного Округа 11 Мая 1863 г. № 562	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грамадзянскага губернатара», воп. 1, адз. зах. 1545	мф
53	2 чэрвеня – 12 верасня 1863 г.	Дело о студенте Санкт-Петербургского университета Краевском А., заподозренном в намерении присоединиться к восстанию 1863 г.: а) Рапорт Дынаабургской Следственной Комиссии 26 Июня 1863 г. № 431	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапорт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грамадзянскага губернатара», воп. 1, адз. зах. 1552	мф
54	28 красавіка 1863 – 8 кастрычніка 1864 г.	Дело об аресте ксендза Грековіча за политическую деятельность: а) Рапорт Особого Отделения Губернаторской Канцелярии 1 Июня 1863 г. № 1121 б) Білет	Арыгнал/ Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапорт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грамадзянскага губернатара», воп. 1, адз. зах. 1564	мф
55	30 чэрвеня – 5 ліпеня 1863 г.	Дело о расстреле сына помещика Новогрудского уезда Гусловского А. за участие в восстании 1863 г.: а) Объявление № 2054 б) Сообщение Минскому Гражданскому Губернатору 3 Июля 1863 г. № 125	Арыгнал/ Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Аб'язва Данясенне	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грамадзянскага губернатара» воп. 1, адз. зах. 1565	мф

56	14 лютага – 21 сакавіка 1863 г.	Дело по обвинению помещиков Дыбовского И., Копалинского, листра- тора Калиновского, лесничего Скорино, доктора Санкевича и др. в вы- ступлении против самодержавия: а) Рапорт Временного Военного Начальника Слуцкого Уезда 6 Февраля 1863 г. № 20	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1571	мф
57	17 лютага 1863 – 8 чэрвяня 1864 г.	Дело по обвинению помещика Свежинского в укрытии сыновей, учас- твовавших в восстании 1863 г.: а) Рапорт Минскому Губернскому Правлению 9 Июня 1864 г. № 1527	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага грама- дзінскага губер- натара» вол. 1, адз. зах. 1572	мф
58	25 лютага 1863 – 5 сакавіка 1866 г.	Дело по обвинению помещика Керсановского и Василевского о скло- нении крестьян к участию в восстании: а) Рапорт Командира Каломенского Пехотного Полка 20 Декабря 1863 г. № 219	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1573	мф
59	6 сакавіка 1863 – 24 студзеня 1864 г.	Дело по обвинению студента Киевского университета Аржеховского, бывшего ученика Мозырской гимназии Шпитановича и дворянинна По- ниятовского в участии в восстании: а) Рапорт Командира резервного батальона Витебского пехотного пол- ка 16 Марта 1863 г. № 10	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1574	мф
60	6 мая 1863 – 10 сгрудзеня 1865 г.	Дело по обвинению дворян Новоюковского, Ивановского, Значинского и др. в политической неблагонадежности за участие в восстании 1863 г.: а) Клятвенное обещание	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Клятва	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1582	мф

Працеяк Дацатка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менты	Від- дакумента	Месца захоўжання	Задзей- вай
61	8 мая 1863 – 29 сакавіка 1864 г.	Дело по обвинению помесника Кельчевского в участии в восстании: а) Предписание Игуменскому Уездному Исправнику 16 Июня 1863 г. № 1705	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Прадпі- санне	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1583	мф
62	8 мая 1863 – 15 чэрвеня 1864 г.	Дело по обвинению Ботвинника Н. Ш. и Шабуневича И. в оказании медицинской помощи восставшим: а) Рапорт Командира 13 Роты Новогрудчанско-Пехотного Пол- ка 1 Мая 1863 г. № 19	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1584	мф
63	7–21 верас- ня 1863 г.	Дело по обвинению дочерей Слупского уездного казначея Рассудовско- го в агитации рядового Орловского пехотного полка Конуса – присо- единиться к восстанию: а) Рапорт Командующего 20-ю ротою Орловского резервного пехотно- го полка 16 Июля 1863 г. № 16	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1592	мф
64	21 верасня 1863 – 10 студзеня 1864 г.	Дело об освобождении из под ареста крестьянина Вилейского уезда Конона А., вернувшегося от восставших: а) Рапорт Генерал-лейтенанта Заблоцкого 14 Декабря 1863 г. № 3832	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- натара» вол. 1, адз. зах. 1594	мф
65	25 верасня – 1 кастры- чніка 1863 г.	Дело об отдаче под суд крестьянина Мозырского уезда Трипенка за хра- нение оружия	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- натара» вол. 1, адз. зах. 1595	мф

66	6 верасня – 6 кастрыч- ніка 1863 г.	Донесение Виленского губернатора о выселении в Вятскую губ. лесни- ков князя Витгенштейна: Терплицкого, Корнилкого и Манюковича за сокрытие восставших: а) Рапорт Начальника Минской губернии 1 Октября 1863 г. № 4849	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцелярiya Мінскага грама- дзянскага губер- натара» вол. 1, адз. зах. 1605	мф
67	25 студзеня 1863 – 17 студзеня 1867 г.	Дело о высылке в г. Вильно дворянину Беляевского, обвиняемого в аги- тации учеников гимназии примкнуть к восстанию: а) Речь Беляевского	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Адозва	НГАБ, ф. 295 «Канцелярiya Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1607	мф
68	2 сакавіка 1863 – 24 жніўня 1865 г.	Дело о высылении дворянина Виленской губ. Бруно-Заводовского в Пермскую губ. за политическую деятельность: а) Рапорт 3 Июля 1863 г. № 1709 б) Рапорт 19 Августа 1863 г. № 254	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцелярiya Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1609	мф
69	11 сакавіка 1863 – 9 лістапада 1867 г.	Дело о высылении Борисовского городового врача Неймана обвиняемо- го в связи с восставшими под надзор полиции в Пермскую губернию: а) Прощение Управляющего Особого Отделения 31 Августа 1863 г. № 2746	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцелярiya Мінскага грама- дзянскага губер- натара» вол. 1, адз. зах. 1610	мф
70	1 красавіка 1863 – 8 лістапада 1867 г.	Дело о выселении под надзор полиции помещика Новогрудского уезда Маркевича за призыв, агитацию крестьян дер. Барановичи к восстанию против существующего строя и пропаганда оскорбительных слов по адресу царя: а) Рапорт Всеннего Начальника города Новогрудка с уездом 30 марта 1863 г. № 251 б) Прощение Помещика Новогрудского Уезда Коллежского Ассесора Антона Людвітова сына Маркевича	Прашэн- не	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцелярiya Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1612	мф

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
71	6-12 чэрв- ня 1864 г.	Дело о конфіскации имущества и высылке в Сибирь на каторжные рабо- ты ксендза Писанко за совершение службы участникам восстания 1863 г.: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата	Арыгнал/ Рукапіс	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1616	Рус.	мф
72	19 ліпеня 1863 – 18 верасня 1864 г.	Дело по расследованию политической неблагонадежности врача Бор- зобогатого: а) Рапорт военного Начальника г. Новогрудка 31 Июля 1863 г. № 1485	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1617	Рус.	мф
73	25 ліпеня 1863 – 9 чэрвеня 1864 г.	Дело об установлении негласного надзора полиции за дворянками Бобруйского уезда Юзефе и Полине Наревиллах: а) Заключение обыска от 6 Сентября 1863 г. № 600 б) Рапорт 1 Июня 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1618	Рус. Рус.	мф
74	7 лістапада 1863 – 16 кастрыч- ніка 1867 г.	Дело о выселении в отдаленные губ. под строгий надзор полиции по- мешника Слуцкого уезда Вендрофа, письмоводителя Шимота и ксендза Горбачевского, как политически неблагонадежных: а) Рапорт Минского Гражданского губернатора 7 Ноября 1863 г. № 3240 б) Заключение обыска 14 Июня 1864 г. № 1079	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1619	Рус. Рус.	мф
75	28 лістапада 1863 – 16 жніўня 1864 г.	Дело о выселении в Псковскую губ. крестьянина Пинского уезда Третьяка Я. Л. коі возвратившегося из группы восставших: а) Рапорт Г. Военного Начальника Пинского Уезда 8 Января 1864 г. № 21	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1620	Рус.	мф

76	20 снежня 1863 – 14 сакавіка 1864 г.	Дело о выселении в Псковскую губ. участников восстания 1863 г. Воржинского А. и Гаевского А.: а) Предписание Минскому Гражданскому Губернатору 20 Декабря 1863 г. № 4994*	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Прадпі- санне	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1621	мф . .
77	28 снежня 1863 – 1865 г.	Дело о выселении в г. Вильно прусского подданного Бишова, вернувшись из повстанческой группы: а) Предложения Г. Начальнику Виленской губернии 3 Декабря 1864 г. № 10 б) Квитанция	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Інструк- ція Квітан- ція Рус.	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1622	мф
78	4 сакавіка 1863 – 17 студзеня 1864 г.	Переписка с временным военным губернатором Минской губ., с Киевским губернатором, с Минской палатой гражданского суда и др. о выдаче паспортов лицам, состоящим по надзором полиции: а) Предписание Начальника Минской губернии 10 Апреля 1863 г. № 862 б) Прописание Минского Президентеля Дворянства 22 Марта 1863 г. № 145 в) Паспорт	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Прадпі- санне Прашэн- не Пашапарт Рус.	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1624	мф
79	28 студзеня – 21 сакавіка 1863 г.	Свидетельства, выданные разным лицам, принявшим участие в подавлении восстания 1863–1864 гг. и удостоенным права на ношение бронзовой медали: а) Свидетельство	Арыгнал/ Рукапіс	Пасвед- чанне Рус.	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага грама- дзінскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1626	мф

*Апублікавана: Сборник распоряжений Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польского мятежа в Северо-Западной губернии 1863–1864 / сост.: Н. Цылов. Вильна: Типография А. К. Каркора, 1866. С. 140.

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від документа	Месца захоўдання	Зад据і	<i>Праца Дадатка АІ</i>		
								НГАБ, ф. 295 мф		
80	7 чэрвеня 1863 – 15 студзеня 1866 г.	Дело об отпуске средств для вознаграждения крестьян за содействие в подавлении восстания 1863 г. а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал Губернатора с подчинением Витебской и Могилевской губерний 7 Июля 1863 г. № 5525 б) Распоряжение Временного Военного Губернатора Минской губернии 12 Июля 1863 г. № 74 в) Рапорт Военного Начальника г. Новогрудка 1 Октября 1863 г. № 2351 г) Рапорт Военного Начальника Слуцкого уезда 2 Октября 1863 г. № 1866 д) Рапорт Военного Начальника Борисовского уезда 14 Октября 1866 № 4544 е) Рапорт Военного Начальника г. Новогрудка и Уезда 1 Ноября 1863 г. № 2707 ж) Рапорт Военного Начальника г. Новогрудка и Уезда 16 Ноября 1863 г. № 2841 з) Рапорт Военного Начальника Игуменского уезда 14 Октября 1865 г. № 2236 и) Рапорт Военного Начальника Игуменского уезда 14 Октября 1865 г. № 2236 к) Рапорт Военного Начальника Пинского Уезда 16 Октября 1865 г. № 2083 л) Рапорт Мозырского Военного Начальника 29 Октября 1865 г. № 1543 м) Рапорт Политического Отделения Минской губернии 27 Ноября 1865 г. № 2394 н) Рапорт Военного Начальника Бобруйского уезда 1 Декабря 1865 г. № 2384 о) Рапорт Полковника Верховского 29 Декабря 1865 г. № 35140	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- джэнне Рапарт	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- джэнне Рапарт	«Канцылярыя Мінскага грама- ната», вол. 1, адз. зах. 1627	НГАБ, ф. 295 мф

81	11 мая 1863 – 31 сту́дзеня 1864 г.	Жалоба дворянок Сутин Шпаковского и Загорского на проходящий отряд войска, разграбивший их имущество: а) Прошение дворян Фомы Шпаковского и Ефима Загорского Игуменского уезда околицы Сутина б) Рапорт Минского Гражданского губернатора 31 Января 1864 г. № 284	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Прашэн- не Рапарт Рус. Арыгнал/ Рукапіс	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Минской грама- дзинской губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1629	мф
82	17 красавіка – 8 чэрвеня 1863 г.	Дело по обвинению дворянки Новогрудского уезда Хомина Л. в агитации крестьян и произнесении оскорбительных слов по адресу царя: а) Показания б) Рапорт Прислава З. Стана Бобрзкого уезда 9 Февраля 1863 г. № 228	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Паказанні Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Минской грама- дзинской губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1632	мф
83	19 студзеня 1863 – 31 кас- тычніка 1865 г.	Дело о взыскании денежного штрафа с помещика Попова Д. за участие в подписании протокола о присоединении Минской губ. к Царству Польскому: а) Рапорт Минского Гражданского Губернатора 1 Сентября 1865 г. № 2312	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Минской грама- дзинской губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1634	мф
84	30 верасня 1863 – 20 кас- тычніка 1913 г.	Дело о запрещении употребления польского языка в публичных собраниях, служебных и общественных местах, кондитерских лавках и магазинах: а) Рапорт Минского Гражданского Губернатора 6 Октября 1863 г. № 8433	Копія/ Друк	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Минской грама- дзинской губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1635	мф
85	31 кас- тычніка 1863 – 9 кастрыч- ніка 1869 г.	Дело о передаче в православное ведомство римско-католической каплицы политического революционера помещника Свенторжинского в мес. Богуцевичах Игуменского уезда: а) Рапорт Минского Гражданского Губернатора 10 Апреля 1864 г. № 4426 б) Прошение Архиепископа Минского и Бобруйского 24 Ноября 1864 г. № 11189 в) Рапорт Гражданского Инженера Скуратова 2 Декабря 1865 г.	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт Рус. Прашэн- не Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Минской грама- дзинской губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1638	мф

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэтыч- насці	Мова даку- менты	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
							НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1671
86	8 ліпеня 1864 – 18 чэрвеня 1906 г.	Циркуляры Віленскаго, Ковенскаго, Гродненскаго и Минскаго Гене- рал-Губернатара о запрещении некоторых религиозных обрядов рим- ско-католическому духовенству: а) Циркуляры Віленскаго, Ковенскаго, Гродненскаго и Минскаго Гене- рал-Губернатара 13 Марта 1869 г. № 26 б) Распоряжение Министерства внутренних дел 31 Декабря 1870 г. № 3365 в) Инструкция Министерства внутренних дел. Департамент духовных дел 9 Апреля 1864 г. № 73	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Цырку- ляр Распара- дженне Інструк- ція	Рус. Арыгнал/ Рукапіс	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1671	мф
87	6 лістапада 1865 г.	Рапорт Военнага Начальніка Игуменскаго уезда об утверждении ксенду з Томковичем Верзинских прихожан в непринятии православ- ной веры: а) Рапорт Военнаго Начальніка Игуменскаго уезда 4 Ноября 1865 г. № 2383	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1673	Выкары- стана 6 разоў для на- вуковых мэт	мф
88	9 кастрыч- ніка 1864 – 22 лютага 1866 г.	Ведомости о взымании сборов с недвижимых имуществ римско- католических монастырей, костелов и духовных лиц по Минской губ.: а) Квітанція б) Рапорт Военнаго Начальніка Бобруйскаго Уезда 29 Октября 1864 г. № 2059	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Квітан- цыя Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1675	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1688	мф
89	31 мая 1864 – 23 жніўня 1864 г.	Циркулярное предписание МВД военным уездным начальникам о представлении сведений о числе монахов, принимавших участие в восстании 1863 г. и их рапорты по этому вопросу: а) Распоряжение Віленскаго, Ковенскаго, Гродненскаго и Минскаго Генерал-Губернатора 29 Октября 1863 № 2890 б) Распоряжение Віленскаго, Ковенскаго, Гродненскаго и Минскаго Генерал-Губернатора 31 Декабря 1865 г. № 1379	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- дженне Распара- дженне	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1688		

90	16 сакавіка 1864 г.	Предписание временного Военного Губернатора о выселении в Сибирь крестьян Малкевича С., Снитира Ф. за участие в восстании 1863 г.; а) Предписание временного военного губернатора Минской губернии и Командующего войсками в оной находящимися 13 марта 1864 г. № 1889	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Прадп- санне	НГАБ, ф. 295 «Канцелярiya Мінскага грама- дзінскага губер- нагара», вол. 1, адз. зах. 1691	мф
91	23 верасня 1864 г.	Рапорты Военного начальника Борисовского уезда и Дзелюбовического волостного управления о шляхтиче Руцком К., подозреваемом в содействии участникам восстания 1863 г.; а) Рапорт Военного начальника Борисовского уезда	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцелярiya Мінскага грама- дзінскага губер- нагара», вол. 1, адз. зах. 1692	мф
92	23 сакавіка 1864 – 13 снежня 1865 г.	Переписка с Виленским Военным Губернатором, с военными уездными начальниками, полицмейстерами губ. и др. о лицах, находившихся под надзором полиции; списки иностранцев, которым запрещен въезд в Россию: а) Описание примет монахинь Виленских женских монастырей орденов визиток и кармелиток, равно их духовника и служанок, отправившихся безвозвратно за границу б) Прощение Министерства Внутренних Дел. Департамент Полиции Исполнительной. Временное Отделение 18 мая 1865 г. № 61 в) Описание примет Французской подданной, актрисы, Каролины Леттесье	Арыгнал/ Рукапіс	Спіс Прашэн- не Спіс	НГАБ, ф. 295 «Канцелярiya Мінскага грама- дзінскага губер- нагара», вол. 1, адз. зах. 1694	мф
93	8 лютага – 24 сакавіка 1864 г.	Ходатайство крестьян дер. Дубичи Игуменского уезда о признании по-мешика Ельского непричастным к восстанию 1863 г.; а) Прощение Крестьян Игуменского Уезда Дубичской Волости Общества Дубичского Бельковичско-Гребенского	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Прашэн- не	НГАБ, ф. 295 «Канцелярiya Мінскага грама- дзінскага губер- нагара», вол. 1, адз. зах. 1695	мф
94	14 жніўня – 27 лістапада 1865 г.	Циркулярное предписание губернатора о запрещении членам семей, осужденных за политическую деятельность, выдавать по их прошении части из конфискованных имений и рапорты уездных военных начальников судов об исполнении этого предписания; а) Распоряжение Минского губернатора 20 августа 1865 г. № 1622	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 295 «Канцелярiya Мінскага грама- дзінскага губер- нагара», вол. 1, адз. зах. 1768	мф

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менту	Від документа	Месца захоўжання	Задзейні
95	2 судзеня 1865 – 25 чэрвоня 1867	Дело о предании военно-полевому суду дворян Кисилевского М. и Малицкого Д. Мозырского уезда за произнесение оскорбительных слов в адрес царя и сочувствия восстанию 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рашарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1769	мф
96	2 сакаві- ка – 7 кас- трычніка 1865 г.	Дело о заочном предании военно-полевому суду ксендза Новомышко-го костела Новогрудского уезда Бялазинского А. за участие в восстании 1863 г.; а) Сообщение Минского Губернатора 28 Февраля 1865 г. № 429	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Даня- сенне	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1771	мф
97	4 жніўня – 20 верасня 1865 г.	Дело по предписанию Губернатора о принятии неотложных мер по предупреждению поджогов, производимых по городам Минской губ. некоторыми помешниками с целью возобновления восстания: а) Донесение б) Распоряжение Минского Губернатора 10 Августа 1865 г. № 482	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус.	Даня- сенне Распара- дженне	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1775	мф
98	18 лютага 1865 – 31 снежня 1870 г.	Циркулярное предписание Виленского, Kovенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора о запрещении римско-католическому духовенству иметь у себя на службе людей православного исповедания и переписка с уездными военными начальниками по этому вопросу: а) Циркуляр о воспрещении ксендзам иметь в услужении православных 8 февраля 1865 г. № 812 б) Распоряжение Виленского, Kovенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора 10 марта 1865 г. № 1026	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус.	Цырку- ляр Распара- дженне	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1779	мф

99	13 лютага 1866 – 24 лютага 1871 г.	Циркуляры Виленского, Ковенского, Гродненского и Минского генерал-губернатора о взыскании штрафов с лиц, не соблюдавших временных правил военного положения: а) Циркуляры Виленского, Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора 8 Февраля 1866 г. № 36	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Цыркульяр	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Минской грамадзянской губернатара», вол. 1, адз. зах. 1799	мф
100	20 красавіка – 4 верасня 1866 г.	Дело о сборе средств на сооружение памятника в гор. Вильно в честь лиц, погибших во время подавления восстания 1863 г.: а) Рапорт Мирового Посредника 4 участка Речицкого уезда 7 Июля 1866 г. № 471 б) Книжка для собрания добровольных пожертвований на имеющийся сооружиться в г. Вильно Памятника, в честь воинов, принесших на алтарь отечества свою жизнь за преданность правительству при подавлении мятежа 1863 г. в) Лист, выданный от Станьковского Благочинного в Новосвержинский приход на основании предложения Военного Уездного Начальника от 31 Декабря 1865 г. за № 2312, для сбора пожертвований на сооружение памятника в г. Вильно в честь верных сынов отечества, пострадавших от Польского мятежа. Марта 1. дня 1866 г.	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт Рус. Спіс Рус. Спіс	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Минской грамадзянской губернатара», вол. 1, адз. зах. 1806	Выкарь- стана 1 раз для навуко- вых мэт
101	14 жніўня 1866 – 31 мая 1867 г.	Циркулярные предписания МВД и губернатора судебным следователям о приведении в исполнение Указа Сената о прекращении следственных дел на лиц, обвиняемых в участии в восстании 1863 г. и освобождении их от следствия и суда: а) Сообщение Временного Полевого Аудиториата 1 Февраля 1867 г. № 351 б) Сообщение МВД 19 Мая 1867 г. № 1456 в) Циркуляр МВД 2 Мая 1867 г. № 92 г) Циркуляр МВД 14 Августа 1866 г. № 169	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Друк Арыгнал/ Друк Арыгнал/ Друк	Рус. Даня- сенне Цыркульяр Рус. Даня- сенне Цыркульяр Рус.	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Минской грамадзянской губернатара», вол. 1, адз. зах. 1812	Выкарь- стана 3 разы для на- вуковых мэт

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца стварzenia документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менту	Від документа	Месца захоўжання	Задбай
102	19 студзеня – 11 сака- віка 1866 г.	Рапорты военнаго начальніка Минскага уезда о временно обязанном крэстьянине Янчевском Л., враждебно настроенным против православной веры и неблагонадежном в политическом отношении: а) Рапорт Военнаго Начальніка Минскага Уезда 12 Генваря 1866 г. № 94	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1813	мф
103	14 снежня 1868 – 23 мая 1869 г.	Описание истории развития гор. Глусска Бобруйскаго уезда. Рапорт исправника об упразднении римско-католического костела в гор. Глу- ске: а) Записка Коллежскаго Советника Скуратова	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1899	мф
104	16 красави- ка 1868 – 11 лістапада 1869 г.	Указ Сената о замещении неблагонадежных чиновников польского происхождения чиновниками русского происхождения и переписка губернатора с указанием предводителей дворянства по этому вопросу: а) Указ его Императорскаго Величества Самодержца Всероссийского из Правительствующего Сената, Минскому Губернскому Правлению 5 Октября 1864 г. б) Сообщение Виленскаго, Kovенскаго, Гродненскаго и Минскаго Генерал-Губернатора и Главнаго Начальника Віцебской и Могилевской губерний 6 Июня 1869 г. № 58	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Указ	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1904	мф
105	8 кастрыч- ніка – 29 снежня 1868 г.	Дело о переводе православных прихожан в католицизм деканом гор. Минска Тамашевичем: а) Рапорт Минскаго Жандармскаго Губернскаго Управления Октября 17. дня 1868 г. № 436	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапорт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 1918	мф

106	21 снежня 1868 – 10 студзеня 1869 г.	Дело о насилии виновном принуждении крестьян римско-католического вероисповедания к принятию православной веры священником Вол-мянской церкви. а) Прошение Минского уезда Раковского стана деревни Загоране крестьянина Игнатия Яковleva сына Борисовича	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Прашэн- не	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага грама- дзінскага губер- натора», вол. 1, адз. зах. 1919	мф
107	29 кастрыч- ніка 1868 – 8 студзеня 1869 г.	Дело по обвинению ксендза Дубовика и епископа Войтекевича в нарушении циркуляра главного начальника Западного края относительно произнесения проповеди римско-католическим духовенством: а) Предложение Минского губернатора Ноября 1. дня 1868 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага грама- дзінскага губер- натора», вол. 1, адз. зах. 1921	Выкары- стана 7 разоў для на- вуковых мэт
108	2 сакавіка 1869 – 21 лютага 1870 г.	Сведения о политической благонадежности римско-католического духовенства, проживавшего в г. Несвиже и именной список ксендзов с указанием рода занятий и степени благонадежности	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Веда- масць	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага грама- дзінскага губер- натора», вол. 1, адз. зах. 1973	Выкары- стана 4 разы для на- вуковых мэт
109	17 лютага – 12 мая 1869 г.	Дело о произнесении оскорбительных слов по адресу царя крестьянином Колбас М.:	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага грамадзянскага губернатора», вол. 1, адз. зах. 2000	Выкары- стана 3 разы для навуко- вых мэт
110	28 студзеня – 10 сака- віка 1869 г.	Дело о насилии виновном переводе дворянок римско-католического вероисповедания Шломомика О. Н. и Колбовны Л. А. в православие священником Лопатинским прихода Чернявским: а) Прошение дворянки, утвержденное окончательно Герольдию в дворянстве, Юлии Ивановой дочери Шломомикой	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Прашэн- не	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Мінскага грама- дзінскага губер- натора», вол. 1, адз. зах. 2006	мф

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менту	Від документа	Месца захоўжання	Задбай
111	11–15 лі- тага 1869 г.	Дело о принуждении к принятию православного вероисповедания ме- шанина местечка Ракова Янчевского Л. с семьей: а) прошение мещанина местечка Ракова Янчевского Л.	Арыгнал/ Рукапіс	Прашэн- не	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 2007		мф
112	24 кас- тырніка 1869 – 20 краса- віка 1870 г.	Дело по обвинению крестьянина Рекламецкого в агитации против пра- вославной веры	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 2009	мф
113	10–30 сту- дзеня 1869 г.	Дело по обвинению крестьянина Чешко Минского уезда в агитации новоприсоединившихся крестьян деревни Хотово против исполнения обрядов православной церкви	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапорт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 2010	мф
114	24 студзеня – 20 лістаго- да 1870 г.	Предписание генерал-губернатора об освобождении от надзора поли- цкую деятельность. а) Распоряжение Виленского, Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 20 Ноября 1870 г. № 3411	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- дженне	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 2149	мф
115	6 мая – 20 чэрвеня 1870 г.	Дело об отстранении от должности ксендза Фиалковского Р. за полити- ческую неблагонадежность. а) Распоряжение Начальника Виленской губернии 6 Мая 1870 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- дженне	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 2153	мф

116	12-23 чэрвяня 1870 г.	Дело по обвинению уездного волостного старшины Шамко и писара Михайловского в пении польских гимнов	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рукапіс	Рапарт НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Минской грамадзянской губерната», вол. 1, адз. зах. 2157	мф
117	25 ліпеня – 1 верасня 1870 г.	Дело о наложении штрафа на помещика Новогрудского уезда Обуховича В. за разговор на польском языке	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рукапіс	Рапарт НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Минской грамадзянской губерната», вол. 1, адз. зах. 2158	мф
118	20 мая – 1870 – 18 сакавіка 1871 г.	Дело по жалобе мещан мес. Лотишна Пинского уезда за принуждение их принять православную веру и закрытии костела: а) Сообщение МВД. Департамент Духовных Дел 9 Мая 1870 г. № 773 б) Сообщение МВД 16 Августа 1870 г. № 537	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рукапіс	Арыгнал/ Рукапіс	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Минской грамадзянской губерната», вол. 1, адз. зах. 2158
119	11 мая – 18 жніўня 1870 г.	Дело о переводе Оссовского костела в Православное ведомство и увольнении ксендза Курковско, оказавшего вредное влияние на православное население	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рукапіс	Рапарт НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Минской грамадзянской губерната», вол. 1, адз. зах. 2169	мф
120	2 чэрвеня – 5 жніўня 1870 г.	Дело об увольнении со службы ксендза Борисовского костела Жебровского за нежелание ввести русский язык: а) Прощение Управления Виленской Римско-Католической Епархии № 1391 29 Мая 1870 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Прашэнне	Арыгнал/ Рукапіс	НГАБ, ф. 295 «Канцелярия Минской грамадзянской губерната», вол. 1, адз. зах. 2171
						Выкарыстана 7 ра- зоў для навуко- вых мэт

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менту	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
121	16 – 23 мая 1870 г.	Рапорт Мозырскага уезднага ісправника о получении Мозырским ксендзом Концепцием анонимнага пісьма из Варшавы якобы от имени папы, с запрещением введения русскага языка	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярыя Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 2182	Выкары- стана 6 разу для для навуко- вых мэт
122	16 ліпеня – 23 лістата пада 1870 г.	Дело о нанесении оскорблений прихожанами Борисовскому ксендзу Сенчиковскому после окончания им службы на русском языке: а) Рапорт Борисовскага Уезднага Исправника б) Рапорт Борисовскаго Уезднаго Исправника в) Прощение прихожан Борисовскаго Римско-Католического прихода	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус. Рус.	Рапарт Рапарт Прашэн- не	НГАБ, ф. 295 «Канцылярия Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 2189	Выкары- стана 5 разу для для навуко- вых мэт
123	31 мая – 20 кас- тырніка 1913 г.	Дело о распространении нагрудных икон спольскими надписями, польскими датами 1830, 1863, 1905: а) Рапорт начальника Минского Жандармского правления 31 Мая 1913 г. № 1309 б) Рапорт МВД Духовных дел 31 Июля 1913 г. № 7246	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус.	Рапарт Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярия Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 8463	мф
124	14 ліпеня – 25 лістата пада 1863 г.	Донесение Минского римско-католіческага епархиальнага епіскопа об участні ксендзов в противправительственных выступлениях: а) Рапорт Минскаго Римско-Католіческага Епархиальнага Епіскопа Ноября 25, дня 1863 г. № 708	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 295 «Канцылярия Мінскага грама- дзянскага губер- натара», вол. 1, адз. зах. 9421	мф

125	1863– 1865 гг.	Переписка со штабом войск Виленского военного округа, следственными по политическим делам комиссиями, уездными военными начальниками и исправниками, губернскими учреждениями о проведении расследования, разыске, аресте и увольнении со службы лиц, обвиняемых за участие или содействие восстанию:	a) Рапорт Военного Начальника г. Новогрудка с уездами 12 Июня 1863 г. № 856 б) Рапорт Военного Начальника Борисовского уезда 6 Августа 1863 г. № 489 в) Всеподданнейший Адрес от дворян и шляхты Борисовского уезда 2 Страна г) Рапорт Военного Начальника Новогрудского уезда 3 Сентября 1863 г. № 1949 д) Рапорт Благочинного Священника Петра Груновского е) Донесение Викарного Смиловичского Римско-Католического Приходского Костела ж) Рапорт Минского Военного Начальника 14 Января 1864 г. № 35	Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись	Рапорт Рапорт Рапорт Имянны адрес Рапорт Рапорт Рапорт Даня- сение Рапорт	Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус.	НГАБ, ф. 296 «Часовы введенны губернатор Минской губерни и камандуноны войсками, у её размещанными, г. Минску», вол. 1, адз. зах. 20	мф
126	1863– 1864 гг.	Дело о формировании конных отрядов из старообрядцев, проживающих в Минской губернии: а) Рапорт Военного Начальника Борисовского уезда 7 Августа 1863 г. № 1019	Арыгнал/ Рукапись	Рапорт	НГАБ, ф. 296 «Часовы введенны губернатор Минской губерни и камандуноны войсками, у её размещанными, г. Минску», вол. 1, адз. зах. 24	мф		

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від документа	Месца захоўдання	Задзялі
127	16 чэрвоня 1863 – 18 кас- трычніка 1864 г.	<p>Переписка с виленским военным губернатором, минским гражданским губернатором, уездными военными начальниками и исправниками по вопросам сектвестра именний лиц, принимавших участие в восстании; ведомости-сведения об имущественном положении руководителей повстанческих отрядов:</p> <p>а) Сообщение Минского Гражданского Губернатора Июня 16. дня 1863 г. № 1666</p> <p>б) Копия Инструкции палатам государственных имуществ для приема имений, подлежащих сектвестру на основании высочайше утвержденных 15 Марта 1863 г. правил для управления сими имениями и отчетности в управлении</p> <p>в) Рапорт Управляемого Минского Палатою Государственных имуществ 24 Июня 1863 г. № 138</p> <p>г) Правила для наложения сектвестра на имения лиц, причастных к беспорядкам, возникшим в гарнизонах с Царством Польским Губерни- ями для заведывания и распоряжения сими имениями</p> <p>д) Ведомость Наложенным Запрещением на имения жен мятежников</p> <p>е) Ведомость имений, подвергнутых сектвестру за участие владельцев в мятеже Декабря 21 дня 1863 г.</p> <p>ж) Список преступникам, имущества коих подлежат конфискации</p>	<p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p>	<p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p>	<p>Даня- сенне Інструк- цыя</p> <p>Рапарт</p> <p>Інструк- цыя</p> <p>Спіс</p> <p>Спіс</p> <p>Спіс</p>	<p>НГАБ, ф. 296 «Часовы ваен- ны губернатар Мінскай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінск», вол. 1, адз. зах. 25</p>	мф
128	17 ліпеня 1863 г.	<p>Циркулярное предписание Главного Начальника Западного Края ви- ленского Генерал-Губернатора Муравьева о мерах наказания лиц, при- нимавших участие в восстании*</p>	<p>Арыгнал/ Рукапіс</p>	<p>Рус.</p>	<p>Цырку- ляр</p>	<p>НГАБ, ф. 296 «Часовы ваен- ны губернатар Мінскай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінск», вол. 1, адз. зах. 26</p>	мф

*Апубліканана: Сборник распоряжений Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польского мятежа в Северо-Западной губернии 1863–1864 / сост.: Н. Цылков. Вильна: Типография А. К. Киркора, 1866. С. 125.

129	13 снежня – 28 чэрвя 1863 г.	Дело о предании военно-полевому суду предводителя повстанческого отряда Адама Пулловского: а) Список Польским Интургентам, взятым в плен на месте сражения и доставленным Становыми Приставами и крестьянами по разъяснению шайки	Арыгнал/ Рукапіс	Спіс Рус.	НГАБ, ф. 296 «Часовы вакенны губернатар Минскай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 29 б
130	11 верасня 1863 – 1 лютага 1864 г.	Дело по обвинению и передании военно-полевому суду дворянинаМинской губернии Владислава Слижевича и ученика Минской гимназии дворянинна Могилевской губерніи Эдуарда Рылевича за участие в восстании: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата 20 Декабря 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Судовая паства-нова Рус.	НГАБ, ф. 296 «Часовы вакенны губернатар Минскай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 33
131	25 верасня 1863 – 21 студзеня 1864 г.	Дело по обвинению военнослужащего Минской команды внутренней стражи Хмары: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата 27 Ноября 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Судовая паства-нова Рус.	НГАБ, ф. 296 «Часовы вакенны губернатар Минскай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 34

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнтыч- насці	Мова документа	Від- дакумента	Месца захоўжання	Задзялі
132	14 лістапада 1863 – 19 чэрвеня 1864 г.	Дело по обвинению и переданию военно-полевому суду бывшего ученика Минской гимназии дворянин Александра Ангушевича за участие в восстании и дворянки Леокадии Ланьковой за укрывательство дворянина Ангушевича: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата 21 Августа 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	«Часовы ваенны губер- натар Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінск», вол. 1, адз. зах. 42	НГАБ, ф. 296 мф
133	15 лістапада 1863 – 4 сакавіка 1864 г.	Дело по обвинению и переданию военно-полевому суду крестьянина Пружанского уезда Гродненской губернии Франца Осташевского за участие в восстании: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата 13 Февраля 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	«Часовы ваенны губер- натар Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінск», вол. 1, адз. зах. 44	НГАБ, ф. 296 мф
134	19 лістапада 1863 – 3 ліпеня 1864 г.	Дело по обвинению и переданию военно-полевому суду настытеля Копыльского костела Слуцкого уезда Василия Ивановского за сопутствие восстанию и предложение Копыльским крестьянам встретить повстанцев с хлебом-солью: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата 30 Марта 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	«Часовы ва- енны губерна- тар Минскай губерні і ка- мандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінск», вол. 1, адз. зах. 45	НГАБ, ф. 296 мф

135	12 верасня 1863 – 9 студзеня 1864 г.	Дело по обвинению чиновников присутственных мест Минского уезда в сочувствии и содействии восстанию: а) Записка к лицам, проживающим в Минском уезде № 2088	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус.	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губерна- тар Мінскай губерні і ка- мандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 52	мф
136	22-24 снежня 1864 г.	Дело по обвинению студента Московского университета Антона Ша- ломицкого за участие в восстании: а) Донесение Комиссии, Высочайше учрежденной по Политическим Делам в г. Минске 22 Декабря 1863 г. № 1189	Арыгнал/ Рукапіс	Даня- сенне Рус.	НГАБ, ф. 296 «Часовы ваенны губер- натар Мін- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 68	мф
137	24 снежня 1863 – 24 лістапада 1864 г.	Дело по обвинению крестьян д. Воркевичи Новогрудского уезда Кази- мира и Юрия Жодч., Александра и Антона Кене в сокрытии оружия: а) Записка, составленная в Следственной Комиссии при Серпуховском пехотном полку по политическим делам о крестьянах дер. Воркевичи Казимире Жодч., Юрие Жодч., Антоне Кене, Викентие Бужинском, Илье Анацком	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус.	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натар Мін- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 69	мф

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
138	25 чэрвоня – 22 лістапада 1863 г.	Дело по жалобе крестьян дер. Кривичи Минского уезда о запрещении им помещиком Александром Свенторжицким выставлять сельские караулы. а) Рапорт Начальника Военно-полицейского управления 2 Стана Минского уезда 22 Июня 1863 г. № 95	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натар Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 72	мф
139	15 верасня – 20 лістапада 1863 г.	Дело о брошенном камне в часового из окна камеры политзаключенных в здании быв. Побернардинского монастыря г. Минска. Прощение лиц, содержащихся в тюрьме по обвинению за участие в восстании, о переводе их из римско-католической веры в православную и освобождении из под ареста: а) Акт 1863 года Октября 10. дня б) Прощение заключенных в тюремном замке за политические преступления Игуменского уезда дворянинна Фадуста Качинского и одноворца Ярковского общества д. Горелец Ануфрия Олекевича в) Уведомление Архиепископа Минского и Бобруйского Октября 18. дня 1863 г. № 8445 г) Акт	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Акт Прашэн- не	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натар Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 75	мф

140	24 сакавіка – 15 красавіка 1864 г.	Переписка с Виленским Генерал-Губернатором и новогрудским военным начальником о доставлении сведений об управителях и экономах имений графа Хребтовича и их политической благонадежности: а) Распоряжение Виленского, Kovенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 20 Марта 1864 г. № 1188	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- дженне	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- нагар Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 85	мф
141	22 ліпеня – 25 жніўня 1864 г.	Предписание Виленского губернатора от 13 июля 1864 г. о предоставлении упраздненным военно-становым начальникам должностей в уездных полицейских управлениях, рапорты уездных военных начальников Минскому Военному Губернатору о лицах, желающих перевести на службу в уездную полицию и послужные списки этих лиц: а) Рапорт Военного Начальника Мозырского и Речицкого уезда № 1742 25 Августа 1864 г. б) Полный послужной список	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Спіс Рус.	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- нагар Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 88	мф
142	3 сакавіка 1864 г.	Ведомость и список лиц, осужденных военно-полевым судом в Коломенском пехотном полку в феврале 1864 г: а) Статейный список о лицах, не подлежащих Военному ведомству осужденных в Полевом Военном Суде при Коломенском Пехотном Полку за февраль месяц 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Спіс Рус.	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- нагар Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 90	мф

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менту	Від- дакумента	Месца захоўжання	Задбай
143	10 красаві- ка – 2 жніўня 1864 г.	Дело по обвинению и переданию военно-полевому суду ксендза Слуц- кого костела Андрея Бартошевича за сочувствие повстанцам и хране- ние революционных прокламаций. а) Заключение Временного Полевого Аудиториата	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натар Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 93	мф
144	20 жніўня – 31 снеж- ня 1864 г.	Дело по обвинению и переданию военно-полевому суду отставного лекара дворянинна Минского уезда Семена Неклевича за агитацию крестьян участвовать в восстании. а) Заключение Временного Полевого Аудиториата 22 Ноября 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натар Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 94	мф
145	15 снежня 1864 – 26 лістапада 1865 г.	Дело по обвинению и переданию военно-полевому суду бывших чи- новников присутственных мест Итуменского уезда Колпаковского, Котовича, Яськевича, Эйсмана и др. за содействие и сочувствие вос- станию. а) Заключение Следственной Комиссии	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натар Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 97	мф

146	26 жніўня – 8 кас- трычніка 1864 г.	Дело по обвинению мещанина Минского уезда Ивана Загурского в на- писании подложного письма дворянке Камилльской от имени повстан- цев с просьбой оказать им денежную помощь: а) Сообщение Комиссии Высочайше учрежденной по Политическим Делам в г. Минске 26 Августа 1864 г. № 1508	Арыгнал/ Рукапіс	Рапорт Рус.	НГАБ, ф. 296 «Часовы ваенны губер- натор Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 118	мф
147	29 верасня 1864 – 27 чэрвня 1866 г.	Дело по обвинению дворяни Игуменского уезда Платона и Адольфа Птилевских двючака Лепиницкой церкви Рончевского за участие, сочув- стие восстанию: а) Рапорт Высочайше Учрежденной по политическим делам Комиссии в Городе Минске 27 Сентября 1864 г. № 1644	Арыгнал/ Рукапіс	Рапорт Рус.	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натор Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 124	мф
148	30 верасня – 30 кас- трычніка 1864 г.	Дело по обвинению клочницы графа Рокицкого Стефаниды Ковалев- ской и ее брата Матвея за сокрытие оружия: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата 2 Октября 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Судовая паста- нова Рус.	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натор Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 126	мф

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від документа	Месца захоўдання	Задзялі
149	6 кастрыч- ніка – 12 снежня 1864 г.	Дело по обвинению дворянинаИгуменскогоуезда Янчевского в «по- литической неблагонадежности»: а) Рапорт начальника Игуменской Жандармской команды 6 Ноября 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натар Мінскай губерні і ка- мандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 128	мф
150	14 снежня 1864 – 21 красаві- ка 1865 г.	Дело по обвинению помещиков Игуменскогоуезда Лукашевича, Ро- говской, шляхтиче Осиенской и дворянке Бакиновской в «политиче- ской неблагонадежности»: а) Рапорт Комиссии по политическим делам в г. Минске 24 Декабря 1864 г. № 2061	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапорт	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натар Мін- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 129	мф
151	16 снежня 1864 – 16 сакавіка 1865 г.	Дело по обвинению администрастра Алипольского костела Игумен- скогоуезда ксендза Урбановича в агитации крестьян, прививших пра- вославие, обратиться снова в католицизм: а) Рапорт начальника Игуменскогоуезда Жандармского управления 7 Декабря 1864 г. № 81	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапорт	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натар Мін- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 130	мф

152	29 снежня 1864 – 21 января 1865 г.	Дело по обвинению дворянина Борисовского уезда Степана Деревоеда за сочувствие восстанию: а) Рапорт Временного военного управления Минского губернатора 19 Января 1865 г. № 194	Арыгнал/ Рукагіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натор Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 131	мф
153	12 лютага – 27 чэрв- ня 1864 г.	Переписка с минским Губернатором и служким уездным военным начальником о возвращении на местожительство доброволь- но явившегося из повстанческого отряда быв. ученика Слуцкой гимна- зии Ивана Корженевского	Арыгнал/ Рукагіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натор Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 132	мф
154	13 лютага 1864 г.	Дело о найденном в фольварке Брагилове Речицкого уезда помещика Купцевича ранца с патронажем и задержанным за бесписьменность шпорников Гипполита Дубинского и Константина Рудневского	Арыгнал/ Рукагіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натор Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 133	мф

Праца Дадатка A1

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
155	6 – 12 мая 1864 г.	Дело о найденных в имении Старый Свержень Минского уезда книзы Радзивилла 92 патронах и 4 солдатских пульх	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапорт	НГАБ, ф. 296 «Часо- вы ваяенны губернатар Мінскай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 134	мф
156	27 чэрвня – 24 жніў- ня 1864 г.	Дело о взыскании штрафа в пользу лиц пострадавших от восстания с помещиков Новогрудского уезда Владислава Брокоцкого, Адольфа Микульского, Константина Милачевского, Чечета и графа О'урра за сбор ими денег для повстанцев: а) Рапорт начальника Минской губернии 22 Июля 1864 г. № 4131	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапорт	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натар Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 135	мф
157	2–27 сака- віка 1865 г.	Дело о новом распределении казачьих частей по уездам Минской гу- берніи: а) Распределение казаков в Минской губернии	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Спіс	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натар Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 148	мф

158	12 сакавіка – 7 ліпеня 1865 г.	Дело по обвинению ксендза Полонечского костела Новогрудского уезда в выдаче крестьянам метрик на польском языке и взымание за это денег: а) Рапорт Политического Отделения № 21	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус.	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натор Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 157	мф
159	29 мая 1865 – 19 красаві- ка 1866 г.	Дело по обвинению дворянинна Новогрудского уезда Якова Симонови- ча за участие в восстании, пении революционных гимнов, покупку и хранение оружия: а) Рапорт Комиссии Высочайше учрежденной по политическим делам в г. Минске 24 Октября 1864 г. № 1774	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус.	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натор Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 166	мф
160	1 мая 1865 – 4 жніўня 1868 г.	Дело по прощению менцен мест. Логишин Пинского уезда на имя царя в разрешении им оставаться в римско-католической вере: а) Рапорт Военного Начальника г. Пинска и уезда Июля 29. дня 1863 г. № 1183 б) Распоряжение Виленского, Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 3 Сентября 1865 г. № 3296	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус.	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натор Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 179	мф

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца сварднення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менты	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
161	1863 – 1866 гг.	Дело об аресте дворян Погоховичей за агитацию разных лиц не под- писывать адрес царю и др.: а) Объявление дворян Околицы Срннак	Арыгналь/ Рукапіс	Рус. Даня- сенне	НГАБ, ф. 296 «Часовы ва- енны губер- натар Мин- скай губерні і камандуючы войскамі, у ёй размешчанымі, г. Мінск», вол. 1, адз. зах. 186		Выкары- стана 1 раз для навуко- вых МЭТ
162	3 ліпеня 1863 – 10 верасня 1866 г.	Дело о привлечении к суду крестьянина мест. Погост Игуменского уез- да помещика Потоцкого Л. Жуковского за дерзкие выражения против царя: а) Рапорт Игуменского Земского Исправника	Арыгналь/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 299 «Мінскага гу- бернскае прау- ленне», вол. 2 адз. зах. 5977		Выкары- стана 1 раз для навуко- вых МЭТ
163	23 кас- тырніка 1863 – 15 верасня 1864 г.	Дело о выяснении причин волнений среди учеников Мозырской город- ской гимназии: а) Указ Его Императорского Величества, Самодержца Всероссийского, из Минского губернского правления 27 Мая 1864 г. б) Сообщение Мозырского Директора Училищ Апреля 13 дня 1863 г. № 326 в) Объяснение Надзирателя Мозырской Гимназии Коллежского Ассе- сора Павла Филатова	Арыгналь/ Рукапіс Арыгналь/ Рукапіс Арыгналь/ Рукапіс	Указ Рус. Даня- сенне Рапарт	НГАБ, ф. 299 «Мінскага гу- бернскае прау- ленне», вол. 2, адз. зах. 5978		Выкары- стана 2 разы для навуко- вых МЭТ
164	24 верасня 1863 г.	Рапорт Бобруйского уездного полицейского управления от 24 сентября 1863 г. о сбore сведений об имениях помещиков Минской губ., сыновья которых участвовали в восстании 1863 г. № 7967	Арыгналь/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 299 «Мінскага гу- бернскае прауленне», вол. 2, адз. зах. 5980		Выкары- стана 2 разы для наву- ковых МЭТ

165	27 жніўня – 10 кас- трыніка 1863 г.	Дело по прошению дворянок Минской губернии о разрешении им сле- довать в Сибирь с семьями за мужьями, осужденными за сокрытие оружия: а) Распоряжение Временного Военного губернатора Минской губер- ни и Командующего войсками 24 Августа 1863 г. № 1323	Арыгнал/ Рукопись	Рус. Распара- дженне	НГАБ, ф. 299 «Минская гу- бернская пра- ленне», вол. 2, адз. зах. 6009	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт
166	24 верасня – 20 кас- трыніка 1864 г.	Дело о розыске по Минской губ. и конфискации имущества участников восстания 1863 г.: а) Рапорт Новогрудского Уездного Полицейского Управления Октября 8, дня 1864 г. № 446	Арыгнал/ Рукопись	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 299 «Минская гу- бернская пра- ленне», вол. 2, адз. зах. 6059	Выкары- стана 2 разы для на- вуковых мэт
167	16–25 ліп- ня 1864 г.	Рапорты уездных полицейских управлений Новогрудского военного суда о розыске имущества участников восстания 1863 г.: а) Рапорт Новогрудского Уездного Суда 17 Июля 1864 г. № 1484	Арыгнал/ Рукопись	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 299 «Минская гу- бернская пра- ленне», вол. 2, адз. зах. 6060	Выкары- стана 2 разы для на- вуковых мэт
168	22 чэрвеня 1864 – 27 мая 1865 г.	Ведомости об осеквестрованных, конфискованных и подвергнутых запрещению имениях и имуществе лиц Минской губ., участвовавших в восстании 1863 г.: а) Ведомость об осеквестрованных, конфискованных и подвергнутых воспрещению имениях, а также недвижимости, принадлежавшей лицам, участвовавшим в мятеже	Арыгнал/ Друк	Спіс Арыгнал/ Рукопись	НГАБ, ф. 299 «Минская гу- бернская пра- ленне», вол. 2, адз. зах. 6062	Выкары- стана 22 ра- зы для навуко- вых мэт, 2 – для службо- вых
169	20 студзеня 1864 – 28 мая 1865 г.	Дело о высылке Новогрудского чиновника – участника восстания 1863 г. Ю. Куліковского в г. Псков: а) Распоряжение Временного Военного губернатора Минской губернии и Командующего войсками 18 Января 1864 г. № 328	Арыгнал/ Рукопись	Рус. Распара- дженне	НГАБ, ф. 299 «Минская гу- бернская пра- ленне», вол. 2, адз. зах. 6065	Выкары- стана 2 разы для наяв- ковых мэт

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менты	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
170	27 лістапада 1864 – 22 красавіка 1865 г.	Дело об освідчэнствованні умственнага состоянія 3-х дэоровъя дворяніна Минской губерніи А. Ждановіча, обвиняемага в подделке паспортаў и снабженні імі участніков восстання 1863 г.: а) Акт 1864 г. Ноября 6. днія	Арыгінал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 299 «Мінскага губернскага праўленнен», вол. 2, адз. зах. 6067	Выкары- стана 1 раз для навуково- вых мэт
171	4–12 верасня 1864 г.	Дело по просьбі участніка восстання 1863 г., осуждэннага на ссыльку в Сибірь, И. Глебовіча о вступлении в брак с дворянкай Пінскага ў. А. Жилинскай. а) Рапорт Минскага Поліцмейстера 9 Сентября 1864 г. № 4455	Арыгінал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 299 «Мінскага губернскага праўленнен», вол. 2, адз. зах. 6070	Выкары- стана 4 разы для на- вуковых мэт
172	26 жніўня 1861 – 16 сакавіка 1872 г.	Указы Минскаго губернскага правления о принятіи мер наказания к участнікам восстання 1861–1863 гг.: а) Растворэнне Начальніка Минской губерніи Августа 26. днія 1861 г. № 212 б) Растворэнне Минскаго Губернскага Правления Августа 24. днія 1861 г. № 3644 в) Список с предложэніем Главнаго Віленскага Военнага Начальніка от 18 сего Января за № 61, последававшее к Начальніку Минской губерніи г) Прощеніе Игуменскаго Предводителя Дворянства 23 Августа 1865 г. № 1253	Арыгінал/ Рукапіс	Рус.	Распара- дженне распара- дженне распара- дженне	НГАБ, ф. 320 «Канцылярыйя Мінскага “предводителя дворянства”, вол. 3, адз. зах. 129	Не выка- рыстана
173	16 верасня 1861 – 22 студзеня 1862 г.	Дело по предписанню Минскаго губернатора об ограниченнемпользо- вания огнестрельным и холодным оружiem населением Минской губерніи: а) Прощеніе Игуменскаго Предводителя Дворянства Сентября 20. днія 1861 г. № 480	Арыгінал/ Рукапіс	Рус.	Прашэн- не	НГАБ, ф. 320 «Канцылярыйя Мінскага “предводителя дворянства”, вол. 3, адз. зах. 130	Не выка- рыстана

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стваренння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від- дакумента	Месца захоўдання	Задзялі
177	1863 г.	Указы правителствуующего Сената за 1863 г.: а) Докладная записка Минского Епископа б) Отношение Минского Епископа Май 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус.	Даня- сенне Даня- сенне	НГАБ, ф. 937 «Мінская рым- ска-каталіцкая кансісторыя», воп. 6, адз. зах. 94	Выкары- стана 3 разы для нау- ковых мэт
178	1864 – 1869 гг.	Прошения священников, прихожан Минской губернии по религиозным вопросам: а) Прошение Государственных крестьян Доревского Прихода	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Прашэн- не	Прашэн- не	НГАБ, ф. 937 «Мінская рым- ска-каталіцкая кансісторыя», воп. 6, адз. зах. 110	Выкары- стана 31 раз для на- уковых мэт
179	1863 г.	Сенатские указы 1863 г.: а) Указ Его Императорского Величества Самодержца Всероссийского, из Правительствующего Сената 19 Ноября 1863 г. о назначении пенсий и пособий агентам С.-Петербург-Варшавской Железной Дороги б) Положения о пенсиях и пособиях Агентам С.-Петербург-Варшав- ской Железной Дороги, получившим раны и увечия от злоумышлен- ных действий мятежников, а также семействам Агентов, убитых или умерших от ран и увечий	Арыгнал/ Друк Арыгнал/ Друк	Рус. Рус.	Указ Инструк- цыя	НГАБ, ф. 1416 «Віцебскае гу- бернскае праў- ленне», вол. 1, адз. зах. 1460	Не выка- рыстана
180	18 лютага – 24 кра- савіка 1863 г.	Дело по рапорту б. Динабургского земского исправника о воспрещении Биржегольским кенцдзом Греховским крестьянам римско-католическо- го исповедания служить у лиц Православного исповедания: а) Прошение Динабургского 3 Гильдии Купца Аввала Филиппова Лосева 18 Октября 1862 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Прашэн- не	НГАБ, ф. 1416 «Віцебскае гу- бернскае праў- ленне», вол. 2, адз. зах. 12754	Не выка- рыстана
181	24 чэрвеня – 27 ліпеня 1865 г.	Дело по отношению Полоцкой Духовной Консистории о переходе в православную веру ерзя Ивана Николаева Ханкевича и о выдаче ему свидетельства и пособия: а) Рапорт Полоцкой Духовной Консистории Стол 4. 22 Июня 1865 г. № 390	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 1416 «Віцебскае гу- бернскае праў- ленне», вол. 2, адз. зах. 13316	Не выка- рыстана

182	4 ліпеня 1863 – 19 кас- трыніка 1864 г.	Дело о лицах, состоящих под следствием за политические дела наложить на них сектвестр: а) Указ Его Императорского Величества Самодержца Всероссийского	Арыгнал/ Друк	Указ Рус.	НГАБ, ф. 1416 «Віцебскае губернскае праўленне», вол. 3, адз. зах. 13214	Выкормы- стана 1 раз для навуко- вых мэт	
183	19 ліпеня 1864 – 30 кас- трыніка 1867 г.	Дело о сектвестре имений помещиков за участие в польском восстании по Полоцкому уезду: а) Прошение дворянки Юлии Гласко б) Распоряжение Витебского губернатора Ноября 19. дnia 1864 г. № 11970 в) Рапорт Полоцкого Уездного Суда Ноября 21. дnia 1863 г. № 6719 г) Рапорт Военного Начальника Полоцкого уезда Сентября 19. дnia 1865 г. № 942	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Прашэн- не Распара- дженне Рапарт Рапарт	НГАБ, ф. 1416 «Віцебскае губернскае праўленне», вол. 3, адз. зах. 13291	Выкормы- стана 1 раз для навуко- вых мэт	
184	14 мая 1864 – 6 сакавіка 1867 г.	Дело по открытии конфискации имений помещиков принадлежащих к польскому мятежу: а) Испрошение Виленского Военного, Kovенского, Гродненского и Минского Генерал Губернатор и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 14 Января 1864 г. № 469 б) Сообщение Начальника Олонецкой губернии 13 Марта 1865 г. № 1912	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне Рапарт Даня- сение	НГАБ, ф. 1416 «Віцебскае губернскае праўленне», вол. 3, адз. зах. 13298	Не выка- рыстана	
185	15 ліпеня 1865 – 5 кастрыч- ніка 1867 г.	Дело о помешниках Полоцкого уезда Иосифе Ротковском, Станиславе Бехаловиче и Алоизии и Адаме Реутах, осужденных как политически неблагонадежные к лишению всех прав состояния и ссылке в категорию работ: а) Распоряжение Временного Полевого Аудиториата. Часть Секретарская. № 3309 23 Октября 1865 г. б) Донесение Лепельского Уездного Суда Сентября 18. дnia 1865 г. № 1347	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне Распара- дженне	НГАБ, ф. 1416 «Віцебскае губернскае праўленне», вол. 3, адз. зах. 13357	Не выка- рыстана	
186	2 кастрыч- ніка 1865 – 11 кас- трыніка 1867 г.	Дело по отношению Минского губернатора о взыскании с 49 человек Минской губ., причастных к мятежу 10% усиленного сбора: а) Список Дворян и помещиков Минской губернии, с именем коих по конfirmации определено взыскать усиленный 10% сбор	Арыгнал/ Рукапіс	Спіс Рус.	НГАБ, ф. 1416 «Віцебскае губернскае праўленне», вол. 3, адз. зах. 13362	Не выка- рыстана	

Праца Дадатка A1

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від документа	Месца захоўдання	Задзялі
187	18 мая 1865 – 23 кас- тычніка 1867 г.	Список лиц Витебской губ., об освобождении имущества коих от сек- вестра последовало разрешение начальника края: а) Список лиц Витебской губернии, имения и имущество коих состоя- ли под сектрестом и были рассмотрены Комиссией б) Список лиц, высланных из Края землевладельцам Витебской губер- ни, имения коих подлежат обязательной продаже	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Спіс	НГАБ, ф. 1416 «Віцебскае гу- бернскае праў- ленне», вол. 3, адз. зах. 13374		Не выка- рыстана
188	14–20 жні- ня 1863 г.	Дело по предписанию главного Виленского военного, Гродненского, Ковенского и Минского Генерал-Губернатора и главного начальника Витебской и Могилевской губерний Генерал от инфантерии Муравьева о снабжении арестантов казенной одеждою: а) Прощение Командующего войсками Виленского Военного Округа № 2345 10 августа 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Прашэн- не	НГАБ, ф. 1416 «Віцебскае гу- бернскае праў- ленне», вол. 4, адз. зах. 11159	Не выка- рыстана
189	11–19 сака- віка 1864 г.	Дело по предложению главного военного губернатора города Витебска и Витебского гражданского губернатора, об исполнении конфирмации над дворянами Станиславом Бохаловичем, Антоном Корсаком, Иоси- фаом Пиотровском и Адольфом Кулаком, сужденным по полевому уголовному уложению за участие в мятеже: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата 24 февраля 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 1416 «Віцебскае гу- бернскае праў- ленне», вол. 4, адз. зах. 11367	Не выка- рыстана

190	28 красави- ка – 5 ве- расны 1864 г.	Дело по предложению главного военного губернатора г. Витебска и Витебского гражданского губернатора, об исполнении конфирмации главного начальника края над политическими преступниками губернским секретарем Анастасием Казловским, коллежскими регистраторами: Болеславе Улинском и Болеславе Винчульским, канцелярскими служителями: Александром Васильевским, Эдлине Францем Коррафоре Корбутом, Станиславом Гельвановским, столоначальником Витебской палаты уголовного суда дворянином Антоном Каминским, учениками Витебской гимназии из дворян Вильгельме Коррафоре Корбутом, Станиславе Стефановском и Генрихом Круковичем, дворянами: Витебского уезда Болеславе Шклетине, Суражского уезда Иване Войцеховском и сестрой его Богумилю Войцеховскойо, мещанином г. Минска Михайлом Добриневичем судимыми за бытность в шайке и за участие в мятеже: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата 12 Авгеля 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 1416 «Віцебскае губернскае праўленне», вол. 4, адз. зах. 11377	Не выка- рыстана
191	8–14 мая 1864 г.	Дело по предложению главного военного губернатора г. Витебска и Витебского гражданского губернатора, об исполнении конфирмации главного начальника края над дворянином Витебского уезда Антоном Мацкевичем, осужденным за произнесение дерзких слов против государя: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 1416 «Віцебскае губернскае праўленне», вол. 4, адз. зах. 11380	Не выка- рыстана
192	13–22 мая 1864 г.	Дело по предложению главного военного губернатора г. Витебска и Витебского гражданского губернатора об исполнении конфирмации главного начальника края над помещиками Полоцкого уезда Антоном Ивановым Лакисом, женуго его Марию и сыном их Николаем, судимым за соучастие в мятеже: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата 4 Мая 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 1416 «Віцебскае губернскае праўленне», вол. 4, адз. зах. 11382	Не выка- рыстана

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
193	3–4 чэрв- ня 1864 г.	Дело по предложению главного военного губернатора г. Витебска и главного гражданского губернатора об исполнении конфирмации ми Августином Лапто и Антоном Кавецким и крестьянином Иваном Воротынским, судимыми за возбуждение жителей к мятежу. а) Заключение Временного Полевого Аудиториата 18 Мая 1864 г	Арыгінал/ Рукапіс	Рус. Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 1416 «Віцебскае гу- бернскае праў- ленне», вол. 4, адз. зах. 11391		
194	24 чэрвеня – 27 верас- ня 1864 г.	Дело по предложению главного военного губернатора г. Витебска и главного гражданского губернатора об исполнении конфирмации ми Григорием Зуевым, Даниилом Дементьевым, Романом Косматым, помещиком Янкелем Нахтом, осужденным за составление разбойни- чего нападения на дом дворянки Мороза. а) Рапорт Динаабургскаго Коменданта Июня 11. дні 1864 г. № 1506	Арыгінал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 1416 «Віцебскае гу- бернскае праў- ленне», вол. 4, адз. зах. 11395		Не выка- рыстана
195	1–3 верас- ня 1864 г.	Дело по предложению главного начальника Витебской губернии об исполнении конфирмации главного начальника края над учениками Витебской гимназии и другими. а) Заключение Временного Полевого Аудиториата	Арыгінал/ Рукапіс	Рус. Судовая паста- нова Спіс	НГАБ, ф. 1416 «Віцебскае гу- бернскае праў- ленне», вол. 4, адз. зах. 11406		Выкары- стана 1 раз для навуко- вых МЭТ

б) Статейный список Составленный в Витебском губернском правле-
нии о ссылном политическом преступнике Стефане Гриневском, от-
правленный в Тобольский край

196	13-15 кас- тычника 1864 г.	Дело по отношению главного начальника Витебского воинского управ- ления об исполнении конфирмации над политическим преступником рядовым из евреев Майером Нейгаузеном: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата 14 Октября 1864 г.	Архивная/ Рукопись	Рус. Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 1416 «Витебская гу- бернскае праў- ленне», вол. 4, адз. зах. 11410	Не выка- рыстана
197	13 мая 1864 – 21 краса- вика 1867 г.	Дело о лицах, принимавших участие в политических беспорядках по заявленной губернии: а) Список лиц, причастных к делам по мятежу, пред назначенных военными судами к административным взысканиям и отправленных на на жительство в отдаленные губернии, имущество коих подлежит сек- вестру. С 1 Мая по 1 Июня 1864 г. б) Список лиц, причастных к делам по мятежу, пред назначенных во- енными судами к административным взысканиям и отправленных на жительство в отдаленные губернии, имущество коих подлежит сек- вестру. С 1 Июля по 1 Августа 1864 г. в) Список лиц, высланных из края административным порядком по разсмотрению о них следственных дел. С 1 Июля по 1 Августа 1864 г. г) Список лиц, причастных к делам по мятежу, пред назначенных военными судами к административным взысканиям и отправленных на на жительство в отдаленные губернии, имущество коих подлежит сек- вестру. С 1 Августа по 1 Сентября 1864 г. д) Список лиц, высланных из края административным порядком, по разсмотрению о них следственных дел, имущество коих подлежит секвестру. С 1 Августа по 1 Сентября 1864 г. е) Список политических преступников, лишенных по суду прав со- стояния, имущество коих подлежит конфискации в казну. С 1 Июля по 1 Августа 1864 г.	Архивная/ Друк	Рус. Спис	НГАБ, ф. 1416 «Витебская гу- бернскае праў- ленне», вол. 4, адз. зах. 11416	Не выка- рыстана

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца сварэврння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова дакумента	Від- дакумента	Месца захоўжання	Задзялі
		<p>ж) Список лиц, причастных к делам по мятежу, предназначенных военным судом к административным взысканиям и отправленным на жительство в отдаленные губернии, имущество коих подлежит сеч-вестру. С 1 Сентября по 1 Октября 1864 г.</p> <p>3) Список лиц, высланных административным порядком, по размотрению о них следственных дел, имущество коих подлежит сеч-вестру. С 1 Сентября по 1 Октября 1864 г.</p> <p>и) Список политических преступников, лишенных по суду прав состояния, имущество коих подлежит конфискации. С 1 Мая по 1 Июня 1864 г.</p> <p>к) Список политических преступников, лишенных по суду прав состояния, имущество коих подлежит конфискации. С 1 Сентября по 1 Октября 1864 г.</p> <p>л) Список лиц, причастных к делам по мятежу, предназначенных военными судами к административным взысканиям и отправленных на жительство в отдаленные губернии, имущество коих подлежит сеч-вестру. С 1 Октября 1864 по 1 Февраля 1865 г.</p> <p>м) Список лиц, высланных из края, административным порядком по разсмотрению о них следственных дел, с 1 Октября 1864 по 1 Февраля 1865 г., имущество коих подлежит сеч-вестру</p>	Арыгналь/ Друк	Рус.	Спіс		
198	25 лютага – 9 красавіка 1864 г.	<p>Переписка с Віленскай следственной по политическим делам комиссией, минским полімайстором и пинским уездным начальником о сборе сведений о деятельности общества сестер ниших в г. Минске и Пинске:</p> <p>а) Прошение Віленской следственной Комиссии по политическим делам 25 Февраля 1864 г. № 710</p> <p>б) Рапорт Комиссии Высочайше учрежденной по политическим делам в г. Минске 9 Апреля 1864 г. № 679</p>	Арыгналь/ Рукапіс Арыгналь/ Рукапіс	Рус. Рус.	Спіс	НГАБ, ф. 1418 «Камісія «Высочайше» заснаванная па палаітычных справах у г. Мінску», воп. 1, адз. зах. 12	Выкары- стана 9 разоў для наву- ковых мэт

199	4 красавіка – 31 жніў- ня 1864 г.	Дело по обвиненню в злобы Надворнага советніка Людвігі Людвіго- вой Шишко:	Выкеры- стана «Камісія «Высочайшее» заснаваная па палітычных справах у г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 13	НГАБ, ф. 1418 «Камісія «Высочайшее» заснаваная па палітычных справах у г. Мінску», вол. 1, адз. зах. 13	Для нау- ковых МЭТ
b)	«Поляки!»	Арыгнал/ Рукапіс	Лістоў- ка	Лістоў- ка	
v)	«Рассказ старого побирашки»	Арыгнал/ Рукапіс	Лістоў- ка	Лістоў- ка	
g)	«Братъя родичи!»	Арыгнал/ Рукапіс	Верш	Лістоў- ка	
d)	«Ворон» слова Сырокомли	Арыгнал/ Рукапіс	Верш	Лістоў- ка	
e)	Piesnja	Арыгнал/ Рукапіс	Песня	Песня	
ж)	«Народный гимн»	Арыгнал/ Рукапіс	Песня	Песня	
3)	«Гимн в память павших в Варшаве 27 февраля 1861 г.»	Арыгнал/ Рукапіс	Песня	Песня	
и)	«Modlitwa do Matki Boskej»	Арыгнал/ Рукапіс	Малітва	Малітва	
к)	Письма Софьи Шишко	Арыгнал/ Рукапіс	Ліст	Ліст	

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца стваренння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менту	Від- дакumenta	Месца захоўдання	Задзялі	
200	1861 – 1863 гг.	Письма генерала Мейера П. А. Валуеву и Минскому архиепископу (черновики). Ответы на его письма. Записки о работе комиссии. Ноты польских религиозных песен, воззвания, статьи (черновики, копии, выписки): а) Статистические сведения б) Черновое письмо от Минского Гражданского Губернатора Графа Эдуарда Келлера к Министру Внутренних дел 24 Октября 1861 г. в) Письмо от 7 Ноября 1861 г. г) Великорусс № 14* д) Статья «О возстании в Польше» е) Статья «Соглашение между генералами Гарибальди и Мирослав- ским от Декабря 24. дня 1861 г.» ж) Воззвание «Литвинки и Русинки»	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Спіс	НГАБ, ф. 1418 «Камісія «Высоцайшее» заснаваная па палітычных справах	Выкарь- стана 8 разоў для наву- ковых мэт	
		6	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Ліст	Ліст у г. Мінску», вол. 2, адз. зах. 1		
		в)	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Ліст			
		г)	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Арты- кул			
		д)	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Арты- кул			
		е)	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Арты- кул			
		ж)	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Лістоў- ка			
201	1863 г.	Дело о привлечении к судебной ответственности участников восстания 1863 г.: а) Притвор по Указу Его Императорского Величества	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- джэнне	НГАБ, ф. 1418 «Камісія «Высоцайшее» заснаваная па палітычных справах	Выкарь- стана 7 разоў для наву- ковых мэт	
						у г. Мінску», вол. 4, адз. зах. 1		

*Апублікавана: Сб. док. «Русско-польские революционные связи». М.: АН СССР, 1963, Т. 1. С. 74–79.

202	3 лютага – 31 снежня 1861 г.	Дело по циркулярному предписанию о разборе дел о лицах, переходивших из одной веры в другую: а) Копия Указа Его Императорского Величества, Самодержца Всероссийского, из Правительствующего Сената Господину Витебскому Гражданскому Губернатору 27 Декабря 1858 г. № 50682. б) Копия с циркулярного предписания МВД от 25 Января 1861 г. за № 59	Копия/ Рукопись	Указ	Рус.	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Вицебской губернатаря», воп. 1, аз. зах. 30880	Не выка- рыстана
203	1861 г.	Копии предписаний из МВД о порядке предоставления к наградам: а) Копия с циркулярного предписания Управляющего МВД от 13 Июня 1861 г. за № 74	Копия/ Рукопись	Цыркуль- ляр	Рус.	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Вицебской губернатаря», воп. 1, аз. зах. 31041	Не выка- рыстана
204	3–6 лютага 1862 г.	Дело об учреждении помещиками сельских школ с целью возвращения между крестьянами польскую народность: а) Прощение МВД Департамент общих дел 22 Января 1862 г. № 2 б) Список школ	Архивная/ Рукопись Архивная/ Рукопись	Прашэн- не Спіс	Рус.	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Вицебской губернатаря», воп. 1, аз. зах. 31160	Выкары- стана 4 разы для нау- ковых мэт
205	красавік 1863 г.	Рапорты городничих о предоставлении адресов с изъятием верноподданнических чувств Государю Императору: а) Рапорт Полоцкого Городничего б) Молитва Еврейского Раввина за благодеяние Государя Императора	Архивная/ Рукопись Архивная/ Рукопись	Рапарт Малітва	Рус.	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Вицебской губернатаря», воп. 1, аз. зах. 31298	Выкары- стана 3 разы для нау- ковых мэт
206	10 мая 1863 – 31 студзеня 1864 г.	Дело о помещении политических заключенных в здании упраздненного Св. Духовского монастыря во избежание разведения помещений и раздробления караулов: а) Рапорт Витебского батальона Внутренней стражи № 9876 24 Июня 1863 г. б) Распоряжение Командующего войсками Генерал от Инфантерии 19 Июля 1863 г. № 1258	Архивная/ Рукопись Архивная/ Рукопись	Рапарт Распара- докэнне	Рус.	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Вицебской губернатаря», воп. 1, аз. зах. 31311	Выкары- стана 1 раз для нау- ковых мэт

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца сварднення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менту	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
207	30 мая 1863 г.	Дело по циркулярному предписанию об истребовании от студентов университетов отпускных и увольнительных свидетельств с места пребывания: а) Распоряжение МВД Особенной Канцелярия Министерства 30 Мая 1863 г. № 2137	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- дженне	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага гу- бернатора» вол. 1, адз. зах. 31315	Не выка- рыстана
208	12 ліпеня – 11 верасня 1863 г.	Дело по предписанию Генерал-Губернатора о воспрещении помещи- кам уезжать из своих мыз и имений: а) Распоряжение Виленского Военного, Гродненского, Ковенского и Минского Генерал-Губернатора с подлиннием Витебской и Могилев- ской Губерний 8 Июня 1863 г. № 4019*	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- дженне	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага гу- бернатора», вол. 1, адз. зах. 31316	Выкары- стана 2 разы для нау- ковых мэт
209	17 лютага 1863 – 13 мая 1864 г.	Дело о выдаче пособий и пожертвований в пользу пострадавших в мятеже 1863 г.: а) Обращение № 1710 16 Августа 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Прашэн- не	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага гу- бернатора», вол. 1, адз. зах. 31317	Не выка- рыстана
210	28 кас- тырніка 1863 – 17 верасня 1864 г.	Дело по предложению Генерал-Губернатора о числе помещиков и других лицпольского происхождения, а также о числе ксензлов, отлу- чившихся по паспортом за границу и не возвращавшихся по истечении сроков, или отлучившихся безвести: а) Распоряжение Военного Губернатора Города Витебска и Витебского Гродненского губернатора 12 Августа 1865 г. № 143 б) Список помещиков Витебской губернии, находящихся за границею, коих сроки паспортов окончились в) Список помещиков Витебской губернии, находящихся за границею, срок паспортов которых еще не окончен г) Список помещиков польского происхождения, отлучившихся с места житейства по билетам или без и не возвращавшихся	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус. Рус.	Распара- дженне Спіс	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага гу- бернатора», вол. 1, адз. зах. 31340	Выкары- стана 5 разоў для нау- ковых мэт

*Апубліканана: Сборник распоряжений Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польского мятежа в Северо-Западной губернии 1863–1864 / сост. Н. Пылов. Вильна: Типография А. К. Киркора, 1866. С. 110.

211	22 кра- вика 1863 – 17 лютага 1864 г.	Дело по отношению командующего Витебским военным округом об аресте тех лиц, оказавших содействие восстанию: а) Распоряжение Командующего Виленским Военным Округом и Виленского Военного, Гродненского, Ковенского и Минского Генерал-Губернатора 10 Мая 1863 г. № 582. б) Предложение Командующего Виленским Военным Округом и Виленского Военного, Гродненского, Ковенского и Минского Генерал-Губернатора 10 Мая 1863 г.	Архивная/ Рукопись	Рус.	Распара- дженне Распара- дженне	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Вицебской гу- бернатора», вол. 1, адз. зах. 31433	МФ
212	1863– 1865 гг.	Дело по отношению министерства внутренних дел об отборании оружия у мещан и других лиц: а) Распоряжение Генерал-Адъютанта Назимова 7 Марта 1863 г:	Архивная/ Рукопись	Рус.	Распара- дженне Распара- дженне	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Вицебской гу- бернатора», вол. 1, адз. зах. 31435	МФ
213	13 жнўя – 11 верасня 1864 г.	Дело по предписанию командующего войсками Виленского военного округа об офицерах Витебского батальона внутренней стражи, женившихся на польках: а) Сообщение Дежурного Штаб-Офицера г. Витебска Июля 27. 1864 г.	Архивная/ Рукопись	Рус.	Даня- сение	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Вицебской гу- бернатора», вол. 1, адз. зах. 31449	Не выка- рыстана
214	26 снежня 1864 – 2 жнўя 1865 г.	Дело по предписанию главного начальника Северо-Западного края, о ческим духовенством: а) Распоряжение Генерала от Инфантерии Муравьева 22 Декабря 1864 г. № 4182 б) Распоряжение Генерала от Инфантерии Муравьева 15 Марта 1865 г. № 1089 в) Распоряжение МВД Витебского губернатора 17 Апреля 1865 г. № 73	Архивная/ Рукопись	Рус.	Распара- дженне Распара- дженне Распара- дженне	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Вицебской гу- бернатора», вол. 1, адз. зах. 31479	Выкары- стана 3 разы для нау- ковых мэт
215	1863– 1864 гг.	Дело о мещанине Лепельского уезда Аполинарии Моронко, обвиняемом за произнесение возмутительных выражений: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата	Архивная/ Рукопись	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Вицебской гу- бернатора», вол. 1, адз. зах. 31541	мф

При愈加 Дадамка АІ

№	Час і місце створення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўгэтычнасці	Мова дакумента	Від дакумента	Месца заходжання	Задбагаті
216	20 сакавіка – 20 ліпеня 1864 г.	Дело о крестьянине Лепельского уезда Семене Юрьеве Жигалло высланным из края за политическую неблагонадежность: а) Показания крестьянина Семена Юрьева Жигалло 1864 г. Марта дня 13.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Паказанні	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губернагара», воп. 1, адз. зах. 31542	мф	
217	1864 г.	Дело по отношению СПетербургского Обср-Полицмейстера об отправлением из Петербурга в Витебскую губернию товара: а) Отношение состоящего при С.-Петербургском Военному Генерал-Губернаторе для особых поручений Полковника Шустова 19 Декабря 1864 г. № 406	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губернагара», воп. 1, адз. зах. 31555	Не выкарыстана	
218	30 чэрвеня – 29 касцярніка 1864 г.	Дело об однодворце Иосифе Котовиче, обвиняемом в порицании на православную веру: а) Рапорт Прислава 1-го Стана Лепельского уезда 23 Июня 1864 г. б) Прошение Иосифа Котовича	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус. Рус. Рус.	Рапарт Рапарт Рапарт Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губернагара», воп. 1, адз. зах. 31562	Не выкарыстана
219	1 ліпеня 1864 – 19 сакавіка 1865 г.	Дело о крестьянине Юрьеве, обвиняемом в произнесении оскорбительных слов в адрес императора: а) Рапорт М. В. Д. Витебского Губернского Правления 3 Февраля 1865 г. № 626	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губернагара», воп. 1, адз. зах. 31564	Не выкарыстана
220	8 ліпеня – 22 верасня 1864 г.	Дело о проведении обыска у дворянки Александра Милодушевского, подозреваемого в соучастии в восстанию: а) Рапорт Высочайше утвержденной в г. Витебске Следственной Комиссии по политическим делам № 2158 8 Июля 1864 г. б) Рапорт Витебского Полицмейстера Июля 8. дня 1864 г. № 867	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус.	Рапарт Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губернагара», воп. 1, адз. зах. 31565	Не выкарыстана

221	30 мая – 31 жнўня 1864 г.	Дело о крестьянине Валериане Бобахе, обвиняемом в участии в восстании 1863 г.; а) Рапорт Военного Начальника Полоцкого уезда	Арыгнал/ Рукапис	Рус.	Рапорт Рус.	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярья Віцебскага гу- бернатора», воп. 1, адз. зах. 31570	мф
222	26 лютага – 29 кас- трычніка 1864 г.	Дело о дворянине Адаме Михайловиче, капитане Лукашевиче, губернским секретаре Троицке, аптекаре Бухартовском и инженер-камптане Родзевиче, судимых за участие в восстании: а) Записка отставного за ранами Штаб-Капитана Кесаря Лукашевича Июль 13. дня 1862 г.	Арыгнал/ Рукапис	Рус.	Рапорт Рус.	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярья Віцебскага гу- бернатора», воп. 1, адз. зах. 31573	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт
223	15 лістапада 1864 – 11 лютага 1865 г.	Дело о крестьянке Розалии Носевичевой ведущей переписку с политическим преступником Беляковичем, содержащимся под стражей: а) Письмо Беляковича. Орина 9 Июня 1864 г. б) Письмо Беляковича. Орина 21 Июня 1864 г. в) Письмо Беляковича. Могилев 28 Сентября 1864 г. г) Письмо Беляковича. Орина 19 Июня 1864 г.	Арыгнал/ Рукапис	Ліст Рус.	Ліст Рус.	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярья Віцебскага гу- бернатора», воп. 1, адз. зах. 31578	Не выка- рыстана
224	24 верасня – 23 снеж- ня 1864 г	Дело о Полоцкой поменице Модесте Гласко, обвиняемой в хранении прокламаций против правительского характера и за сочувствие к восстанию: а) Рапорт Высочайше учрежденной в г. Витебске Следственной Комиссии по политическим делам 2 Декабря 1863 г. № 372	Арыгнал/ Рукапис	Рус.	Рапорт Рус.	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярья Віцебскага гу- бернатора», воп. 1, адз. зах. 31579	мф
225	4 жнўня – 22 верасня 1864 г.	Дело о дворянине Лепельского у. Мартине Слясском, судимом за участие в польском восстании: а) Рапорт Военного Губернатора города Витебска и Витебского Гражданского Губернатора 4 Сентября 1864 года № 8258	Арыгнал/ Рукапис	Рус.	Рапорт Рус.	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярья Віцебскага гу- бернатора», воп. 1, адз. зах. 31581	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт

Прачэз Дадамка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менты	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
226	19 сакаві- ка – 18 мая 1864 г.	Дело об отыскании имущества лиц, высленных в другие губернии: а) Рапорт Военного Начальника Полоцкого уезда № 506 Мая 7. дня 1864 г. б) Рапорт Пермского Военного Губернатора, Управляющего и Граж- данского частию 30 Апреля 1864 г. № 3804 в) Рапорт Стерлитомакского Уездного Исправника 1864 г. Августа 18. дня № 589	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага гу- бернатора», воп. 1, адз. зах. 31583	Не выка- рыстана
227	1864 г	Рапорты военных начальников с ведомостями о содержащихся в то- ремных замках политических преступников: а) Список лиц, содержащихся под арестом в Лепельском уезде по политическим делам к 1 Февраля 1864 г. б) Ведомость о числе лиц, содержащихся под арестом за политические преступления, во 2 Отделе Витебской губернии, составленная по по- следним доставленным месячным билетам, за Январь 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Спіс	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага гу- бернатора», воп. 1, адз. зах. 31584	мф
228	4 жніўня – 2 кастрыч- ніка 1864 г.	Дело о производстве следствия о секретных гибельях: а) Записка Отставного Титулярного Советника Станислава Игнатьева Старженского Июля 14. дня 1866 г. жителюствующего в Велижском уезде	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Прашэн не	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага гу- бернатора», воп. 1, адз. зах. 31590	Не выка- рыстана
229	14 мая – 8 жніўня 1864 г.	Дело о дворянках Чашницкой и Яковицкой, судимых за хранение про- кламаций: а) Рапорт Витебской Следственной по политическим делам Комиссии 8 Августа 1864 г. № 7238	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага гу- бернатора», воп. 1, адз. зах. 31594	Выкары- стана 3 разы для нау- ковых мэт

230	12-13 ліс- тапада 1864 г.	Дело о совершении ксендзами римско-католической траурной литургии и неупоминании парской фамилии: а) Рапорт Весеннего Начальника Лепельского уезда 2 Ноября 1864 г. № 2799 б) Рапорт Полицейского пристава Голубева 2 Ноября 1864 г. в) Рапорт Лепельского Уездного Исправника 2 Ноября 1864 г. г) Донесение Лепельского Декана № 954 1864 г. Декабря 7. дня	Архивная/ Рукопись Архивная/ Рукопись Архивная/ Рукопись Архивная/ Рукопись	Рус. Рапорт Рус. Рапорт Рус. Рапорт Рус. Даня- сение	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Вицебской гу- бернатора», вол. 1, адз. зах. 31595	Выкары- стана 2 разы для нау- ковых мэт
231	1864- 1866 гг.	Дело о дворянах, принявших участие в восстании 1863 г.: а) Рапорт Полицейского Правления 13 Апреля 1864 г. № 3295 б) Рапорт Лепельского Уездного Исправника 16 Сентября 1864 г. № 1542	Архивная/ Рукопись Архивная/ Рукопись	Рус. Рапорт Рус. Рапорт	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Вицебской гу- бернатора», вол. 1, адз. зах. 31603	Выкары- стана 1 раз для науко- вых мэт
232	—	Дело о взыскании сборов с лиц польского происхождения Лепельского у.: а) Раскладка 1% сбора с недвижимого городского имущества, принадлежащего РК Духовенству и лицам польского происхождения по городу Лепелю	Архивная/ Рукопись	Рус. Веда- масць	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Вицебской гу- бернатора», вол. 1, адз. зах. 31620	Не выка- рыстана
233	2 снежня 1864 – 1 лютага 1865 г.	Дело об оружии, оставленном от сельских вооруженных караулов: а) Распоряжение Витенского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 29 Ноября 1864 г. № 6658 б) Ведомость оружия, оставленному от вооружения в 1863 г. сельских караулов	Архивная/ Рукопись	Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Вицебской гу- бернатора», вол. 1, адз. зах. 31629	Не выка- рыстана

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менты	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
234	29 ліпеня 1864 – 27 мая 1865 г.	Дело со списками недвижимого имущества, принадлежащего лицам польского происхождения: а) Рапорт Военного Начальника Полоцкого уезда № 894 Июля 26. дня 1864 г. б) Прошение бывшего Мирового Постреника Аркадия Шаптыры 18 Августа 1864 г. в) Рапорт Военного Начальника Полоцкого уезда Апреля 22. дня 1865 г. № 656	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага гу- бернатора», воп. 1, адз. зах. 31638	Не выка- рыстана
235	17 лістапа- да – 23 кас- трычніка 1865 г.	Наряд взысканий с РК духовенства 6395 р. 3 к. на покрытие расходов, сделанных правильством на высылку и содержание под арестом духовных лиц, принимавших участие в восстании: а) Распоряжение Виленского, Kovенского, Гродненского и Минского Генерал-Унтернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 19 Августа 1864 г. № 2564 б) Распоряжение Виленского, Kovенского, Гродненского и Минского Генерал Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 8 Февраля 1865 г. № 608 в) Докладная записка Законоучителя Лепельского Уездного Дворянского училища Ксендза Войтовского Февраля 23. дня 1865 г.	Копія/ Рукапіс	Рус.	Распара- дженне	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага гу- бернатора», воп. 1, адз. зах. 31644	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт
236	20 красаві- ка 1864 – 8 кастрыч- ніка 1865 г.	Дело о вознаграждении крестьян Динабургского уезда Митрофанова, Никонова и Романова, потерпевших убытки от восстания: а) Прошение Витебских государственных крестьян Динабургского Уезда Малиновского Приказа, Бориса Митрофanova, Андрея Никонова и Петра Романова б) Рапорт Военного Начальника г. Динабурга с уездом 16 Июля 1865 г. № 1400	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Прапан- не	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага гу- бернатора», воп. 1, адз. зах. 31651	Не выка- рыстана

237	18 верасня – 28 снежня 1864 г.	Дело о производстве добавочного содержания в размере 50 % чиновникам почтового ведомства Витебской губ.: а) Прошение Виленского, Kovенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 11 Сентября 1864 г. № 100 б) Рапорт Военного Начальника Полоцкого уезда № 1651 Ноября 12. дня 1864 г. в следствии предписания от 17 Октября за № 11093	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Прашэн- не	НГАБ, ф. 1430 «Канцыльярыя Віцебскага гу- бернагара», воп. 1, адз. зах. 31655	Выкарь- стана 1 раз для науко- вых мэт
238	4 жніўня 1864 – 12 кас- трычніка 1865 г.	Дело о награждении крестьян медалями за принятие участия в подавлении польского восстания: а) Список лиц, получивших награды за отличия, оказанные в 1863 г. при прекращении в Витебской губернии мятежа Польской шляхты	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцыльярыя Віцебскага гу- бернагара», воп. 1, адз. зах. 31663	Не выка- рыстана
239	13 сакавіка – 4 мая 1864 г.	Дело по отношению Начальника Тверской губернии об арестованных в г. Ржеве, заказанных Витебскому купчихо товарах: а) Рапорт Витебского Полицмейстера 4 Апреля 1864 г. № 474 б) Показания крестьянин Тверской губернии Ржевского уезда Нил Трофимова сын Булахова 1864 г. Марта 25. дня	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцыльярыя Віцебскага гу- бернагара», воп. 1, адз. зах. 31692	Выкарь- стана 1 раз для науко- вых мэт
240	22 мая – 7 верасня 1864 г.	Дело о посечении православными крестьянами Арткевичского костела: а) Рапорт Станового Пристава 2 Стана Полоцкого уезда 14 Апреля 1864 г. № 808	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцыльярыя Віцебскага гу- бернагара», воп. 1, адз. зах. 31694	Не выка- рыстана
241	18 чэрвеня – 16 верас- ня 1864 г.	Дело по отношению мирового посредника Себежского уезда о пропи- возаконных поступках священника Пороменского: а) Рапорт Военного Начальника Себежского уезда Витебской губернии 18 Сентября 1863 г. № 32 б) Рапорт Военного Губернатора г. Витебска и Витебского Гражданского Губернатора Сентября 16. дня 1864 г. № 8905	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцыльярыя Віцебскага гу- бернагара», воп. 1, адз. зах. 31704	Не выка- рыстана

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менты	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
242	15-30 сакавіка 1864 г.	Дело о доставлении сведений о стационарных гостиницах: а) Распоряжение Виленского Военного Командного, Гродненского и Минского Генерал Губернатора с подчинением Витебской и Могилев- ской губерний 12 марта 1864 г. № 3063	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губернатара», воп. 1, адз. зах. 31725	Віцебска- стна 2 разы для нау- ковых мэт	
243	10 кастрычні- ка – 20 ліс- тапада 1864 г.	Дело о выдаче единовременного пособия вдове повешенного мятежни- коми унтер-офицера Елене Васильевой: а) Рапорт Начальника Полоцкого Кафетского Корпуса Октября 15. дня 1864 г. № 2557	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губернатара», воп. 1, адз. зах. 31735	Не выка- рыстана	
244	6 сакавіка – 6 снежня 1864 г.	Дело о розыскании разных лиц, заподозренных в политической неба- гонадежности: а) Рапорт Начальника Департамента Полиции Исполнительной 27 мая 1864 г. № 100 б) Рапорт Начальника Витебской губернии № 8577 Августа 13. дня 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярия Віцебскага губернатара», воп. 1, адз. зах. 31760	Не выка- рыстана	
245	21 чэрвеня – 11 жніўня 1864 г.	Дело о Витебском смотрителе Еременко по предмету не- ослабного наблюдения за арестантами замка: а) Показания Афанасия Афанасьевича Крылова и Петра Николаева Мор- чикова 1864 г. Июля 17. дня	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Пака- занні	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярия Віцебскага губернатара», воп. 1, адз. зах. 31805	Не выка- рыстана	
246	1864 г.	Дело о деньгах, вы требованных из Витебского Казначейства на по- стройку православных церквей	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярия Віцебскага губернатара», воп. 1, адз. зах. 31810	Не выка- рыстана	

247	28 лютага – 2 красавіка 1864 г.	Дело по предписанию Главного Начальника Края о преступных дей- ствиях проживающего в г. Себеже аптечаре Гознере: а) Предписание Главного Начальника Края от 26 Февраля 1864 г. № 1228	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярья Віцебскага губерната», воп. 1, адз. зах. 31812	Не выка- рыстана
248	4 сакавіка 1864 г.	Дело по предписанию Главного Начальника Края от 1 марта за № 1331 о недопущении посторонних лиц к политическим арестантам: а) Копия с предписания Военно-Уездным Начальникам: Виленской, Ковенской, Гродненской и Минской губерний от 31 Августа 1863 г.	Копія/ Рукапіс	Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярья Віцебскага губерната», воп. 1, адз. зах. 31815	Не выка- рыстана
249	12 сакавіка 1864 г.	Дело об отыскании рядового Енисейского пехотного полка Алексея Михайлова: а) Рапорт состоящего при Министерстве Внутренних Дел Действи- тельного Статского Советника 8 Марта 1864 г. № 24	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярья Віцебскага губерната», воп. 1, адз. зах. 31818	Не выка- рыстана
250	14 сакавіка 1864 г.	Дело о дознании и противозаконных толках Свирищевской: а) Рапорт Военного Начальника г. Полоцка и уезда № 305 Марта 12. дня 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярья Віцебскага губерната», воп. 1, адз. зах. 31819	Не выка- рыстана
251	19 мая – 16 чэрвеня 1864 г.	Дело о неблагонадежных действиях проживающих в г. Витебске поме- шаны Дриценского уезда Францишки Нигоставской и дочери ее Озе- финны: а) Прошение Витебского Губернского Предводителя Дворянства АВ- густа 22. дня 1867 г. № 329	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Прашэн- не	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярья Віцебскага гу- берната», воп. 1, адз. зах. 31830	Не выка- рыстана

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
252	3-6 чэрвя- ня 1864 г.	Дело об установлении сведений о дворянине Невельского уезда Эдуар- да Чижевском: а) Рапорт Военного Начальника Невельского и Городокского уездов 5 Июня 1864 г. № 576	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага гу- бернатара», воп. 1, адз. зах. 31834	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых МЭТ
253	22 чэрвеня 1864 – 6 лютага 1865 г.	Дело о перемещении кесандзов в приходы по Витебской губернии: а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 29 Июня 1863 г. № 8393	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- дженне	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губернатара», воп. 1, адз. зах. 31841	Выкары- стана 3 разы для наву- ковых МЭТ
254	1864 г.	Дело о дворянине Полоцкого уезда Михаиле Рыпке: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата 17 Июля 1864 г. № 2814	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова Спіс	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярия Віцебскага губернатара», воп. 1, адз. зах. 31846	мф
		б) Список лиц, освобожденных из-под стражи за неимением доказа- тельств их участия в мятеже	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.		НГАБ, ф. 1430 «Канцылярия Віцебскага губернатара», воп. 1, адз. зах. 31847	мф
255	22 лютага – 7 мая 1864 г.	Рапорт военного начальника о неблагонадежности помещика Плоц- кого уезда Фердинанда Соколовского: а) Разговор, происходивший в имении Орлово помещика Шкамерда 2 раза во время праздников Рождества Христова	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Даня- сение	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярия Віцебскага губернатара», воп. 1, адз. зах. 31847	мф
256	10 ліпеня 1864 г.	Дело о прекращении преподавания польского языка в учебных заведе- ниях: а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал Губернатора с подчинением Витебской и Могилев- ской губерний 7 Июля 1864 г. № 70	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- дженне	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярия Віцебскага губернатара», воп. 1, адз. зах. 31857	мф

257	24 жніўня – 22 лістапада 1865 г.	Дело по донесению Невельского Уездного Исправника об обращении в православную церковь римско-католической Стряплицкой каплицы: а) Рапорт Невельского Уездного Исправника 23 Августа 1865 г. № 47 б) Донесение Полоцкой Духовной Консистории Октября 2. дня 1865 г. № 7172 в) Рапорт Невельского Уездного Исправника 19 Ноября 1865 г. № 1182	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус.	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губернагара», вол. 1, адз. зах. 31895	Не выка- рыстана
258	1865 г.	Дело о помешниках Лепельского уезда Людвиге и Юльяне Корсаках: а) Рапорт Всеннаго Начальника Лепельского уезда 29 Августа 1865 г. № 1783	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус.	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губернагара», вол. 1, адз. зах. 31921	мф
259	30 чэрвеня 1865 – 25 лістапада 1866 г.	Дело о Суражской мещанке Гитле Лессиновой и Витебской Розеле Шульмановской: а) Рапорт Витебского Губернатора по Канцелярии. Стол 1. Мая 30. дня 1866 г. № 5966	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус.	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губернагара», вол. 1, адз. зах. 31922	Не выка- рыстана
260	24 жніўня 1865 – 1 кастрычніка 1866 г.	Дело о ксендзах Александровиче и Скорупском и помешниках Адольфе Ромере и Наполеоне Климанском, осужденных за причастность к революционной организации: а) Заключение Временного полевого Аудиториата № 840 1 Марта 1865 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Судовая паства- нова Рус.	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губернагара», вол. 1, адз. зах. 31933	Выкары- стана 3 разы для нау- ковых мэт
261	24 жніўня – 6 лістапада 1865 г.	Дело о дворянине Семене Жежневском, распускавшем слухи между крестьянами о польском восстании: а) Рапорт Всеннаго Начальнника Борисовского Уезда Июня 29. дня 1864 г. № 78	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус.	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губернагара», вол. 1, адз. зах. 31934	Выкары- стана 1 раз для науко- вых мэт

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менты	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
							АРХІВ
262	9 верасня 1865 – 16 снежня 1866 г.	Дело о ксендзе Буджевіч, осужденном за участие в восстании и пропаганде распоряжения: а) Рапорт Временного Полевого Аудиториата № 702 24 Февраля 1866 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губернатора», воп. 1, адз. зах. 31935	Не выка- рыстана
263	21 кас- трычніка 1865 – 22 мая 1867 г.	Дело о помешанке Марыліне Ульяновском, обвиняемом в хранении у себя запрещенных сочинений: а) Рапорт Военного Начальника Лоцинского уезда 23 Октября 1865 г. № 1357 б) Рапорт Члена от Министерства Финансов Лоцинской Поверочной Комиссии 1865 г. Октября 14. дня № 10 в) Запрос Старшего Непременного Заседателя Лоцинского Уездного Исправника Полицейского Управления Октября 19. дня 1865 г. г) Рапорт Мирового Посредника Витебской губернии Лоцинского уез- да Июня 14. дня 1866 г. № 250 д) Рапорт Военного Начальника Лоцинского уезда 15 Июня 1866 г. № 666 е) Рапорт Военного Начальника Лоцинского уезда 20 Августа 1866 г. № 896 ж) Рапорт Чиновника Особых Поручений Сazonova 24 Августа 1866 г. № 372	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губернатора», воп. 1, адз. зах. 31946	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт
264	7 ліпеня 1865 – 1 мая 1866 г.	Дело о помешанке Юлиане Задроевском, обвиняемом в политической неблагонадежности: а) Распоряжение Начальника Могилевской губернии марта 17. дня 1865 г. № 390	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распар- джэнне	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губернатора», воп. 1, адз. зах. 31948	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт

265	13 лістапада – 16 снежня 1865 г.	Дело о Викентии Пивинском, обвиняемом в принятии участия в восстании: а) Акт от 19 Ноября 1865 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Віцебскага губернатора», воп. 1, адз. зах. 31951	Выкары- стана 1 раз для науко- вых МЭТ
266	16 снежня 1865 – 3 жніўня 1866 г.	Дело о Станиславе Фелиции Моле, высланном за неблагонадежность во внутренне губернии под надзор полиции: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата 19 Ноября 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Віцебскага губернатора», воп. 1, адз. зах. 31965	Выкары- стана 1 раз для науко- вых МЭТ
267	30 кастрыч- ніка 1865 – 31 студзеня 1866 г.	Дело о взыскании штрафа с ксендза Пылдянского приходского костела (Люцинского прихода) Машулевича за передержательство без письмен- ных видов крестьянки Марыи Осиповой и мещанина Иосифа Клячица	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Віцебскага губернатора», воп. 1, адз. зах. 32039	Не выка- рыстана
268	13 лютага – 26 красавіка 1865 г.	Дело о предоставлении льгот старообрядцам бывшим в сотни казаков: а) Распоряжение Витебской Палаты Имуществ 11 Февраля 1865 г. № 2348 б) Рапорт Макашанского Рекрутского Участка 22 Января 1865 г. № 62	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус.	Распар- джэнне Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Віцебскага губернатора», воп. 1, адз. зах. 32122	Выкары- стана 2 разы для нау- ковых МЭТ
269	11 студзеня 1865 – 21 снежня 1866 г.	Пиркульяры Витебского губернатора: а) Распоряжение Витебского Губернатора Декабря 18 дnia 1864 г. б) Распоряжение Витебского Губернатора Января 25. дnia 1865 г. № 14 в) Распоряжение Витебского Губернатора Октября 6. дnia 1865 г. № 263	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус. Рус.	Распар- джэнне Распара- джэнне Распара- джэнне	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярия Віцебскага губернатора», воп. 1, адз. зах. 32313	Выкары- стана 2 разы для нау- ковых МЭТ

При愈加 Дадамка АІ

№	Час і місце створення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнтычності	Мова дакумента	Від документа	Месца знаходжання	Задбай
270	29 студзеня – 21 сакавіка 1866 г.	Дело о противозаконных поступках дворянки Сеннинского уезда Анели Скирайлло-Яцевич: а) Докладная записка канцелярских служителей: Миткевича Далецкого, Великославинского, Ломана, Лялина и Елисеева: б) Протокол № 2	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус.	Данясенне Прага- кол	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губерната», воп. 1, адз. зах. 32340	Не выка- рыстана
271	31 мая 1866 – 16 студзеня 1867 г.	Дело о взыскании с ксендза Раиона штрафа за самовольную отлучку: а) Рапорт Военного Начальника Лепельского уезда 28 Мая 1864 г. № 907	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярия Віцебскага губерната», воп. 1, адз. зах. 32378	Не выка- рыстана
272	1866 г.	Дело о дворянине Августе Чеховиче и Григории Кошко, судимых за участие в восстании: а) Рапорт Воинского Начальника Виленского Губернского Управления 26 Ноября 1866 г. № 23094	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярия Віцебскага губерната», воп. 1, адз. зах. 32417	мф
273	1866 г.	Дело по представлению прошений о возвращении на прежнее место жительства политических заключенных: а) Рапорт Военного Начальника Себежского уезда Сентября 5. дня 1867 г. № 493	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярия Віцебскага губерната», воп. 1, адз. зах. 32422	Выкары- стана 1 раз для науко- вых мэт
274	2 ліпеня 1866 г.	Дело о сокращении ксендзом Юновичем из православной веры в латинство дворянинна Василия Ильина Плавинского: а) Донесение Полоцкой Духовной Консистории Июля 2. дня 1866 г. № 5001	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Данясенне	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярия Віцебскага губерната», воп. 1, адз. зах. 32423	Выкары- стана 1 раз для науко- вых мэт

275	5–7 мая 1866 г.	Дело об изъятии из обращения в торговле бумаги с фотографическими изображениями, обнаруживающимися при смачивании ее: а) Распоряжение Министерства Внутренних Дел 24 Апреля 1866 г. № 1150	Арыгнал/ Рукапис	Рус. Распара- дженне	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярья Віцебскага губернагара», вол. 1, адз. зах. 32585	Не выка- рыстана
276	24 чэрвня – 19 кас- трыніка 1866 г.	Дело о числе присоединившихся к православию из латинства с 1863 по 1866 г.: а) Ведомость о числе лиц, присоединившихся в Витебской губернии к Православию с 1863 по Август 1866 г.	Арыгнал/ Рукапис	Рус. Веда- масць	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярья Віцебскага губернагара», вол. 1, адз. зах. 32744	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт
277	16–24 снеж- ня 1866 г.	Дело о строгом наблюдении за различными противозаконными проявле- ниями и демонстрациями: а) Распоряжение Виленского, Kovенского, Гродненского и Минского Генерал Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 13 Декабря 1866 г. № 3361	Арыгнал/ Рукапис	Рус. Распара- дженне	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярья Віцебскага губернагара», вол. 1, адз. зах. 32775	Выкары- стана 2 разы для навуко- вых мэт
278	2–5 верас- ня 1867 г.	Дело об уклонении от православной веры крестьян Минского уезда деревни Хотово: а) Рапорт Минского Губернатора Августа 28. дня 1867 г. № 2063	Арыгнал/ Рукапис	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярья Віцебскага губернагара», вол. 1, адз. зах. 33554	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт
279	28 лютага – 19 краса- віка 1868 г.	Дело о назначении законоучителей римско-католического исповедания в народные училища: а) Предписание Витебского губернатора Февраля 4. дня 1868 г. № 1933	Арыгнал/ Рукапис	Рус. Прадп- санне	НГАБ, ф. 1430 «Канцелярья Віцебскага губернагара», вол. 1, адз. зах. 33633	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца створення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менту	Від документа	Месца захоўжання	Задзейні
280	28 чэрвоня 1867 г.	Циркуляры прэдпісанія Г. Губернатара о доставленні сведчаній о некаторых иностранных подданных, участвовавших в польском восстании. а) Распоряжение Витебского губернатора 28 Июня 1867 г. № 110 № 1870	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус.	Распара- дженне распара- дженне	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губерната», воп. 1, адз. зах. 33666	Не выка- рыстана
281	1869 г.	Дело по рапортам и отношеним о передаче писем политзаключенных: а) Рапорт Томского Окружного Исправника Октября 23. дня 1869 г. № 5055 б) Рапорт С.-Петербургского Обер-Полицмейстера 6 Апреля 1870 г. № 2768 в) Прощение Томского губернатора 4 Ноября 1870 г. № 2262	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус. Рус.	Рапарт Рапарт Рашэн- не	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губерната», воп. 1, адз. зах. 34101	Не выка- рыстана
282	3 ліпеня – 30 снежня 1867 г.	Дело о учениках католического исповедания, прибывших в Витебскую губернию на канікулы	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 1430 «Канцылярыя Віцебскага губерната», воп. 1, адз. зах. 34231	Не выка- рыстана
283	30 красаві- ка – 2 лістапада 1863 г.	Циркуляры прэдпісанія Віленскага генерал-губернатора, Минскіх войсковых и гражданскаго губернаторов и Минскаго уезднаго военнаго начальніка о мерах наказанія участников восстания и лиц, причастных к восстанию: а) Объявление 29 Мая 1863 г. Минскаго Временного Военнаго Губер- натора и Командующаго войсками в Минской губерніи	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- дженне	НГАБ, ф. 1509 «Палітэйскі прыстаў 2 ста- ну Мінскага губерната», вол. 1, адз. зах. 1	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт

284	16 кас- тычніка 1863 – 17 красаві- ка 1864 г.	Циркуляры и инструкции виленского военного губернатора об объявлении военного положения в kraе, создании военно-гражданских управлений в уездах, сельских караулов, установлении порядка и срока отлучки с мест жительства, мерах наказания мастеровых, замеченных в изготовлении оружия для повстанцев и др. вопросах: а) Распоряжение Виленского Военного, Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 1 Января 1864 г. № 3	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 1509 «Паліэйскі прыстай 2 ста- ну Мінскага павета», вол. 1, адз. зах. 3	Выкормы- стана 1 раз для науково- вых мэт
285	31 мая – 20 чэрвеня 1863 г.	Списки лиц, ушедших в повстанческие отряды, и переписка с Минским уездным исправником о наложении сектвестра на имения повстанцев и сборе сведений об их имущественном положении: а) Распоряжение МВД Июня 12. дня 1863 г. № 977	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 1509 «Паліэйскі прыстай 2 ста- ну Мінскага павета», вол. 1, адз. зах. 6	мф
286	10 мая – 18 жніўня 1863 г.	Дело о сектвестре имений участников восстания: а) Распоряжение МВД Минского Губернского Правления 21 Июля 1863 г. № 2260 б) Указ Его Императорского Величества Самодержца Всероссийского 8 Августа 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс Копія за- вернай/ Рукапіс	Рус. Распара- джэнне Указ	НГАБ, ф. 1509 «Паліэйскі прыстай 2 ста- ну Мінскага павета», вол. 1, адз. зах. 7	мф
287	11 студзе- ня – 21 кастрыч- ніка 1865 г.	Дело о розыске, аресте, установлении негласного надзора полиции за участниками восстания и лицами, причастными к нему: а) Распоряжение Военного Начальника Минского уезда Марта 23. дня 1865 г. № 23 б) Рапорт Военного Начальника Минского уезда Августа 4. дня 1865 г. в) Циркуляр Минского Губернатора Октября 6. дня 1865 г. № 2069	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- джэнне Рапарт	НГАБ, ф. 1509 «Паліэйскі прыстай 2 ста- ну Мінскага павета», вол. 1, адз. зах. 8	мф

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менты	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
288	6 снежня 1866 – май 1868 г.	<p>Циркуляры Минского губернатора о прекращении следственных дел на лиц, связанных с восстанием и переписка с военным начальником Минского и Борисовского уездов об установлении наблюдения за действиями католического духовенства:</p> <p>а) Донесение Начальника Гродненской губернии Января 16. дня 1864 г. № 401</p> <p>б) Выписка из сведений, доставленных Начальнику Гродненской губернии Белостокским Военным Начальником о Суражском мещанине Михаиле Лясковском</p> <p>в) Распоряжение Военного Начальника Минского и Борисовского уездов Минской губернии Февраля 14. дня 1867 г. № 327</p>	Колія за- вераная/ Друк	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 1509 «Палітэйскі прыстаў 2 ста- ну Мінскага павета», вол. 1, адз. зах. 9	мф
289	29 мая 1863 – 28 жніўня 1865 г.	<p>Циркуляры виленского генерал-губернатора и предписание пристава 1 стана Минского уезда Станьковскому волостному правлению о розыске, аресте и взятии на поруки участников восстания и лиц, причастных к нему:</p> <p>а) Циркуляр Временного Военного Губернатора Минской губернии и Командующего Войсками в оной находящихся 20 Июня 1863 г. № 244</p> <p>б) Циркуляр МВД № 6637 Октября 15. дня 1863 г.</p>	Архынал/ Друк	Рус.	Распара- джэнне	НГАБ, ф. 1510 «Станькаўскае валаное праў- ленне Мінскага павета», вол. 1, адз. зах. 1	мф
290	22 кас- тычніка 1863 – 28 чэрвеня 1864 г.	Дело о высылении жителей лесов возле расположенной деревни:	Архынал/ Рукапіс	Рус.	Распара- джэнне	НГАБ, ф. 1514 «Старасельскае валаное праў- ленне Мінскага павета», вол. 1, адз. зах. 1	мф

291	1 червня – 22 лістапада 1863 г.	Циркуляры и инструкции Минского военного губернатора и Пинского уездного военного начальника о мерах борьбы с повстанцами; рапорты, донесения и сообщения становых приставов, командиров отрядов, волостных старшин и помешников о появлении и передвижении повстанческих отрядов: а) Показания Дворяниня м. Мерет Трокского у. Виленской губернии Эдуарда Запольского Довнора	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Паказан- ні	НГАБ, ф. 1521 «Ваенны і началь- нік Пінскага павета», вол. 1, адз. зах. 1	Выкары- стана 6 разоў для на- вуковых мэт
292	28 снежня 1863 – 28 краса- віка 1864 г.	Предписание Минского военного губернатора Пинскому уездному военному начальнику об установлении надзора за пассажирами и привозом грузов, перевозимых по судоходным рекам рапорта последнего о выполнении предписаний: а) Предписание Временного Военного Губернатора Минской губернии и Командующий войсками в оной находящимися. По части Генерал Штаба. 20 Декабря 1863 г. № 3974/3981 б) Предписание Временного Военного Губернатора Минской губернии и Командующий войсками в оной находящимися. По части полицейской. 7 Июля 1863 г. № 669 в) Дополнение к предписанию от 2 Марта 1864 г. за № 1507. Предписание Временного Военного Губернатора Минской губернии и Командующий войсками в оной находящимися. По части Генерал Штаба. 3 Апреля 1864 г. № 2507	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 1521 «Ваенны і началь- нік Пінскага павета», вол. 1, адз. зах. 3	Выкары- стана 3 разы для на- вуковых мэт
293	11 снежня 1863 – 24 снежня 1864 г.	Дело об участии гимназистов Пинской гимназии и населения Пинского уезда в восстании 1863 г.: а) Список лиц 3 Стана Пинского уезда, не возвратившихся из мятежнических шаек	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Спіс	НГАБ, ф. 1521 «Ваенны і началь- нік Пінскага павета», вол. 1, адз. зах. 4	Выкары- стана 8 разоў для на- вуковых мэт

Працяг Дадатка АІ

№	Час і місця створення документа	Назва і структура алінкії захавання	Ступень збільгтьч-наспі	Мова дакумента	Від дакумента	Місця знаходження	Заувагі	
294	10 сту- дненя— 12 сніжня 1864 г.	Циркуляри и предписания минских военных и гражданского губерна- торов минскому уездному начальнику об аресте участников восстания лиц, причастных к нему, запрещено в официальной пере- писке польского языка, закрытии польских библиотек и принятии дру- гих мер по подавлению восстания. а) Предписания Минского Губернатора Января 15. дня 1864 г. № 167 б) Предписание Временного Военного Губернатора Минской Губер- нии и Командующий войсками в онай находящимися. По части Поли- тической. 23 Мая 1864 г. № 4063 в) Предписание Временного Военного Губернатора Минской Губер- нии и Командующий войсками в онай находящимися. По части Поли- тической. 17 Июля 1864 г. № 5529 г) Выписка из маршрута Поездки Помощника Командующего войска- ми Вилленского Военного Округа для осмотра войск д) Рапорт Минского Полицмейстера 26 Июля 1864 г. е) Именной список лиц, на коих Епископ Волончевский возлагает должность цензоров в каждом уезде ж) Предписание Минского губернатора Ноября 12. дня 1864 г. № 77 з) Рапорт Минского Полицмейстера 3 Декабря 1864 г. № 2488 и) Ведомость Улицам и Переулкам города Пинска Минской Губернии	Архівна/ Рукапіс Архівна/ Рукапіс Архівна/ Рукапіс Архівна/ Рукапіс Архівна/ Рукапіс Архівна/ Рукапіс Архівна/ Рукапіс Архівна/ Рукапіс Архівна/ Рукапіс Архівна/ Рукапіс Архівна/ Рукапіс	Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус.	Распара- джунне Распара- джунне Распара- джунне Распара- джунне Рапарт Рапарт Спіс Спіс Распара- джунне Рапарт	ІГАБ, ф. 1521 «Васини на- чальник Пін- ськага павета», воп. 1, адз. зах. 6	ІГАБ, ф. 1521 «Васини на- чальник Пін- ськага павета», воп. 1, адз. зах. 6	ІГАБ, ф. 1521 «Служкі павя- тывы ваянны начальнік», воп. 1, адз. зах. 2
295	1863 г.	Список учасників восстания и лиц, подозреваемых в причастии к нему, находившихся в Слуцкой следственной комиссии	Архівна/ Рукапіс	Рус.	Спіс	ІГАБ, ф. 1525 «Служкі павя- тывы ваянны начальнік», воп. 1, адз. зах. 2	ІГАБ, ф. 1525 «Служкі павя- тывы ваянны начальнік», воп. 1, адз. зах. 2	

296	21 мая – 20 снежня 1863 г.	Циркуляры, постановления и инструкции Виленского генерал-губернатора и Минского гражданского и военного губернатора об объявлении военного положения, устройстве военно-гражданского управления, принятия мер к лицам, принимавшим участие в восстании, награждении лиц за содействие в ликвидации восстания и другие вопросы: а) Объявление 4 Ноября 1863 г. б) Циркуляр МВД Начальника Минской губернии 26 Июня 1863 г. № 5036	Архивная/ Друк Архивная/ Рукапис	Рус. Распара- джэнне Цырку- ляр	НГАБ, ф. 1527 «Ваенны начальник Пинскага павета», вол. 1, адз. зах. 1	Выкары- стана 6 разы для на- вуковых мэт
297	10 чэрвоня – 15 снеж- ня 1863 г.	Инструкции, циркуляры и объявления Виленского Генерал-Губернатора, Минского гражданского губернатора об устройстве военно-гражданского управления: а) «Беседа с русским народом, проживающим в Северо-Западном и Юго-Западном Крае» б) Инструкция № 1034	Архивная/ Друк Архивная/ Рукапис	Рус. Адозва Інструк- ція	НГАБ, ф. 1527 «Ваенны начальник 3 ста- на Минскага павета», вол. 1, адз. зах. 3	Выкары- стана 3 разы для нау- ковых мэт
298	31 сакавіка – 21 чэрве- ня 1864 г.	Дело об осмотре лесов для сбора оружия, оставшегося после восстания: а) Предписание Военного Начальника Минскому Военному Начальніку 3 Стана 2 Мая 1864 г. № 1067	Архивная/ Рукапис	Рус. Распара- джэнне Цырку- ляр	НГАБ, ф. 1527 «Ваенны начальник 3 ста- на Минскага павета», вол. 1, адз. зах. 8	Выкары- стана 3 разы для нау- ковых мэт
299	6 студзеня – 28 жніўня 1862 г.	Дело о дислокации и состоянии войск в Новогрудском уезде: а) Дислокация о расположении 1 роты и штаба 1 батальона Великолуцкого пехотного полка в г. Новогрудке и уезде оного	Архивная/ Рукапис	Рус. Спіс	НГАБ, ф. 1536 «Ваенны начальник Навагрудская павета», вол. 1, адз. зах. 1	Выкары- стана 2 разы для нау- ковых мэт
300	1863– 1867 гг.	Дело о привлечении к судебной ответственности о наложении запрещения на имение разных лиц, принимавших участие в восстании 1863 г.: а) Список лиц, принимавших участие в восстании 1863 г.	Архивная/ Друк	Рус. Спіс	НГАБ, ф. 1612 «Любчанская вапасное прайаснне Навагрудская павета», вол. 1, адз. зах. 3	Не выка- рыстана

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца ствареннія документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від- дакумента	Месца захоўдання	Задзей- вай
301	1863 – 1864 гг.	Дело о наложении запрещения на имения участников 1863 г. и др.: а) Объявление Октября 24. дня 1863 г. б) Список лиц, бывших в мятежнических шайках из круга Вериков- ской волости в 1863 г.	Арыгнал/ Друк Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Спіс	Аб'язва Рус.	НГАБ, ф. 1615 «Вераскоўскае валасное прау- лленне Нава- рудская паве- та» вол. 1, адз. зах. 1	Не выка- рыстана
302	1863 г.	Переписка с военным начальником по вопросу открытия военно-траж- данского управления, взятии на поруки бывших участников восстания 1863 г.; а) Подписка Поручительная	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Дару- чальні- цтва	НГАБ, ф. 1616 «Гарадзішчы- скае валасное прауление Наварудская павета», вол. 1, адз. зах. 1	Не выка- рыстана
303	1863 – 1865 гг.	Дело о принятии мер для ликвидации последствий восстания 1863 г.; а) Ведомость временно-обязанным крестьянам Любчанской волости, из- бранным в сельские вооруженные караулы по 1 Стану Новогрудского у.- б) Именной список временно-обязанным крестьянам Любчанской воло- стии, избранным по приговору Волостного суда, для управления службы в сельском вооруженном карауле, в смену крестьян в эти же службы находившихся с 1 Января по 1 Февраля сего 1864 г. Составлен 31 Января 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Спіс	Арыгнал/ Рукапіс	НГАБ, ф. 1617 «Карэлічске валасное прау- лленне Нава- рудская паве- та» вол. 1, адз. зах. 1	Не выка- рыстана
304	1863 – 1865 гг.	Дело о принятии мер для ликвидации последствий восстания 1863 г.; а) Список лиц, действительно бывших в сельских вооруженных карау- лах и достойных награждения медалями в память освобождения отполь- ского мятаежа б) Именной список крестьянам, находившимся и ныне находящимися в сельском вооруженном карауле Моринской волости в) Копия с копии предписания Виленского, Ковенского и Минского Генерал-Губернатора, Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний Генерал Лейтенанту Заблоному от 20 Марта 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Копія/ Рукапіс	Рус. Спіс Рус.	Арыгнал/ Рукапіс	НГАБ, ф. 1618 «Морынскае валасное прау- лленне», вол. 1, адз. зах. 1	Не выка- рыстана

305	1863 г.	Дело о розыске участников восстания 1863 г. и др.: а) Список скрывшихся от преследования полиции в г. Вильно 23 Сентября 1863 г.	Архигнай/ Рукапис	Рус. Спис	НГАБ, ф. 1621 «Дрычынськае валаное праў- ленне Гумен- скага павета», вол. 1, адз. зах. 1	Не выка- рыстана	
306	12 чэрвеня 1863 – 1 чэрвеня 1864 г.	Дело об учреждении в д. Чазусы сельского вооруженного караула: а) Объявление на Волостном сходе 27 Июля 1863 г. № 575 б) Распоряжение Заблотскому Волостному Управлению № 62 10 Августа 1863 г. в) Объявление по 3 Стану Бобруйского уезда Октября 6. дня 1863 г. м. Глуск № 2-й г) Ростиска	Архигнай/ Рукапис	Архигнай/ Рукапис Архигнай/ Рукапис	Аб'яза/ Прадпі- санне Распара- дкэнне Аб'яза/ Прадпі- санне Распіска	НГАБ, ф. 1625 «Забалоцкае валаное праў- ленне Бару́й- скага павета», вол. 1, адз. зах. 1	Не выка- рыстана
307	1863 г.	Дело о создании уездных военно-тражданских управлений 1863 г.: а) Предписание Горновскому Волостному Правлению 20 Июля 1863 г. б) Предписание Бобруйского Военного Начальника 21 Октября 1863 № 1662 в) Предписание Бобруйского Военного Начальника 13 Октября № 1564 г) Предписание Бобруйского Военного Начальника 28 Октября 1863 г. № 31 д) Предписание Бобруйского Уездного Начальника и Станового Пристава 3 Стана № 160 Ноября 9. дня 1863 г. е) Предписание Бобруйского Уездного Начальника и Станового Пристава 3 Стана № 105 Ноября 19. дня 1863 г. ж) Предписание Бобруйского Уездного Начальника и Станового Пристава 3 Стана № 6 Ноября 12. дня 1863 г.	Архигнай/ Рукапис Архигнай/ Рукапис Архигнай/ Рукапис Архигнай/ Рукапис Архигнай/ Рукапис Архигнай/ Рукапис Архигнай/ Рукапис Архигнай/ Рукапис Архигнай/ Рукапис Архигнай/ Рукапис	Прадпі- санне Прадпі- санне Прадпі- санне Прадпі- санне Прадпі- санне Прадпі- санне Прадпі- санне Прадпі- санне Прадпі- санне Прадпі- санне	НГАБ, ф. 1626 «Падарэская валаное праў- ленне Бару́й- скага павета», вол. 1, адз. зах. 1	Не выка- рыстана	

Приложение А

№	Час і месца свардння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менты	Від документа	Месца захоўдання	Задзялі
308	1863 – 1864 гг.	Дело об установлении дневных иочных караулов: а) Распоряжение Главного Начальника Края № 2882 б) Распоряжение Пинковичского Военного Начальника № 1515 в) Обывательская книга	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне Распара- дженне Спіс	НГАБ, ф. 1631 «Пінкавічскае валасное праў- ленне Пінскага павета», вол. 1, адз. зах. 1		Не выка- рыстана
309	1 кастрыч- ніка 1864 – 30 студзеня 1868 г.	Наряд об упразднении Р. К. каплиц Минской епархии: а) Отзыв Начальника Минской губернии Ноября 29. дня 1864 г. № 2795 б) Список Упраздненных Монастырям, Костелам, Филиям, Каплицам и Олтарям в) Отзыв Минского губернатора Декабря 8. дня 1864 г. № 3495 г) Отзыв Минского губернатора Мая 27. дня 1865 г. № 1042	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне Спіс	НГАБ, ф. 1781 «Магілёўская рымска-като- ліцкая кансі- торыя», вол. 25, адз. зах. 37		Выкары- стана 7 разоў для нау- ковых мэт
310	29 сакавіка – 7 мая 1865 г.	Дело о запрещении р.-к. духовенству вести официальную переписку и выдачу метрик на польском языке: а) Распоряжение Начальника Могилевской губернии 27 Марта 1865 г. № 2214	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне Распара- дженне Рукапіс		НГАБ, ф. 1781 «Магілёўская рымска-като- ліцкая кансі- торыя», вол. 28, адз. зах. 43	Не выка- рыстана
311	5 лютага 1865 – 16 лютага 1906 г.	Дело о предписании произносить молитвы за русского императора на родном языке прихожан и выполнять духовные требы военно-служа- щим католикам только на русском языке: а) Указ Его Императорского Величества Самодержца Всероссийского, из Римско-Католической Консистории 20 Января 1868 г. № 110	Арыгнал/ Рукапіс	Указ	Рус.	НГАБ, ф. 1781 «Магілёўская рымска-като- ліцкая кансі- торыя», вол. 28, адз. зах. 44	Выкары- стана 3 разы для нау- ковых мэт

312	18 снежня 1864 – 12 мая 1867 г.	Дело об установлении вероисповеданной принадлежности жителей Пинского у. Минской губ., в связи с признанием «согретившимся в католичество»: а) Рапорт Минского Губернатора Марта 20. дня 1865 г. № 582 б) Прощение прихожан Лотишинского РК Прихода 11 Декабря 1864 г.	Арыгнаал/ Рукапис Арыгнаал/ Рукапис	Рус. Рус.	Рапарт Прашэн- не	НГАБ, ф. 1781 «Магдебургская рымска-катаг- ліцкая каніс- торыя», вол. 28, адз. зах. 249	Не выка- рыстана
313	15 ліпеня 1864 г.	Дело о приеме клериков в монастыри и учеников в семинарии: а) Копия с отношения Г. Главного Начальника Северо-Западного Края Г. Управляющему Могилевской Архиепархии от 2 Июля 1864 г. за № 8631	Копія/ Рукапис	Рус.	Распара- дженне Рукапис	НГАБ, ф. 1781 «Магдебургская рымска-катаг- ліцкая каніс- торыя», вол. 28, адз. зах. 338	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт
314	5 верасня 1864 г.	Дело по указу Могилевской духовной римско-католической консистории о точном исполнении распоряжения главного начальника края касательно правил для духовенства и порядка в наблюдении за их по- ступками: а) Указ Его Императорского Величества Самодержца Всероссийского, из Римско-Католической Консистории 11 Июля 1864 г. № 73	Арыгнаал/ Рукапис	Указ	Арыгнаал/ Рукапис	НГАБ, ф. 1781 «Магдебургская рымска-катаг- ліцкая каніс- торыя», вол. 28, адз. зах. 339	Не выка- рыстана
315	31 жніўня 1863 г.	Жалоба крестьянки М. Дземидовской на принуждение ее настоятелем православной церкви с помощью станового пристава к принятию пра- вославия: а) Прощение девицы Марьяны Устиновой дочери Дземидовой б) Рапорт Новогрудского Декана № 273 1865 г. Ноября м-ца 30. дня	Арыгнаал/ Рукапис Арыгнаал/ Рукапис	Рус. Рус.- пол.	Прашэн- не Рапарт	НГАБ, ф. 1781 «Магдебургская рымска-катаг- ліцкая каніс- торыя», вол. 32, адз. зах. 108	Не выка- рыстана
316	1864 г.	Переписка о неправильном выполнении циркулярного предписания начальника края о запрещении выставлять на полях и дорогах вне кос- тёлов священные изображения: а) Рапорт Начальника Минской Губернии Сентября 18. дня 1864 г. № 2722	Арыгнаал/ Рукапис	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 1781 «Магдебургская рымска-катаг- ліцкая каніс- торыя», вол. 32, адз. зах. 110	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менту	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
317	1864– 1866 гг.	Дело по жалобе временно-обязанных крестьян и других прихожан различных католических приходов о принуждении их полицейскими мерами принять православие. а) Прощение крестьянина Минского уезда З Стана Слободской Волости Никодима Андреева сына Чемки б) Распоряжение Минского Губернатора Апреля 23. дня 1867 г. № 230 в) Прощение сельского обывателя Волмянской Волости Казимира Яцевича г) Прощение Дворянинна Минского уезда Фелициана Иванова Ксеневича д) Прощение временно-обязанных крестьян Минского уезда Волости Новосельской е) Доказательная Записка Линского уезда местечка Логишина жителю Павла Юшкевича	Арыгналь/ Рукапіс	Рус.	Прашэн- не Распара- дженне Прашэн- не Прашэн- не Прашэн- не Прашэн- не Прашэн- не	НГАБ, ф. 1781 «Магілёўская рымска-катаг- ліцкая кансі- торыя», вол. 32, адз. зах. 111	Не выка- рыстана
318	1864 г.	Жалоба жителей местечка Юрьевич, Речицкого у. Минской губ. на уничтожение римско-католического прихода и сломку приходского костела для устройства в нем православной церкви. а) Прощение жителей местечка Юрьевич Речицкого уезда Минской губернии Римского Исповедания 1864 г. Декабря 16. дня № 1070	Арыгналь/ Рукапіс	Рус.	Прашэн- не	НГАБ, ф. 1781 «Магілёўская рымска-катаг- ліцкая кансі- торыя», вол. 32, адз. зах. 112	Выкары- стана 3 разы для навуко- вых мэт
319	1862– 1866 гг.	Сведения о прессиях за антиправительственные выступления ксендзов: а) Сообщение Пинской Дирекции Училищ Января 19. дня 1862 г. № 30 б) Прощение состоявшего под надзором Полиции в г. Соликамске Пермской губ. ксендза Якова Рафалова Кучана в) Ранпорт Минского Гражданского Губернатора Декабря 11. дня 1863 г. № 1565	Арыгналь/ Рукапіс Арыгналь/ Рукапіс Арыгналь/ Рукапіс	Рус. Рус. Рус.	Рапарт Прашэн- не Рапарт	НГАБ, ф. 1781 «Магілёўская рымска-катаг- ліцкая кансі- торыя», вол. 32, адз. зах. 132	Выкары- стана 4 разы для навуко- вых мэт

320	1831– 1868 гг.	Сведения об участниках национально-освободительного движения, подвергнутых репрессиям царского правительства: а) Рапорт Декана Минского уезда 29 Июня 1863 г. № 86 б) Рапорт Минского Гражданского Губернатора Июня 12. дня 1863 г. № 1600 в) Рапорт Временного Военного Губернатора Минской губернии и Ко- мандующего войсками в оной находившихся 19 Июля 1863 г. № 522 г) Распоряжение Минского Гражданского Губернатора Июля 14. дня 1863 г. № 2053 д) Рапорт Минского Гражданского Губернатора Сентября 26. дня 1863 г. № 2748	Архивная/ Рукопись	Рус.	Рапорт	НГАБ, ф. 1781 «Магдебургская римска-като- лическая канцел- иория», воп. 32, адз. зах. 133	Выкары- стана 4 разы для навуко- вых мэт
321	1861– 1862 гг.	Дело о пении прихожанами польского патриотического гимна: а) Рапорт Декана Пинского Уезда Ксендза Доброловского № 635 26 Сентября 1861 г. б) Рапорт Полицитеља Виленского Учебного Округа 31 Января 1862 г. № 10 в) Рапорт Временного Военного Губернатора Минской Губернии Авгу- ста 1. дня 1862 г. № 561	Архивная/ Рукопись	Пол.	Рапорт	НГАБ, ф. 1781 «Магдебургская римска-като- лическая канцел- иория», воп. 32, адз. зах. 136	Выкары- стана 2 разы для навуко- вых мэт
322	1864 г.	Рапорты деканов о римско-католических священниках, замеченных в политической неблагонадежности, подвергавшихся полицейским взысканиям и принимавших участие в восстании: а) Распоряжение Временного Военного Губернатора Минской Губер- ни 29 Июля 1864 г. № 5707 б) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний Июля 8. дня 1864 г. № 3788 в) Рапорт Администратора Рубежевицкого Римско-Католического Ко- тела Ксендза Антона Свиблы № 78 23 Июня 1864 г.	Архивная/ Рукопись	Рус.	Распар- джэнне Распара- джэнне	НГАБ, ф. 1781 «Магдебургская римска-като- лическая канцел- иория», воп. 32, адз. зах. 138	Выкары- стана 2 разы для навуко- вых мэт
323	23 листапа- да 1864 г.	Рапорт (черновой) Минского епископа в римско-католическую колле- гию о закрытии Несвижского Бернардинского монастыря и костела за участие монахов в манифестации: а) Рапорт Минского Епископа Ноября 14. дня 1864 г. № 3894	Архивная/ Рукопись	Рус.	Рапорт	НГАБ, ф. 1781 «Магдебургская римска-като- лическая канцел- иория», воп. 32, адз. зах. 140	Выкары- стана 2 разы для навуко- вых мэт

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менты	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
324	27 сіуздзеня 1864 – 26 сакавіка 1865 г.	<p>Дело о назначении священников для выполнения религиозных треб политическим заключенным и нарушившим их перед казнью:</p> <p>а) Колпия с предписанием Временного Военного Губернатора Минской Губернии и Командующего войсками в оной находящимися от 25-го Января 1864 г. за № 535</p> <p>б) Заключение Временного Полевого Аудиториата 22 Марта 1864 г.</p> <p>в) Записка Отставного Полковника Булевского 16 Мая 1864 г.</p> <p>г) Распоряжение Минского Губернатора Марта 21. дня 1865 г. № 598</p>	<p>Копія/ Рукапіс</p> <p>Арыгінал/ Рукапіс</p> <p>Арыгінал/ Рукапіс</p> <p>Арыгінал/ Рукапіс</p>	<p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p>	<p>Распара- джэнне</p> <p>Судовая паста- нова</p> <p>Прашэн- не</p> <p>Распара- джэнне</p>	<p>НГАБ, ф. 1781 «Магілёўская рымска-катаг- ліцкая кансі- торыя», вол. 32, адз. зах. 141</p> <p>НГАБ, ф. 1781 «Магілёўская рымска-катаг- ліцкая кансі- торыя», вол. 32, адз. зах. 142</p> <p>НГАБ, ф. 1781 «Магілёўская рымска-катаг- ліцкая кансі- торыя», вол. 32, адз. зах. 143</p>	<p>Не выка- рыстана</p> <p>Выкары- стана 2 разы для навуко- вых мэт</p> <p>Выкары- стана 1 раз для</p>
325	1864 г.	<p>Дело о затребовании поручительства в политической благонадежности ксендзов:</p> <p>а) Поручительство за настоятеля Всеплюсского Приходского Костела Ксендза Николая Чаприцкого Ноября 23. дня 1864 г.</p>	<p>Арыгінал/ Рукапіс</p>	<p>Рус.</p>	<p>Дару- чальні- цтва</p>	<p>НГАБ, ф. 1781 «Магілёўская рымска-катаг- ліцкая кансі- торыя», вол. 32, адз. зах. 142</p>	<p>Выкары- стана 2 разы для навуко- вых мэт</p>
326	1864– 1867 гг.	<p>Предписание начальника края и Минского губернатора о переводе сождания ксендзам, высланным за политические преступления, а также о запрещении употреблять при крестных ходах хоругви с гербом князей Радзивиллов и одноглавыми орлами:</p> <p>а) Распоряжение Минского Гражданского губернатора Июля 29. дня 1864 г. № 2333</p> <p>б) Распоряжение Начальника Минской Губернии Августа 10. дня 1864 г. № 2357</p> <p>в) Распоряжение Минского Губернатора Ноября 6. дня 1865 г. № 14775</p>	<p>Арыгінал/ Рукапіс</p> <p>Арыгінал/ Рукапіс</p> <p>Арыгінал/ Рукапіс</p>	<p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p>	<p>Распара- джэнне</p> <p>Распара- джэнне</p> <p>Распара- джэнне</p>	<p>НГАБ, ф. 1781 «Магілёўская рымска-катаг- ліцкая кансі- торыя», вол. 32, адз. зах. 143</p>	<p>Выкары- стана 1 раз для</p>

327	1864– 1868 гг.	Донесения деканов об оштрафовании и взятии под строгий полицейский надзор ксендзов за хранение литературы противоправительственного содержания, за агитацию среди крестьян. а) Рапорт Минского Губернатора Марта 11. дня 1865 г. № 501	Архивная/ Рукопись	Рус.	Рапорт	НГАБ, ф. 1781 «Магілёўская рымска-катаг- ліцкая кансі- торыя», вол. 32, адз. зах. 144
328	1864– 1867 гг.	Рапорты деканов о ксендзах и других лицах, привлеченных к ответственности за участие в восстании, хранении, переписке политического содержания и укрытии повстанцев: а) Рапорт Временного Военного Губернатора Минской Губернии 11 Января 1864 г. № 244 б) Рапорт Минского Губернатора Ноября 2. дня 1865 г. № 2288 в) Рапорт Минского Губернатора Ноября 29. дня 1865 г. № 2359 г) Рапорт Минского Губернатора Июня 12. дня 1867 г. № 1600	Архивная/ Рукопись Архивная/ Рукопись Архивная/ Рукопись Архивная/ Рукопись	Рус. Рус. Рус. Рус.	Рапорт Рапорт Рапорт Рапорт	НГАБ, ф. 1781 «Магілёўская рымска-катаг- ліцкая кансі- торыя», вол. 32, адз. зах. 145
329	14 мая 1864 г.	Рапорт ректора Могилевско-Минской р-к. духовной семинарии, с приложением объявлений о введении воспитанников в священники: а) Определение Минской Римско-Католической Духовной Консистории Ноября 14. дня 1864 г. № 3905	Архивная/ Рукопись	Рус.	Распара- дженне	НГАБ, ф. 1781 «Магілёўская рымска-катаг- ліцкая кансі- торыя», вол. 32, адз. зах. 211

Праца Дадатка АІ

№	Час і місце створення документа	Назва і структура адміністивного захування	Ступень аутентичності	Мова документа	Від документа	Місця знаходження	Загальні
330	4 лютого – 28 січня 1863 г.	Циркуляр командуючого військами Віленського воєнного округа об'язательствах городської и земської поліції и інструкція по устроюству воєнно-гражданського управління в Віленській, Ковенській, Гродненській и других губерніях. а) Письмо Александру Петровичу	Архівна/ Рукопис	Рус.	Лист Циркуляр	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярія грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёва», вол. 1, адз. зах. 885	мф
		б) Циркуляр Командуючого військами Віленського Воєнного Округа 5 Февраля 1863 г. № 35	Архівна/ Рукопис	Рус.	Указ		
		в) Указ Єго Імператорського Величества о лицах жінського пола, при- косновенних к преступленим, подлежащих суду по полевим воєнно- уголовним законам 11 Марта 1863 г.	Архівна/ Рукопис	Рус.	Циркуляр		
		г) Циркуляр Командуючого військами Віленського Воєнного Округа и Віленського Военного, Гродненского, Ковенского и Минского Генера- Губернатора 20 Марта 1863 г.	Архівна/ Рукопис	Рус.	Циркуляр		
		д) Циркуляр Віленського Военного, Гродненского, Ковенского и Мин- ського Генерал-Губернатора и Начальника Вітебської и Могилевської Губерній 23 Марта 1864 г. № 3838	Архівна/ Рукопис	Рус.	Циркуляр		
		е) Циркуляр Віленського Военного, Гродненского, Ковенского и Мин- ського Генерал-Губернатора и Начальника Вітебської и Могилевської Губерній 22 Іюня 1863 г. № 4994*	Архівна/ Рукопис	Рус.	Циркуляр		
		и) Циркуляр Віленського Военного, Гродненского, Ковенского и Мин- ського Генерал Губернатора и Начальника Вітебської и Могилевської Губерній 9 Июля 1863 г. № 3617	Архівна/ Друк	Рус.	Циркуляр		
		ж) Циркуляр Віленського Военного, Гродненского, Ковенского и Мин- ського Генерал Губернатора и Начальника Вітебської и Могилевської Губерній 24 Июля 1863 г. № 6112	Архівна/ Друк	Рус.	Циркуляр		
		л) Циркуляр МВД	Архівна/ Друк	Рус.	Циркуляр		
		м) Циркуляр Віленського Военного, Гродненского, Ковенского и Мин- ського Генерал Губернатора и Начальника Вітебської и Могилевської Губерній 26 Сентября 1863 г. № 8530					

н)	Циркуляр МВД 27 Сентября 1863 г. № 169	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Цырку- ляр	Пырку- лар Цырку- лар
331	18 сакавіка 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Инструк- ція	Арыгнал/ Рукапіс

* Апублікавана: Сборник распоряжений Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польского мятежа в Северо-Западной губернии 1863–1864 / сост.: Н. Цылов. Вильна: Типография А. К. Киркора, 1866; 3) С. 210–217; 0) С. 147; п) С. 282–284.

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца створення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнтычнасці	Мова дакумента	Від дакумента	Месца заходжання	Задбай
332	10 мая – 6 ліпеня 1863 г.	<p>Дело о представлении сведений о раненых, отличившихся сельских должностных лицах и крестьян в период польского восстания в Могилевской губернии.</p> <p>а) Подписка в пользу раненых нижних чинов и крестьян, принимавших участие в делах против мятежников</p> <p>б) Сбор в пользу семейств убитых и раненых солдат русской армии и крестьян, участвовавших и павших в деле с мятежниками</p> <p>в) Список Александровского резервного пехотного полка нижних чинов, убитых и раненых Польскими мятежниками Мая 11. дня 1863 г.</p> <p>г) Список Нижних чинов Смоленского резервного пехотного Генерал-Адъютанта графа Адлерберга 1 полка, раненных в делах с польскими мятежниками</p> <p>д) Список лиц, особо отличившихся во время бывшего и при погашении в Могилевской губернии возмущения</p> <p>е) Список лиц, которые во время бывшего в Могилевской губернии мятежа при стычках и захвате мятежников убиты или ранены с пояснемием семейств их</p> <p>ж) Список лиц, пострадавших при бывшем в Могилевской губернии возмущении</p> <p>з) Список сельских должностных лиц и крестьян, отличившихся при погашении бывшего в Могилевской губернии возмущения</p> <p>и) Книга для записи пожертвованной доброхотных в пользу пострадавших от пожара жителей города Горок, собираемых Стюденецким Волостным Правлением</p> <p>к) Список лиц, пострадавших во время бывшего в Могилевской губернии возмущения, их семействам, а также количеству денег, назначенных им в пособие</p>	<p>Арыгнал/ Рукапіс</p>	<p>Рус.</p>	<p>Спіс</p>	<p>НГАБ, ф. 2001</p> <p>«Канцылярыя губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 1, адз. зах. 894</p>	<p>МФ</p>

333 –		Дело о лицах, обвиняемых в участии в польском восстании: а) Список бывших воспитанников Горицкских учебных заведений осмотренных Старшим учителем Коссовичем, совместно с учеником Кашиным и писарем Гавриловым б) Список бывших воспитанников Горицкских учебных заведений, осмотренных Старшим учителем Коссовичем и писарем Говриловым в Бобруйской крепости	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Спіс	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 1, адз. зах. 897	мф
334	30 лістапада 1864 г.	Дело о запрещении служения в упраздненном Бернардинском костеле	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- джэнне	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 1, адз. зах. 924	мф
335	10 жніўня 1864 – 30 красавіка 1865 г.	Дело по предложению главного начальника края о запрещении посещениям посещать католические костелы и употреблять польские молитвенные книги	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- джэнне	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 1, адз. зах. 962	мф
336	10 жніўня 1864 – 30 сакавіка 1865 г.	Дело о предоставлении сведений о благонадежности римско-католического духовенства. а) Распоряжение Виленского, Kovенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 29 Августа 1864 г. № 2687	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- джэнне	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 1, адз. зах. 963	мф

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца ствардння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менту	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
337	20 студзеня – 30 кас- тычніка 1865 г.	Циркуляры губернатара о разрешении иностранцам проживать в Рос- сии, о распространении правил ношения оружия лицампольского про- исхождения: а) Предписание Г. Начальника Края 20 Января 1865 г. б) Билет в) Циркуляр МВД 25 Мая 1865 г.	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Друк Арыгнал/ Друк	Рус. Рус. Рус.	Распара- дженне Білет Цырку- ляр	Грамадзянская губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёва», вол. 1, адз. зах. 973	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёва», вол. 1, адз. зах. 973
338	6 чэрвеня 1865 – 19 лістапада 1866 г.	Дело о постройке православных церквей в Северо-Западном крае и об обеспечении сельского православного духовенства землей и строе- ниями: а) Правила, которые следует соблюдать при постройке Православных церквей и причетнических строений в Северо-Западном крае 23 Мая 1865 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Інструк- ція	Грамадзянская губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёва», вол. 1, адз. зах. 986	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёва», вол. 1, адз. зах. 986
339	29 сакавіка 1865 – 24 студзеня 1866 г.	Переписка с Могилевской римско-католической консисторией об управлении римско-католических костелов в Могилевской губернии	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- дженне	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёва», вол. 1, адз. зах. 999	мф

340	16 жнўня 1866 – 15 лпнся 1875 г.	Дело о закрытии Лукомлянского римско-католического костела Сен-ненского уезда: а) Рапорт военного начальника Сенненского уезда 16 Августа 1866 г. № 4920	Архивная/ Рукопись	Рус.	Рапорт Рукопись	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 1, адз. зах. 1029
341	23 сакавіка 1863 – 8 кас- трычніка 1868 г.	Дело по обвинению управляющего имением Выково помещика Рогачевского уезда Выковского Луковского в подpisании акта участников восстания вдовы полковника Малиновской, сестры ее Василевской и помещика Янковского в подговоре окличной шляхты к восстанию: а) Сообщение Могилевского Архиепископа Митрополита всех Римско-Католических в Российской империи церквей 19 Марта 1863 г. № 1136 б) Рапорт Рогачевского уезда Шапцкой Церкви Священника Михаила Кучинского 12 Мая 1863 г.	Архивная/ Рукопись Архивная/ Рукопись	Даня- сенне Рапорт Рус.	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 2, адз. зах. 11	
342	14 красавіка – 16 мая 1863 г.	Рапорты уездных исправников о формировании в Мстиславском уезде отряда во главе с Рудцким, и поимке 4 литовцев в Сенненском уезде, находившихся для сбора денег и формирования отряда в количестве 2000 человек, об увеличении военных караулов: а) Рапорт Мстиславского Уездного Исправника б) Рапорт Мстиславского Уездного Исправника 17 Апреля 1863 г. № 38 в) Рапорт Почтового Департамента 23 Апреля 1863 г. № 2046	Архивная/ Рукопись Архивная/ Рукопись Архивная/ Рукопись	Рапорт Рапорт Рапорт Рус.	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянска гагубернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 2, адз. зах. 12	

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від документа	Месца захоўдання	Задбай
343	19 красаві- ка 1863 — 21 мая 1864 г.	Предпісання Віленскага военнаго, Ковенскаго, Гродненскаго и Мин- скаго генерал-губернатара и главнаго начальніка Могилевской и Ви- тебскай губ. по поводу рассмотрения дела о сбore Могилевским ксенд- зом Василевским денет по поручению революционнаго комітета: а) Донос Гомельскаго уезда жителем. Ветка временно-обязанных крэльян, купцов и меншан хрыстиян и евреев б) Прощение Сенненскаго уезднаго Предводителя Дворянства Мая 14. дні 1863 г. № 385 в) Распоряжение Віленскаго Военнаго, Ковенскаго, Гродненскаго и Минскаго Генерал-Губернатара и Главнаго Начальніка Могилевской и Вітебскай губерній 22 Октября 1863 г. № 3895 г) Рапорт Поліцейскаго Надзирателя г. Горок 28 Іюня 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Даня- сенне Прашэн- не Распара- дженне	Арыгнал/ Рукапіс	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 13
344	1863 г.	Отношения, рапорты управлюющего Могилевского губернатора акциз- ного управления, председателя Могилевской следственной комиссии, уездных исправников о количестве добровольнославившихся участников восстания, о количестве оружия, изъятого у них, и др.: а) Опись оружиям, сложенным партией инсургентов, находившейся в ведении Льодвіга Топора, сданым Приставом 2 Стана Быховскаго уезда Францесеном в Поліцейское управление 3 Мая 1863 г. б) Предположения Помешника Чериковского уезда Николая Тимофееви- ча Стоши 25 Іюня 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Спіс	Прашэн- не	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярия грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 15
345	10 мая — 2 жніўня 1863 г.	Списки отпущеных в отпуск и исключенных за участие в восстании 1863 г. студентов Горноторецкого землемельческого института: а) Список польским уроженцам, за коими следует учредить негласное поліцейское наблюдение	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- дженне		НГАБ, ф. 2001 «Канцылярия грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 17

346	11 чэрвяня 1863 – 14 лістапада да 1864 г.	Дело о представлении к наградам отставных нижних чинов и крестьян за солдатские войскам к истреблению мятежников: а) Рапорт Могилевского Уездного Исправника 15 Июня 1863 г. № 281 б) Рапорт Начальника Могилевской губернии Февраля 3. дня 1864 г. № 48 в) Докладная записка Быховского уезда бывшего старости Ивана Свиринова Февраля 29. дня 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рукапіс	Рус.	НГАБ, ф. 2001 «Канцыльзрая грамадзянскага губернага Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 2, адз. зах. 24	мф
347	12 чэрвяня 1863 – 26 сакавіка 1866 г.	Дело о запрещении населению Могилевской губернии носить траурную одежду и различные революционные знаки: а) Распоряжение Виленского Военного Коненского, Гродненского и Минского Генерал Губернатора с подчинением Витебской и Могилевской губерний 12. Июня 1863 г.* б) Рапорт Могилевского Полицмейстера № 2375 19 Декабря 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне	Рус.	НГАБ, ф. 2001 «Канцыльзрая грамадзянскага губернага Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 2, адз. зах. 25	мф
348	1863– 1866 гг.	Дело о предании военно-полевому суду и другим мерам наказания участников Горецкого повстанческого отряда: а) Список лиц, причастных к бывшему в Горках мятежу б) Список мятежников, участвовавших в Горецкой шайке и совершившие оными преступления	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рукапіс	Рус.	НГАБ, ф. 2001 «Канцыльзрая грамадзянскага губернага Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 2, адз. зах. 27	мф

*Апублікавана : Сборник распоряжений Михаила Николаевича Муравьева по умирению польского мятежа в Северо-Западной губернии 1863–1864 / сост.: Н. Цылов. – Вильна: Типография А. К. Киркора, 1866. С. 109.

При愈加 Дадамка АІ

№	Час і місце створення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнтычності	Мова документа	Від дакумента	Месца заходжання	Задбай
349	7 ліпеня 1863 – 17 сакавіка 1865 г.	Дело о предании суду участников восстания 1863 г. а) Распоряжение Виленского Военного, Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 1 Ноября 1863 г. № 4143 б) Распоряжение Виленского Военного, Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 19 Ноября 1863 г. № 4619 в) Распоряжение Виленского Военного, Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 5 Ноября 1863 г. № 4235 г) Распоряжение Виленского Военного, Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 1 Ноября 1863 г. № 4137 д) Распоряжение Виленского Военного, Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 24 Октября 1863 г. № 4096 е) Распоряжение Виленского Военного, Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 1 Ноября 1863 г. № 4134 ж) Распоряжение Виленского Военного, Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 1 Ноября 1863 г. № 4205 з) Распоряжение Виленского Военного, Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 21 Ноября 1863 г. № 4690 и) Распоряжение Виленского Военного, Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 19 Ноября 1863 г. № 4638	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- джэнне	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёў», вол. 2, адз. зах. 29	мф
			Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- джэнне		
			Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- джэнне		
			Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- джэнне		
			Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- джэнне		
			Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- джэнне		
			Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- джэнне		
			Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- джэнне		
			Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- джэнне		

350	7 ліпеня 1863 – 29 студзеня 1866 г.	Распоряжения Могилевского губернатора военно-уездным начальникам, уездным исправникам и следственным комиссиям о наложении штрафов за хранение оружия, порядке конфискции имущества и отдаче на поруки разных лиц за участие в восстании 1863 г.; а) Список лиц, причастных к восстанию 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Спіс	Рус.	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 2, адз. зах. 30	мф
351	11 ліпеня 1863 – 13 студзеня 1867 г.	Дело о предании военно-полевому суду и ссылке во внутренние губернии России и отдаче на поруки под строгий полицейский надзор дворян, помещиков и крестьян за оказание помощи и выражения сочувствия повстанцам: а) Распоряжение Виленского Военного, Ковенского Гродненского и Минского Генерал Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 13 Августа 1863 г. № 2444	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дкэнне	Рус.	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 2, адз. зах. 35	мф
352	3 кастрычніка 1863 – 10 лістапада 1865 г.	Дело о лицах, обвиняемых в участии в мятеже, преданных г. Начальником губернии военному суду: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата	Арыгнал/ Рукапіс	Судовая паства- нова	Рус.	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёва» вол. 2, адз. зах. 38	мф

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менту	Від документа	Месца захоўдання	Задзялі	
353	12 ліпеня 1863 – 15 лютага 1865 г.	<p>Дело о предоставлении военно-полевому суду, ссыльке во внутренне губернии России, отдаче на поруки помещиков, дворян, крестьян за причастность к восстанию:</p> <p>а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 9 Декабря 1863 г. № 5655</p> <p>б) Рапорт Штаба 28-й Пехотной Дивизии 16 Декабря 1864 г. № 3260</p> <p>в) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 3 Декабря 1863 г. № 4249</p> <p>г) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 9 Декабря 1863 г. № 5056</p> <p>д) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 4 Декабря 1863 г. № 4961</p> <p>е) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 9 Декабря 1863 г. № 5059</p> <p>ж) Рапорт Командующего войсками в Могилевской губернии 10 Янва- ря 1864 г. № 133</p> <p>з) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 4 Марта 1864 г. № 1461</p> <p>и) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 26 Февраля 1864 г. № 224</p> <p>к) Рапорт Начальника Могилевской губернии Ноября 30. дня 1863 г. № 1196</p>		Рус.	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 39	мф
				Рус.	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне		
				Рус.	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне		
				Рус.	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне		
				Рус.	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне		
				Рус.	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне		
				Рус.	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне		
				Рус.	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне		
				Рус.	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне		
				Рус.	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне		
				Рус.	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне		

354	19 лютага 1863 – 18 чэрвень 1864 г.	Дело о лицах, обвиняемых в участии в мятеже, преданных г. Начальному губернатору военному суду: а) Рапорт Начальника Могилевской губернии № 874 1863 г. б) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 7 марта 1864 г. № 1458 в) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 23 Сентября 1863 г. № 3283 г) Рапорт Следственной Комиссии Высочайше учрежденной в г. Могилеве по политическим делам 30 Ноября 1863 г. № 2439 д) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 6 Сентября 1864 г. № 5278 е) Рапорт Комиссии Полевого Военного Суда 14 Марта 1864 г. № 278 ж) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 11 Марта 1864 г. № 1564	Арыгнала/ Рукапіс Арыгнала/ Рукапіс Арыгнала/ Рукапіс Арыгнала/ Рукапіс Арыгнала/ Рукапіс Арыгнала/ Рукапіс Арыгнала/ Рукапіс Арыгнала/ Рукапіс Арыгнала/ Рукапіс	Рапарт Распара- джэнне Распара- джэнне Рапарт Распара- джэнне Рапарт Распара- джэнне Рапарт Распара- джэнне	Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус.	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатора Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 2, адз. зах. 42 адз. зах. 42	мф
355	24 ліпеня – 24 снежня 1863 г.	Дело о сборе сведений об оставивших место службы и присоединившихся к повстанческим отрядам чиновниках и должностных лицах: а) Список чиновников и канцелярских служителей Могилевской губернии, самовольно отлучившихся из города 7 Августа 1863 г.	Арыгнала/ Рукапіс	Рус.	Спіс	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатора Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 2, адз. зах. 45	

Приложение А

№	Час і місце створення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнтычності	Мова документа	Від дакумента	Месца знаходжання	Задъяві
356	29 ліпеня 1863 – 19 сакавіка 1866 г.	Дело о предании военно-полевому суду и другим мерам наказания помещиков, дворян и крестьян за содействие повстанческому отряду а) Рапорт Следственной Комиссии Высочайше учрежденной в г. Могилеве по делам о бывшем восстании в Могилевской губернии 2 Марта 1863 г. № 951	Арыгналь/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 2, адз. зах. 46	мф
357	3 верасня 1863 – 24 жніўня 1864 г.	Дело о вменении родителям и опекунам учащихся гимназий и противим- назий дать подпись об уплате или штрафа в случае участия учащихся в политических беспорядках: а) Список учеников Римско-Католического исповедания Могилевской Гимназии от 14-летнего возраста. Составлен 8 Октября 1863 г.	Арыгналь/ Рукапіс	Спіс	Рус.	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 2, адз. зах. 55	мф
358	4 верасня 1863 – 19 ліпеня 1866 г.	Дело о предании военно-полевому суду, ссыльке во внутренние губер- нии России помещиков, дворян и крестьян за участие в восстании: а) Рапорт Следственной Комиссии Высочайше учрежденной в г. Сен- но 7 Августа 1863 г. № 237 б) Рапорт Штаба Войск Віленского Военного Округа 31 Марта 1864 г. № 6275	Арыгналь/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 2, адз. зах. 57	мф

359	4 верасня 1863 – 10 снежня 1864 г.	Дело о предании военно-полевому суду, ссыпке во внутренние губернии России помещиков, дворян и крестьян за участие в восстании: а) Рапорт Штаба Войск Виленского Военного Округа в Витебской, Могилевской и Августовской губерниях, расположенного № 13257 Июля 26. дня 1864 г. б) Рапорт Чериковского Уездного Исправника № 1016 Августа 16. дня 1864 г. в) Рапорт Временного Полевого Аудиториата при Штабе Командующего Войсками Виленского Военного Округа Октября 26. дня 1864 г. № 4304 г) Рапорт Пристава 3 Части № 2541 Сентября 29. дня 1864 г. д) Рапорт Штаба 29-й Пехотной Дивизии № 89 5 Февраля 1865 г.	Архивная/ Рукопись	Рус.	Рапорт	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянская губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёў», вол. 2, адз. зах. 58	мф
360	6 верасня 1863 – 28 кас- тычніка 1864 г.	Дело о предании военно-полевому суду, ссыпке во внутренние губернии России помещиков, дворян и крестьян за участие в восстании: а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 20 Марта 1864 г. № 1753 б) Распоряжение Начальника Могилевской губернии Октября 15. дня 1864 г. № 2843	Архивная/ Рукопись	Рус.	Распара- дженне	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянская губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёў», вол. 2, адз. зах. 60	мф
361	18 студзеня 1864 – 22 лістапа- да 1866 г.	Дело о лицах, переданных Начальником губернии в январе месяце военно-полевому суду: а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 7 Сентября 1863 г. № 2916	Архивная/ Рукопись	Рус.	Распара- дженне	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянская губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёў», вол. 2, адз. зах. 63	мф

Праца Дацтка АІ

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўгэтыч- насці	Мова документа	Від- дакумента	Месца захоўдання	Задзялі
362	13 верасня 1863 – 19 студзеня 1865 г.	Дело о предании военно-полевому суду, ссылке во внутренние губер- нии России помещиков, дворян и крестьян за участие в восстании: а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 16 Января 1865 г. № 235 б) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 6 Октября 1864 г. № 5705 в) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 22 Августа 1864 г. № 4791 г) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 17 Октября 1864 г. № 5923	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распра- джэнне	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 64	мф
363	16 верасня 1863 – 19 студзеня 1868 г.	Дело о высылке во внутренние губернии России под строгий полицей- ский надзор крестьян помещика Михаила Маковецкого Захара Федо- рова, Никодима Игнатьева Маслова и дворового человека Захара Ан- дреева за связи с повстанцами: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 65	мф
364	30 верасня – лістапад 1863 г.	Дело о введении в действие по Могилевской губернии мер для обеспе- чения спокойствия городских жителей: а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 23 Сентября 1863 г. № 8454*	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распра- джэнне	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 67	мф

* Апублікавана: Сборник распоряжений Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польского мятежа в Северо-Западной губернии 1863–1864 / сост. Н. Цылов. Вильна: Типография А. К. Киркора, 1866. С. 132–135.

365	17 кас- тырьчника 1863 – 5 снеговия 1865 г.	Дело о предании военно-полевому суду, ссылке во внутренние губер- нии России помещиков, дворян и крестьян за участие в восстании: а) Прошение жены Инженера Штаб-Капитана Ядвиги Чехановецкой б) Прошение дворянки Иваны Барановского	Арыгнал/ Рукопись Арыгнал/ Рукопись	Рус. не Рус. не	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёва», вол. 2, адз. зах. 70	мф
366	1 лістапада 1863 – 16 сакавіка 1867 г.	Дело о предании военно-полевому суду, ссылке во внутренние губер- нии России помещиков, дворян и крестьян за участие в Черноруцком отряде: а) Рапорт Следственной Комиссии, Высочайше учрежденной в г. Моги- леве по Политическим делам 31 Октября 1863 г. № 2110	Арыгнал/ Рукопись	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёва», вол. 2, адз. зах. 73	мф
367	4 лістапада 1863 – 6 ліпеня 1867 г.	Дело о предании военно-полевому суду, ссылке во внутренние губер- нии России помещиков, дворян и крестьян за участие в восстании: а) Рапорт Штаб Войск Виленского Военного Округа в Витебской, Моги- левской и Августовской губерниях, расположенных № 3341 Августа 19, дня 1864 г.	Арыгнал/ Рукопись	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёва», вол. 2, адз. зах. 74	мф
368	5 лістапада 1863 – 6 мая 1864 г.	Дело о ссылке на жительство в отдаленные губернии России мещани- на Андрея Кравчука за распространение в Чериковском уезде револю- ционной литературы: а) Еврейская Свидетельская присяга	Арыгнал/ Друк	Рус. Пасвед- чанне	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёва», вол. 2, адз. зах. 76	мф

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
369	5 лістапада 1863 – 3 лістапада 1865 г.	Дело о сборе сведений о принявших участие в восстании 1863 г. шляхтичах, простолодинах, получающих пенсии от государства и высланных из губернии без суда и следствия по подозрению в политической неблагонадежности: а) Список лиц, не состоявших под судом и следствием, и высланных из края администраивным порядком во внутренний губерний под надзор полиции по представлением начальств в следствии возбужденных сомнений в их политической неблагонадежности	Арыгнал/ Друк	Рус.	Спіс	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 2, адз. зах. 77	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 2, адз. зах. 77
370	9 лістапада 1863 – 2 чэрвня 1865 г.	Дело о предании военно-польевому суду, ссыльке во внутренние губернии России помещиков, дворян и крестьян за участие в восстании: а) Рапорт Комиссии Полевого Военного Суда по Высочайшему повелению учрежденному в г. Могилеве над мятеежниками 24 Июля 1864 г. № 711 б) Рапорт Временного Полевого Аудиториата Отделение 2 № 65 7 Января 1866 г. в) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 29. днія 1864 г. № 585 г) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 15 Января 1864 г. № 264 д) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 4 Марта 1864 г. № 1404 е) Рапорт Начальника Могилевской губернii Февраля 15. днія 1864 г. № 399 ж) Рапорт Исправника Гомельского уезда Августа 10. днія 1863 г. № 1654	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус. Рус. Рус. Рус.	Распар- джэнне Рапарт Распар- джэнне Распар- джэнне	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 2, адз. зах. 78	Распар- джэнне Рапарт

371	12 снежня 1863 – 1 кастрыч- ніка 1864 г.	Дело об отдаче на поруки крестьянина мест. Тихиничи Рогачевского уез- да Анания Леонова за агитацию крестьян к содействию повстанцам: а) Очны Ставки, данные в Присутствии Могилевской Следственной по Политическим Делам Комиссии нижеследующим лицам 5 Декабря 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Следчая справа	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 82
372	13 снежня 1863 – 8 мая 1864 г.	Дело об отправке в г. Москву в распоряжение МВД крестьянина с. Го- ловенчицы Чаусовского у. Самуила Дмитриева за участие в повстанче- ском отряде: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата 22 Июня 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 83
373	16 снежня 1863 – 22 лістапада 1865 г	Дело о сооружении на кладбище в гор. Горки памятника над могилой убитых в ночь с 23 на 24 Апреля 1863 г. солдат Горецкой Инвалидной команды: а) Проекты памятников	Арыгнал/ Рукапіс	– Схема	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 84

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менту	Від- дакумента	Месца захоўдання	Задбай
374	23 снежня 1863 – 19 ліпеня 1866 г.	Дело о предании военно-полевому суду, ссылке во внутренние губер- нии России помещиков, дворян и крестьян за участие в восстании: а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 13 Марта 1864 г. № 1604 б) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 4 Марта 1864 г. № 1575 в) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 22 Июля 1864 № 4152 г) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 7 Марта 1867 г. № 1465 д) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 14 Декабря 1864 г. № 6959	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- джэнне	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 85	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 85	мф
375	23 снежня 1863 – 21 лістапада 1865 г.	Дело о предании военно-полевому суду и отдаче на поруки под поли- цейский надзор помещиков и дворян за связи с повстанцами и сочув- ствии им: а) Рапорт Следственной Комиссии утвержденной в г. Орше по делам о бывшем воззвании в Могилевской губернии 17 Декабря 1863 г. № 1034 б) Распоряжение Виленского, Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 23 Июня 1864 г. № 3510 в) Распоряжение Виленского, Ковенского, Гродненского и Минского Ге- нерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 1 Июля 1864 г. № 3663 г) Распоряжение Виленского, Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилев- ской губерний 8 Августа 1864 г. № 4531	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 86	Распара- джэнне	Распара- джэнне

376	10 стуздзя – 20 жніў- ня 1864 г.	Дело об установлении полицейского надзора над дворянином Сигиз- мундом Немиро за участие в повстанческом отряде Каткова: а) Рапорт Следственной Комиссии	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 88
377	16 стуздзя – 30 лістапада 1864 г.	Дело о приведении к верноподданнической присяге и отдаче на поруки по месту жительства крестьянина с. Кобылья Горецкого у. Ивана Семе- нова за участие в Горецком повстанческом отряде: а) Прописание Колбянской волости Кобыльского сельского общества крестьян 5 Января 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Прашэн- не Рус.	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярия грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 94
378	2 лютага 1864 – 31 стуздзя 1863 г. 1870 г.	Дело о ссылке на жительство в одну из внутренних губерний России Витебских мещан Степана и Якова Овсянко за участие в восстании а) Заключение Временного Полевого Аудиториата	Арыгнал/ Рукапіс	Судовая паста- нова Рус.	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярия грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 98

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца створення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнтычнасці	Мова дакумента	Від дакумента	Месца заходжання	Задзялі
379	Снежань 1863 – ліпень 1864 г.	Дело о предании военно-польскому суду, сыплюе во внутренние губернии России помещиков, дворян и крестьян за участие в восстании: а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 12 Декабря 1864 г. № 6918 б) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 13 Ноября 1864 г. № 6414 в) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 13 Декабря 1864 г. № 7330 г) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 16 Июля 1864 г. № 3986 д) Прощение 11 Августа 1863 г. № 1941 е) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 23 Июля 1864 г. № 3506	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус.	Распара- джэнне Арыгнал/ Рукапіс	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёў», вол. 2, адз. зах. 99	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёў», вол. 2, адз. зах. 99
			Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- джэнне Арыгнал/ Рукапіс	Распара- джэнне Арыгнал/ Рукапіс	Распара- джэнне Арыгнал/ Рукапіс

380	13 лютага 1864 – 22 жніўня 1865 г.	Дело о предании военно-полевому суду, ссылке во внутренние губернии России помещиков, дворян и крестьян за участие в восстании: а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 30 Апреля 1864 г. № 3314 б) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 8 Апреля 1864 г. № 2236 в) Распоряжение Правления VII Округа Путей Сообщения 2 Марта 1864 г. № 1663 г) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 12 Декабря 1864 г. № 6894	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- дажэнне	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёў» вол. 2, адз. зах. 100	мф
381	5 сакавіка – 28 кас- тырніка 1864 г.	Дело о сборе сведений о количестве в губерниях римско-католических монастырей и об участии монахов в восстании 1863 г.: а) Сообщение Могилевской Римско-Католической Консистории 2 Апре- ля 1864 г. № 1305	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Даня- сение	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёў» вол. 2, адз. зах. 107	мф
382	6 сакавіка – 4 жніўня 1864 г.	Дело о сборе сведений об убитых повстанцами лицах разного звания: а) Именной Список лиц разного звания, повешенных и умерщвленных польскими мятежниками во время происходивших беспорядков в 1863 г. б) Именной Список лиц разного звания, убитых польскими мятежни- ками во время происходивших беспорядков в Апреле месяце 1863 г. в) Могилевской губернии	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Спіс	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Магілёў» вол. 2, адз. зах. 108	Выкары- стана 2 разы для науко- вых мэт

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від- дакумента	Месца захоўдання	Задзялі
383	18 сакавіка 1864 – 2 сакавіка 1866 г.	Дело о предании военно-полевому суду, ссылке во внутренние губер- нии России помещиков, дворян и крестьян за участие в восстании: а) Распоряжение Виленского Военного Командного, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 28 Июля 1864 г. № 424।	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- дженне	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёва», вол. 2, адз. зах. 11		мф
384	19 сакавіка 1864 – 23 лютага 1865 г.	Дело о предании военно-полевому суду, ссылке во внутренние губер- нии России помещиков, дворян и крестьян за участие в восстании: а) Прошение Аделии Висковской	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Прашэн- не	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёва» вол. 2 адз. зах. 112		мф
385	3 красавіка 1863 – 15 лютага 1865 г.	Дело о закрытии польских библиотек	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- дженне	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёва», вол. 2, адз. зах. 116		мф
386	25 мая 1864 – 17 мая 1866 г.	Дело о предании военно-полевому суду, ссылке во внутренние губер- нии России помещиков, дворян и крестьян за участие в восстании: а) Распоряжение Виленского Военного Командного, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 3 Февраля 1865 г. № 480 б) Рапорт Могилевской Следственной по политическим делам Комиссии № 86 Августа 18. дня 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- дженне	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёва», вол. 2, адз. зах. 118		мф

387	14 чэрвяня 1864 – 7 лістапада 1867 г.	Дело о приведении к присяге на верноподданничество крестьянина дер. Репухово Оршанского у. Ивана Коноплева за участие в Горецком повстанческом отряде: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 19	мф
388	17 чэрвяня – 15 лістапада 1864 г.	Дело об отдаче на поруки горецкого мещанина Израиля Любомана за связи с повстанцами: а) Распоряжение Вильнского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 13 Июля 1864 г. № 9279 б) Показания Абраама Иофа 28 лет, Иудейского вероисповедания	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- дженне Пака- занні	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 121	мф
389	19 чэрвяня – 1 верасня 1864 г.	Дело о сборе сведений о количестве отсылаемых деканами сосланным во внутренние губернии России ксендзам денег на содержание их: а) Список о письмах с деньгами поланых Ксендзами и Помешчиками и пересланые с почтами в разные места с прошлого 1863 по 1-е Июня настоящего года	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Спіс	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 122	мф
390	25 чэрвяня – 21 кас- тырніка 1864 г	Дело о сборе сведений о находящихся в отлучке или убитых в повстанческих отрядах лиц привилегированных сословий: а) Распоряжение Вильнского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 21 Июня 1864 г. № 1941	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- дженне	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 124	Выкары- стана 1 раз для науко- вых мэт

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менту	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
391	19 лютага 1864 г.	Дело о дворянине Мстиславскаго уезда Осипе Ковалевском: а) Заключение Временного Полевого Аудиторнага	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 126		мф
392	30 ліпеня – 15 жніўня 1864 г.	Дело об отправке в г. Москву в распоряжение МВД крестьянин ф. За- рубы Горецкого у. Михаила Романова за сочутствие повстанцам: а) Рапорт Становога Пристава 3 Страна 19 Июля 1863 г. № 678	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 127		мф
393	10 жніўня – 28 лістапада 1864 г.	Дело о переводе в Могилевский Бернардинский монастырь из Упрадзеннных за прычастие к восстанию 1863 г. Виленского и Минскаго Бернардинских монастырей: а) Список монахов Виленского Бернардинского монастыря, предположенных к перемещению в Могилевский таковой же б) Список монахов упраздненнаго в Минске Бернардинского монастыря, переведенных в таковой же монастырь в Могилеве	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Арыгнал/ Рукапіс	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 128		мф
394	10 жніўня 1864 г.	Дело о вольном хлебопашце Лепельскаго у. Осипе Каланковском, обвіняемом за противозаконные разговоры с крестьянами: а) Рапорт Подворніцкага Волостного правленія	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 129		мф

395	9 верасня 1864 – 16 сакавіка 1865 г.	Дело об освобождении разных лиц от ответственности в виду недоказанности их причастности к восстанию 1863 г.: а) Рапорт Комиссии, учрежденной в г. Могилеве по Политическим делам 14 Августа 1864 г. № 3804	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатора Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 2, адз. зах. 135	мф
396	1865– 1867 гг.	Дело об отдаче на поруки крестьян им. Столбцы Сенненского уезда: а) Рапорт Военного Начальника Сенненского уезда	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатора Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 2, адз. зах. 139	мф
397	21 снежня 1864 – 29 сакавіка 1865 г.	Дело о сборе сведений о причастности к восстанию 1863 г. ксендзов Бельничского римско-католического костела: а) Рапорт Исправляющего должностность Бельничкого Благочинного Священника Стефана Бодановского	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатора Магілёўскай губерні і г. Магілёва», вол. 2, адз. зах. 144	Выкарбы- стна 1 раз для науково- вых мэт

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менту	Від- дакумента	Месца захоўдання	Задзялі
398	31 снежня 1864 – 18 красаві- ка 1865 г.	Дело об освобождении разных лиц от ответственности в виду неудо- канности их причастности к восстанию 1863 г.: а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 23 Января 1865 г. № 329 б) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 30 Января 1865 г. № 423 в) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 4 Марта 1865 г. № 1023 г) Распоряжение Виленского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 3 Февраля 1865 г. № 644	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- дженне	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 145	Выкары- стана 2 разы для навуко- вых мэт	
399	25 сакавіка – 6 мая 1865 г.	Приговоры крестьян сельских и волостных сходов Быховского у. о на- значении к награде медалями за участие в подавлении восстания 1863 г., входивших в сельские караулы крестьян и списки награжденных крестьян	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- дженне	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 151	Выкары- стана 4 разы для навуко- вых мэт	
400	16 мая – 10 жніўня 1865 г.	Дело по сообщению содержавшегося в Чериковском тюремном замке Коллежского Регистратора Іцуровича о спрятанном в ф. Провидении письма политического содержания: а) Письмо	Арыгнал/ Рукапіс	Пол. Ліст	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 157	мф	

401	29 ліпеня 1865 – 7 кастрыч- ніка 1866 г.	Дело об отдаче военно-полевому суду ксендза Антона Приижалковско-го за участие в повстанческом отряде: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата 7 Октября 1866 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёва», вол. 2, адз. зах. 163
402	30 верасня 1865 – 9 лістапада 1867 г.	Дело о передаче на рассмотрение комиссии военного суда при управлении Могилевской губернии воинского начальника дела о причастности к восстанию 1863 г. рядового 8-го пехотного резервного батальона Рамуальда Красульского: а) Рапорт Комиссии, учрежденной в г. Могилеве по Политическим делам 10 Февраля 1866 г. № 12	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус.	Рапарт Рус.	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёва», вол. 2, адз. зах. 170
403	8 ліпеня 1866 – 26 ліпеня 1867 г.	Дело об обнаружении в полвале Бельничского римско-католического костела Могилевского уезда пуль и свинцу: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата 10 Марта 1867 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёва», вол. 2, адз. зах. 181
404	13 ліпеня 1866 – 31 ліпеня 1867 г.	Дело об обнаружении при разборе органа в закрытом Горецком костеле книг, бумаг и фотографий революционного содержания: а) Рапорт Могилевского Губернатора 7 Июля 1866 г. № 776	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус.		НГАБ, ф. 2001 «Канцелярья грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёва», вол. 2, адз. зах. 183

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менты	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі	
405	15 ліпеня 1866 – 6 ліпеня 1867 г.	Дело об аресте учителя Могилевской Гимназии Николая Хлебникова за знакомство с принаследжими к тайному обществу лицами: а) Рапорт Могилевского губернатора 6 Июля 1867 г. № 906	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 2, адз. зах. 184		НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 3, адз. зах. 23	
406	1865 – 1867 гг.	Ведомости дел о конфискации в казну земель, принадлежащих участ- никам восстания 1863 г.: а) Ведомость дел о выделе конфискованных в казну земель, исполнен- ных в течении 1866 г. б) Ведомость дел о выделе конфискованных в казну земель, оставшим- ся неисполненными в течении 1866 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Спіс	НГАБ, ф. 2001 «Канцылярыя грамадзянскага губернатара Магілёўскай губерні і г. Ма- гілёў», вол. 1, адз. зах. 8		НГАБ, ф. 2500 «Віцебская павятовая паліцэйская управа», вол. 1, адз. зах. 23	
407	15 ліпеня – 3 снежня 1863 г.	Дело о розыске разных лиц и об заграничных паспортах: а) Распоряжение Военного Губернатора города Витебска и Витебского Гражданского Губернатора 12 Июля 1863 г. № 121 б) Распоряжение Военного Губернатора города Витебска и Витебского Гражданского Губернатора 12 Сентября 1863 г. № 751	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 2500 «Віцебская павятовая паліцэйская управа», вол. 1, адз. зах. 8		НГАБ, ф. 2500 «Віцебская павятовая паліцэйская управа», вол. 1, адз. зах. 10	
408	22 ліпеня – 28 кастрыч- ніка 1863 г.	Дело о взыскании с землевладельцевпольского происхождения 10%-ного сбора: а) Распоряжение Военного Губернатора города Витебска и Витебского Гражданского Губернатора 24 Июля 1863 г. № 127 б) Распоряжение Начальника Витебской губернии 19 Августа 1863 г. № 144	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 2500 «Віцебская павятовая паліцэйская управа», вол. 1, адз. зах. 10		НГАБ, ф. 2500 «Віцебская павятовая паліцэйская управа», вол. 1, адз. зах. 10	

409	17 верасня – 13 кастрычніка 1863 г.	Дело о беспорядках и своеволиях временно-обязанных крестьян имения Тересполь г. Цехоновецкого: а) Распоряжение МВД Военного Губернатора г. Витебска и Гражданского Губернатора 16 Сентября 1863 г. № 787	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дзэнне	НГАБ, ф. 2500 «Віцебская паватовая паліцэйская ўправа», вол. 1, адз. зах. 12	Выкормыстана 1 раз для службовых мэт
410	16 мая – 25 снежня 1863 г.	Отношения Витебского губернатора об исполнении предписаний, требований и просьб: а) Циркуляр Военного Губернатора г. Витебска и Витебского Гражданского Губернатора 11 Сентября 1863 г. № 165 б) Рапорт Селютского Волостного Правления 29 Сентября 1863 г. № 94 в) Объявление	Арыгнал/ Друк Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Друк	Цырку- ляр Рапарт Аб'язва	НГАБ, ф. 2500 «Віцебская паватовая паліцэйская ўправа», вол. 1, адз. зах. 13	Не выкарыстана
411	6 верасня 1863 – 23 кастрычніка 1866 г.	Наряд бумагам о сельских школах Витебского уезда: а) Распоряжение Военного Губернатора Города Витебска и Витебского Гражданского губернатора Августа 26. дня 1865 г. № 3000 б) Предписание Военного Начальника Витебского Уезда № 25 Генваря 5. дня 1863 г. в) Рапорт Витебского уезда Мирового Посредника 2 Участка Мая 5. дня 1865 г. № 170	Арыгнал/ Друк Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дзэнне Распара- дзэнне Рапарт	НГАБ, ф. 2500 «Віцебская паватовая паліцэйская ўправа», вол. 1, адз. зах. 15	Не выкарыстана
412	4 чэрвеня 1863 – 31 жніўня 1864 г.	Дело о военном положении в Витебском уезде в связи спольским восстанием: а) Распоряжение Витебского Военного Начальника № 85 Июля 10. дня 1863 г. б) Список всех лиц, владеющих недвижимым имуществом с обозначением каждого звания, имени и отчества, и их оседлости и веронаповедания в) Распоряжение Начальника Витебской губернии 27 Июня 1863 г. № 113 г) Распоряжение Военного Губернатора г. Витебска и Витебского Гражданского Губернатора Августа 25. дня 1863 г. № 150	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дзэнне Спіс Распара- дзэнне	НГБМ, ф. 2500 «Віцебская паватовая паліцэйская ўправа», вол. 1, адз. зах. 24	Выкормыстана 1 раз для научных мэт

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менты	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
413	25 чэрвеня 1863 – 3 лютага 1864 г.	Дело о розыске разных лиц по Витебской губернии: а) Список скрывшихся лиц от преследования полиции в Вильно 1864 г.	Арыгінал/ Друк	НГАБ, ф. 2500 «Віцебская павятовая паліцэйская ўправа», вол. 1, адз. зах. 27	Спіс	Рус.	Выкарь- стана 1 раз для навуко- вых МЭТ
414	3 чэрвеня 1863 – 22 сакавіка 1866 г.	Дело о сдаче огнестрельного и холодного оружия и всех к нему боепри- пасов: а) Рапорт Пристава 3 Стана 15 Июня 1863 г. № 1146 б) Распоряжение Военного Губернатора города Витебска и Витебского Гражданского Губернатора 2 Сентября 1863 г. № 4604 в) Объяснение Священника Фалковицкой церкви Фалотинского	Арыгінал/ Рукапіс	Рапарт	НГАБ, ф. 2500 «Віцебская павятовая паліцэйская ўправа», вол. 1, адз. зах. 31	Распара- дженне	Не выка- рыстана
415	1864 г.	О приведении в исправность всех находящихся в Витебском уезде ко- телов, киплиц, домашних агтарей а) Распоряжение Витебского уездного исправника № 1173 Сентября 26. дня 1866 г.	Арыгінал/ Рукапіс	Распара- дженне	НГАБ, ф. 2500 «Віцебская павятовая паліцэйская ўправа», вол. 1, адз. зах. 84	НГАБ, ф. 2500 «Віцебская павятовая паліцэйская ўправа», вол. 1, адз. зах. 118	Не выка- рыстана
416	31 кас- трычніка 1864 г.	Переписка о надзоре за иностранцами: а) Ведомость об иностранцах, проживающих в 3 Стане Витебского уезда	Арыгінал/ Рукапіс	Веда- масць	Рус.	НГАБ, ф. 2500 «Віцебская павятовая паліцэйская ўправа», вол. 1, адз. зах. 118	Не выка- рыстана

417	1864 г.	Дело о дворянине Михаиле Мончинском, бывшем на передержательстве без письменного вида у помещицы Реутг: а) Распоряжение Военного Губернатора г. Витебска	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 2500 «Віцебская паватовая паліцэйская ўправа», вол. 1, адз. зах. 128	Не выка- рыстана
418	1865 г.	Циркуляры о духовенстве: а) Циркуляр Военного Губернатора города Витебска и Витебского Гражданского Губернатора 2 Сентября 1864 г. № 145	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Цырку- ляр	НГАБ, ф. 2500 «Віцебская паватовая паліцэйская ўправа», вол. 1, адз. зах. 217	Не выка- рыстана
419	30 стуздзеня – 1 лістапада 1866 г.	Переписка о розыске лиц, участвовавших в польском восстании, о фальшивых деньгах и др.: а) Распоряжение Витебского Губернатора Марта 11. дня 1866 г. № 57 б) Распоряжение Витебского Губернатора Апреля 29. дня 1866 г. № 85	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- джэнне Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 2500 «Віцебская паватовая паліцэйская ўправа», вол. 1, адз. зах. 341	Не выка- рыстана
420	8 снежня 1863 – 21 верасня 1864 г.	Инструкции и циркуляры генерал-губернатора Витебской и Могилевской губ. и Витебского губернатора об устройстве сельских училищ, военно-тракцянского управления в уездах, о правилах для найма сельских рабочих и др.: а) Распоряжение Военного Губернатора г. Витебска и Витебского Гражданского губернатора по Канцелярии. Стол 2. Января 10. дня 1864 г. № 3 б) Распоряжение Витебского Военного Ковенского, Гродненского и Минского Генерал Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний 1 Января 1864 г. № 2	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- джэнне Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 2532 «Лепельская паватовая паліцэйская ўправа», вол. 1, адз. зах. 2	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт

Праца Дадатка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від- дакумента	Месца захоўжання	Задзялі	
421	23 снежня 1861 – 29 красаві- ка 1863 г.	Пиркуляры и предписания витебского губернатора, донесения стано- вых приставов о розыске аресте и установлении полицейского надзора за участниками восстания 1863 г.: а) Распоряжение Начальника Витебской губернии по Канцелярии. Стол 3. 16 Января 1862 г. № 2 б) Рапорт Пристава 1 Стана Лепельского уезда № 16 Июня 20. дня 1862 г. в) Распоряжение Начальника Витебской губернии Января 21. дня 1863 г. № 22 г) Распоряжение Начальника Витебской губернии Апреля 16. дня 1863 г. № 1474	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне Рагарт	Рус.	«Лепельская паліцэйская управа», вол. 1, адз. зах. 3	НГАБ, ф. 2532 «Лепельская павятовая	Выкары- стана 6 разоў для навуко- вых мэт
422	7 кастрыч- ніка 1863 – 5 судзеня 1865 г.	Пиркуляры Витебского губернатора, указы губернского правления о взыскании податей и недопомог с населением, о порядке поручитель- ства за возвратившимися в место жительства участников восстания 1863 г., о розыске разных лиц, имущества, капиталов и др.: а) Список лиц, состоявших под политическим надзором в г. Лепеле	Арыгнал/ Рукапіс	Спіс	Рус.	Арыгнал/ Рукапіс	НГАБ, ф. 2532 «Лепельская павятовая	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт
423	15 кас- трычніка – 27 снежня 1864 г.	Пиркуляры и предписания Витебского губернатора о розыске участ- ников восстания 1863 г. и строгом надзоре за помешчікамі польскаго происхождzenia, возвратившымся из-за границы, о порядке поручи- тельства за благонадежность іногородних учашихся и др.: а) Распоряжение Военнаго Губернатора г. Вітебска и Вітебскаго Граж- данскаго Губернатора Ноября 10. днія 1863 г. № 197 б) Раскладка 1% сбора с домовладельцев католиков г. Лепеля по указу от 9 Ноября 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне Спіс	Рус.	Арыгнал/ Рукапіс	НГАБ, ф. 2532 «Лепельская павятовая	Выкары- стана 4 разы для навуко- вых мэт
424	28 мая 1863 – 4 жніўня 1864 г.	Предписания Витебского губернатора, указы губернского правления, переписка с городовыми надзирателями и становыми приставами о розыске и сквецstre имени участников восстания 1863 г.: а) Особо публикационная статья	Арыгнал/ Друк	Спіс	Рус.		НГАБ, ф. 2532 «Лепельская павятовая	Выкары- стана 3 разы для навуко- вых мэт

425	13 мая 1863 – 10 лютага 1868 г.	Предписания Витебского Губернатора, указы губернского правления о сектахре имений участников восстания 1863 г., взыскании недомогок с крестьян по выкупным и оброчным платежам, ссудных недомогок с помещиков и др.: а) Рапорт Пристава 2 Стана Лепельского уезда 1 Мая 1863 г. № 730 б) Распоряжение Витебского Губернатора 14 Августа 1863 г. № 144	Арыгнал/ Рукапис Арыгнал/ Рукапис	Рус. Рус.	НГАБ, ф. 2532 «Лепельская павловская палицайская юправа», вол. 1, адз. зах. 7	Выкеры- стана 2 разы для научко- вых мэт
426	29 верасня – 23 снежня 1863 г.	Переписка с военным начальником Лепельского уезда, следственными комиссиями по политическим делам и становыми приставами о розыске участников восстания 1863 г., изъятии оружия у населения и др.: а) Рапорт 18 Декабря 1863 г. № 343 б) Рапорт Комиссии Военного Суда при Витебском Батальоне Внутренней Стражи учрежденной 17 Декабря 1863 г. № 271 в) Распоряжение Штаб Войск Виленского Военного Округа Декабря 30, дня 1863 г. № 2138	Арыгнал/ Рукапис Арыгнал/ Рукапис	Рус. Рус.	НГАБ, ф. 2532 «Лепельская павловская палицайская юправа», вол. 1, адз. зах. 9	Выкеры- стана 4 разы для научко- вых мэт
427	18 жніўня – 6 красавіка 1864 г.	Переписка о производстве расследования по поручениям комиссии по политическим делам, военного начальника и пр. о лицах, участвующих впольском восстании: а) Акт 1864 г. Сентября 7. дня б) Акт 1864 г. Сентября 7. дня в) Акт 1864 г. Сентября 7. дня г) Поручительство 1864 г. Сентября 19. дня д) Прощение Дворянинна Лепельского уезда Викентия Тригорьева сына Столыпьвы	Арыгнал/ Рукапис Арыгнал/ Рукапис Арыгнал/ Рукапис Арыгнал/ Рукапис	Судовы акт Судовы акт Судовы акт Дару- чальни- цтва Прашэн- не	НГАБ, ф. 2532 «Лепельская павловская палицайская юправа гор. Лепель Віцебскай губ.», вол. 1, адз. зах. 12	Выкеры- стана 1 раз для научко- вых мэт

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від- дакумента	Месца захоўжання	Задзялі
428	4 сіузеня – 14 снеж- ня 1864 г.	Переписка с военным начальником Лепельского уезда и следственной комиссией по политическим делам о розыске и аресте участников восстания 1863 г., описи их имущества и др.: а) Ведомость свидений с дня начала в Лепельском уезде беспорядков в политическом отношении, о дворинах, помещиках, шляхте и других сопливиях 14 Февраля 1864 г. № 54	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Спіс	НГАБ, ф. 2532 «Лепельская павятовая паліцайская управа», вол. 1, адз. зах. 14 мэт	Выкарь- стана 4 разы для нау- ковых мэт
429	16 снежня 1865 – 25 кас- трычніка 1867 г.	Дело о розыске имений землевладельцев Виленской, Гродненской, Ко- венской и Могилевской губ., подлежащих продаже за их участие в восстании 1863 г.: а) Список высланных из края землевладельцев Гродненской губернии, имеения коих на основании указа 10 Декабря 1865 г. подлежат обяза- тельной продаже б) Список высланных из края землевладельцев Могилевской губернии, имеения коих на основании указа 10 Декабря 1865 г. подлежат обяза- тельной продаже в) Список высланных из края землевладельцев Виленской губернии, имеения коих на основании указа 10 Декабря 1865 г. подлежат обяза- тельной продаже г) Список высланных из края землевладельцев Минской губернии, имеения коих на основании указа 10 Декабря 1865 г. подлежат обяза- тельной продаже	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Спіс	НГАБ, ф. 2532 «Лепельская павятовая паліцайская управа», вол. 1, адз. зах. 15	Не выка- рыстана
430	25 чэрвня – 11 кас- трычніка 1864 г.	Циркуляры Витебского гражданского губернатора, указы губернского правления, переписка с надзорителем г. Суражка о взыскании недоимок, изъятия оружия у населения, запрещении учреждениям ведения дело- производства на польском языке, розыске участников восстания 1863 г.: а) Распоряжение Витебского гражданского Губернатора 20 Февраля 1864 г. № 27 б) Распоряжение Уездного Исправника 18 Сентября 1864 г. № 1099	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус.	Спіс	НГАБ, ф. 2586 «Суражская павятовая праў- ленне, г. Сураж, Віцебская гу- берня», вол. 1, адз. зах. 20	Не выка- рыстана

431	8 лютага – 18 чэрвяня 1864 г.	Циркуляры и предписания Віцебскаго грамадзянскаго губернатора, указы губернскаго правления и др. о розыске имущества участников восстания 1863 г., подлежащих конфискации, установление неіласного надзора за увольнеными офицерамі польскаго прысокходzenia и др.: а) Рапорт Пристава 1 Стана Суражскаго уезда Января 7. дня 1864 г. № 47 б) Спіс мятежніков	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Спіс	НГАБ, ф. 2586 «Суражскасе праў- ленне, г. Сураж, Віцебская гу- берня», вол. 1, адз. зах. 21	Не выка- рыстана	
432	22 лістапада 1865 – 8 чэрвяня 1866 г.	Дело о правилах конфискации имений политических заключенных: а) Распоряжение Віленскаго Полевога Аудиторіата № 3147 14 Октябр- яра 1865 г. б) Распоряжение Віцебскаго Губернскаго Правления 6 Января 1866 г. № 6 в) Циркулярное распоряжение Віцебскаго Губернатора Января 15. дня 1866 г. № 10 г) Циркулярное распоряжение Віцебскаго Губернатора Апреля 7. дня 1866 № 70 д) Циркулярное распоряжение Віцебскаго Губернатора Апреля 29. дня 1866 г. № 83	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Друк Арыгнал/ Друк Арыгнал/ Друк	Рус. Рус. Рус. Рус.	Распара- дженне Распара- дженне Цырку- ляр Цырку- ляр Цырку- ляр	НГАБ, ф. 2586 «Суражскасе праў- ленне, г. Сураж, Віцебская гу- берня», вол. 1, адз. зах. 117	Не выка- рыстана
433	18 мая 1863 – 20 снежня 1865 г.	Переписка с Віцебским грамадзянским губернатором, волостными правлениями и др.: а) Циркуляр МВД Совет Министра по делам книгопечатанія 10 Августа 1865 г. № 165	Арыгнал/ Друк	Арыгнал/ Друк	Цырку- ляр	НГАБ, ф. 2586 «Суражскасе праў- ленне, г. Сураж, Віцебская гу- берня», вол. 1, адз. зах. 138	Не выка- рыстана
434	1863 г.	Краткіе выпіски из следственных дей участников восстания 1863 года	Арыгнал/ Рукапіс	Следчая справа	НГАБ, ф. 3046 «Віцебская следчая камісія на спрадах аб паўстанні 1863–1864 гг.», вол. 1, адз. зах. 1	Выкары- стана 8 разоў для навуко- вых мэт	

Праця Даданка АІ

№	Час і місце створення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнтычності	Мова документа	Від дакумента	Месца заходжання	Задбай
435	1863 г.	<p>Следственное дело о лицах, причастных к восстанию 1863 г. Часть I:</p> <p>а) Краткая записка из дела, произведенного Высочайше учрежденной в г. Витебске Следственной Комиссией по политическим делам, поовору помешником Иваном Друговиной Полоцких помешников и других лиц в числе до приступным замыслам их в политическом отношении</p> <p>б) Краткая записка из дела, произведенного Высочайше учрежденной в г. Витебске Следственной Комиссией по политическим делам, поовору помешником Иваном Друговиной ксендзов Горбачевского костела Антония Кавецкого и Августина Лаппо в подстрекательстве своих прихожан к польскому мятежу и прикованных к сему делу лицах</p> <p>в) Краткая записка из дела о ксендзе Александре Путвинском в пронесении возмутительной проповеди в костеле святого Антония, составленная в Высочайше учрежденной в г. Витебске Следственной Комиссией по политическим делам</p> <p>г) Краткая записка из дела, произведенного Высочайше учрежденной в г. Витебске Следственной Комиссией по политическим делам, по отношению Военного Начальника Лепельского уезда 12 Сентября истекшего 1863 г. за № 1211 о дворянине Герониме Антонове Рeutге, принимавшем участие в мятеже и отставном Титулярном Советнике Станиславе Рамуальдове Рeutге, обвиняемом в сожжании в мятеже д) Краткая записка из дела, произведенного Высочайше учрежденной в г. Витебске Следственной Комиссией по политическим делам, о приоре Полоцкого Доминиканского монастыря, ксендзе Александре Пиотровском, бывшем Заседателе полоцкого Земского Суда Гостаре Зеленском, предводителю дворянства Эдуарде Рeutге и прочих лицах Полоцкого уезда, обвиняемых в участии и приготовлении к польскому мятежу</p> <p>е) Краткая записка из дела, составленном в Высочайше учрежденной в г. Витебске Следственной Комиссией по политическим делам, по со-гласованию Г. Начальника Губернии 12 Октября минувшего 1863 года за № 914 о временно-обязанном крестьянине Михаиле Осдарове, обвиняемом в хранении чесодана с боевыми снарядами</p>	Арыгналь/ Рукапіс	Рус.	Следчая справа	НГАБ, ф. 3046 «Віцебская следчая камісія па справах аб паўстанні 1863–1864 гг.», вол. 2 адз. зах. 1	Выкарь- стана 14 разоў для на- вуковых мэт, 1 – для службо- вых

		ж) Краткая Записка из дела, составленного в Высочайше учрежденной В г. Витебске Следственной Комиссии по политическим делам, по согласованию Г. Начальника Губернии 20 Октября за № 945 об отставном Коллежском Регистраторе Казимире Егорове Пороневском, обвиняемом в распространении вредных толков	Арыгнал/ Рукопись	Рус.	Следчая справа	
		3) Краткая Записка из дела, составленном в Высочайше учрежденной В г. Витебске Следственной Комиссии по политическим делам, о привозаконных поступках ксендза Слабодинского костела Казимира Казимирова Гедрония	Арыгнал/ Рукопись	Рус.	Следчая справа	
436	1863 г.	Следственное дело о Дриссенском уездном предводителе дворянства Храповицким и др. лицах, причастных к восстанию 1863 г. часть 2	Арыгнал/ Рукопись	Рус.	Следчая НГАБ, ф. 3046 «Витебская 9 разоў следчая камісія па справах аб паўстанні 1863–1864 г.», вол. 2, адз. зах. 2	Выкары- стана для на- уковых МЭТ, 1 – для службо- вых
437	1863 г.	Алфавитный список лиц, состоящих под следствием в Витебской следственной комиссии	Арыгнал/ Рукопись	Рус.	Спіс	НГАБ, ф. 3046 «Віцебская 18 разоў следчая камісія па справах аб паўстанні 1863–1864 г.» ,вол. 2, адз. зах. 3
438	1863 г.	Описи оконченных и не оконченных дел Витебской следственной комиссии	Арыгнал/ Рукопись	Рус.	Спіс	НГАБ, ф. 3046 «Віцебская 8 разоў следчая камісія па справах аб паўстанні 1863–1864 г.», вол. 2, адз. зах. 4

Праца Гадамка АІ

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менту	Від- дакumenta	Месца захоўдання	Задбай- шчына
439	17 сіуздзеня – 13 снеж- ня 1863 г.	Переписка с приставом Могилевской губернии, командующими вой- сками по Могилевской губернии, о лицах участвовавших в восстании Могилевской губернии: а) Послание Гражданского Губернатора Беклемишиева Гг. Председате- лем Присутствия Могилевской губернии 4 Февраля 1863 г. б) Циркуляр № 103 Генерал-Губернатора Могилевскому Полицмейстеру, Городничим и Исправникам Могилевской губернии 19 Ноября 1862 г. в) Предписание Могилевскому Полицмейстеру и Уездным Исправни- кам Могилевской губернии 25 Апреля 1863 № 1863 г) Объявление	Арыгналь/ Рукапіс	Рус.	Прадпі- санне Цырку- ляр	«Аршанская следчая камісія па справах аб паўстанні 1863–1864 гг.», мэт, вол. 1, адз. зах. 1	Вікарь- стانا 17 разоў для на- уковых буковых
		д) Послание Генерал-Губернатора Уездным Исправникам Могилевской губернии № 94 24 Мая 1862 г. е) Циркуляр Главным Уездным Исправникам Могилевской губернии 16 Сентября 1863 г. № 869 ж) Циркуляр № 103 Генерал-Губернатора Могилевскому Полицмей- стру, Городничим и Исправникам Могилевской губернии 12 Октября 1863 г. № 964	Арыгналь/ Рукапіс	Рус.	Прадпі- санне Цырку- ляр	Прадпі- санне Цырку- ляр	Ністру- ція Распара- дженне
		з) Послание Генерал-Губернатора Уездным Исправникам Могилевской губернии № 252 24 Апреля 1863 г. и) Послание Генерал-Губернатора Уездным Исправникам Могилевской губернии к) Инструкция Полиции	Арыгналь/ Рукапіс	Рус.	Прадпі- санне Друк	Прадпі- санне Друк	
		л) Объявление от Виленского Генерал-Губернатора	Арыгналь/ Друк	Рус.			

440	1 ч ервня 1863 – 15 мая 1864 г.	Переписка с начальником Могилевской губернии, командующими войсками по Могилевской губернии, о лицах участовавших в восстании Могилевской губернии. а) Письмо Пристава Сенненского Уезда 1 стана Декабря 15. дня 1863 г. № 76 б) Письмо Начальника Могилевской губернии Оршанской Следственной Комиссии 8 Января 1864 г. № 39 в) Письмо Начальника Могилевской губернии Оршанской Следственной Комиссии 2 Марта 1864 г. № 335 г) Правила для свиданий с политическими арестантами, содержащимися в Могилеве	Арыгнал/ Рукапис	Рус.	Афіцій- ни лист аб паўстанні 1863–1864 гт.», вол. 1, адз. зах. 3	НГАБ, ф. 3255 «Аршанская следчая камісія на справах аб паўстанні 1863–1864 гт.», 1 – для службо- вых	Выкеры- стана 10 разоў для науко- вых мэт, 1 – для службо- вых
441	4 ч эрвня 1863 – 26 лістапада 1864 г.	Переписка с Могилевской палатой гражданского суда, Оршанским уездным судом и др. о лицах, принимавших участие в восстании: а) Краткая записка жены канцелярского служителя Гринкевича Ольги Максимовой	Арыгнал/ Рукапис	Рус.	Прашэн- не	НГАБ, ф. 3255 «Аршанская следчая камісія на справах аб паўстанні 1863–1864 гт.», вол. 1, адз. зах. 4	Выкеры- стана 7 разоў для науко- вых мэт
442	15 снежня 1863 – 16 снежня 1864 г.	Переписка с приставами Горецкого военного уезда о лицах, принимавших участие в восстании в Могилевской губернии: а) Рапорт Горецкого Военного Уездного Начальника 14 Января 1864 г. б) Предписание Военного Уездного Начальника 26 Марта 1863 г. № 831 в) Предложение Командующего войсками Генерала от Инфантерии Муравьевса	Арыгнал/ Рукапис	Рус.	Рапарт Прадпі- санне Распара- дженне	НГАБ, ф. 3255 «Аршанская следчая камісія на справах аб паўстанні 1863–1864 гт.», вол. 1, адз. зах. 10	Выкеры- стана 8 разоў для науко- вых мэт
443	5 мая – 6 снежня 1863 г.	Дело о привлечении к дознанию соучастниковпольского восстания 1863 г. в Оршанском уезде: а) Рапорт Оршанского Уездного Исправника б) Рапорт Оршанского Уездного Исправника	Арыгнал/ Рукапис	Рус.	Рапарт Рапарт	НГАБ, ф. 3255 «Аршанская следчая камісія на справах аб паўстанні 1863– 1864 г.», вол. 2, адз. зах. 1	Выкеры- стана 8 разоў для науко- вых мэт

Праця Дацтка АІ

№	Час і місце створення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнтычності	Мова дакумента	Від дакумента	Месца знаходжання	Задзялі	
							«Камандуючы войсками Магілёўскай губерні», вол. 2, адз. 1	
444	14 мая 1863 – 9 ліпеня 1864 г.	Дело о посыпке войск для розыска и поимки отрядов и отдельных участников польского восстания. Маршруты движения войск частей. Рапорты командиров полков и воинских начальников о результатах действий по поимке участников восстания 1863 г.: а) Рапорт Горецкого Уездного Исправника 10 Мая 1863 г. № 41 б) Распоряжение Командующего войсками в Могилевской губернии № 393 20 Мая 1863 г. в) Рапорт Военного Начальника Рогачевского уезда № 104 Июня 20. Для 1863 г. г) Рапорт Начальника Сеннинского уезда 9 Ноября 1863 г. № 182 д) Рапорт Начальника Сеннинского уезда 30 Ноября 1863 г. № 313 е) Рапорт Рогачевского Уездного Исправника 8 Марта 1864 г. № 713	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	Распара- джэнне Рапарт	НГАБ, ф. 3256	Выкары- стана 4 разы для наву- ковых мэт
445	31 кас- трыніка 1863 – 4 жніўня 1864 г.	Рапорты и ведомости земских исправников о количестве и составе сельских вооруженных караулов: а) Сведения о составе и количестве сельских вооруженных караулов в Могилевской губернии по 1 Февраля 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	Арыгнал/ Рукапіс	НГАБ, ф. 3256	Выкары- стана 2 разы для наву- ковых мэт
446	10 сакавіка – 9 жніўня 1864 г.	Дело о лишении 29 человек Черноруцкого отряда, участников восстания 1863 г. всех прав состояния и ссылке их на каторжные работы в Сибирь и др. губернии России: а) Заключения Временного Полевого Аудиториата	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паства- нова	Арыгнал/ Рукапіс	НГАБ, ф. 3256	Выкары- стана 8 разоў для навуко- вых мэт

447	2 красавіка – 8 чэрвяна 1864 г.	Дело о конфискации имущества Людвига Шталовского, Доминика Орцишевского, Леонарда Ходоровича, однодварца Игнатия Войцеховского, Мещанина Франце Шубинского, дворян Михаиле Арцимовиче, Иосифе Булгарине, Андрее Барапоновском и крестьянине Антоне Карповском, участвовавших в восстании 1863 г.: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 3256 «Камандуючы войскамі Магілёўскай губерні», вол. 2, адз. зах. 14	Не выка- рыстана
448	4 красавіка – 12 чэрвяна 1864 г.	Дело о лишении всех прав состояния и ссылке на поселение в отдаленные места Сибири помещика Аполлинария Милевского за участие в восстании 1863 г.: а) Заключение Полевого Аудиториата	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 3256 «Камандуючы войскамі Магілёўскай губерні», вол. 2, адз. зах. 15	Не выка- рыстана
449	8 красавіка 1864 – 3 мая 1865 г.	Дело о взыскании штрафа с Карла, Вильгельма и Казимира Лепковских за хранение оружия и запрещенной литературы: а) Заключение временного Полевого Аудиториата 27 Апреля 1865 г. № 173	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 3256 «Камандуючы войскамі Магілёўскай губерні», вол. 2, адз. зах. 16	Выкары- стана 1 раз для навукоў- мэт
450	10 красавіка – 18 ліпеня 1864 г.	Дело оконфискации имущества и ссылке в Пермскую губ. помещика Павла Черниховского за соучастие в восстании 1863 г.: а) Рапорт Окружного Обер Аудитора № 12262 Июль 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 3256 «Камандуючы войскамі Магілёўскай губерні», вол. 2, адз. зах. 18	Выкары- стана 1 раз для навукоў- мэт
451	13 красавіка – 3 ліпеня 1864 г.	Дело о лишении всех прав и должностей и о ссылке в Томскую губернию ксендза Андрея Кржижановского и органиста дворянина Степана Ивашкаевича за участие в восстании 1863 г.: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 3256 «Камандуючы войскамі Магілёўскай губерні», вол. 2, адз. зах. 22	Выкары- стана 1 раз для навукоў- мэт

При愈加 Дадамка АІ

№	Час і місце створення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнтычності	Мова дакумента	Від документа	Месца знаходжання	Задбай
452	15 красавіка – 9 жніўня 1864 г.	Дело о приведении к верноподданнической присяге политических заключенных добровольнослуживших оружие: а) Колтия с предложением Виленского Военного Губернатора и Генерал-Губернатора Ковенского, Гродненского и Минского и Главного Начальника Витебской и Могилевской губерний – Начальнику Могилевской губ. от 11 Апреля 1864 г. № 2198	Копія/ Рукапіс	Распара- джэнне	НГАБ, ф. 3256 «Камандуючы войсками Магі- лёўскай губер- ні», вол. 2, адз. зах. 23	Выкары- стана 2 разы для наву- ковых мэт	Выкары- стана 2 разы для наву- ковых мэт
453	21–28 красавіка 1864 г.	Дело о приговоре к смертной казни дворянину Минской губ. Оскерко Михаила за участие в восстании 1863 г.: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата	Арыгнал/ Рукапіс	Судовая паства- нова	НГАБ, ф. 3256 «Камандуючы войсками Магі- лёўскай губер- ні», вол. 2, адз. зах. 29	Выкары- стана 7 разоў для наву- ковых мэт	Выкары- стана 7 разоў для наву- ковых мэт
454	29 мая – 4 жніўня 1864 г.	Дело о лишении дворян звания всех прав состояния и ссылке на поселение в отдаленные места Сибири, Томскую, Тобольскую и Пермские губернии 15 участников восстания 1863 г.: а) Рапорт Комиссии Полевого Военного суда по Высочайшему повелению учрежденная в г. Могилеве над мятежниками 28 Мая 1864 г. № 531 б) Заключение Временного Полевого Аудиториата	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Судовая паства- нова	НГАБ, ф. 3256 «Камандуючы войсками Магі- лёўскай губер- ні», вол. 2, адз. зах. 38	Выкары- стана 3 разы для наву- ковых мэт	Выкары- стана 3 разы для наву- ковых мэт
455	15 ліпеня – 20 жніўня 1864 г.	Дело о лишении дворянского звания и всех прав состояния и ссылке в рудники на 12 лет студента Горецкого землемельческого института Кушелевского за участие в восстании 1863 г.: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата	Арыгнал/ Рукапіс	Судовая паства- нова	НГАБ, ф. 3256 «Камандуючы войсками Магі- лёўскай губер- ні», вол. 2, адз. зах. 39	Выкары- стана 2 разы для наву- ковых мэт	Выкары- стана 2 разы для наву- ковых мэт

456	14 жніўня – 19 кас-трычніка 1864 г.	Дело о лишении дворянского звания и всех прав состояния и ссылке в рудники Янковского на 20 лет, а Савицкого и Лаппо на 15: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 3256 «Камандутоны войскамі Магілёўскай губер- ніі», вол. 2, адз. зах. 48	Не выка- рыстана
457	15 лістапада 1864 – 21 студзеня 1865 г.	Дело об отдаче бывшего участника восстания 1863 г. Змечеровского на поруки об освобождении его имени от сектвестра: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 3256 «Камандутоны войскамі Магілёўскай губер- ніі», вол. 2, адз. зах. 51	Не выка- рыстана
458	30 кас-трычніка 1864 – 6 верасня 1865 г.	Дело о лишении всех прав состояния и ссылке на жительство в Томском губ. помещика Цехановецкого с женой Изабеллой за участие в восстании 1863 г.: а) Рапорт Комиссии Полевого военного Суда в г. Могилеве 4 Сентября 1865 г. № 1318	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	НГАБ, ф. 3256 «Камандутоны войскамі Магілёўскай губер- ніі», вол. 2, адз. зах. 52	Выкары- стана 3 разы для наву- ковых мэт
459	9 студзеня 1864 – 3 чэрвеня 1865 г.	Рапорты Пропольского волостного правления Быховского уезда, воен-но-уездных начальников Быховского и Сенинского уездов: а) Рапорт Пропольского Волостного Правления Быховского уезда № 93 16 Генваря № 12465 б) Рапорт Могилевского батальона Внутренней стражи 11 Июля 1864 г. в) Рапорт Карабульного Офицера общего со Смотрителем политических арестантов Богоудельного заведения № 17 26 Марта 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус. Рус.	Рапарт Рапарт Рапарт	НГАБ, ф. 3256 «Камандутоны войскамі Магілёўскай губер- ніі», вол. 2, адз. зах. 54	Выкары- стана 7 разоў для наву- ковых мэт

Праца Дадамка АІ

№	Час і месца ствардння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менты	Від документа	Месца захоўдання	Задзялі
460	1863 г.	Дело об организации сельских вооруженных караулов в Могилевской губернии: а) Ведомость сколько ружей и из каких складов назначеннного для сформирования запаса на случай надобности в устройстве сельской стражи 6 1863 г. № 4104 б) Распоряжение Начальника Могилевской Губернии Стол 4 27 Мая № 4103 г) Ведомость о сельских вооруженных караулах по Могилевскому уезду Могилевской губернии д) Распоряжение Начальника Могилевской Губернии 8 Июня 1863 г. № 4546	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Спіс Распара- джэнне	НГАБ, ф. 3256 «Камандуючы войскамі Магі- лёўскай губер- ні», вол. 3, адз. зах. 1	Выкары- стана 3 разы для наву- ковых мэт
461	19 мая – 24 чэрвня 1863 г.	Телеграфические депеши отправленные в разные места и полученные из разных мест, а также росписки в отправлении депеш и эстафет: а) Рапорт Генералу Муравьеву 6 Июня б) Рапорт Генералу Муравьеву 12 Июня	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт Рапарт	НГАБ, ф. 3257 «Магілёўская следчая камісія па справах аб паўстанні 1863–1864 г.», вол. 1, адз. зах. 4	Выкары- стана 6 разоў для наву- ковых мэт
462	1 мая – 23 чэрвня 1863 г.	Переписка с начальником Могилевской губернии о лицах Чаясовского уезда, обвиняемых в участии в польском восстании: а) Рапорт Председателя Комиссии Гвардии Полковника 24 Июля 1863 г. № 531 б) Постановления Следственной Комиссии 10 Августа 1863 г. № 1064	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт Судовая паста- нова	НГАБ, ф. 3257 «Магілёўская следчая камісія па справах аб паўстанні 1863–1864 г.», вол. 1, адз. зах. 9	Выкары- стана 6 разоў для наву- ковых мэт

463	1863–1865 гг.	Материалы комиссии о причастности к восстанию князей С. и В. Любомирских: протоколы заседаний комиссии, показания князей С. и В. Любомирских и др. лиц, описание оружия в их имени Станиславово, переписка и др.: а) Следственное дело о причастности к восстанию князей С. и В. Любомирских б) Заявление дворянства Могилевской губернии	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Следчая справа Заява зах. 41	НГАБ, ф. 3257 «Магілёўская следчая камісія па справах аб паўстанні 1863–1864 г.», вол. 1, адз. зах. 41	Выкеры- стана б разоў для наву- ковых мэт
464	10 снежня 1864 г.	Переписка с Могилевским и Витебским губернатором, Оршанской Следственной Комиссией, уездными полицейскими управлениями Минской губернии, присутственными местами и должностными лицами о представлении сведений об участниках восстания 1863 г.: а) Распоряжение Начальника Могилевской губернии 10 Декабря 1864 г. № 3208	Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распара- дженне зах. 54	НГАБ, ф. 3257 «Магілёўская следчая камісія па справах аб паўстанні 1863–1864 г.», вол. 1, адз. зах. 54	Выкеры- стана 8 разоў для наву- ковых мэт
465	12 жніўня 1863 – 15 лютага 1864 г.	Переписка с начальником полицейского управления Горецкого уезда об участниках восстания 1863 г.: а) Предписание начальнику Могилевской губернии генерала-губернатора Муравьева 8 Августа 1863 г. б) Запрос Сененскому предводителю дворянства в) Стихотворение ссыльного дворянина – участника восстания 1863 г. «Что бывало – того нет» г) Письмо Матея Осипова барину Антону Станиславовичу 20 Июня 1863 г. д) Прощение Генералу-Губернатору от осужденного дворянина е) Прощение Генералу-Губернатору от осужденного дворянина ж) Письмо Юлии Луковской осужденному мужу	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Прадп- санне Запыт Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	НГАБ, ф. 3286 «Горадская следчая камісія па справах аб паўстанні 1863–1864 г.», вол. 1, адз. зах. 1	Выкеры- стана 9 разоў для наву- ковых мэт

Заканчэнне Дадатка АІ

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова документа	Від документа	Месца захоўжання	Задумі
466	8 ліпеня – 11 ліпеня 1863 г.	Дело Горецкой Следственной Комиссии о сбore в фольварке князей Любомирских Зарубах и о приготовлении к мятежу: а) Клятвенное обещание	Арыгнал/ Рукапіс	Клятва Рус.	НГАБ, ф. 3286 «Горецкая следчая камісія па справах аб паўстанні 1863–1864 гг.», воп. 2, адз. зах. 2	Выкары- стана 13 разоў для на- вуковых МЭТ	Выкары- стана 13 разоў для на- вуковых МЭТ
467	1863 г.	Рапорты становых приставов Чериковского уезда о появлении в уезде в 4 верстах от Кричева повстанческого отряда численностью 3000 человек и других партий инсургентов, об аресте повстанцев: а) Предложения Гражданского губернатора 29 Апреля 1863 г. № 3071 б) Показания Михаила Леонова Олехновича в) Рапорт Быховского Уездного Станового Пристава 2-го Стола. 1 Мая 1863 г. № 670	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Распара- дженне Рус. Пака- занні Рапарт Рус.	НГАБ, ф. 3366 «Чэркаўская следчая камісія па справах аб паўстанні 1863–1864 гг.», воп. 1, адз. зах. 1	Выкары- стана 15 разоў для на- вуковых МЭТ	Выкары- стана 15 разоў для на- вуковых МЭТ
468	23 мая – 7 жніўня 1863 г.	Дополнительные правила, утвержденные 31 мая 1863 г. о порядке осуж- дения и распределении пленных польской национальности, участников восстания. Постановления Могилевского губернского правления о кон- фискации имущества лиц, принимавших участие в восстании 1863 г. и списки участников восстания: а) Высочайше утвержденные в 31 день Мая месяца 1863 г. Дополни- тельные правила о порядке суждения и распределения пленныхполь- ских мятежников б) Предписания Гражданского губернатора Чериковской Следственной Комиссии 9 Июня 1863 г. в) Копия с предписания Штаба Командующего Войсками Виленского Военного округа и Виленского, Гродненского, Ковенского и Минского Генерал-Губернатора 16 Июня 1863 г. за № 847	Арыгнал/ Рукапіс	Инструк- цыя Рус.	НГАБ, ф. 3366 «Чэркаўская следчая камісія па справах аб паўстанні 1863–1864 гг.», воп. 1, адз. зах. 3	Выкары- стана 10 разоў для на- вуковых МЭТ, 4 – для службо- вых	Прадпі- санне Прадпі- санне Рус.

469	5 жніўня – 31 кас- трычніка 1863 г.	Месячные отчеты о лицах, состоящих под следствием за участие в вос- становлении 1863 г.: а) Опись месячных отчетов б) Предписание Духовной консистории № 7996 в) Предписание Гражданского Могилевского губернатора	НГАБ, ф. 3366 «Чэртыгайская слецкая камюія на справах аб паўстанні 1863–1864 гг.», 4 – для службо- вых
-----	--	--	--

			Выкса- стана 9 разоў для на- вуковых мэ, 4 – для службо- вых
		НГАБ, ф. 3366 «Чэртыгайская слецкая камюія на справах аб паўстанні 1863–1864 гг.», 4 – для службо- вых	
		Спіс Прадп- санне Прадп- санне	
		Рус. Арыгінал/ Рукапіс	Рус. Арыгінал/ Рукапіс

Дадамак А2

Калекцыя Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі ў г. Гродна

№	Час і месца стварэння документа	Назаў і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнтыч- насці	Мова документа	Від даку- мента	Месца знаходжання	Задагі
1	8 кастрыч- ніка 1863 – 31 мая 1874 г.	<p>Дело о переходе разных лиц из римско-католического вероисповедания в православное:</p> <p>а) Сообщение Иосифа Митрополита Литовского 26 Октября 1863 г. № 2644</p> <p>б) Предложение Военного Губернатора Города Гродно и Гродненского Пражданского Губернатора Ноября 20 дня 1863 г. № 6717</p> <p>в) Сообщение Игнатия Епископа Брестского 11 Января 1865 г. № 12</p> <p>г) Рапорт МВД Гродненского Губернатора 9 Апреля 1865 г. № 607</p> <p>д) Объяснение Дворянинна Сокольского уезда Игнатия Павлова Крупецкого Июня 29. днія 1866</p> <p>е) Свидетельство</p> <p>ж) Сообщение Иосифа М. Литовского 19 Декабря 1867 г. № 10713</p>	<p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p> <p>Арыгнал/ Рукапіс</p>	<p>Паведам- ленне</p> <p>Распара- дженне</p> <p>Паведам- ленне</p> <p>Рапарт</p> <p>Тлумачальная запіска</p> <p>Пасвед- чанне</p> <p>Паведам- ленне</p>	<p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p> <p>Рус.</p>	<p>НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатора», вол. 6, адз. зах. 380</p> <p>НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатора», вол. 6, адз. зах. 400</p>	<p>Выкары- стана 7 разу для науко- вых мэт, 4 – для службо- вых</p>
2	18 сіуздзеня – 3 кас- тычніка 1864 г.	Дело об учреждении в городе Гродно комиссии для выявления лиц, нарушивших общественный порядок, и списки нарушителей	Арыгнал/ Рукапіс	Працін- не	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатора», вол. 6, адз. зах. 400	Выкары- стана 1 раз для науко- вых мэт,	

3	30 студзеня – 2 сакавіка 1864 г.	Дело об увольнении политически неблагонадежных чиновников палаты госимуществ: а) Рапорт управляющего Гродненской палатою Госимущества 28 Января 1864 г. за № 1334 б) Ручительное письмо чиновников палаты Госимущества	Артыгнал/ Рукапіс Артыгнал/ Рукапіс	Рапарт Даручальніцтва	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатора», вол. 6, адз. зах. 401	Выкарystана 3 разы для наувковых мэт, 2 – для службовых
4	2 жніўня 1864 – 10 верасня 1865 г.	Переписка с Виленским военным губернатором о вознаграждении содержателя заезжего двора в городе Бресте Гинсбурга в выявлении участников польского восстания: а) Уведомление Чиновника особых поручений 22 Января 1863 № 44	Артыгнал/ Рукапіс	Паведамленне	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатора», вол. 6, адз. зах. 413	Выкарystана 2 разы для наувковых мэт, 3 – для службовых
5	3 жніўня 1864 – 3 красавіка 1865 г.	Дело об отстранении ксендзов Орловского и Стецкевича от службы ввиду их политической неблагонадежности: а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 2 Августа 1864 г. № 2375 б) Распоряжение Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 13 Сентября 1864 г. № 5218	Артыгнал/ Рукапіс Артыгнал/ Рукапіс	Распара-джэнне Распара-джэнне	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатора», вол. 6, адз. зах. 414	Выкарystана 9 разоў для наувковых мэт
6	6 жніўня – 7 снежня 1864 г.	Дело о закрытии в городе Вильно бернардинского мужского монастыря за участие монахов в польском восстании 1863 г.	Артыгнал/ Рукапіс	Рапарт	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатора», вол. 6, адз. зах. 415	Выкарystана 11 разоў для наувковых мэт
7	14 жніўня 1864 – 9 ліпеня 1868 г.	Дело о запрещении русским чиновникам жениться на поляках: а) Распоряжение М. В. Д. Военного Губернатора Города Гродно и Гродненского Гражданского Губернатора 14 Августа 1864 г. № 8828 б) Предложение М. В. Д. Военного Губернатора Города Гродно и Гродненского Гражданского Губернатора 14 Августа 1864 г. № 8827	Артыгнал/ Рукапіс Артыгнал/ Рукапіс	Распара-джэнне Распара-джэнне	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатора», вол. 6, адз. зах. 417	Выкарystана 10 разоў для наувковых мэт

При愈加 Дадамка А2

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адмінікі захавання	Ступень аутентич- ності				Месна захождання	Задбай
			Архінал/ Рукапіс	Цырку- ляр	Від документа	Мова даку- менту		
8	15 жніўня – 13 кас- трычника 1864 г.	Дело о запрещении медикам-поликам заключать договора с крестья- нами на их лечение	Архінал/ Рукапіс				НГАБІ, ф. 1 «Канцлерия Гродзенскага губернатара», воп. 6, адз. зах. 418	Выкарь- стана 3 разы для на- вуковых мэт, 2 – для служ- бовых
9	11 студзеня 1866 – 8 кастрыч- ніка 1868 г.	Переписка с МВД, губернаторами восточных губерний Империи и по- лицейскими управляемыми о вручении писем и денег, поступавших от политических ссыльных: а) Прощение 15 Ноября 1866 г. № 146	Архінал/ Рукапіс	Прашэн- не			НГАБІ, ф. 1 «Канцлерия Гродзенскага губернатара», воп. 6, адз. зах. 490	Выкарь- стана 3 разы для наув- ковых мэт
10	2 лютага 1866 – 8 кастрыч- ніка 1868 г.	Дело о привлечении к ответственности ксендза Котзика за агитацию крестьян к переходу в католическую веру: а) Рапорт МВД б) Распоряжение главного начальника 13 Марта 1866 № 340 в) Предложение генерал-майора № 10272 4 Августа 1866 г.	Архінал/ Рукапіс	Рапарт			НГАБІ, ф. 1 «Канцлерия Гродзенскага губернатара», воп. 6, адз. зах. 495	Выкарь- стана 5 разоў для наув- ковых мэт, 2 – для служ- бовых
11	12 сакавіка – 30 чэрве- ня 1866 г.	Дело о наложении штрафа на ксендза Пожединского за содержание без пропуску у себя дворян Лодвіка и Ванна Пожединских: а) Рапорт Военного Начальника города Бельска с уездом 9 Марта 1866 № 1088 б) Акт	Архінал/ Рукапіс	Рапарт			НГАБІ, ф. 1 «Канцлерия Гродзенскага губернатара», воп. 6, адз. зах. 502	Выкарь- стана 1 раз для наувко- вых мэт, 1 – для службо- вых

12	27 красави-ка 1866 – 9 сакавіка 1867 г.	Дело о произнесении нецензурных слов в адрес царя императором Янушыцким: а) Рапорт 3 Октября 1866 № 843 б) Распоряжение Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 22 Февраля 1867 г. № 616	Артыгнал/ Рукапіс Артыгнал/ Рукапіс	Рапарт Распара-дэжнне	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенская губернатора», вол. 6, адз. зах. 514	Выкары-стна 5 разоў для нау-ковых мэт, 1 – для служ-бовых
13	17 снежня 1866 – 8 чэрвеня 1867 г.	Переписка со Слонимским военным начальником об установлении надзора за съездами помесников, собиравшимся в имениях Францевичи, Писецкое, Гноинское	Артыгнал/ Рукапіс	Рапарт	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенская губернатора», вол. 6, адз. зах. 559	Выкары-стна 2 разы для нау-ковых мэт, 3 – для служ-бовых
14	11 студзеня – 19 красавіка 1866 г.	Дело о расследовании фактов содержания приставом г. Рожан Агапиным в своем доме с целью обучения детей на польском языке учителя Игошковского	Артыгнал/ Рукапіс	Рапарт	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенская губернатора», вол. 6, адз. зах. 564	Выкары-стна 1 раз для нау-ковых мэт
15	28 студзеня – 10 лютага 1866 г.	Дело о взыскании штрафа с помещицы Чечовой за разговор напольском языке: а) Рапорт Гродненского Полицмейстера 28 Генваря 1866 г. б) Рапорт Гродненского Полицмейстера 10 Февраля 1866 г.	Артыгнал/ Рукапіс Артыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рапарт	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенская губернатора», вол. 6, адз. зах. 567	Выкары-стна 3 разы для нау-ковых мэт
16	8 мая – 4 верасня 1866 г.	Дело об обучении детей ксендзом Василевским польской грамоте	Артыгнал/ Рукапіс	Рапарт	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенская губернатора», вол. 6, адз. зах. 580	Выкары-стна 1 раз для науко-вых мэт

Приложение А2

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адмінізації заховання	Ступень аутентич- ності		Мова документа	Від даку- менту	Месна заходження	Задумані важливості
			Архіва/Рукапіс	Рус.				
17	13 лютого – 3 сакавіка 1866 г.	Дело об учреждении в гор. Вильно Ревизионной комиссии по устрой- ству римско-католического духовенства	Архіва/Рукапіс	Загад	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 600	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 600	Выкары- стана 1 раз для службо- вых мэт	Выкары- стана 1 раз для службо- вых мэт
18	10 сакавіка – 1 кас- трычніка 1866 г.	Дело о закрытии римско-католической каплицы в имении Линеве	Архіва/Рукапіс	Рапарт	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 601	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 601	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт
19	25 красаві- ка 1866 – 16 сакавіка 1867 г.	Переписка с Волковыским военным начальником о проверке денеж- ных сумм и имущества, оставшегося после упразднения Зельвянского костела: а) Сообщение Гродненской Палаты Уголовного Суда 7 Сентября 1866 г. № 2531	Архіва/Рукапіс	Паведам- ленне	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 605	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 616	Выкары- стана 1 раз для службо- вых мэт	Выкары- стана 1 раз для службо- вых мэт
20	8 жніўня – 15 кас- трычніка 1866 г.	Переписка с военным начальником г. Слоніма и епископом Литовской епархии о закрытии Дворецкого римско-католического костела: а) Прощение В. П. И. Епископа Брестского Викария Литовской Епар- хии 20 Августа 1867 г. № 522	Архіва/Рукапіс	Прашэн- не	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 616	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 625	Невыка- рыстана	Невыка- рыстана
21	11 кастрыч- ніка 1865 г.	Дело о взыскании штрафа с ксендза Шерешевского костела Осмоль- ского за обвинчание унтер-офицера Стаковского православного испо- ведания	Архіва/Рукапіс	Рапарт	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 625	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 625	Невыка- рыстана	Невыка- рыстана

22	30 красави- ка – 9 жніўня 1866 г.	Дело о запрещении православным жителям г. Дрогичина посещать римско-католические костелы: а) Рапорт Всеннего Нацельника Города Бельска с уездом 26 Апреля 1866 г. № 1782 б) Рапорт Пристава 4-го Стана Бельского Уезда 24 Июня 1866 г. № 2110 в) Распоряжение М. В. Д. Гродненского губернатора 9 Августа 1866 г. № 111545	Арыгна/ Рукопись	Рапарт Арыгна/ Рукопись	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенской губерната», вол. 6, адз. зах. 626	Выкарь- стана 2 разы для наву- ковых мэт, 1 – для служ- бовых
23	23 чэрвеня – 2 снежня 1866 г.	Дело о посещении Р. К костела учениками Кобринского приходского училища Яковом Монсевичем и Михаилом Самойловичем	Арыгна/ Рукопись	Рапарт Арыгна/ Рукопись	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенской губерната», вол. 6, адз. зах. 630	Не выка- рыстана
24	27 верасня – 24 снеж- ня 1866 г.	Дело о взыскании штрафа в размере 25 рублей с ксендза местечка Сидре Могли за совершение незаконного крестного хода	Арыгна/ Рукопись	Паведам- ленне Арыгна/ Рукопись	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенской губерната», вол. 6, адз. зах. 633	Выкарь- стана 1 раз для навуко- вых мэт
25	17 каstryч- ніка 1866 – 13 лютага 1867 г.	Дело о взыскании штрафа с крестьян Патинюка и Якубовского за установку креста	Арыгна/ Рукопись	Рапарт Арыгна/ Рукопись	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенской губерната», вол. 6, адз. зах. 635	Не выка- рыстана
26	21 каstryч- ніка – 26 снежня 1866 г.	Дело о посещении православной помепцией Скоробогатовой римско- католического костела: а) Рапорт Пристава 1-го Стана Волковысского уезда б) Объяснение Александры Скоробогатовой в) Подписька Александры Скоробогатовой	Арыгна/ Рукопись Арыгна/ Рукопись Арыгна/ Рукопись	Рапарт Глума- чальная записка Расписка	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенской губерната», вол. 6, адз. зах. 637	Выкарь- стана 2 разы для наву- ковых мэт

Приложение А2

№	Час і месца створення документа	Назва і структура адмінікі захавання	Ступень аутентич- ності	Мова документа	Від даку- мента	Месна захождання	Задумі
27	12-25 ліс- тапада 1866 р.	Дело о взыскании штрафа с православных священников Гольнишского, Большой Берестовицы и др. приходов за установление крестов по римско-католическому обычаяо	Артигнал/ Рукопис	Рус.	Рапорт	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 641	Выкарь- стана 2 разы для наву- ковых мэрг
28	5 снежня 1866 – 8 чэрвоня 1867 г.	Дело по прощению меццина Солтана о разрешении ему вступить в брак по римско-католическому обряду	Артигнал/ Рукопис	Рус.	Прашон- не	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 643	Не выка- рыстана
29	13 лютага – 2 сакавіка 1866 г.	Дело о сборе денег на починку костела крестьянами Кобринского уезда	Артигнал/ Рукопис	Рус.	Судовая пастсано- ва	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 708	Не выка- рыстана
30	22-28 лю- тага 1866 г.	Дело о нарушении обрядов православной церкви воспитанницей Белостокского Института благородных девиц: а) Рапорт Военного Начальника г. Белостока с уездом 20 Февраля 1866 г. № 9 б) Рапорт Военного Начальника г. Белостока с уездом 28 Февраля 1866 г. № 178	Артигнал/ Рукопис	Рус.	Рапорт	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 712	Не выка- рыстана
31	23 сакавіка 1866 – 27 чэрвоня 1867 г.	Дело по жалобе казенных крестьян Гуделя, Галецкого, Мельки и других на склонение их к переходу из римско-католической в православную веру чиновником Шегалиным и священником Головацким: а) Прощение казенных крестьян 23 Марта 1866 г. б) Объяснение священника Левишовской церкви	Артигнал/ Рукопис	Рус.	Прашон- не	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 725	Не выка- рыстана

32	18 красавица – 29 снежня 1866 г.	Переписка с генерал-губернатором Северо-Западного Края и Волковским уездным военным начальником о количестве лиц, принявших православную веру, и оштрафованных католиках за клевету на православную веру: а) Ведомость о числе присоединившихся к Православной церкви по Волковыскому Благочинию с 1-го Января по 17 Августа 1866 г. б) Именная ведомость лиц Волковыского уезда, подвергшихся аресту в текучем 1866 году по делам, касающимся Православной Веры и за распространение нелепых и вредных слухов Сентября 24. дня 1866 года	Архивная Рукопись Архивная Рукопись	Рус. Список Рус. Список	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенской губерната», вол. 6, адз. зах. 726	Выкарь-стана 3 разы для навуковых МЭТ, 1 – для службовых
33	1 февраля 1866 – 8 февраля 1871 г.	Переписка с Сокольским военным начальником и Сокольским уездным исправником о количестве существовавших братств при римско-католических костелах по Сокольскому уезду: а) Рапорт Сокольского военного начальника б) Подписька братчиков Новодворского костела	Архивная Рукопись Архивная Рукопись	Рапорт Расписка	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенской губерната», вол. 6, адз. зах. 795	Выкарь-стана 2 разы для навуковых МЭТ
34	10 красавица – 2 червня 1867 г.	О взыскании штрафа в размере 100 рублей с ксендза Яблоновского за совершение торжественного богослужения и сбор денег в неустановленный церковью день	Архивная Рукопись	Рапорт	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенской губерната», вол. 6, адз. зах. 805	Выкарь-стана 1 раз для навуковых МЭТ
35	15 липня 1867 – 7 сакавіка 1868 г.	Дело о взыскании с помещика штрафа за употребление на лошади польской упряжи: а) Рапорт Военного Начальника г. Белостока с уездом Июля 13. дня 1867 года № 1957	Архивная Рукопись	Рапорт	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенской губерната», вол. 6, адз. зах. 820	Выкарь-стана 2 разы для службовых МЭТ

Приложение А2

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адміністративного захавання	Ступень аутентич- ності	Мова документа	Від документа	Месна захождання	Задумі ї
				Акти	Рукописи	Акти	Рукописи
36	20 липня 1867 – 12 кас- трычника 1868 г.	Дело об ув'ольненні со служби кенцда Порозовського костела Липки, занимавшогося агитацієй крестьян в римсько-католицьку веру: а) Акт 1867 года Июля 11. дnia	Архівнал/ Рукопис	Рус.	Акт	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенськага губернатара», вол. 6, адз. зах. 821	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых МЭ, 2 – для службо- вых
		б) Распоряжение Віленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 12 Июля 1868 г. № 2653	Архівнал/ Рукопис	Рус.	Распара- джэнне		
37	4–18 верас- ня 1867 г.	Дело о запрещении католикам занимать должности ямщиков на поч- товых станциях: а) Рапорт Волковысского Уездного Исправника 4 Сентября 1867 г.	Архівнал/ Рукопис	Рус.	Рапарт	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенськага губернатара», вол. 6, адз. зах. 833	Выкары- стана 2 разы для наву- ковых МЭТ
38	4 лістапада 1867 – 3 жніўня 1868 г.	Дело об оптрафуванні жителя Царства Польського Стардовського за ношеніе будавки с польським орлом: а) Сообщение Начальника Люблинской Губернии 24 Июля 1868 г. № 4976	Архівнал/ Рукопис	Рус.	Паведам- ленне	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенськага губернатара», вол. 6, адз. зах. 852	Выкары- стана 3 разы для наву- ковых МЭТ
39	7 красавіка 1867 – 20 студзеня 1868 г.	Дело об открытии в местечке Супрасль нелегальной польской школы в доме мещанки Лянгейм: а) Рапорт Віленного Начальника г. Белостока с уездом № 2905 б) Список лиц, кои давали детей своих для обучения Белостокской мешканке Лянгейм	Архівнал/ Рукопис	Рус.	Рапарт	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенськага губернатара», вол. 6, адз. зах. 883	Выкары- стана 3 разы для наву- ковых МЭТ

40	19 кас- тынка – 3 сгулдэня 1868 г.	Переписка с Брестским уездным земским исправником о ведении на польском языке хозяйственных книг управляемым имением Щитник Колитецким: а) Распоряжение № 22 3 Января 1868 г.	Арыгнал/ Рукапис	Рус.	Распара- джэнне	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенская губернатора», воп. 6, адз. зах. 892	Выкары- стана 1 раз для науко- вых МЭТ
41	2 жнўя 1867 – 7 липеня 1871 г.	Переписка с генерал-губернатором Северо-Западного Края о доставлении сведений об упразднении римско-католических костелов и монастырей. а) Ведомость о закрытых костелах в Гродненской губернии	Арыгнал/ Рукапис	Спис	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенская губернатора», воп. 6, адз. зах. 906	Выкары- стана 5 разоў для нау- ковых МЭТ	
42	1 мая – 6 чэрвеня 1867 г.	Дело о привлечении к ответственности крестьянина Козловского Мартина и мещанина Скварку Викентия за порчу портreta цара: а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 31 Мая 1867 г. № 2032	Арыгнал/ Рукапис	Рус.	Распара- джэнне	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенская губернатора», воп. 6, адз. зах. 916	Выкары- стана 4 разы для нау- ковых МЭТ
43	11 мая – 30 снежня 1867 г.	Дело об отказе крестьянами местечка Каргутз-Березы Позняком и другими молиться в честь долголетней жизни цара: а) Рапорт Военного Начальника г. Пружан с уездом 9 Июня 1867 г. № 1451	Арыгнал/ Рукапис	Рапарт	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенская губернатора», воп. 6, адз. зах. 922	Выкары- стана 6 разоў для нау- ковых МЭТ	
44	26 верасня – 5 кас- тынка 1867 г.	Дело об уходе помещика Онихамовского из костела в момент начала богослужения за здоровье царя и невыполнении им приказа пристава: а) Рапорт Гродненского Уездного Исправника 26 Сентября 1867 г. № 11144/2634	Арыгнал/ Рукапис	Рус.	Рапарт	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенская губернатора», воп. 6, адз. зах. 929	Выкары- стана 4 разы для нау- ковых МЭТ

Приложение А2

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- менту	Від документа	Месца захоўдання	Задумі
45	12 сіуздзеня 1867 – 2 сакавіка 1868 г.	Переписка с Бельским военным начальником об установлении над- зора за съездом помещиков, собиравшихся в имении Синевичах: а) Рапорт Военного Начальника города Бельска с уездом 9 Генваря 1867 г. № 102 б) Билет	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт Білет	НГАБІ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатара», воп. 6, адз. зах. 936	Выкары- стана 3 разы для нау- ковых мэт
46	11 сакавіка – 20 снеж- ня 1867 г.	В записке ставшаго Подпоручика Франца Станкевича Станкевича Бельского Уезда в деревне Вержкулы-Нагорной жительствующего Списки лиц привилегированных сословий, присоединившихся к пра- вославию с 1863 года по 1867 год, по уездам Гродненской губернии: а) Именной список лиц привилегированных сословий, присоединив- шихся к православию	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Спіс	НГАБІ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатара», воп. 6, адз. зах. 1095	Выкары- стана 3 разы для нау- ковых мэт
47	17 снежня 1867 – 17 лютага 1868 г.	Дело о пожертвованных Государем Императором 12 иконах для Пра- вославных Церквей в Северо-Западном Крае: а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 15 Декабря 1867 г. № 1550	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- джэнне	НГАБІ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатара», воп. 6, адз. зах. 1118	Выкары- стана 8 разоў для нау- ковых мэт
48	11 сакавіка – 3 красаві- ка 1867 г.	Дело о ведении агитации ксендзом Богдановичем против православ- ной веры: а) Рапорт Военного Начальника города Слонима с уездами 7 Марта 1867 г. № 391 б) Распоряжение Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 28 Марта 1867 г. № 372	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Рапарт Распара- джэнне	НГАБІ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатара», воп. 6, адз. зах. 1127	Выкары- стана 1 раз для науко- вых мэт

49	22 мая – 9 июня 1867 г.	Дело о запрещении римско-католическому духовенству Царства Польского исповедовать жителей граничных уездов Гродненской губернии: а) Рапорт М. В. Д. Гродненского Губернатора по Канцелярии Стол 1. 29 Мая 1867 г. № 479 б) Сообщение М. В. Д. Гродненского Губернатора по Канцелярии Стол 1. 9 Марта 1867 г. № 7252	Архив/ Рукопись	Рапорт Паведам- ленне	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенская губернатора», воп. 6, адз. зах. 1140	Выкарь- стана 1 раз для науко- вых МЭТ
50	2 февраля – 6 марта 1867 г.	Дело о взыскании штрафа в размере 100 рублей с викарного ксендза Керновского за чтение незаконной проповеди: а) Акт	Архив/ Рукопись	Акт Рапорт	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенская губернатора», воп. 6, адз. зах. 1142	Не выка- рыстана
51	18 июня – 12 августа 1867 г.	6) Рапорт Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилев- ской Губерний 22 Августа 1867 г. № 1045 Дело о запрещении помещиками Кобринского уезда Ондехимовским, Сулковским и Верещаком ходить в церковь своим крестьянам на бого- служение в честь дня рождения царицы: а) Рапорт Жандармского Штаб-офицера Гродненской Губернии 17 Августа 1867 г.	Архив/ Рукопись	Рапорт	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенская губернатора», воп. 6, адз. зах. 1149	Выкарь- стана 1 раз для науко- вых МЭТ
52	28 июня – 1 августа 1867 г.	Дело об отправлении в монастырь крестьян католиков Сидоровича Михаила и Даросевича Матвея, отказавшихся от принятой ранее ими православной веры: а) Рапорт М. В. Д. Гродненского Губернатора по Канцелярии Отделение Особое № 411 Августа 25 1867 г.	Архив/ Рукопись	Рапорт	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенская губернатора», воп. 6, адз. зах. 1152	Выкарь- стана 3 разы для нау- ковых МЭТ
53	19 снежня 1867 – 3 снежня 1870 г.	Дело о заключении в тюрьму крестьян Карнатовичевых Екатерину и Матвея за склонение своих детей к переходу из православной в римско-католическую веру: а) Распоряжение М. В. Д. Департамент Духовных Дел Иностранных Исповеданий. Отделение 2. Стол 3. 15 Ноября 1870 г. № 2055	Архив/ Рукопись	Распара- дженне	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенская губернатора», воп. 6, адз. зах. 1168	Выкарь- стана 4 разы для нау- ковых МЭТ

При愈加 Дадамка А2

Назва і структура адзінкі захавання						
№	Час і месца сварднення документа	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- мента	Від документа	Месца захоўжання	Задбай
54	6 чэрвня 1868 г.	Дело о незаконном собрании польских помещиков Солтана, Монтовича и Вариона с их семьями в лесу для совершения панихиды по убитым участникам восстания: а) Рапорт Начальника Сокольского Уездного Жандармского Управления Гродненской Губернии № 220 4 Июня 1868 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 1262	Выкары- стана 4 разы для нау- ковых мэт
55	17 ліпеня 1863 – 6 верасня 1868 г.	Дело об обыске жены содеркателя трактира в Кобрине Хухлинской на предмет обнаружения настольного белья с портретом Костюшко: а) Рапорт Кобринского Уездного Исправника	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 1282	Выкары- стана 5 разы для нау- ковых мэт
56	26-31 жні- ня 1868 г.	Переписка с Жандармским управлением о проводившейся в г. Белостоке ксендзом Ольшевским и заштатным чиновником Шимкевичем антиправительственной агитации: а) Корреспонденция из Белостока	Арыгнал/ Рукапіс	Ліст Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 1292	Выкары- стана 3 разы для нау- ковых мэт
57	29 жніўня – 24 верас- ня 1868 г.	Дело о предании суду прихожан Кончевской церкви, присоединившихся к католичеству: а) Прощение Литовской Духовной Консистории Стол 4. 24 Сентября 1870 г. № 9165	Арыгнал/ Рукапіс	Прашэн- не Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 1294	Выкары- стана 1 раз для науко- вых мэт
58	12-20 сака- віка 1868 г.	Переписка с Виленским учебным округом и Сокольским уездным исправником о принуждении детей крестьян римско-католической веры учиться в русских школах: а) Прощение Гродненского Директора Народных училищ 12 Марта 1868 г. № 1209	Арыгнал/ Рукапіс	Прашэн- не Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатара», вол. 6, адз. зах. 1337	Выкары- стана 5 разы для нау- ковых мэт

59	19 студзеня – 14 сакавіка 1868 г.	Переписка с Бельским уездным исправником о разрешении жене председателя мирового суда и жене полковника дать концерт в пользу семейств, пострадавших отпольского восстания 1863 г. а) Рапорт Бельского Уездного Исправника № 41 19 Января 1868 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Спіс	НГАБГ, ф. 1 «Канцыліярыя Гродзенскага губернагара», вол. 6, адз. зах. 1446	Выкары- стана 7 разы для нау- ковых мэт
60	8 студзеня – 15 сакавіка 1868 г.	б) Список семейств, пострадавших от бывшего мятежа, в пользу которых по согласию Г. Любителей, дававших концерт, жертвуется из числа собранных 80 руб. сер. ф. 50 руб. сер. Февраля 23, дня 1868 г. Дело о незаконном посещении дворянкою Евдокией Лясковской православного исповедания церкви с польским молитвенником: а) Рапорт Пристава 4 Стана Пружанского уезда № 3421 21 Октября 1867 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцыліярыя Гродзенскага губернагара», вол. 6, адз. зах. 1531	Не выка- рыстана
61	25 чэрвяна – 6 ліпеня 1868 г.	Дело об отобрании у разных лиц Римского исповедания молитвеников, подходящих под разряд запрещенных: а) Рапорт Кобринского Уездного Исправника Приставом 3 Стана 6 Июня № 1206	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцыліярыя Гродзенскага губернагара», вол. 6, адз. зах. 1559	Не выка- рыстана
62	16 жніўня – 22 лістапада 1869 г.	Дело о предании суду крестьянки Гродненского уезда Борисовой Агафьи за нанесение оскорблений по адресу царя и клевету на працо-славную веру: а) Записка из дела о крестьянке Волковысского уезда, Агафьи Борисовой, обвиняемой в пропаганде дерзких слов против Священной особы Государя Императора	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцыліярыя Гродзенскага губернагара», вол. 6, адз. зах. 1658	Выкары- стана 4 разы для нау- ковых мэт
63	10 чэрвяна – 10 верасня 1869 г.	Дело об установлении полицейского надзора за отставным генерал-майором Странден, получившим из Женевы письмо с возвещением политического содержания: а) Рапорт М. В. Д. Гродненского Губернатора по Канцелярии 1-й Стол 4 Сентября 1869 г. № 156	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцыліярыя Гродзенскага губернагара», вол. 6, адз. зах. 1725	Выкары- стана 2 разы для нау- ковых мэт

Праца Гадамка А2

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Мова даку- мента	Від документа	Месца захоўдання	Задзялі
64	28 лістапада 1863 – 5 лютага 1864 г.	Дело о вручении указов о поменщике Велькомирского уезда Ляхницкого и аптекаре Шимкевиче и др., обвиняемых в принадлежности к тайному политическому Варшавскому центральному комитету: а) Рапорт Особой Следственной по политическим делам Комиссии Г. Коною Декабря 19 1863 г. № 336	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Распара- джэнне	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатара», вол. 13, адз. зах. 1387	Не выка- рыстана
65	10 верасня 1864 – 4 мая 1873 г.	Дело о запрещении полякам покупать землю с целью укрепления русского землеустройства в Западном Крае и другим вопросам: а) Второе дополнение к инструкции для устройства Военно-гражданского управления в уездах Виленской, Kovенской, Гродненской, Минской, Витебской и Могилевской губерний данной 24 мая 1863 г. * б) Циркуляр Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 1 Января 1864 г. № 3* в) Рапорт МВД Гродненского Губернатора 10 Мая 1865 г. № 776 г) Инструкция о порядке продажи казенных земель в Западном Крае лицам русского происхождения, служащим в том крае или желающим водвориться там на постоянное место жительство д) Указ Его Императорского Величества Самодержца Всероссийского, из Правительственного Сената е) Циркуляр Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 13 Сентября 1867 г. № 1204 ж) Циркуляр Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 10 Сентября 1873 г. № 6898	Арыгнал/ Друк	Рус.	Інструк- ція	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярия Гродзенскага губернатара», вол. 13, адз. зах. 1393	Выка- рыстана 5 разоў для нау- ковых мэт

* Апублікавана: Сборник распоряженний Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польского мятежа в Северо-Западной губернии 1863–1864 / сост.. Н. Цылов. Вильна: Типография А. К. Киркора, 1866; а) С. 109–118; б) С. 148.

66	20-30 сту- дзеня 1864 г.	Дело об аресте 23 мещан-рекрут города Сураж за политическую дея- тельность	Арыгнаи/ Рукапис	Рапарт Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенского губернатора», воп. 13, адз. зах. 1397	Выкеры- стана 1 раз для службо- вых МЭТ
67	15 чэрвяня 1864 – 1 верасня 1865 г.	Переписка с Бельским уездным военным начальником о результатах проверки состояния полигзаключенных, содержащихся в Бельской торьме, и списки полигзаключенных	Арыгнаи/ Рукапис	Рапарт Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенского губернатора», воп. 13, адз. зах. 1400	Выкеры- стана 1 раз для службо- вых МЭТ
68	22 чэрвяня 1864 – 25 лістапа- да 1866 г.	Дело о награждении евреев Велера Абрамова и Лангбарта Янкеля за участие в подавлении восстания 1863 г.	Арыгнаи/ Рукапис	Узнага- родны ліст Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенского губернатора», воп. 13, адз. зах. 1402	Выкеры- стана 2 разы для служ- бовых МЭТ, 1 – для нау- ковых
69	24 мая – 2 чэрвяня 1864 г.	Об издании литературно-политической газеты Юго-Западного Края «Киевлянин»: а) Сообщение Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний Мая 23 1864 г. № 6724 б) Объявление	Арыгнаи/ Рукапис	Паведам- ленне Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенского губернатора», воп. 13, адз. зах. 1403	Выкеры- стана 5 раз для нау- ковых МЭТ

Приложение А2

№	Час і місце створення документа	Назва і структура адмінікізації заховання	Ступень аутентичності	Мова документа	Від документа	Місця знаходження	Задумі
70	30 квітня – 19 листопада 1864 г.	Дело о замене поліцейських і других должностей, занимаемых поляками, русскими чиновниками. а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 15 Марта 1864 г. № 3278	Архівна/ Рукопис	Рус.	Распара- дженне	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенського губернатора», вол. 13, адз. зах. 1435	Выкары- стана 5 разоу- для наву- кових мэт, 2 – для служ- бових
71	18 сакавіка – 21 снежня 1864 г.	Дело о подбавке 50% жалования чиновникам, прибывшим из центральных губерний России в Западный Край: а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 18 Марта 1864 г. № 3609	Архівна/ Рукопис	Рус.	Распара- дженне	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенського губернатора», вол. 13, адз. зах. 1443	Выкары- стана 3 разы для наву- ковых мэт, 1 – для служ- бових
72	6 червня 1864 – 8 січня 1865 г.	Дело о сооружении памятников на могилах погибших в течение минувших событий в Бельском уезде: а) Рапорт Военного Начальника г. Бельска с уездом Июня 3 1864 г. № 3320	Архівна/ Рукопис	Рус.	Рапарт	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенського губернатора», вол. 13, адз. зах. 1473	Выкары- стана 5 разоу- для наву- кових мэт
73	19 жніўня 1861 – 5 мая 1869 г.	Рапорты городничих и земских исправников о политическом состоянии губерний: а) Приказ Гражданского Губернатора 18 Августа 1861 г. № 6689 б) Уведомление 12 Августа 1861 г. № 615 в) Распоряжение 11 Августа 1861 г. № 528 г) Рапорт Брестского Земского Исправника Маслова	Архівна/ Рукопис Архівна/ Рукопис Архівна/ Рукопис Архівна/ Рукопис	Рус. Рус. Рус. Рус.	Загад Паведам- ленне Распара- дженне Рапарт	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенського губернатора», вол. 22, адз. зах. 1112	Выкары- стана 5 разоу- для наву- кових мэт

74	25 красави- ка – 15 кас- трычника 1861 г.	Переписка с Генерал-Губернатором Северо-Западного Края о полити- ческом состоянии губернии: а) Уведомление Губернатора Шперера 27 Августа б) Уведомление Председателя Казенной Палаты Бялоцкого № 503 в) Уведомление Председателя Казенной Палаты Бялоцкого	Архивная/ Рукопись	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенского губернатора», вол. 22, адз. зах. 1114	Выкары- стана 7 разоў для нау- ковых мэт	
75	22 жнўня 1861 – 19 чэрвеня 1867 г.	Переписка с Министром внутренних дел и казенной палатой об от- пуске денежных средств на содержание тайных полицейских агентов: а) Уведомление МВД 22 Августа 1861 г. № 669	Архивная/ Рукопись	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенского губернатора», вол. 22, адз. зах. 1115	Выкары- стана 6 разоў для нау- ковых мэт	
76	12 кастрыч- ніка 1861 – 27 лістапа- да 1862 г.	Дело об исключении из Белостокской гимназии студентов Рошибецко- го и де-Ромера за пениепольских гимнов: а) Распоряжение Гродненской Дирекции Училиш 11 Октября 1861 г. № 891 б) Копия с предложения Полпечителя Виленского Учебного Округа Директором Училищ Виленского Округа 12 Августа 1861 г. № 2510 в) Рапорт Военного Губернатора Города Гродно и Гродненского Граж- данского Губернатора 10 Августа 1862 г. № 622	Архивная/ Рукопись Копія/ Рукопись Архивная/ Рукопись	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенского губернатора», вол. 22, адз. зах. 1135	Выкары- стана 5 разоў для нау- ковых мэт	
77	8 лістапа- да – 20 снежня 1861 г.	Дело о заключении в тюрьму органиста Семятицкого костела Озинке- вича за исполнение запрещенного гимна в костеле: а) Рапорт Бельского Земского Исправника 7 Ноября 1861 г. № 191 б) Распоряжение Военного Губернатора Города Гродно и Гродненского Гражданского Губернатора 2 Ноября 1861 г. № 7	Архивная/ Рукопись Архивная/ Рукопись	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенского губернатора», вол. 22, адз. зах. 1136	Выкары- стана 3 разы для нау- ковых мэт	
78	30 кастрыч- ніка 1861 – 13 чэрвеня 1862 г.	Дело о предании суду за пение запрещенныхпольских гимнов поме- щицу Дацкевич и других лиц: а) Рапорт Временного Полицейского Суда, учрежденного при Грод- ненском уезде 7 Февраля 1862 г.	Архивная/ Рукопись	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенского губернатора», вол. 22, адз. зах. 1165	Выкары- стана 2 разы для нау- ковых мэт, 1 – для служ- бовых	

Приложение А2

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўгентыч- насці	Мова даку- мента	Від документа	Месца захоўдання	Задзялі
79	26 чэрвя- ня – 15 верасня 1861 г.	Дело о запрещении сбора денег в костелах с приложением в пользу се- мейств убитых при Варшавских происшествиях. а) Рапорт Бельского городничего	Арыгнал/ Рукапіс	Рапорт	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатара», вол. 22, адз. зах. 1242	Выкары- стана 4 разы для нау- ковых мэц., 1 – для служ- бовых	
80	22 студзеня 1862 г.	Циркуляр МВД о выдаче пособий лицам, выселянным с постоянного местожительства под надзор полиции и не имевшим средств к суще- ствованию	Арыгнал/ Рукапіс	Цырку- ляр	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатара», вол. 22, адз. зах. 1277	Выкары- стана 1 раз для науко- вых мэц	
81	23 чэрвоня 1863 – 30 чэрвоня 1864 г.	Дело о взыскании с помещика Штабс-Капитана де-Ромера и дворянин- на Толкина контрибуции за участие их сыновей в восстании 1863 г.: а) Предложение Начальника Гродзенской Губернии 23 Июня 1863 г. № 1530	Арыгнал/ Рукапіс	Распора- дженне	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губернатара», вол. 22, адз. зах. 1360	Выкары- стана 3 разы для нау- ковых мэц., 1 – для служ- бовых	

82	3 мая 1863 – 17 мая 1865 г.	Дело об организации сельских вооруженных караулов по уездам губерний: а) Высочайше учрежденные, в день 21 Апреля 1863 г., правила для образования в западных губерниях сельских вооруженных караулов * б) Циркуляр военным начальникам Витебской губернии * в) Инструкция для устройства военно-тракцнского управления в уездах Виленской, Kovенской, Гродненской, Минской, Витебской и Могилевской губерний 24 Мая 1863 г. * г) Копия с циркулярного предписания Начальника Гродненской губернии Военно-уездным начальникам 17 Августа 1863 за № 3058 д) Прощение Начальнику Гродненской губернии 17 Декабря 1863 г. е) Прощение Начальнику Гродненской губернии 17 Апреля 1864 г. № 2331	Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Копия/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись	Инструкция Цыркульяр Инструкция Цыркульяр Пус. Цыркульяр Прашонине Прашонине	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродненская губерната», вол. 22, адз. зах. 1375	Выскры- стана 3 разы для нау- ковых мэт
83	6 красавица – 16 верас- ня 1863 г.	Дело о наложении сектвестра на имущество разных лиц, принимавших участие в польском восстании 1863 г.: а) Правила для наложения сектвестра на имения лиц, причастных беспорядкам возникавших в пограничных с Царством Польским губерниях, и для заведывания и распоряжения сими имениями б) Предложение Господину Начальнику Гродненской губернии 2 Июня 1863 г. № 1149 в) Предложение Господину Начальнику Гродненской губернии 18 Октября 1863 г. № 9358	Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись Арыгнал/ Рукапись	Инструкция Прашонине Прашонине	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродненская губерната», вол. 22, адз. зах. 1389	

*Апубликована: а) Сборник распоряжений Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польского мятежа в Северо-Западной губернии 1863–1864 / сост. Н. Цылова. Вильна: Типография А. К. Киркора, 1866; С. 164–168, 178–185; б) С. 102–106; в) С. 102–109.

При愈加 Дадамка А2

№	Час і місце створення документа	Назва і структура адмінікі захавання	Ступень айтнічності	Мова дакумента	Від дакumenta	Месна знаходження	Задбай
84	24 квітня – 16 січня 1864 г.	Дело о награждении прусских подданных Кинкеля Карла и его сына за переправу через реку Нёман 1500 солдат для борьбы с участниками восстания 1863 г.: а) Просжение Управляющего Особым Отделением 3 Октября 1863 г. № 3455 б) Разрешение Начальника губернии от 18 Декабря 1863 г. № 5030 в) Рапорт Начальника Жандармского управления 27 Июня 1864 г. № 25	Архівнай/ Рукапіс	Рус.	Працоўнне Распара- дженне Рапарт	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губерната», вол. 22, адз. зах. 1390	Выкары- стана 3 разы для наву- ковых мэг
85	20 мая 1863 – 21 кастрыч- ніка 1866 г.	Дело об учреждении в местечке Милейчыцах Брестского уезда сельской посты для доставления срочных донесений военному начальнику, связанных с восстанием 1863: а) Инструкция Военным Начальникам	Архівнай/ Рукапіс	Рус.	Інструк- ція	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губерната», вол. 22, адз. зах. 1393	Выкары- стана 6 разоў для наву- ковых мэг, 1 – для служ- бовых
86	10 студзеня 1864 – 26 мая 1866 г.	Рапорты уездных начальников: а) Рапорт уездного начальника 26 Декабря 1864 г. № 4817 б) Рапорт уездного начальника 1 Марта 1865 г. № 642 в) Рапорт уездного начальника 8 Мая 1865 г. № 1225 г) Рапорт уездного начальника 19 Июня 1865 г. № 2038 д) Рапорт уездного начальника 20 Июня 1865 г. № 3729 е) Рапорт уездного начальника 30 Июня 1865 г. № 1823 ж) Рапорт уездного начальника 6 Сентября 1865 г. № 1958	Архівнай/ Рукапіс Архівнай/ Рукапіс Архівнай/ Рукапіс Архівнай/ Рукапіс Архівнай/ Рукапіс Архівнай/ Рукапіс Архівнай/ Рукапіс Архівнай/ Рукапіс	Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус. Рус.	Рапарт Рапарт Рапарт Рапарт Рапарт Рапарт Рапарт	НГАБГ, ф. 1 «Канцылярыя Гродзенскага губерната», вол. 22, адз. зах. 1459	Выкары- стана 7 разоў для наву- ковых мэг, 1 – для служ- бовых

3) Рапорт уездного начальника 15 Октября 1865 г. № 4901						
и) Рапорт уездного начальника 2 Ноября 1865 г. № 4238	Артынал/ Рукапис	Рус.	Рапорт	Артынал/ Рукапис	Рус.	Рапорт
к) Рапорт уездного начальника 4 Ноября 1865 г. № 5297	Артынал/ Рукапис	Рус.	Рапорт	Артынал/ Рукапис	Рус.	Рапорт
л) Рапорт уездного начальника 8 Декабря 1865 г. № 5870	Артынал/ Рукапис	Рус.	Рапорт	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенского губернатора», воп. 22, адз. зах. 1461	Выкары- стана 2 разы для наву- ковых мэт	
87 12 жнўня 1864 – 21 студзеня 1865 г.	Дело о взыскании 1%-ного сбора с домовладельцев польского проис- хождения в г. Кобрине: а) Сообщение 31 Августа 1864 г. № 9506	Артынал/ Рукапис	Рус.	Паведам- ленне	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенского губернатора», воп. 22, адз. зах. 1461	Выкары- стана 2 разы для наву- ковых мэт
88 22 краса- віка – 3 чэрвеня 1864 г.	Дело о сборе 5%-ного контрибуционного налога с имений помещиков, принимавших участие в польском восстании 1863 г. по Гродненской губернии: а) Предложение Начальника Гродненской губернии о взыскании 5%-ного сбора 10 Июня 1864 г. № 47	Артынал/ Рукапис	Рус.	Распара- дженне	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенского губернатора», воп. 22, адз. зах. 1475	Выкары- стана 2 разы для служ- бовых мэт
89 28 мая – 15 чэрвеня 1864 г.	Дело об изъятии из продажи запрещенных цензурой книг: а) Распоряжение М. В. Д. Военного Губернатора Города Гродно и Гродненского Гражданского Губернатора 15 Июня 1864 года № 4192	Артынал/ Друк	Рус.	Распара- дженне	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенского губернатора», воп. 22, адз. зах. 1532	Выкары- стана 6 разоў для наву- ковых мэт
90 23 чэрвеня 1865 – 1 лютага 1867 г.	Списки чиновников и разных лиц, награжденных темно-бронзовыми медалями за подавление польского восстания 1863–1864 гг.: а) Рапорт Восеннего Начальника Корпуса Жандармов 17 Августа 1865 г. № 4118 б) Свидетельство крестьянинаТокарской волости села Токарь Брест- ского уезда Михаила Тихонова Дьячука	Артынал/ Рукапис	Рус.	Рапорт	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенского губернатора», воп. 22, адз. зах. 1563	Выкары- стана 7 разоў для наву- ковых мэт

Приложение А2

№	Час і місце створення документа	Назва і структура адмінікі захавання		Ступень аутентичності	Мова дакумента	Від дакумента	Месна знаходження	Задокумента
		Архінал/ Друк	Рус.					
91	28 чэрвоня – 4 лістапада 1866 г.	Об определении детей дворян Православного исповедания в закрытые духовные учебные заведения: а) Сообщение Слонимского Уездного Предводителя дворянства 13 Сентября 1866 г. № 590	Архінал/ Друк	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенскага губернатара», вол. 22, адз. зах. 1795	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенскага губернатара», вол. 22, адз. зах. 1795	Рапорт	Выкарь- стана 2 разы для наву- ковых мэт	
92	30–31 жніў- ня 1863 г.	Дело о пожертвовании 100 рублей купчими Пинесами Ильком и Неухом в пользу нижних чинов, раненных во времяпольского восстания 1863 г.	Архінал/ Рукапіс	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенскага губернатара», вол. 31, адз. зах. 5	Рапорт	Выкарь- стана 2 разы для наву- ковых мэт		
93	25 верас- ня – 30 лістапада 1863 г.	Дело о выдаче пособия протопопу Снитку Иосифу, пострадавшему во времяпольского восстания: а) Рапорт Военного Губернатора Города Гродно и Гродненского Гражданского Губернатора 11 Октября 1863 № 5090	Архінал/ Рукапіс	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенскага губернатара», вол. 31, адз. зах. 6	Рапорт	Выкарь- стана 3 разы для наву- ковых мэт, 1 – для служ- бовых		
94	15 кастрыч- ніка 1863 – 7 студзеня 1864 г.	Дело по проплешению вдовы убитого участникапольского восстания 1863 г. мещанина Синайко о выдаче ёй пенсии: а) Удостоверение б) Рапорт Военного Губернатора Города Гродно и Гродненского Гражданского Губернатора 25 Ноября 1863 г. № 6974 в) Распоряжение Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 3 Декабря 1863 г. № 11061	Архінал/ Рукапіс Архінал/ Рукапіс Архінал/ Рукапіс	Пасвед- чанне Рапорт Распра- джнне	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенскага губернатара», вол. 31, адз. зах. 7	Выкарь- стана 2 разы для наву- ковых мэт, 1 – для служ- бовых		

95	3 ліпеня 1863 – 27 красаві- ка 1867 г.	Переписка с Генерал-Губернатором Северо-Западного Края о передаче казенных ферм и оброчных статей дворян и помещиков, участвовавших в польском восстании 1863 года, «благонадежным» арендаторам: а) Предложение Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 1 Июля 1863 г. № 5322 б) Распоряжение Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 4 Июля 1863 г. № 5449 в) Инструкция для устройства военно-гражданского управления в уездах Виленской, Ковенской, Гродненской, Минской, Витебской и Могилевской Губерний*	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярья Гродзенская губерната», воп. 31, адз. зах. 9	Распара- джэнне	Выкары- стана 2 разы для наву- ковых мэт, 3 – для служ- бовых
96	18 ліпеня 1863 – 25 мая 1871 г.	Дело об даче в рэкрутъ крестьян Грицюка Василия, Кулпо Ивана и дру- гих с конфискацией имущества за участие в польском восстании 1863 г.: а) Билет б) Распоряжение Военного Губернатора города Гродно и Гродненского Гражданского Губернатора 7 Октября 1863 г. № 4768 в) Прошение (Запрос) Войинского Начальника Туркестанского Военногого Округа 30 Апреля 1871 г. № 2286	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярья Гродзенская губерната», воп. 31, адз. зах. 13	Билет Распара- джэнне Прашэн- не	Выкары- стана 7 разы для наву- ковых мэт, 2 – для служ- бовых
97	2–20 верас- ня 1863 г.	Дело о помиловании участника польского восстания 1863 г. дворянина Игнатовича Юлиана: а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 13 Сентября 1863 г. № 3050	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярья Гродзенская губерната», воп. 31, адз. зах. 14	Распара- джэнне	Выкары- стана 2 разы для наву- ковых мэт, 1 раз – для службо- вых

*Апубліканана: Сборник распоряжений Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польского мятежа в Северо-Западной губернии 1863–1864 / сост. Н. Цылова. Вильна: Типография А. К. Киркора, 1866. С. 102–118.

Приложение А2

№	Час і місце створення документа	Назва і структура адміністративного захавання	Ступень аутентичності	Мова документа	Від документа	Місця знаходження	Задокументовані
98	6 квітня – 3 червня 1863 – 1872 г.	Дело об ув'ольненні от должности писарей Вролевського, Новаковского, Гладковского и др., подозреваемых в участии в польском мятеже 1863 г. и ссылке Гладковского Франца в Томскую губернию: а) Рапорт начальника 3 военного стана 3 Ноября 1863 г. № 68 б) Распоряжение Начальника 3 военного стана в) Ручительный приговор Воллянского сельского правления г) Ручительный Мирский притовор	Архівна/ Рукопись	Рус.	Рапорт Распара- дженне	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенського губернатара», вол. 31, адз. зах. 16	Выкарь- стана 2 разы для навуко- вих мэт, 2 – для служ- бових
99	28 квітня – 9 студзеня 1863 – 1864 г.	Дело о прекращении выдачи пенсий лицам, принимавшим участие в польском восстании 1863 г.: а) Распоряжение Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 27 Октября 1863 г. № 2642 б) Предложение Военного Губернатора города Гродно и Гродненского Гражданского Губернатора 23 Декабря 1863 г. № 8271	Архівна/ Рукопись	Рус.	Распара- дженне	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенського губернатара», вол. 31, адз. зах. 18	Выкарь- стана 1 раз для навуко- вых мэт, 2 – для службо- вих
100	11 листопада 1863 – 21 студзеня 1864 г.	Дело об ареште мещанина Павловского Александра, подозревавшегося в связи с участниками польского восстания 1863 г.	Архівна/ Рукопись	Рус.	Рапорт	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенського губернатара», вол. 31, адз. зах. 78	Выкарь- стана 2 разы для служ- бових

101	28 ліпеня 1863 – 15 красаві- ка 1864 г.	Дело об аресте девиц Парадовской Марии и Дубняковой Александры за сочувствие польскому восстанию 1863 г.: а) Предложение Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 19 Сентября 1863 г. № 3180 б) Рапорт Военного Начальника г. Кобрин с Уездом 10 Октября 1863 г. № 2504 в) Предложение Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 27 Ноября 1863 г. № 4773	Архіган/Рукапіс	Распара- джаённе	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярья Гродзенская губерната», вол. 31, адз. зах. 79	Выкары- стана 2 разы для служ- бовых мэт
102	7 лістапада 1863 – 8 лютага 1864 г.	Дело по прошению помещицы Дацкевич об освобождении ее мужа, арестованного за присяте от участника польского восстания 1863 г. в аренду имени: а) Записка Помещицы Гродненского Уезда Юзефы Дацкевич б) Рапорт Комиссии Полевого Военного Суда, учрежденного в г. Гродно 21 Февраля 1864 № 225	Архіган/Рукапіс Архіган/Рукапіс	Прашэн- не Рапарт	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярья Гродзенская губерната», вол. 31, адз. зах. 83	Выкары- стана 2 разы для служ- бовых мэт
103	26 лютага – 3 красавіка 1864 г.	По прошению дворянинна Негулского Феликса об освобождении его от уплаты контрибуции: а) Рапорт Военного Начальника Города Соколка с Уездом 31 Марта 1864 г. № 1704 б) Прощение дворянинна Феликса Негулского 24 Февраля 1864 г.	Архіган/Рукапіс Архіган/Рукапіс	Рапарт Прашэн- не	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярья Гродзенская губерната», вол. 31, адз. зах. 91	Выкары- стана 2 разы для служ- бовых мэт
104	7 лістапада 1864 – 20 красаві- ка 1877 г.	Дело о розыске лиц, виновных в распространении революционных воззваний: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата	Архіган/Рукапіс	Судовая паста- нова	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярья Гродзенская губерната», вол. 31, адз. зах. 99	Выкары- стана 5 разоў для наву- ковых мэт, 2 – для служ- бовых

Приложение А2

Назва і структура адміністративного документа						
№	Час і місце створення документа	Назва і структура адміністративного документа	Ступень аутентичності	Мова документа	Від документа	Місця заходження
105	25 квітня 1866 – 27 вересня 1869 р.	Циркуляри Міністра МВД о сокращенні строка ссылки лицам, учасниками восстания в Польщі 1863 р.: а) Циркуляр МВД 16 Апреля 1866 № 73 б) Циркуляр МВД 31 Мая 1868 г. № 2006	Архінал/ Рукапіс Архінал/ Рукапіс	Рус. Рус.	Циркуляр Циркуляр	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенського губернатора», воп. 31, адз. зах. 102 МЭТ, 2 – для навукових
106	6 січня 1866 р.	Дело об установлении степени виновности участника восстания 1863 г. помешника Орды Наполеона: а) Извлечение из военно-судебного дела о市民ине г. Кобрине Наполеоне Орде	Архінал/ Рукапіс	Рус.	Судовая паста- нова	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенського губернатора», воп. 31, адз. зах. 108 МЭТ, 2 – для службових
107	13 січня – 8 сніжня 1867 р.	Дело по прошению различных лиц об освобождении их родственников, политических преступников из-под заключения: а) Прошение солержашегося при Тверской арестантской роте Дворянинна Гродненской губернії Бельского уезда Константина Керновского	Архінал/ Рукапіс	Рус.	Прашо- нє	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенського губернатора», воп. 31, адз. зах. 126
108	4 красавицька – 29 жніўня 1867 р.	Дело по прошению дворянки Карцевской о разрешении ее отцу политическому ссылному Каравеевому Ксаверию временного приселства в губернию для продажи имения: а) Предложение полевого Генерал-Аудитора 30 Апреля 1867 № 1179 б) Уведомление Управляющего Политическим отделением 25 Августа 1867 г. № 3342	Архінал/ Рукапіс Архінал/ Рукапіс	Рус. Рус.	Распара- джэнне Паведам- леннє	НГАБІ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенського губернатора», воп. 31, адз. зах. 142 МЭТ

109	25 верасня 1868 – 25 мая 1869 г.	Дело о сокращении числа уездных жандармских управлений губерний: а) Рапорт МВД Гродненского Губернатора 30 Сентября 1868 г. Вслед- ствие предложения 27 Сентября за № 3740	Арыгнал/ Рукопись	Рапарт Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенскага губернатора», воп. 31, адз. зах. 167	Выкары- стана 3 разы для наву- ковых мэт
110	6 лістапада 1868 г.	Циркуляр Министерства Внутренних Дел о порядке сопровождения заключенных лиц, персылаемых из одного места в другое по распо- ряжению правительства: а) Циркуляр Министерства Внутренних Дел. Департамент Полиции Исполнительной 6 Ноября 1868 г. № 222	Арыгнал/ Рукопись	Цырку- ляр Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенскага губернатора», воп. 31, адз. зах. 171	Не выка- рыстана
111	19 лістапада 1868 – 7 ліпеня 1869 г.	Переписка с уездными исправниками и полицмейстерами о распро- странении среди населения Сувалкской губернии антиправитель- ственной литературы: а) Сообщение Министерства Внутренних Дел Гродненского Губерна- тора Июль 1869 г.	Арыгнал/ Рукопись	Паведам- ленне Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенскага губернатора», воп. 31, адз. зах. 172	Выкары- стана 2 разы для наву- ковых мэт
112	6 мая 1868 – 3 студзеня 1869 г.	Дело об установлении контроля за поселением в пределах губернии лиц, не имевших права проживать в Севро-Западном Крае: а) Уведомление Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 8 Июля 1868 г. № 2568 б) Уведомление Виленского Военного Ковенского Гродненского и Минского Генерал-Губернатора и Главного Начальника Витебской и Могилевской Губерний 8 Июля 1868 г. № 2567 в) Уведомление Департамента Полиции Исполнительной 19 Сентября 1868 г. № 189 г) Партционный Список Енисейского Окружного Исправника Октября 1. дня 1868 г	Арыгнал/ Рукопись	Данясен- не Рус.	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродзенскага губернатора», воп. 31, адз. зах. 179	Не выка- рыстана

Приложение А2

№	Час і місце створення документа	Назва і структура адмінікі захавання	Ступень аутентичності	Мова документа	Від документа	Месна знаходження	Задумі
113	1-12 січня 1863 р.	Дело об установлении полицейского надзора за проездом тайного агента заграничной польской революционной партии Бужинского под именем Аббата Бужо: а) Сообщение Министерства Внутренних Дел Гродненского Губернатора 1 декабря 1863 г. б) Свидетельство	Архівна/ Рукопись	Рус.	Рапорт Бланк	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенськага губернатора», воп. 31, адз. зах. 180	Выкары- стана 4 разы для нау- ковых мэт
114	7 січня 1868 – 24 січня 1869 г.	Дело об установлении фактов связи доктора Михайловаского с русским эмигрантами во Франции и политическими связанными в Сибіри: а) Прошение Управляющего Политическим отделением 5 Февраля 1868 г. № 4587	Архівна/ Рукопись	Рус.	Прашэн- не	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенськага губернатора», воп. 31, адз. зах. 181	Выкары- стана 6 разы для нау- ковых мэт
115	23 лютага 1864 – 8 січня 1869 г.	Дело о запрещении въезда в пределы России ксендзу Ружицкому, не- законно уехавшему за границу: а) Циркуляр Министерства Внутренних Дел. Департамент Поліции Исполнительной 8 Февраля 1868 г. № 26 б) Циркуляр Министерства Внутренних Дел. Департамент Поліции Исполнительной 4 Февраля 1869 г. № 18	Архівна/ Друк	Рус.	Цырку- лар Цырку- лар	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенськага губернатора», воп. 31, адз. зах. 182	Выкары- стана 2 разы для нау- ковых мэт
116	15 січня 1868 г.	Дело о незаконной выдаче ксендзом Лапушинским свидетельств пра- вославным крестьянам на право перехода в католицизм	Архівна/ Рукопись	Рус.	Квітан- ція	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенськага губернатора», воп. 31, адз. зах. 191	Выкары- стана 1 раз для науко- вых мэт
117	11 січня 1869 г.	Циркуляр МВД о правилах поверки показаний политических ссыль- ных об их подданстве	Архівна/ Рукопись	Друк	Цырку- лар	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярія Гродзенськага губернатора», воп. 31, адз. зах. 199	Не выка- ристана

118	12 стулдзеня – 1869 – 15 стулдзеня – 1970 г.	Дело о вручении писем политических ссыльных их родственникам, проживающим в губернии: а) Уведомление губернатора Тобольской губернии 24 Ноября 1869 г. № 562 б) Просжение Канцелярии Начальника губернии 15 Января 1870 г. № 412 в) Растиска мещанки дер. Корженевки Магдалены Добротовской	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Паведа- мленне Прашэн- не Распіска	НГАБГ, ф. 1 «Канцелярия Гродненская губернатора», вол. 31, адз. зах. 226	Выкары- стана 1 раз для науко- вых МЭТ
119	25 лютага 1863 – 18 лістапада 1865 г.	Циркуляры и предписание главного начальника края и Гродненского губернатора к сведению и руководству: а) Распоряжение Военного Губернатора города Гродно и Гродненского Гражданского Губернатора по Канцелярии Стол 1. Июля 18. дня 1863 г. № 1385 б) Циркуляр Начальника Гродненской губернии по Канцелярии. Осо- бое Отделение. Стол 2. Ноября 2. дня 1863 г. № 6635 в) Циркуляр Начальника Гродненской губернии по Канцелярии. Осо- бое Отделение. Стол 2. 26 Декабря 1863 г. № 8330 г) Циркуляр Начальника Гродненской губернии по Канцелярии. Осо- бое Отделение. Стол 2. 28 Декабря 1863 г. № 8454	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Распра- дэжнне Цырку- лляр Цырку- лляр Цырку- лляр	НГАБГ, ф. 3 «Гродненская губернская ва- енна-следчая камісія па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 1	Выкары- стана 11 раз для науко- вых МЭТ
120	21 красаві- ка – 22 лістапада 1863 г.	Дело о мятежниках по Гродненской губернии: а) Рапорт Гродненского Земского Исправника Марта 1. дня 1863 г. № 84 б) Донесение Управляющего Гродненского Палатою Государственных Имуществ 29 Марта 1863 г. № 3776 в) Рапорт Управляющего Палатою Государственных Имуществ. Отде- ление Хозяйственное. Стол 3. 4 Апреля 1863 г. № 3801 г) Рапорт Гродненского Уездного Исправника 28 Июня 1863 г. № 489	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Дансен- не Рапарт Рапарт Рапарт Рапарт	НГАБГ, ф. 3 «Гродненская губернская ва- енна-следчая камісія па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 15	Выкары- стана 37 раз для науко- вых МЭТ

Приложение А2

№	Час і місце створення документа	Назва і структура адмінікі захавання	Ступень аутентичності	Мова документа	Від документа	Месна знаходження	Задумі
				документа	насці		
121	19 червня – 13 каструніка 1863 г.	Рапорти Воєнного Начальника и земського исправника Пружанского уезда о лицах, пострадавших от участников восстания 1863 г.: а) Рапорт Воєнного Начальника г. Пружан с уездом 25 Августа 1863 г. № 326 б) Рапорт Воєнного Начальника г. Пружан с уездом 7 Сентября 1863 г. № 474 в) Ведомость лиц, пострадавших от мятежников в Пружанском уезде 27 Сентября 1867 г.	Архівна/ Рукопис	Рапорт Архівна/ Рукопис	Рапорт Архівна/ Рукопис	НГАБГ, ф. 3 «Гродзенская губернська відна-слідчая камісія па палітычных спра-вах», вол. 1, адз. зах. 18	Выкары- стана 4 разы для нау- ковых мэт
122	30 мая 1863 – 27 сакавіка 1864 г.	Дело о дентах, поступающих к начальнику губернии для выдачи се- мействам, пострадавшим от мятежников по Гродненской губернии: а) Список повешенных и казненных мятежниками в Гродненской губернии	Архівна/ Рукопис	Спіс	Спіс	НГАБГ, ф. 3 «Гродзенская губернська відна-слідчая камісія па палі- тычных спра-вах», вол. 1, адз. зах. 19	Выкары- стана 5 разоў для нау- ковых мэт
123	30 мая 1863 г.	Дело по распоряжению начальника губернии о доставлении сведений о лицах, убитых мятежниками по Волковыскому уезду: а) Рапорт Воєнного Начальника Волковыского уезда 7 Іюля 1863 г. № 321 б) Список лиц Волковыского уезда, убитых мятежниками	Архівна/ Рукопис	Рапорт Архівна/ Рукопис	Рапорт Архівна/ Рукопис	НГАБГ, ф. 3 «Гродзенская губернська ві- дна-слідчая камісія па палі- тичных спра-вах», вол. 1, адз. зах. 20	Выкары- стана 7 разоў для нау- ковых мэт
124	2 лютага 1863 – 19 снежня 1864 г.	Дело с депешами и донесениями по случаю польского восстания 1863 г.: а) Депеша Начальника Станции 2 Марта	Архівна/ Рукопис	Депеша	Рус.	НГАБГ, ф. 3 «Гродзенская губернська ві- дна-слідчая камісія па палі- тичных спра-вах», вол. 1, адз. зах. 22	Выкары- стана 25 разоў для нау- ковых мэт

125	11 стуздня 1863 г.	Дело с депешами и донесениями по случаю польского восстания 1863 г: а) Телеграфическая депеша 12 Января 1864 г.	Арлыгна/ Рукапись	Рус.	Дэпеша Рапарт	НГАБГ, ф. 3 «Гродзенская губернская ви- дена-слецчая камісія па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 30
	б) Рапорт Брестского Гродничего 13 Января 1863 г.	Арлыгна/ Рукапись	Рус.	Пака- занні Рапарт		Выкеры- стана 20 разу для наву- ковых мэт
	в) Показания крестьянина Станислава Царя 1863 г. Января 13. дня	Арлыгна/ Рукапись	Рус.	Рапарт		
	г) Рапорт Штабс-Офицера Корпуса Жандармов в г. Белостоке № 18 Января 13. дня 1863 г.	Арлыгна/ Рукапись	Рус.	Данясен- не Рапарт		
	д) Рапорт Командира Батальона Любавского Пехотного Принца Карла Прусского Полка № 19 13 Января 1863 г.	Арлыгна/ Рукапись	Рус.			
	е) Донесение Бургомистра Окружного города Тыкоцина 12 Января 1863 г.	Арлыгна/ Рукапись	Рус.			
	ж) Рапорт Брестского Исправника 17 Января 1863 г.	Арлыгна/ Рукапись	Рус.			
	3) Рапорт 20 Января 1863 г.	Арлыгна/ Рукапись	Рус.	Рапарт		
	и) Показания Тысыцкого 2 Стана Бельского уезда Августынова Яна Сильшевского Января 17. дня 1863 г.	Арлыгна/ Рукапись	Рус.	Паказан- ні Рапарт		
	к) Рапорт исполняющего должность Военного Губернатора города Гродно Января 23. дня 1863 г. № 169	Арлыгна/ Рукапись	Рус.			
	л) Рапорт Старшего Заседателя Брестского Земского Суда 19 Января 1863 г. № 74	Арлыгна/ Рукапись	Рус.	Рапарт		
	м) Рапорт Военного Начальника г. Соколки с уездом № 3 1 Февраля 1863 г.	Арлыгна/ Рукапись	Рус.	Рапарт		
126	9 красавіка – 23 мая 1864 г.	Переписка Гродненского гражданского губернатора со следственной комиссией о лицах, подозреваемых в принадлежности к числу членов революционной организации Гродненской губернии: а) Список лиц, подозреваемых в принадлежности к революционной организации Гродненской губернии б) Распоряжение Военного Губернатора г. Гродно и Гродненского Гражданского Губернатора 17 Июня 1864 г. № 6545 в) Список лиц, обвиняемых в прimitии участия в революционной организации по Гродненской губернии, содержавшихся под арестом в г. Гродно			НГАБГ, ф. 3 «Гродзенская губернская ви- дена-слецчая камісія па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 36	Выкеры- стана 33 разы для наву- ковых мэт

Приложение А2

№	Час і місце створення документа	Назва і структура адміністративного захавання	Ступень аутентичності	Мова документа	Від документа	Місця знаходження	Задумі
127	1864 г.	Наряд предписанием Бельского военного начальника. Особое отделение. а) Циркуляр начальника Гродненской губернии. Стол 3. 13 Января 1864 г. № 327 б) Распоряжение Военного Губернатора г. Гродно и Гродненского Гражданского Губернатора Стол 1. 9 марта 1864 г. № 2278 в) Распоряжение Военного Губернатора г. Гродно и Гродненского Гражданского Губернатора 22 Июня 1864 г. № 6689	Архівна/ Рукопись Архівна/ Рукопись Архівна/ Рукопись	Циркуляр- распара- дженне распара- дженне	НГАБГ, ф. 3 «Гродзенская губернська ва- єнна-слідчая камісія па палі- тичных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 39	НГАБГ, ф. 3 «Гродзенская губернська ва- єнна-слідчая камісія па палі- тичных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 39	Військо- стана 5 разоу для наву- ковых мэт
128	29 мая – 6 червня 1864 г.	Сознания и чистосердечные признания политических преступников во всех делах и преступлениях: а) Показания дворянина Станислава Сильвестровича 10 Апреля 1864 г. б) Показания дворянинна Станислава Сильвестровича 1 Мая 1864 г. в) Показания Титулярного Советника Людомира сына Павла Обремб- ского 30 Марта 1864 г. г) Показания помещика Брестского уезда Аполона Гофмейстера 7 7. дnia 1864 г. д) Показания Станислава Сильвестровича 10 Апреля 1864 г. е) Показания ставшего подпоручика Тржекица Юлиана Викторовича Апреля 1864 г. ж) Показания помешника Пружанского уезда Александра Яковleva Влюстовского	Архівна/ Рукопись Архівна/ Рукопись Архівна/ Рукопись Архівна/ Рукопись Архівна/ Рукопись Архівна/ Рукопись	Паказан- ні Паказан- ні Паказан- ні Паказан- ні Паказан- ні Паказан- ні Паказан- ні	НГАБГ, ф. 3 «Гродзенская губернська ва- єнна-слідчая камісія па палі- тичных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 40	Військо- стана 5 разоу для наву- ковых мэт	
129	9 червня 1864 г.	Дело с ведомостями о количестве лиц, находившихся под арестом: а) Список лиц, находящихся под арестом в Сокольском остроге за политические преступления 26 Августа 1864 г.	Архівна/ Рукопись	Спис	НГАБГ, ф. 3 «Гродзенская губернська ва- єнна-слідчая камісія па палі- тичных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 48	Військо- стана 5 разоу для наву- ковых мэт	

130	1864 г.	Дело о членах Гродненской революционной организации Рутковском Иосифе и Покубяте Петре: а) Записка из дела о бывшем надзирателе Гродненского благородного пансиона Иосифе Рутковском и дворянине Гродненской губернии и уезда Петре Покубяте	Артыгнал/ Рукапис	Судовая пастрано- ва	НГАБГ, ф. 3 «Гродненская губернская ви- енна-следчая камисия па палі- тычных спра- вах», вол. 2, адз. зах. 1	Выкеры- стана 9 разоў для наву- ковых мэт
131	5 лютага 1863 – 24 кас- трычніка 1864 г.	Материалы Виленской следственной комиссии о лицах, принадлежа- щих к Гродненской революционной организации: а) Донесение Военного Губернатора г. Гродно и Гродненского Граж- данского Губернатора по Канцелярии. Особое Отделение. Стол 1. 24 Марта 1864 г. № 34 б) Показания Эразма Заблоцкого 29 Марта 1864 г. в) Показания Коллежского Ассессора Игната Гениуша 1864 г. Апреля 2. дня г) Список лиц, отлучившихся в шайку из г. Тролно д) Выписка из показаний дворянинна Игнатья Казимира Варпохов- ского 1864 г. Октября 8. дня	Артыгнал/ Рукапис	Даняisen- не	НГАБГ, ф. 3 «Гродненская губернская ви- енна-следчая камисия па палі- тычных спра- вах», вол. 3, адз. зах. 1	Выкеры- стана 10 разоў для наву- ковых мэт
132	11 сакавіка – 4 кас- трычніка 1863 г.	Следственное дело по обвинению помещика Волковысского уезда Лясковского о принадлежности к революционной организации: а) Рапорт Военного Губернатора города Гродно и Гродненского Граж- данского Губернатора по Канцелярии. Секретное Отделение. 11 Авгу- стя 1863 г. № 2884	Артыгнал/ Рукапис	Рапарт	НГАБГ, ф. 3 «Гродненская губернская ви- енна-следчая камисия па палі- тычных спра- вах», вол. 3, адз. зах. 5	Выкеры- стана 5 разоў для наву- ковых мэт

Приложение А2

№	Час і месца стваренння документа	Назва і структура адмінікі захавання	Ступень аутентич- ності	Мова документа	Від документа	Месна захождання	Задумані
133	27 кас- трыніка 1862 – 24 жніўня 1864 г.	Дело о революціонній діяльності Кастуся Каліновского: а) Рапорт Пристава 2 Стана Слонімського уезда 27.10.1862 г. б) Рапорт Следственной Комиссии под председательством Генерала-Майора Соболевского 22 Октября 1863 г. № 122	Архівна/ Рукопіс	Рус.	Рапорт	НГАБІ, ф. 3 «Гродзенская губернська ви- єнна-слідчая камісія па палі- тичних спра- вах», вол. 3, адз. зах. 6	Выкары- стана 19 разоў для наву- ковых мэт
134	28 жніўня 1863 – 16 лістапа- да 1868 г.	Сведенія, рапорты Віленскому военному губернатору о жителях го- рода Варшавы, принимавших участіе в політическай жызні: а) Рапорт Коллежскага Асессора 25 Августа 1863 г. б) Показанія Оскара Аўгейде 10 Апреля 1864 г.	Архівна/ Рукопіс	Рус.	Рапорт	НГАБІ, ф. 3 «Гродзенская губернська ви- єнна-слідчая камісія па палі- тичных спра- вах», вол. 3, адз. зах. 7	Выкары- стана 4 разы для наву- ковых мэт
135	10 студзе- нія – 23 снежня 1867 г.	Списки лиц, высланных из Края за политическую деятельность, име- ния которых подлежат пропаже: а) Список высланных из Края землевладельцев, имения коих на осно- вании указа 10 Декабря 1865 г. подлежат обязательной продаже	Архівна/ Друк	Рус.	Спіс	НГАБІ, ф. 78 «Ваўкаўскіе павятавае сель- скіе праўлен- не», вол. 1, адз. зах. 55	Выкары- стана 3 разы для служ- бовых мэт
136	4 чэрвеня – 21 снежня 1867 г.	Ведомости приставов Волковысского у. о лицах, состоящих под надзо- ром полиции: а) Ведомость о лицах, состоящих под надзором Полиции 2 Стана Вол- ковысского у. б) Распоряжение Гродненского Губернатора б Июня 1867 г. № 6088	Архівна/ Рукопіс	Рус.	Веда- масць распара- дженне	НГАБІ, ф. 78 «Ваўкаўскіе павятавае сель- скіе праўлен- не», вол. 1, адз. зах. 56	Выкары- стана 5 разоў для наву- ковых мэт

137	2 червня – 22 верасня 1863 г.	Дело о действиях повстанческих отрядов, о введении военного положения в Волковысском У. и др. вопросы: а) Рапорт Пристава 2 Стана Октября 20. дня 1863 г. № 4103 б) Распоряжение Губернатора г. Гродно и Гродненского Гражданского Губернатора 10 Июня 1863 г. № 1486 в) Распоряжение Военного Начальника Волковысского уезда 22 Июля 1863 г. № 467 г) Распоряжение Губернатора г. Гродно и Гродненского Гражданского Губернатора 13 Июня 1863 г. № 1988	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт Распара- дженне Распара- дженне Распара- дженне	Рус. Рус. Рус. Рус.	НГАБГ, ф. 78 «Ваўкаўская павятовае сель- скве праўлен- не», вол. 1, адз. зах. 100
138	15 мая – 26 жніўня 1863 г.	Дело об убийствах помещиков Волковысского У. во время восстания 1863 г.: а) Рапорт Старосты Порчевского Сельского Правления 5 Июля 1863 г. № 214	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт	Рус.	НГАБГ, ф. 78 «Ваўкаўская павятовае сель- скве праўлен- не», вол. 1, адз. зах. 104
139	5 ліпеня – 9 лістапада 1863 г.	Дело об установлении полицейского надзора за отлучившимися жите- лями Волковысского У.: а) Рапорт Пристава 2 Стана 28 Октября 1863 г. № 2797	Арыгнал/ Рукапіс	Рапарт	Рус.	НГАБГ, ф. 78 «Ваўкаўская павятовае сель- скве праўлен- не», вол. 1, адз. зах. 104
140	12 снежня 1863 – 14 мая 1864 г.	Дело по обвинению дворянки Екатерины Шеллого в подбрасывании писем и разных сочинений политического характера: а) Заключение Временного Полевого Аудиториата 26 Августа 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Судовая паста- нова	Рус.	НГАБГ, ф. 78 «Гродзенская палата кръмі- нальнага і гра- мадзянскага суда», вол. 1, адз. зах. 480
141	16 лістапада 1864 – 5 лютага 1865 г.	Дело по обвинению отставного унтер-офицера Гаврила Фомича о по- ричании им православной веры: а) Доклад Координационного Уголовного Суда № 188/284 3 Июля 1864 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Паведам- ленне	Рус.	НГАБГ, ф. 581 «Гродзенская палата кръмі- нальнага і гра- мадзянскага суда», вол. 1, адз. зах. 507

Приложение А2

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адмінікі захавання	Ступень аутентич- ності	Мова документа	Від документа	Месна захождання	Задумі
142	10 жніўня – 29 кастрыч- ніка 1864 г.	Дело по обвиненню крестьянина Матвея Рогальского за злій до- нос на своих родителей о причастності их к восстанию: а) Распоряжение Военного Губернатора г. Гродно и Гродненского Гражданского Губернатора. Особое Отделение. 9 Августа 1864 г. № 8320 б) Прошение крестьянина Сокольского уезда деревни Трахимовка Якова Войтекова Рогальского	Архівнал/ Рукопис	Рус.	Распара- джэнне	НГАБГ, ф. 581 «Гродненская палаха крым- нальная гра- мадзанская суда», вол. 6, адз. зах. 24	Выкарь- стана 1 раз для навуко- вых мэт
143	5 сакавіка – 7 мая 1862 г.	Дело по обвинению дьяка Гордзиловской церкви Угельского в чтении противозаконных стихов пред крестьянами: а) Сообщение Литовской Духовной Консистории Стол 4. 24 Мая 1862 г.	Архівнал/ Рукопис	Рус.	Паведам- ленне	НГАБГ, ф. 585 «Ашмянскі пі- ятовы суд», вол. 1, адз. зах. 152	Выкарь- стана 1 раз для навуко- вых мэт
144	24 чэрвеня – 14 кас- трычніка 1863 г.	Дело по обвинению помешника Ивана Александрова Букагого в злонаме- рениях против правительства: а) Прошение Помещника Ошмянского уезда Александра Иванова Бука- того	Архівнал/ Рукопис	Рус.	Прашэн- не	НГАБГ, ф. 585 «Ашмянскі пі- ятовы суд» вол. 1, адз. зах. 167	Выкарь- стана 1 раз для навуко- вых мэт
145	22 студзеня – 5 верасня 1863 г.	Дело о наложении севастра на имущество дворян и помещиков Грод- ненской губернии, заподозренных в восстании 1863 г.: а) Указ Его Императорского Величества Самодержца Всероссийского, из Виленского Губернского Правления от 1 Июля 1863 г. № 746 б) Указ Его Императорского Величества Самодержца Всероссийского, из Виленского Губернского Правления от 24 Октября 1863 г. № 1375	Архівнал/ Друк	Рус.	Указ	НГАБГ, ф. 586 «Ліцкі павто- вы суд», вол. 1, адз. зах. 1255	Выкарь- стана 1 раз для службо- вых мэт
146	2 судзеня – 17 снежня 1864 г.	Дело о наложении севастра на имущество лиц, участвовавших в вос- стании 1863 г.: а) Особая публикационная статья от 24 Октября 1864 г.	Архівнал/ Друк	Рус.	Спіс	НГАБГ, ф. 586 «Ліцкі павто- вы суд», вол. 1, адз. зах. 1256	Выкарь- стана 1 раз для навуко- вых мэт

147	2-30 кас- тырьника 1863 г.	Дело о приданни суду жителей Кобринского у. за участие в восстании 1863 г.: а) Распоряжение Военного Начальника г. Кобрина с уездом 8 Октября 1863 г. № 481 б) Распоряжение Уездного Исправника № 3688 Октября 12. дня 1863 г.	Арыгнал/ Рукапись	Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 714 «Кобринская павловская палицайская упрауленне», вол. 3, аз. зах. 1	Выкары- стана 6 разоў для наву- ковых мэт
148	4 лютага – 26 чэрвеня 1863 г.	Переписка со становым приставом, военным начальником г. Кобрина и др. о движении повстанческих отрядов и подавлении восстания 1863 г.: а) Предписание Г. Начальника Гродненской губернии 1 Июля 1863 г. № 5336	Копія/ Рукапись	Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 714 «Кобринская павловская палицайская упрауленне», вол. 3, аз. зах. 3	Выкары- стана 14 разоў для наву- ковых мэт
149	31 снежня 1864 – 30 красаві- ка 1865 г.	Дело об установлении полицейского надзора за участниками восста- ния 1863 г., жителями Кобринского у.: а) Рапорт Военного Начальника г. Кобрина с уездом № 84 Марта 1865 г.	Арыгнал/ Рукапись	Рус. Рапарт	НГАБ, ф. 714 «Кобринская павловская палицайская упрауленне», вол. 3, аз. зах. 3	Выкары- стана 4 разы для наву- ковых мэт
150	12 чэрвеня 1863 – 16 чэрвеня 1864 г.	Военно-следственное дело на участников восстания 1863 г.: а) Распоряжение Начальника Гродненской губернии 16 Декабря 1863 г. № 7861 б) Выписка из показаний, данных Гродненской Следственной Комис- сии Максимилианом Станиславовым Чайковским	Арыгнал/ Рукапись	Рус. Распара- джэнне	НГАБ, ф. 1712 «Кобринская ваенна-следчая камісія па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 1	Выкары- стана 8 разоў для наву- ковых мэт
151	1863 г.	Именные списки участников восстания, находящихся под следствием в Следственной Комиссии в 1863 г.: а) Ведомость о политических преступниках, пользующимися особы- ми правами состояния, находящимися под следствием в Кобринской Следственной Комиссии за 1863 г.	Арыгнал/ Рукапись	Рус. Веда- масць	НГАБ, ф. 1712 «Кобринская ваенна-следчая камісія па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 2	Выкары- стана 6 разоў для наву- ковых мэт

Приложение А2

№	Час і місце створення документа	Назва і структура адмінікі захавання	Ступень аутентичності	Мова документа	Від дакумента	Месна знаходження	Задокумента
152	1863 г.	Именные списки участников восстания, находившихся под следствием в военно-следственной комиссии в 1863 г.	Архівна/ Рукопис	Спис	НГАБІ, ф. 1713 «Слонімська ваенна-следчая камісія па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 1	Выкарь- стана 6 разоў для наву- ковых мэт	Задокумента
153	13 лютага – 14 ліпеня 1863 г.	Дело о появлении повстанческих отрядов в Слонимском уезде: а) Рапорт Добромыльского Волостного Правления № 32 Февраля 17 дня 1863 г. б) Рапорт Пристава 1 Стана 20 февраля 1863 г. в) Рапорт Пристава 1 Стана 2 Марта 1863 г.	Архівна/ Рукопис	Рапарт	НГАБІ, ф. 1713 «Слонімская ваенна-следчая камісія па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 2	Выкарь- стана 19 разоў для наву- ковых мэт, 2 – для служ- бовых	Выкарь- стана 19 разоў для наву- ковых мэт
154	28 студзеня 1863 – 4 мая 1864 г.	Дело о принятии мер к участникам восстания 1863 г.: а) Памятная вымета	Архівна/ Рукопис	Инструк- ція	НГАБІ, ф. 1713 «Слонімская ваенна-следчая камісія па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 4	Выкарь- стана 9 разоў для наву- ковых мэт	Выкарь- стана 9 разоў для наву- ковых мэт
155	1863 г.	Переписка с Военным начальником о предоставлении сведений об участниках восстания, ссылке их в другое губернии и др. вопросы: а) Мятежный листок	Архівна/ Рукопис	Пол.	Лістоўка	НГАБІ, ф. 1713 «Слонімская ваенна-следчая камісія па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 5	Выкарь- стана 6 разоў для наву- ковых мэт

156	26 жніўня – 2 кастрыч- ніка 1863 г.	Военно-следственное дело на участника восстания 1863 г. крестьяни- на Ошмянского у. Масевич Иосифа: а) Показания крестьянина Масевича Иосифа 26 Августа 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Паказан- ні	НГАБГ, ф. 1714 «Ашмянская ваенна-следчая камісія па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 3	Выкары- стана 10 разоў для наву- ковых мэт
157	7 верасня 1863 г.	Протокол допроса участника восстания 1863 г. дворянина Свентянско- го у. Лоточко Емерик: а) Показания 1863 года 7 Сентября добровольно явившегося Лоточко в Ошмянской Следственной Комиссии	Арыгнал/ Рукапіс	Паказан- ні	НГАБГ, ф. 1714 «Ашмянская ваенна-следчая камісія па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 4	Выкары- стана 5 разоў для наву- ковых мэт
158	7 верасня 1863 г.	Протокол допроса участника восстания 1863 г. однодворца Ошмян- ского у. Юрьевич Ивана от 7 сентября 1863 г.: а) Показания 1863 года 7 Сентября добровольно явившегося из шайки Мятеежников Юревич в Ошмянской Следственной Комиссии	Арыгнал/ Рукапіс	Паказан- ні	НГАБГ, ф. 1714 «Ашмянская ваенна-следчая камісія па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 5	Выкары- стана 8 разоў для наву- ковых мэт, 1 раз – для службо- вых
159	7–10 верас- ня 1863 г.	Военно-следственное дело на участника восстания 1863 г. крестьяни- на Свентянского уезда Гакуя Игнатия: а) Показания Игната Гакуя 8 Сентября 1863 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Паказан- ні	НГАБГ, ф. 1714 «Ашмянская ваенна-следчая камісія па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 6	Выкары- стана 5 разоў для наву- ковых мэт, 1 раз – для службо- вых

Заканчэнне Дадатка А2

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўгентыч- насці	Мова документа	Від документа	Месца захоўдання	Задзялі
160	8 верасня 1863 г.	Протокол допроса участника восстания 1863 г. дворянинна Ошмянско-го у. Михаловского Юльяна: а) Показания 1863 года 8 Сентября добровольно возвратившегося 7 Сентября Юльяна Михаловского	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Паказан- ні	НГАБГ, ф. 1714 «Ашмянская ваенна-следчая камиссия па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 7	Выкары- стана 8 разоў для наву- ковых мэт
161	8 верасня 1863 г.	Протокол допроса участника восстания 1863 г. шляхтича Ошмянского у. Осинского Коэтана: а) Показания 8 Сентября 1863 г. добровольно явившегося из мятежни- ческой шайки Коэтана Иванова Осинского	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Паказан- ні	НГАБГ, ф. 1714 «Ашмянская ваенна-следчая камиссия па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 8	Выкары- стана 10 разоў для наву- ковых мэт
162	10 верасня 1863 г.	Протокол допроса участника восстания 1863 г. шляхтича Лукациев- ского Иосифа: а) Показания 10 Сентября 1863 г. добровольно явившегося из мятеж- нической шайки дворянинна Доминика Иосифова Лукациевского	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Паказан- ні	НГАБГ, ф. 1714 «Ашмянская ваенна-следчая камиссия па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 9	Выкары- стана 7 разоў для наву- ковых мэт
163	10 верасня 1863 г.	Протокол допроса участника восстания 1863 г. дворянина, ученика 7-го класса Виленской гимназии Петровича Геронима: а) Показания 1863 года 10 Сентября в Ошмянской Следственной по Политическим делам Комиссии содержащегося под стражей добро- вольно явившегося из мятежнической шайки Геронима Петровича	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Паказан- ні	НГАБГ, ф. 1714 «Ашмянская ваенна-следчая камиссия па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 10	Выкары- стана 8 разоў для наву- ковых мэт

164	11 верасня 1863 г.	Протокол допроса участника восстания 1863 г. государственного крестьянина Ошмянского у. Гаврилкевича Михаила: а) Показания 1863 года 11 Сентября в Следственной Комиссии добровольно явившегося из мятежнической шайки Михаила Викторова Гаврилкевича	Арыгнал/ Рукапіс	Паказан- ні	НГАБГ, ф. 1714 «Ашмянская ваенна-следчая камісія па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 11	Выкары- стана 4 разы для науву- ковых мэт
165	13-17 ве- расня 1863 г.	Военно-следственное дело на участника восстания 1863 года государ- ственного крестьянина д. Минки Сморгонского у.: а) Показания 1863 года 13 Сентября в Следственной Комиссии доб- ровольно явившегося из мятежнической шайки Ивана Петрова Горба- новича	Арыгнал/ Рукапіс	Паказан- ні	НГАБГ, ф. 1714 «Ашмянская ваенна-следчая камісія па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 12	Выкары- стана 9 разоў для на- увуковых мэт, 1 – для служ- бовых
166	16 верасня 1863 г.	Протокол допроса на участника восстания 1863 года дворянина Ош- мянского у. Порцианко Августа: а) Показания 1863 года 16 Сентября в Ошмянской Следственной Ко- миссии добровольно явившегося из мятежнической шайки Августа Павлова Порцианко	Арыгнал/ Рукапіс	Паказан- ні	НГАБГ, ф. 1714 «Ашмянская ваенна-следчая камісія па палі- тычных спра- вах», вол. 1, адз. зах. 13	Выкары- стана 6 разоў для науву- ковых мэт

Дадатак А3

**Калекцыя Адзюла рэлкіх кніг і рукапісай Цэнтральнай навуковай бібліятэці імя Я. Коласа
Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі**

№	Час і месца сварэвня документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- насці	Месца захоў- мента	Від документа	Месца захоў- лення	Задувагі
1	красавік 1960 г. Вільнюс	Статья Шутовіча И. И. «Рэдкі і каштоўны матэрыялы аб паўстанні 1863 г. у Літве і ў Беларусі»	Артыкул/ Друк	АРКР ЦНБ, ф. 1 «Шутовіч І. І.», вол. 1, адз. зах. 18	АРКР ЦНБ, вол. 1, адз. зах. 18	Выкарыстана 3 разы для навуковых мэт. 3 – для службовых	Месца публікацыі не выявлены
2	1933 г.	Материалы (копии 7 номеров «Мужыцкай праўды», «Лісты з-пад шыбеніць», конспекты и выписки А. Станке- вича, песня Гродзенскіх паўстанцаў), собранные в пе- риод работы над книгой о К. Калиновском: а) Пісьмо Яські Гаспадара з-пад Вільні да мужыкоў замлі польскай б) Прыйказ польскага ўрада да замлі літоўскай і беларускай (з папраўкамі даследчыка) в) «Мужыцкая праўда» г) Пісьмо з-пад шыбеніцы Маскоўскай д) Песня Гродзенскіх паўстанцаў	Копіі; Друк і рукапіс Друк і рукапіс 1–7 – ру- капісы копій, № 3 – Друк Друк	Бел. Бел. Бел. Бел. Бел.	Пасланне зах. 6 Зварот Лістоўка- адозва Пасланне зах. 6 Пасланне зах. 6 Пасланне зах. 6	Выкарыстана 2 разы для навуковых мэт, 3 – для службовых	Ф. 4 «Станке- віч А. В.», вол. 1, адз.

3	1933 г.	Письма Р.Керновского, адресованные А. Станкевичу а) Письмо Р.Керновского А. Станкевичу от 01.02.1933 б) Письмо Р.Керновского А. Станкевичу от 04.03.1933 в) Копия письма К. Калиновского Б. Длускому	Архівна/ Рукопис/ Архівна/ Рукопис/ Копія/ Рукопис	Пол. Ф. 4 «Станке- віч А. В.», воп. 1, адз., зах. 34	Ліст Ліст Ліст Ліст	АРКР ЦНБ, Ф. 4 «Станке- віч А. В.», воп. 1, адз. зах. 35	Выкарыстана 3 разы для навуковых мэт. Апублікавана ў часо- піс «Нёман», 1975. № 4. С. 189–190.	
4	7 лютага 1933 г. Яловка	Письмо кс. Іозефа Картановича, адресованное А. Стан- кевичу	Архівна/ Рукопис	Пол.	Ліст Ф. 4 «Станке- віч А. В.», воп. 1,	Выкарыстана 1 раз для навуковых мэт		
5	11 лютага 1933 г. Свіслач	Письмо кс. Альбіна (Гор...), адресованное А. Станкевичу	Архівна/ Рукопис	Пол.	Ліст Ф. 4 «Станке- віч А. В.», воп. 1, адз. зах. 35	Выкарыстана 2 разы для навуковых мэт		
6	16 лютага – 30 жніў- ня 1963 г. Чайбінск- Таруса	П'еса «Кастусь Каліноўскі». Чэрновики. В. С. Короткевіч	Архівна/ Друк і рукапис	Бел.	П'еса Ф. 11 «Картаг- евіч У. С.», воп. 1, адз., зах. 135	АРКР ЦНБ, Ф. 11 «Картаг- евіч У. С.», воп. 1, адз., зах. 138	Выкарыстана 2 разы для навуковых мэт	
7	–	П'еса «Руна пра Кастуся». Короткевіч В. С. а) Задувагі да актораў	Архівна/ Друк і рукапис/ Архівна/ Рукопис	Бел. Рэкамен- дацыя	П'еса Ф. 11 «Картаг- евіч У. С.», воп. 1, адз., зах. 138	АРКР ЦНБ, Ф. 11 «Картаг- евіч У. С.», воп. 1, адз., зах. 138	Выкарыстана 2 разы для навуковых мэт, 1 – для службовых. Надрукаваны у 1990 г. у зборы творчай аўтара: у 8 т., кн. 1	
8	1963 г.	Кравченко И. С. «Польское освободительное восстание 1863–1864 гг.»	Архівна/ Друк	Рус. Артыкул	АРКР ЦНБ, Ф. 19 «Крау- чанка І. С.», воп. 1, адз., зах. 215	Не выкарыстана		

Праца Даадамка А3

№	Час і месца сварднення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўгентыч- насці	Мова даку- мента	Від документа	Месца знаходжання	Задавані
9	1863– 1864 гг.	«Описanie военных действий Карпопольского полка с польскими мятежниками» (рапорты, донесения, ведо- мости и др. материалы о восстании 1863–1864 гг. на территории Люблинской губернии)	Арыгіна/ Рукапіс	Рус.	Рапарт	АРКР ЦНБ, ф. 23 «Калек- ція зборных матэрыялаў», воп. 1, арз. зах. 94	Выкарыстана 1 раз для службовых мэт
10	–	«Падаўленне царскім войскамі польскага вызваленчага паўстання 1830–1831 гг. Паўстанне 1863 г.». Комментарии к раздатку «Гістарычныя песні». (Составитель М. Я. Грин- благ)	Арыгіна/ Рукапіс	Бел.	Нагатка	АРКР ЦНБ, ф. 42 «Грын- благ М. Я.», воп. 1, арз. зах. 196	Не выкарыстана
11	–	«Гістарычныя песні і іншыя народныя творы часоў пры- гоніцкай ниволі і барацьбы з панамі». Комментарии. (Составитель М. Я. Гринблаг): а) Песня «Адгусціце сялян на свабоду»	Арыгіна/ Рукапіс	Бел.	Песня	АРКР ЦНБ, ф. 42 «Грын- благ М. Я.», воп. 1, арз. зах. 199	Не выкарыстана
12	–	Въписки М. Я. Гринблата из архивных материалов ИРГО: а) Записки о Северо-Западном крае. Кн. 3. 1912. Вильно. «Альбом художника Д. М. Струкова, как результат экспе- диции по Северо-Западному краю в 1864 г.»	Арыгіна/ Рукапіс	Рус.	Выпіска	АРКР ЦНБ, ф. 42 «Грын- благ М. Я.», воп. 1, арз. зах. 887	Выкарыстана 2 разы для навуковых мэт
13	–	Шабуня К. И. Статья «Проблема: общественно-политич- ское движение второй половины XIX века». В тексте име- ются поправки автора и вставки неизвестного лица	Арыгіна/ Друк	Рус.	Артыкул	АРКР ЦНБ, ф. 43 «Шабу- ня К. І.», воп. 1, арз. зах. 79	Не выкарыстана. Месца публікацыі не выяўлена
14	30 чэрвеня 1965 г.	Шабуня К. И. Статья «Герои 1863 г.» (о книге «Герои 1863 г.» из серии Жизнь замечательных людей)	Арыгіна/ Друк	Бел.	Артыкул	АРКР ЦНБ, ф. 43 «Шабу- ня К. І.», воп. 1, арз. зах. 80	Не выкарыстана. Апублікавана у газете «Звязда» 30 чэрв. 1965 г. Без куппор

15	1958– 1968 гг.	Архивные копии документов рабочего движения в Белоруссии 1861–1904 Шабуны К. И.: а) Письмо Н. Муравьева князю Долгорукову от 18 февраля 1864 г. из ЦГИАМ, ф. 109, оп. 3, д. 2051, л. 1–6	Копия з пычакай/ Друк	Рус. Ліст	АРКР ЦНБ, ф. 43 «Шабуны К. И.», вол. 1, адз. зах. 179	Не выкарыстана
16	1963– 1965 гг.	М. М. Улашчык «Рэцензія на книгу А. Ф. Смирнова “Восстание 1863 г. в Литве и Белоруссии”»	Артынал/ Друк	Рус. Рэцензія	АРКР ЦНБ, ф. 44 «Улашчык М. М.», вол. 1, адз. зах. 269	Не выкарыстана. Надрукавана ў часопісе «Історыя СССР», № 4, 1965 г. З купюрамі
17	1966 г.	М. М. Улашчык «Рэцензія на серыю “Восстание 1863 г. (Материалы и документы)”»	Артынал/ Друк	Рус. Рэцензія	АРКР ЦНБ, ф. 44 «Улашчык М. М.», вол. 1, адз. зах. 290	Не выкарыстана. Апублікавана ў часопісе «Советское славяноведение», № 4, 1966 г. З купюрамі
18	27 сакавіка 1960 г.	Фотаздымак К. Каліноўскага, які быў апублікаваны ў газеце «Звязда» за 27 сакавіка 1960 г. з каронкай нагаткай Л. Абеццарскага адносна гэтага здымка	Копія/ Друк	Бел. Фота- здымак	АРКР ЦНБ, ф. 44 «Улашчык М. М.», вол. 1, адз. зах. 1629	Не выкарыстана

Заканчение Дадамка А3

№	Час і месца стварення документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўгентыч- насці	Мова документа	Від документа	Месца знаходжання	Задавані
19	22 сакавіка 1979	<p>Матэрыялы аб палітыцы царызма ў першай палове 1860-х гг. (вытрымкі з журнала «Захадні камітэт»). Фрагменты. Далагтақ: пісьмо М. Улашыка да загадчыны адзвела рэдактай книгі і рукапісаў аб паходжанні гэтых матэрыялаў.</p> <p>а) Рукапіснае пісьмо да Лідзі Іванаўны Збролевіч аб паходжанні сабранных матэрыяляў</p> <p>б) Приложение к журналу «Западный комитет» 22 октября 1862 г. Переданная в западный комитет из дел Совета министров всеподданнейшая записка генерал-альютанта Назимова о различных предложениях. Записка эта получена Министром внутренних дел от его императорского величества 28 августа 1862 г.</p> <p>в) Приложение к журналу «Западный комитет» 13 ноября 1862 г. Составленный в МВД очерк общего хода дел в Западном крае с начала 1861 г. и по настоящее время.</p> <p>Исторыческий очерк</p> <p>г) Приложения к журналу «Сведения о Западном krae», доставленные Обер-прокурором Святейшего Синода, извлеченные из отчетов местного преосвященства</p> <p>д) Записка Генерал-Альютанта Кулшелева о Православном духовенстве в Западном крае</p> <p>е) Приложение к журналу «Западный комитет» 15 и 25 января 1863 г. К вопросу об учреждении в Киеве и Вильне Высших уголовных судов. Выписка из первой записи Министра внутренних дел</p> <p>ж) Об откомандировании в каждый стан по одному офицеру с особенными командамі 11 марта 1863 г. № 722</p>	<p>АРКР ЦНБ, ф. 44 «Ула- шыкі М. М.», вол. 1, адз. зах. 1688</p> <p>Ліст</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p>	<p>АРКР ЦНБ, ф. 44 «Ула- шыкі М. М.», вол. 1, адз. зах. 1688</p> <p>Ліст</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p>	<p>АРКР ЦНБ, ф. 44 «Ула- шыкі М. М.», вол. 1, адз. зах. 1688</p> <p>Ліст</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p> <p>Рус. Паведам- ленне</p>	<p>Выканастана 2 разы для наўуковых мэт</p>	

Дадатак А4

Калекцыя Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва

№	Час і месца стварэння дакумента	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўгентычнасці	Мова дакумента	Від дакумента	Месца знаходжання	Заяўларі
1	28 студзеня 1864 г.	Прашэнне Мінскага цывільнага губернатара начальніку Гродзенскай губерні аб наглядзе за Вінніцтам Дунін-Марцінкевічам	Копія з НГАБ г. Гродна	Рус.	Прашэнне	БДАМЛМ, ф. 3, вол. 1, адз. зах. 14	Выкарыстана 3 разы для службовых мэт
2	1959 г.	Міністэрства культуры и управления Союза писателей БССР. Редакция газеты «Літаратура і мастацтва»: а) «Книги, которые ждали читателя» – рецензия Г. В. Киселева на книгу Г. Ф. Смирнова «Кастусь Калиновский»	Архігані/ Рукапіс	Рус.	Рэцензія	БДАМЛМ, ф. 12 «Рэдакцыя газеты «ЛіМ», вол. 1, адз. зах. 451	Не выкарыстана. Надрукавана пад наўзней «Кнігі пра съноў беларускага народа» 18.11.1959. С. 1–2. Без купюр. Перакладзена на бел. мову
3	1960 г.	Міністэрство культуры и управления Союза писателей БССР. Редакция газеты «Літаратура і мастацтва»: а) Г. В. Киселев «Новые архивные материалы о В. Дунине-Мартинкевиче»	Архігані/ Рукапіс	Рус.	Артыкул	БДАМЛМ, ф. 12 «Рэдакцыя газеты «ЛіМ», вол. 1, адз. зах. 503	Выкарыстана 1 раз для наўуковых мэт. Надрукавана 27.04.1960 г. без купюр, з перакладам на бел. мову
4	1961 г.	Міністэрство культуры и управления Союза писателей БССР. Редакция газеты «Літаратура і мастацтва»: а) Рецензия Г. В. Киселева «За нашу і вашу свободу» на польскіе издanie «Русские, белорусы и украинцы в восстании 1863 г.» б) Письмо Г. Киселева Петру Федоровичу с просьбай публикации рецензии в «ЛіМ»	Архігані/ Рукапіс	Рус.	Рэцензія	БДАМЛМ, ф. 12 «Рэдакцыя газеты «ЛіМ»» вол. 1, адз. зах. 641	Выкарыстана 1 раз для наўуковых мэт. Надрукавана 06.01.1961. С. 3–4. Без купюр з перакладам на бел. мову
5	1964 г.	Міністэрство культуры и управления Союза писателей БССР. Редакция газеты «Літаратура і мастацтва»: а) С. Александровіч Рэцензія «На ўесь голос» на книгу Г. В. Кісялёва «Сейбітъ вечната»	Архігані/ Рукапіс	Бел.	Ліст	БДАМЛМ, ф. 12 «Рэдакцыя газеты «ЛіМ», вол. 1, адз. зах. 960	Выкарыстана 1 раз для наўуковых мэт. Надрукавана 08.12.1964. С. 2. 3 купірамі

6	1964 г.	Министерство культуры и управления Союза писателей БССР. Редакция газеты «Літаратура і мастацтва»: а) В. Рагойша. Рецензия «Майстэрства расчутрашы» на книгу Г. В. Киселева «Сейбіты вечнага»	Арыгіна/ Рукапіс	Бел. Рецэнзія	БДАМЛМ, ф. 12 «Рэдак- цыя газеты “ЛІМ”», вол. 1, адз. зах. 966	Выкарыстана 1 раз для навуковых мэт. Месца публіканы не выйлена. Зададзе- на ў друк 25.12.1964 г. пад называй «Літаратура і мастацтва»
7	1966 г.	Министерство культуры и управления Союза писателей БССР. Редакция газеты «Літаратура і мастацтва»: а) «З думай пра Беларусь». Статья В. Рагойши	Арыгіна/ Рукапіс	Бел. Артыкул	БДАМЛМ, ф. 12 «Рэдак- цыя газеты “ЛІМ”», вол. 1, адз. зах. 1120	Выкарыстана 2 разы для навуковых мэт. Надрукаваны пад назыв «З думай пра родны край» 18.10.1966 С. 2. 3 купюрамі
8	1960 г.	Г. Кісялеў «Гімназічны і студэнцкі гады Ф. Багушэвіча». Артыкул. Друк з рэдакцыйнай праукай: 1) Документы аб удзеле самі Ф. Багушэвіча ў паўстанні 1863 г.; а) Віленская следчая камісія № 680 22 лютага 1864 г. «Аб адданні суду дваран Браніслава Беніславскага, Ганны Бараброўскай, Ганны, Казіміра і Апалінарыя Багушэвічай, селяніна Антона Гарыдзі і аб высылцы з краю Юліі Янкоўскай» з ЦГА ЛітССР, ф. 439, вол. 19, спр. 594; б) «Аб накладанні сектвестра на маёнткі Беніслава Багушэвіча» № 2544 24 лютага 1864 г. з ЦГА ЛітССР, ф. 439, вол. 19, спр. 594; в) Журнал Часовага палівога аўдзялтарыята пры штабе войск Віленскай ваеннай акругі 26 лістапада 1864 г. з ЦГА ЛітССР, ф. 439, вол. 19, спр. 594; г) З Віленскага Губернскага працоўнення з ЦГА ЛітССР ф. 439, вол. 18, спр. 597.	Друк	Бел. Артыкул	БДАМЛМ, ф. 42 «Рэдак- цыя часопіса “Польмя”, вол. 1, адз. зах. 289	Не выкарыстана. Документы апубліка- ваны ў часопісе «По- льмя» № 10, 1960. С. 161–173. Без купюр. Тэкст у кнізе аўтара «Сейбіты вечнага». Артыкулы пра бела- рускіх пісьменнікаў і дзеячоў рэвалюцый- нага руху 1863 г., Мінск. Дзярж. выд-ва БССР. Рэд. маст. літ. 1963. С. 255–302.

Праца Дадатка А4

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўгентыч- насці	Мова документа	Від документа	Месца захоўжання	Заяўлі
9	1966 г.	Редакція журнала «Польмя». а) С. Александрович «З думай пра Беларусь»	Друк	Бел.	Артыкул ф. 42 «Рэак- тыв часописа “Польмя”», вол. 1, адз. зах. 510	БДАМЛМ, Ф. 42 «Рэак- тыв часописа “Польмя”», 1966, С. 163–166. 3 купюрамі	Не выкарыстана. Апублікаваны ў часо- пісе «Польмя». № 11. 1966, С. 163–166.
10	1962 г.	Першапачатковы план рамана «Каласы пад сярпом твайм». Аўтограф	Арыгінан/ Рукапіс	Бел.	План- канспект ф. 56 «Каратке- віч У. С.», вол. 1, адз. зах. 1	БДАМЛМ, Ф. 56 «Каратке- віч У. С.», вол. 1, адз. зах. 1	Выкарыстана 6 разоў для навуковых мэт, 6 – для службовых
11	1965 г.	«Апошнія дні». Глава з кнігі «Кастусь Каліноўскі». Аўтограф	Арыгінан/ Рукапіс	Рус.	Апавя- данне ф. 56 «Каратке- віч У. С.», вол. 1, адз. зах. 6	БДАМЛМ, Ф. 56 «Каратке- віч У. С.», вол. 1, адз. зах. 7	Выкарыстана 7 ра- зоў, 6 разоў для на- вуковых мэт, 1 – для службовых
12	26 лютага 1963 г.	«Кастусь Каліноўскі» – «Руна пра Кастуся». Трагедыя. Да п’есы прыкладзены заяўлі аўтара для актёраў. Аўтограф: а) Заяўлі да актёраў	Арыгінан/ Рукапіс	Бел.	П’еса ф. 56 «Каратке- віч У. С.», вол. 1,	БДАМЛМ, Ф. 56 «Каратке- віч У. С.», вол. 1, адз. зах. 6	Выкарыстана 5 разоў для навуковых мэт, 1 – для службовых
13	1963 г.	«Кастусь Каліноўскі» – «Руна пра Кастуся». Трагедыя. Варыянт. Ня поўны текст з заяўлагамі рэцензента. Раслін- ка. Аўтограф	Арыгінан/ Рукапіс	Бел.	Рэкамен- дацыя ф. 56 «Каратке- віч У. С.», вол. 1, адз. зах. 7	БДАМЛМ, Ф. 56 «Каратке- віч У. С.», вол. 1, адз. зах. 8	Выкарыстана 2 разы для службовых мэт
14	22 лютага 1967 г.	Сцэнаграма аб’яднаннага паследжання сакратарыята сек- цый прозы і крытыкі СП БССР: а) Абмеркаванне рамана «Каласы пад сярпом твайм» Ул. Караткевіч б) Рэцензія М. Лужкіні на роман Ул. Караткевіча «Каласы пад сярпом твайм»	Арыгінан/ Друк	Бел./ Рус. Бел.	Стэна- грама Рэцензія адз. зах. 153	БДАМЛМ, Ф. 78 «Союз пісателей СССР», вол. 1, адз. зах. 8	Апублікаваны ў часо- пісе «Дзеясласлоў». № 4. 2006. С. 245– 299.

15	17 кас- тырчніка 1966 г.	Переписка с редакциями газет и журналов, издательства- ми по вопросам издания литературы: а) Заява Ул. Карапкевіча ў сакратарыят Саюза пісменні- кай БССР аб выданні рамана «Каласы пад сирпом твай».	Арыгіна/ Рукапіс	Бел. Заява	БДАМЛМ, «Союз писате- лей СССР», вол. 1, адз., зах. 170	Выкарыстана 1 раз для навуковых мэт. Часткова апублікава- на ў часопісе «Дзея- слou», № 4, 2006
16	1864 г.	Асобныя старонкі з запісной книжкі сям'і Кастравіцкіх з аўтографамі Удзельнікай паустання Кастуся Каліноўску- га. «Малітва за вязнагу»	Арыгіна/ Рукапіс	Пол. Нагатнік	БДАМЛМ, ф. 311 «К. Ка- танец», вол. 1, адз. зах. 14	Выкарыстана 1 раз для навуковых мэт. Часткова апублікава- ны ў часопісе «Стад- чына». № 5, 1996. С. 240–242.
17	1860-я гг.	«Nie dbam jaką spadnie kawa...» Верш-песня вытнаннікай. Аўтограф К. Кастравіцкага	Арыгіна/ Рукапіс	Песня	БДАМЛМ, ф. 311 «К. Ка- танец», вол. 1, адз. зах. 15	Выкарыстана 1 раз для навуковых мэт. Апублікавана ў часо- пісе «Стадчына». № 5, 1996. С. 248–249
18	1923 г.	«Кастусь Каліноўскі». Варыянт. Няпоўны тэкст. Друк з праўкамі	Арыгіна/ Друк	П'еса	БДАМЛМ, ф. 313 «Еса- кай А. А», вол. 1, адз. зах. 205	Не выкарыстана
19	1923 г.	«Кастусь Каліноўскі». Варыянты тэкста. Аўтограф. Друк з праўкамі	Арыгіна/ Друк рукапіс	П'еса	БДАМЛМ, ф. 313 «Еса- кай А. А», вол. 1, адз. зах. 206	Не выкарыстана
20	1923 г.	«Кастусь Каліноўскі» (Я. Міровіч). Аўтограф. Друк	Арыгіна/ Друк	П'еса	БДАМЛМ, ф. 313 «Еса- кай А. А», вол. 1, адз. зах. 207	Не выкарыстана
21	1926 г.	«Кастусь Каліноўскі» Я. Міровіч. П'еса. Варыянт. Друк з аўтарскімі праукамі	Арыгіна/ Друк	П'еса	БДАМЛМ, ф. 313 «Еса- кай А. А», вол. 1, адз. зах. 208	Не выкарыстана

Калекцыя Цэнтральнага навуковага архіва Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі

№	Час і месца стварэння документа	Назаў і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнтыч- насці	Мова документа	Від документа	Месца знаходжання	Задагі
1	1937 г.	Планы и проекты планов на 1937 г.: а) Праект трэцяга пяцігадовага плана работы Института гісторыі Акадэміі навук БССР б) Тэматычны план Института гісторыі на 1937 г. в) Выдавецкі план Института гісторыі АН БССР	Арыгінал/ Друк Арыгінал/ Друк Арыгінал/ Друк	Бел. Бел. Бел.	План План План	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гісторыі», вол. 1, адз. зах. 35	Выкары- стана 5 разу для наву- ковых мэт
2	1 студзеня – 30 снежня 1944 г.	Материалы сессий и конференций, и докладов: а) Перечень проектируемых докладов по вопросам истории на сессии ОН	Арыгінал/ Друк	Рус.	План	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гісторыі», вол. 1, адз. зах. 44	Не выка- рыстана
3	1 студзеня – 30 снежня 1944 г.	Протоколы Заседаний Ученого совета Института истории: а) Пратакол пасяджання Вучонага Савета Института гісторыі АН БССР 28.08.1945 г.	Арыгінал/ Друк	Бел.	Пратакол	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гісторыі», вол. 1, адз. зах. 47	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт
4	1 студзеня – 30 снежня 1945 г.	Планы работ Института истории на 1 января – 30 декабря 1945 г.: а) План работ Института истории на 1945 г.	Арыгінал/ Друк	Рус.	План	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гісторыі», вол. 1, адз. зах. 52	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт
5	–	Маркс и Энгельс об нацыонально-колониальном вопросе 1933 г. Даклад аспранткі 2 курсу гісторыі Захаду Мартолінай Г. Б.	Арыгінал/ Друк	Бел.	Даклад	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гісторыі», вол. 1, адз. зах. 91	Не выка- рыстана

6	5 красавіка 1948 г.	Материалы к словарю «Выдающиеся люди Белорусской земли»: а) Перечень статей	Арыгінал/ Друк	Рус.	План	ЦНА НАН Беларусі ф. 3 «Інстытут гі- тары», вол. 1, адз. зах. 116	Выкорми- стана 1 раз для навуко- вых мэт
7	5 студзеня – 12 снежня 1949 г.	Протоколы заседаний Ученого совета института: а) Протокол № 1 Заседания редакционного Совета и авторского кол- лектива 2-томника «История БССР» 08.04.1949 г.	Арыгінал/ Друк	Рус.	Прагракол	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гі- тары», вол. 1, адз. зах. 127	Не выка- рыстана
8	11 лютага – 30 снежня 1950 г.	Протоколы секторов института: а) Протокол № 13 Заседание сектора истории СССР и БССР Института истории АН БССР от 11.04.1950 г.	Арыгінал/ Рукапіс	Рус.	Прагракол	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гі- тары», вол. 1, адз. зах. 147	Выкорми- стана 1 раз для навуко- вых мэт
9	1 красавік 1950 г.	Материалы по «Истории БССР» (2-томник) и по учебнику для сред- них школ («История БССР»): а) Библиография к «Истории БССР»	Арыгінал/ Друк	Рус.	Спіс	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гі- тары», вол. 1, адз. зах. 161	Не выка- рыстана
10	3 студзеня – 3 чэрвеня 1952 г.	Протоколы заседаний Ученого совета института и материалы к ним: а) Темы кандидатских диссертаций по истории БССР	Арыгінал/ Друк	Рус.	Спіс	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гі- тары», вол. 1, адз. зах. 190	Не выка- рыстана
11	15 сакавіка – 1 кас- тычніка 1953 г.	Тематические планы секторов института (календарные планы, по- квартальные, графики, индивидуальные планы научных сотрудников): а) Перечень глав I тома «Истории БССР» и их исполнители	Арыгінал/ Друк	Рус.	Спіс	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гі- тары», вол. 1, адз. зах. 205	Не выка- рыстана
12	–	План научно-исследовательских работ Института истории АН БССР на 1960 г.	Арыгінал/ Друк	Рус.	План	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гі- тары», вол. 1, адз. зах. 268	Не выка- рыстана

Праца аддатка А5

№	Час і месца сварэйння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўтэнты- чнасці	Мова даку- мента	Від документа	Месца захаджання	Задзялі
13	—	Проблемны план научно-исследовательских работ Института истории АН БССР на 1957 г.	Арыгнал/ Друк	Рус.	План	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Инстытут гіс- торый», вол. 1, адз. зах. 293	Не выка- рыстана
14	—	План научно-исследовательских работ Института истории АН БССР на 1959 г.	Арыгнал/ Друк	Рус.	План	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Інстытут гіс- торый», вол. 1, адз. зах. 351	Не выка- рыстана
15	1 студзеня – 31 снежня 1960 г.	Тематические планы секторов Института (календарные планы, по- квартальные, графики, индивидуальные планы научных сотрудников). а) График работы мл. научного сотрудника С. М. Байковой на 1960 г.	Арыгнал/ Друк	Рус.	План	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Інстытут гіс- торый», вол. 1, адз. зах. 379	Не выка- рыстана
16	—	План научно-исследовательских работ Института истории АН БССР на 1961 г.	Арыгнал/ Друк	Рус.	План	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Інстытут гіс- торый», вол. 1, адз. зах. 401	Не выка- рыстана
17	студзень – снежань 1962 г.	Тематический годовой план научно-исследовательских работ Инсти- тута истории АН БССР на 1962 г., материалы к нему	Арыгнал/ Друк	Рус.	План	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Інстытут гіс- торый», вол. 1, адз. зах. 433	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт
18	—	А. Ф. Смирнов «Революционный демократизм К. С. Калиновского». Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук. Минск, 1949 г.	Арыгнал/ Друк	Рус.	Дысер- тация	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Інстытут гіс- торый», вол. 1, адз. зах. 461	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт

19	10 студзе- ня – 15 снежня 1964 г.	Протоколы заседаний сектора истории БССР досоветского общества: а) Протокол № 3 сектора истории БССР досоветского общества 18 января 1964 г. б) Отчет о работе ст. науч. сотрудника Самбук С. М. за 1-е полугодие 1964 г.	Арыгнал/ Друк Арыгнал/ Друк	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Институт гис- тории», вол. 1, адз. зах. 499	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Институт гис- тории», вол. 1, адз. зах. 499	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Институт гис- тории», вол. 1, адз. зах. 499	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Институт гис- тории», вол. 1, адз. зах. 499	Выкары- стана 1 раз для науко- вых МЭТ
20	17 верасня – 18 снежня 1964 г.	Протоколы заседаний сектора истории БССР досоветского общества: а) Протокол № 34 25 ноября 1964 г. б) Отчет о работе научного сотрудника С. М. Самбук за 1964 г.	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Институт гис- тории», вол. 1, адз. зах. 500	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Институт гис- тории», вол. 1, адз. зах. 500	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Институт гис- тории», вол. 1, адз. зах. 500	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Институт гис- тории», вол. 1, адз. зах. 500	Не выка- рыстана
21	–	В) Список неопубликованных работ, опубликованных и подготовленных к печати ст. науч. сотрудника С. М. Байковой. План научно-исследовательских работ по Институту на 1965 г.	Арыгнал/ Рукапіс	План	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Институт гис- тории», вол. 1, адз. зах. 518	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Институт гис- тории», вол. 1, адз. зах. 518	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Институт гис- тории», вол. 1, адз. зах. 518	Выкары- стана 1 раз для науко- вых МЭТ
22	22 студзеня – снежань 1966 г.	Тематический годовой план научно-исследовательских работ Инсти- тута истории АН БССР на 1962 г., материалы к нему	Арыгнал/ Друк	План	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Институт гис- тории», вол. 1, адз. зах. 528	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Институт гис- тории», вол. 1, адз. зах. 528	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Институт гис- тории», вол. 1, адз. зах. 528	Не выка- рыстана
23	3 студзеня – 16 снежня 1966 г.	Протоколы заседаний сектора истории БССР досоветского общества Института истории АН БССР: а) Отчет о работе сектора истории БССР досоветского общества за 1966 г.	Арыгнал/ Друк	Справа- здача	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Институт гис- тории», вол. 1, адз. зах. 533	Справа- здача	ЦНА НАН Беларусь, ф. 3 «Институт гис- тории», вол. 1, адз. зах. 533	Не выка- рыстана

Праца Дадатка А5

№	Час і месца стварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўгентыч- насці						Мова даку- ментага	Від документа	Месца захоўжання	Задзей- вай
			Арыгнал/ Друк	Арыгнал/ Друк	Арыгнал/ Друк	Арыгнал/ Друк	Арыгнал/ Друк	Арыгнал/ Друк				
24	4 сіуздзеня – 23 снежня 1963 г.	Протоколы заседаний сектора истории БССР периода капитализма: а) Рабочий план старшего научного сотрудника Байковой С. М. на 1963 г. б) Рабочий план Булдаковой Н. И. в) Отзыв на книгу А. Ф. Смирнова «Революционные связи народов России и Польши» г) Отчет о работе сектора истории Белоруссии периода капитализма за 1 квартал 1963 г. д) Протокол № 12 20 мая 1963 г. Обсуждение раздела С. М. Байковой «Восстание 1863 г. в Белоруссии» е) Отчет о работе сектора истории БССР досоветского общества за 1970 г.	Арыгнал/ Друк	План	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гі- торый», вол. 1, адз. зах. 593	Не выка- рыстана						
25	26 лістапада – 29 снежня 1970 г.	Протоколы заседаний сектора истории БССР досоветского общества: а) Протокол № 21 сектора истории БССР досоветского общества от 26.11.1970 г. б) Протокол № 25 сектора истории БССР досоветского общества от 29.12.1970 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Прагракол Арыгнал/ Рукапіс	Прагракол Арыгнал/ Рукапіс	Прагракол Арыгнал/ Друк	Прагракол Арыгнал/ Друк	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гі- торый», вол. 1, адз. зах. 634	Не выка- рыстана			
26	–	Годовой план научно-исследовательской работы Института на 1971 г.	Арыгнал/ Друк	План	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гі- торый», вол. 1, адз. зах. 649	Не выка- рыстана						
27	–	Протоколы Ученого совета 1976 г.: а) Протокол № 31 б) План-схема монографии С. М. Самбуку «Национальная политика царизма во второй половине XIX в.»	Арыгнал/ Друк	Прагракол Арыгнал/ Друк	Прагракол Беларусі, ф. 3 «Інстытут гі- торый», вол. 1, адз. зах. 701	Выкары- стана 2 разы для нау- ковых мэт						

28	-	Годовой план научно-исследовательской работы Института на 1978 г.	Арыгінал/ Друк	Рус.	План	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гіс- торый», вол. 1, адз. зах. 726	Не выка- рыстана
29	-	Годовой план научно-исследовательской работы Института на 1976 г.	Арыгінал/ Друк	Рус.	План	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гіс- торый», вол. 1, адз. зах. 736	Выкары- стана 2 разы для наву- ковых мэт
30	-	Годовой план научно-исследовательской работы Института на 1982 г.	Арыгінал/ Друк	Рус.	План	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гіс- торый», вол. 1, адз. зах. 816	Не выка- рыстана
31	-	План навукова-даследчыкіх праць Інстытута на 1997 г.	Арыгінал/ Друк	Рус.	План	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гіс- торый», вол. 1, адз. зах. 816	Выкары- стана 1 раз для навуко- вых мэт
32		План навукова-даследчыкіх праць Інстытута на 2001 г.	Арыгінал/ Друк	Рус.	План	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гіс- торый», вол. 1, адз. зах. 1044	Не выка- рыстана
33	-	План навукова-даследчыкіх праць Інстытута на 2002 г.	Арыгінал/ Друк	Рус.	План	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гіс- торый», вол. 1, адз. зах. 1050	Не выка- рыстана

Заканчэнне Дадатка А5

№	Час і месца сварэння документа	Назва і структура адзінкі захавання	Ступень аўгентыч- насці	Мова даку- мента	Від документа	Месца захоўжання	Задзялі
34 –		План навукова-даследчыкіх прац Інстытута на 2003 г.	Арыгнал/ Друк	Рус.	План	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 «Інстытут гіс- торый», вол. 1, адз. зах. 1062	Не выка- рыстана
35 –		Статты і другие работы академіка В. Н. Перцева па істории революцыйно-демократичскага двіжения в Беларуссі во второй половіне XIX ст., дзяяльнасць К. Калиновскага и восстаніе 1863 г.; а) Очистить образ К. Калиновскага от реакцыйных наслошній б) «Кастусь Калиновскій» 12.5.1943 г.	Арыгнал/ Друк Арыгнал/ Рукапіс	Рус. Рус.	Артыкул Артыкул	ЦНА НАН Беларусі, ф. 3 а «Асаўсты фонд У. Н. Пер- цава», вол. 1, адз. зах. 1062	Выкары- стана 2 разы для наву- ковых мэт
36 1927 г.		Уставы, прызначэнныя планы і отчеты членов ІБК 1927 г.: а) Вытворчы план ІБК на 1926–1927 гг.	Арыгнал/ Рукапіс	Бел.	План	ЦНА НАН Беларусі, ф. 67 «Інстытут Бе- ларускай Куль- туры», вол. 1, адз. зах. 24	Выкары- стана 12 разоў для наву- ковых мэт
		б) Сыліс навуковых прац ІБК, прыгатаваных да друку на 1926–1927 гг. в) Perspektywny Plan Prac Wydziału Polskiego na 3 lata (1926–1929) г) Вытворчы план ІБК на 1926–1927 гг.	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Бел. Пол. Бел.	Спис План План	ЦНА НАН Беларусі, ф. 67 «Інстытут Бе- ларускай Куль- туры», вол. 1, адз. зах. 24	
37 1928 – 1930 гг.		Протоколы заседаній комиссій права, хозяйства, археографіи по ізучэнню історыі Беларуссі 19–20 ст., революцыйного двіжения, історыі горадоў, історыі просвешчэння: а) Пратакол № 2 паседжання Прэзід’ума камісіі па гісторыі Беларусі 19–20 ст. ад. 26.2.1929. б) Пратакол № 4 паседжання Прэзід’ума камісіі па гісторыі Беларусі 19–20 ст. ад. 21.3.1929.	Арыгнал/ Рукапіс Арыгнал/ Рукапіс	Бел. Бел.	Прагракон Прагракон	ЦНА НАН Беларусі, ф. 67 «Інстытут Бе- ларускай Куль- туры», вол. 1, адз. зах. 27	Выкары- стана 8 разоў для наву- ковых мэт

38	1930 г.	Материалы, планы, отзывы и другие документы 1930 г.:					
		а) Выпіска з пратакола 8.2. № 15 § 2	Арыгнал/ Рукапіс	Бел. Беларусі, ф. 67 «Інстытут Беларускай Культуры», вол. 1, адз. зах. 35	Выпіска Спис	ЦНА НАН Беларусі, ф. 67 «Інстытут Беларускай Культуры», вол. 1, адз. зах. 35	Выпіскі- стана 5 разоў для нау- ковых мэт
		б) Ведамасць выдання БАН на каstryчнік 1930 г.	Арыгнал/ Рукапіс	Бел.	Спис		
		в) Спісок изданій Інстытута Белорускай Культуры	Арыгнал/ Рукапіс	Рус.	Спис		

Дадатак Б

ТАБЛІЦЫ, СХЕМЫ, ТЭКСТЫ ДАКУМЕНТАЎ

Табліца 1. Формы ўдзелу службоўцаў беларуска-літоўскіх губерняў у паўстанні 1863–1864 гг.

Форма ўдзелу	Колькасць асоб, абавінавачаных у такой форме ўдзелу ў паўстанні 1863–1864 гг.
Дэмаршы	8
Агітацыйна-прапагандысцкая дзеянасць	6
Членства ў атрадах	15
Членства ў паўстанцкіх арганізацыях	9
Кур'ерства і забеспічэнне	10
Укрывальніцтва (выдача фальшывых дакументаў, фальсіфікаваныя хадайніцтвы, паказанні)	6
Інфармаванне	2
Спачуванне справе паўстання	6
Сабатаж	61
Усяго	123

З а ў в а г і: Складзена па судова-следчых справах і вытрымках з заключэнняў ваенна-палявога аўдытарыяту, паслуговых характеристыках. Па адной спрэве магло праходзіць адразу некалькі асоб¹.

¹ НГАБГ. Ф. 3. Воп. 1. Спр. 36; Ф. 3. Воп. 3. Спр. 1; НГАБ. Ф. 159. Воп. 1. Спр. 6672; Ф. 159. Воп. 1. Спр. 6673; Ф. 159. Воп. 1. Спр. 6674; Ф. 159. Воп. 1. Спр. 6681; Ф. 159. Воп. 1. Спр. 6687; Ф. 296. Воп. 1. Спр. 52; Ф. 296. Воп. 1. Спр. 97; Ф. 299. Воп. 2. Спр. 6067; Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31663; Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31704; Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31805; Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31846; Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31946; Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 32417; Ф. 1509. Воп. 1. Спр. 6; Ф. 1509. Воп. 1. Спр. 7; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 39; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 45; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 57; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 58; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 78; Ф. 2001. Воп. 2. Спр. 85.

Таблица 2. Колькасны склад жанчын, прыналежных да спраў паўстання 1863–1864 гг., прызначаных вясна-палаівыім судамі да адміністрацыйных стагнаній і апраўленых на жыхарства ў аддаленія губерні, маёмаць якіх падлягала сектвеству за перыяд з 1 мая 1864 г. да 1 лютага 1865 г.¹

Губерня	1 мая –			1 шэсця –			1 жніўня –			1 верасня –			1 кастрычніка 1864 г.			1 кастрычніка 1864 г.–			1 мая 1864 –					
	Колькасць асуджаных	У т. л.	%	Колькасць асуджаных	У т. л.	%	Колькасць асуджаных	У т. л.	%	Колькасць асуджаных	У т. л.	%	Колькасць асуджаных	У т. л.	%	Колькасць асуджаных	У т. л.	%	1 лютага 1865 г.	1 лютага 1865 г.	Колькасць асуджаных	У т. л.	%	
Віленская	19	7	37	23	2	9	1	20	37	—	0	7	—	0	—	0	91	10	11	—	—	—	—	—
Віцебская	4	3	75	4	—	0	7	1	14	3	—	0	—	0	—	0	18	4	22	—	—	—	—	—
Гродзенская	8	2	25	18	4	22	12	2	17	5	—	0	23	1	4	66	9	14	—	—	—	—	—	
Магілёўская	7	—	0	18	1	6	—	0	12	—	0	4	—	0	41	1	2	—	—	—	—	—	—	
Мінская	5	1	20	27	1	4	6	1	17	35	2	8	10	—	0	83	5	6	—	—	—	—	—	
Усёго	43	13	30	90	8	7	30	5	16	92	2	2	44	1	2	299	29	10	—	—	—	—	—	

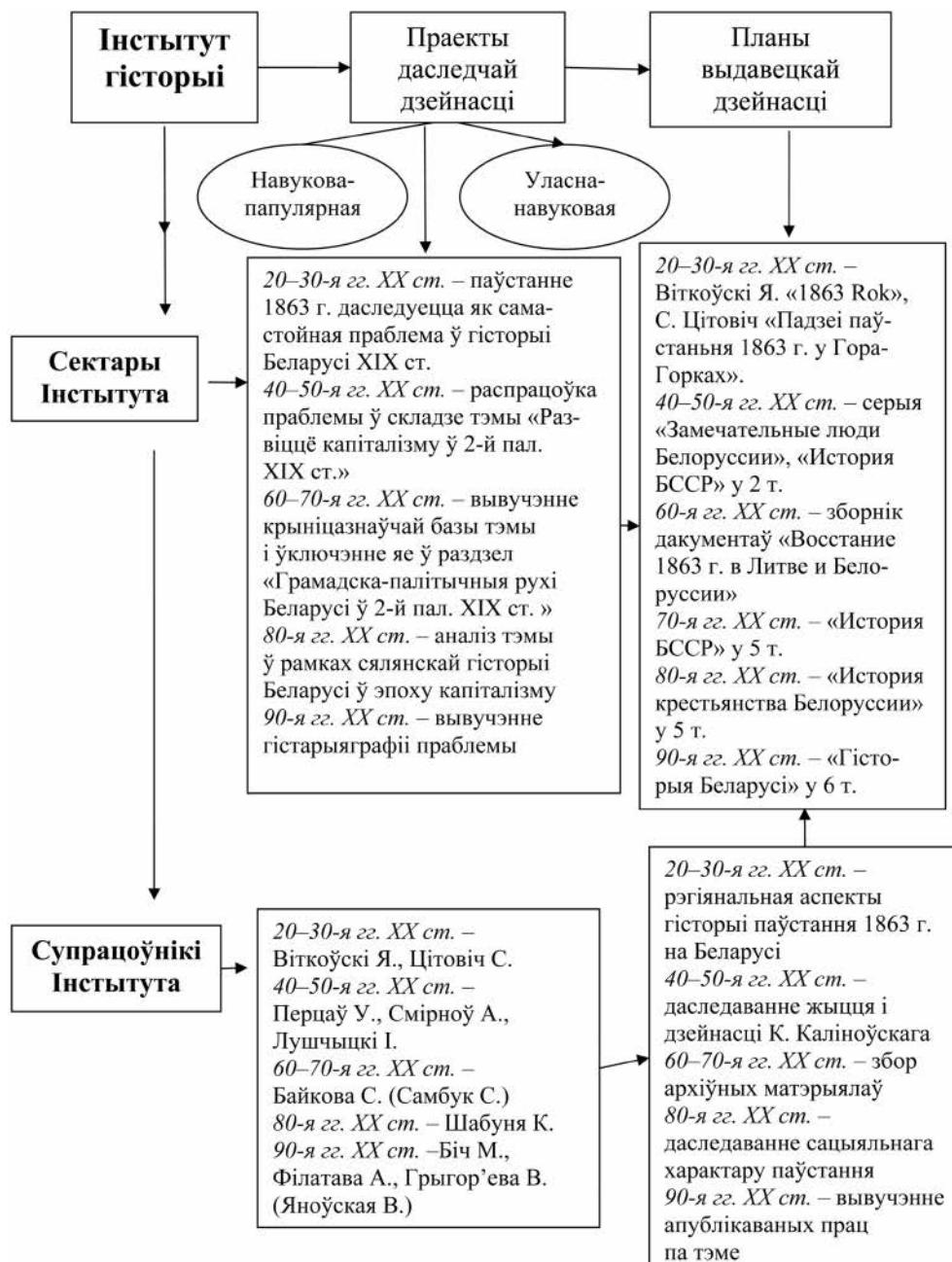
¹НГАБ. Ф. 1416. Воп. 4. Спр. 11416. Арк. 20–118.

Табліца 3. Колькасны склад жанчын, прыналежных да спраў паўстання 1863–1864 гг., асуджаных ваенна-палаивымі судамі на жыхарства ў аддаленія губерні, маёмасць якіх падлягала абавязковаму продажу на 10 снежня 1865 г.¹

Губерня	Колькасць асуджаных	У тым ліку жанчын	%
Віленская	80	4	5
Віцебская	97	7	7,2
Гродзенская	77	6	7,8
Магілёўская	72	2	2,8
Мінская	54	5	9,3
Усяго	380	24	6,3

¹ НГАБ. Ф. 1416. Воп. 3. Спр. 13374. Арк. 309–311.

Схема 1. Схема даследчай дзейнасці Інстытута гісторыі па вывучэнні паўстання 1863–1864 гг. за 1920–1990-я гг.

Адо́зва «Литви́нки и Руси́нки!»¹

Это еще первый раз обреченная пыткам молодежь Варшавы взвывает к Вам, матери и дщери народа. В первый раз измученная Польша простирает к Вам свои окровавленные дланы, в первый раз страждущее отчество взвывает к Вам голосом удрученным; а голос его, проникающий в могилы отцов наших, голос взывающий тысячи жертв нашей великой Польши, – неужели не проникнет в самую глубь самых сильных и нежных сердец и чувств ваших; неужели он не возбудит в вас стремление к участию в общем нашем Польском деле!

Литвинки и Русинки! не видите ли Вы на Западе багрового савана из крови Варшавской, облекающего всю землю Литовскую? разве Вы не чувствуете запаха свежей крови братней? разве Вы не слышите стонов замученных Поляков ваших братьев, солдатскими прикладами добитых матерей, обагривших кровью свою мостовую столицы нашей?! Что глухи еще к этим стонам наши аристократы – это не удивительно: в рядах готовящихся к восстанию сил народных, Польша еще не считает их в числе верных сынов своих; к вечному стыду их она обойдется и без них, и тогда все права свои между нами они утеряют на всегда. Древние именитые роды Тизенгаузов, Огинских, Радзивиллов – угасли, их нет в новых родословиях², хотя преемники их Домейки, Тышкевичи, Хоминские не забывают их дел. Но все же нет ничего удивительного, что в большей части аристократии нашей для изнеженных женщин стон неведомаго им народа – не выносим; что женоподобные руки их молодежи пригодны не для сабли и штыка, а для атласных карт и пляски *lancier*³ на паркете гостиных – куда не заглядывает Польский народ, этот народ о котором не даром Литовский гений сказал:

Народ Ваш – точно слава огнедышущей горы,
Сверху холодная, твердая, сухая безобразная...
Но внутренняго огня своего не выдышет и во сто лет...
Так не будем смотреть на эту кору, а углубимся внутрь...⁴

Но Вы, поддержавшие в сердцах ваших древле священный огонь Знич⁵ (*Литовское Божество неугасимаго огня*), соблюдавшие его во всей чистоте в персях ваших, Вы еще не довольно вдумались в то что следует Вам делать. А потому отчество, все, нашими устами теперь обращается к Вам. Пусть вопль его, как звук трубы Архангела⁶ в день последнего суда, возбудит чувства Ваши, пусть воспламенит их до неизменной решимости на дело святое... Тогда, верьте, исчезнут разницы сословий: Еврей мещанин, Крестьянин, Помещик – будут для Вас детьми одной великой семьи, сынами одной для всех нас крестоносной Польши. Отчизна взвывает к Вам: зайдитесь истолкованием дела народу, укажите ему святую цель нашу, окажите Ваше благородельное влияние на землевладельцев, чтобы они как можно скорее решились покончить

¹ Арыгінал документа (на пол. м.) захоўваецца ў аддзеле рукапісаў Расійскай Нацыянальнай бібліятэкі (г. Санкт-Пецярбург, ф. 629 «Ратч. В. Ф.», вол. 1, спр. 137. Змест арыгінальнага тэксту і пераклад ідэнтычны). Тэкст перадаецца ў адпаведнасці з асаблівасцямі арыгінала: з захаваннем стылістыкі, сінтаксису і арфаграфічных недакладнасцей (з сучаснага пункту гледжання). Некаторыя графічныя асаблівасці тагачаснага напісання слоў адкарэктаваны (літара *ѣ* зменена на *e*, літара *i* ў канцы слова перад галоснымі – на *u*, а літара *ъ* у канцы слова апушчана). Курсівам у дужках пазначаны каментары, напісаныя неядомай асобай па тэксле закліка. Аўтарскія заўгары і ўдакладненні да тэксту дакумента падаюцца лічбовымі спасылкамі. У аснову назвы пакладзены тэртытарыяльна-геаграфічныя прынцыпы атаясамлівання насельніцтва з месцам жыхарства. Па межаваннях большасці гісторыкаў, «ліцвінамі» ў другой палове XIX ст. называлі жыхароў Віленскай, Гродзенскай і Мінскай губерніяў, «русинамі» – Віцебскай і Магілёўскай, а таксама сучаснай тэрыторыі Украіны.

² Сцвярджэнне не зусім адпавядае рэчайснасці. Многія прадстаўнікі з указаных родаў пасля ўдзелу ў паўстанні 1830–1831 гг. вымушаны былі эміграваць за мяжу (Мацей Юзэф Радзівіл, Міхail Гедзён Радзівіл, Іеранім Леон Дамінік Радзівіл і інш.), але іх нашчадкі засталіся. Так, землі ў Клецку і Давыд-Гарадку ў 1863 г. Іераніма Леона Дамініка Радзівіла перайшлі да яго брата Антонія Радзівіла, м. Паланечка ў Мінскай губерніі да пачатку XX ст. належыла суну Міхail Гедзённа Радзівіла Альберту.

³ *Lancier*, або лансье па «Слоўніку іншамоўных слоў, увайшоўшых у склад рускай мовы» Ф. Паўлава азначае французскую кадрылю з паклонамі, якая была вельмі папулярнай у 50–60-я гг. XIX ст. у Расійскай імперыі.

⁴ Радкі ўзяты з п'есы А. Міцкевіча «Дзяды».

⁵ Таксама Знич – бог пахавальнага абраду.

⁶ Маеца на ўзвaze Арханёл Mіхail – галоўны арханёл у хрысціянстве, правадыр нябесных ваярстваў, які ў час Апошняга суду абараняе рай ад злых духаў.

междоусобный вопрос наделом земли... Отечество достойною благодарностию воздаст вам за ваши участие; вам оно будет особенно обязано и признательно; как Ангелы утешения – Вы не покинете его в несчастии, Вы всюду поможете ему, – ибо чудное слово Ваше вылетающее из уст Ваших – как могучий ободоустрый меч проникает в сердца даже пропитанные эгоизмом. Только при Вашем благодатном посредничестве мы можем надеяться, что когда загремят боевая труба – целый народ наш народ всей великой Польши и нераздельных с нею Литвы и Руси (*Белоруссия*), возстанет как один исполин, возстанет руководимый Вами против нашего Тирана, возстанет с братской друг к другу любвию всех сословий, с жаждой мести врагу!

Но горе нам, горе! Если силы народные разделятся и кровь братьев наших польется прежде крови вражеской! Тогда тысячи проклятий мы бросим на тех виновных, через кого свободу нашу на долго отдалим. Горе Вам, горе! скажут тогда и другие народы... Горе нам, горе! повторим и мы. А потому мы должны упредить всякое несогласие добровольною жертвой: лучше сами дадим собственность народу и тем привяжем его к себе по примеру братьев наших.

А когда, увлеченный Вами народ весь возстанет вместе с нами, – о тогда один наш блаженный, наш вожделенный, двадцатимилионный клик «да будет Польша!!!» – изгонит врагов из наших пределов... потому что сражаться против целого народа возставшего поголовно, – тоже что сражаться против Бога!

Литвинки и Русинки! идите и Вы по следам славных матерей и девиц нашей великой Польши (*Korony*)¹ потому что в летописях мира нет момента величественнее как тот священный миг, когда, стоя на камнях мостовой, менее твердых чем сердца наших тиранов москалей, матери Польки, подняв на руках своих детей, кричали: «стреляй, москаль, стреляй! вот сыновья наши!»

Вот оно бессмертное завещание, написанное 8-го Апреля² кровию Польскою на улицах Варшавы! Вот оно, дорогое наследство, оставшееся нам после мучеников наших!

В отчаянии от таких тираний и в надежде только на Бога, заступника всех угнетенных, отечество обращается наконец к Вам дщери Литвы, Жмури³, Руси! Вы верно не откажетесь принести отечству, для спасения его, всевозможная и ожидаемая от Вас важная заслуги самопожертвования. Исполняя слова нашего Патриарха (*Фіалковский*)⁴, пусть скроются пышные ливреи, парадные гербы с коронами, причудливые блестящие наряды разорительной моды... потому что все это презренная мишурा и горькая насмешка над гробом разверзтым для нашей общей матери Польши. Потому что не время вам веселиться, а время плакать и молить Бога о спасении отчизны. Казните единодушным общим презрением вашим тех несмысленных в нашем обществе, тех ходячих мертвцев для Польши, которые еще глухи к ее призывам, – и это одно принудить их оглянуться на свою душевную пустоту. Казните также точно и тех гробокапателей нашей отчизны – в блестящих мундирах и златокованных эполетах – которые, оставаясь в рядах врагов наших, идут в лад с ними, а не стремят к достижению нашей общей цели. Если руки их еще прольют хоть каплю крови братьев наших, то легко может статься что и наши руки обагрятся их крови. Внушите им и спасительный страх, и еще более спасительную любовь к отчизне, любовь на смерть... Внушите им, внушайте всем нашим, кто только носит имя Польское, в ком есть хоть капля крови Польской, – внушайте эти святые чувства; – иначе пламенный укор целого народа постигнет совесть вашу, отымет навсегда спокойствие жизни вашей, не даст вам покоя и по смерти!!

После же всего что свершилось, пора всем Вам облечься в общий народный, глубокий, постоянный траур, – до того светлого и радостного дня наших невыразимых восторгов, когда воскреснет вся Польша в целостном обширном объеме своем⁵ и станет твердою ногой в числе держав, из ряда которых столько безпримерных несчастий вытеснили её; когда из рабыни она станет наконец свободною повелительницею 20-миллионного народа. А до того, – по примеру

¹ Рэч Паспалітая складалася з дзвюх частак – Кароны Польскай і Вялікага Княства Літоўскага.

² 8 красавіка 1861 г. у Варшаве была растряляна шматтысячная рэвалюцыяна-патрыятычна маніфестацыя.

³ Неафіцыйная назва тагачаснай Ковенскай губерні.

⁴ Перакладчыкам зроблена слушная заўвага. Пад «Патрыярхам», прычым ававязкова напісанне з вялікай літары, патрэбна разумець варшаўскага архіепіскапа-мітрапаліта Антонія Мельхіёра Фіялкоўскага (1778–1861), які быў ідэолагам, распачынальнікам і актыўным удзельнікам антыўрадавых маніфестацый пачатку 60-х гг. XIX ст. у Польшчы.

⁵ У межах быўой Рэчы Паспалітай.

Великой Польши, прекратите все увеселения и суетные и дорогие удовольствия, потому что трудно и скользко плясать по братской крови, – тогда как она требует отмщений и молитв, требует пожертвований и пособия на оружие, на дело возстания. Вот на что Вы должны сложить деньги ваши, вместо мишуры и светлых нарядов.

Молитесь же Литвинки и Русинки, молитесь за отшедших к Богу мучеников и за обреченных еще на муки сохраните навсегда, из рода в род, память о них; а пар крови их не должен остыть в сердцах и молитвах наших пока не будут страшно отомщены... молитесь об этом, молитесь!

Во истину: очень трудно, очень тяжело бедному угнетенному народу нашему. Три злобных врага (*Россия, Пруссия, Австрия*)¹ терзают его, хотя совсем уничтожить. Мучения переносимыя им теперь, не имеют примера в Истории. Народы Италии², возставшие на освобождение своей родины и достигшие этой священной цели, – во время их борьбы с тираном считали сотнями тысяч Италиянок-Патриоток, всем жертвовавших отечеству, даже сражавшихся за него; ни смерть, ни позорные казни – их не останавливали!.. Но разве можем мы забыть, что и Польша имела своих Мальжинских, Рачинских, Платеровых³!!

Возьмитесь же, Литвинки и Русинки, возьмитесь дружнее, единодушнее, тверже за священное, за великое наше дело. Вы непременно поможете народу нашему достигнуть триумфа! на вас крепка наша надежда и уверенность в могущественном вашем влиянии на соотчичей.

Какая мать, сестра, жена подруга, коханка (*Любимица*)⁴, дочь – не найдет пути к сердцу мужчины её любящаго? Воодушевите же их! Восплемените, увлеките их! Вам будет вся честь и слава бессмертная! отчизна Вам будет обязана особою благодарностио...

И когда трубы легиона загремят под предводительством нашего Мирославского⁵, и эхо их отзовется звучным громким призывом в лесах Литовских, – составьте вы один общий стан, всячески истребляющий неприятеля, – гораздо больше погубящий врагов наших нежели пушки и штыки; – и тогда из ваших персей прольется тот яд, который отправит разом всех наших врагов.

Молодежь Польская⁶

¹ Указывающа краіны, паміж якімі была раздзелена Рэч Паспалітая, – Расійская імперыя, Прускае каралеўства і Аўстрыйская імперыя.

² Аўтары нагадваюць рэвалюцыйныя падзеі ў Італіі 1848–1849 гг., 1850–1860 гг., калі пад кірауніцтвам Джузэппа Гарыбалды народныя батальёны началі барацьбу з Аўстрыйскай за поўную палітычную і нацыянальную незалежнасць.

³ Згадваецца ўдзел у паўстанні 1830–1831 гг. прадстаўнікоў знакамітых родаў. Магчыма, з роду Плятэроў гэта Цэзар Аўгуст – адзін з арганізатараў «Гаварыства літоўскага» ў Парыжы, ці стаўшы легендай Эмілій Плятэр, або Люцыян Станіслаў і Леон Іахім Блажэй – кіраунікі паўстанцкіх атрадаў у Віцебскай губерні. З роду Рачынскіх асабліва актыўны ўдзел у падзеях 1830–1831-х гг. прымаў Леапольд – афіцэр, атрад якога дзеянічаў у Галіцыі (сучасная Украіна); Эдвард, які з Берліна забеспечваў паўстанцкія сілы матэрыяльнымі сродкамі. Рышард Мальжынскі (Мільжынскі) змагаўся са сваім атрадам у Свянцянскім павеце Віленскай губерні. Прымё звароту да герайчнай дзеянасці выхадцаў як з «ліцьвінскай» тэрыторыі, так і «русинскай» аўтарамі выкарыстани нездарма, а для больш моцнага ўзрушэння патрыятычных пачуццяў суйчыннікаў, жыхароў менавіта гэтых тэрыторый, у дадзеным выпадку ліцьвінак і руснак.

⁴ Недакладны пераклад. «Kochanka» ў перакладзе з польскай мовы значыць «палиюбоніца».

⁵ Людвіг Міраслаўскі (Мераслаўскі) (1814–1878) – польскі гісторык, генерал, займаў падчас паўстання 1863–1864 гг. пост ваеннага дыктатара ў Варшаўскім Цэнтральным Камітэце, якому павінны былі падпарадкоўвацца ўсе паўстанцкія ўлады і ўесь польскі народ.

⁶ НГАБ. Ф. 1418. Воп. 2. Спр. 1. Арк. 90–94.

**Адзін з варыянтаў тэкstu патрыятычна-рэлігійнай песні «Boże! coś Polskę»,
якая выконвалася ў 1861–1863 гг. на тэрыторыі беларуска-літоўскіх губерняў**

Boże! coś Polskę przez tak liczne wieki
Okrytą blaskiem potęgi i chwały,
Nagle spod swojej usunął opieki
I wzniósł te ludy, co jej służyć miały.

*Przed Twe ołtarze zanosim błąganie:
Ojczyznę wolność racz nam wrócić Panie*

Tyś, co ją potem, tknięty jej upadkiem,
Wspierał walczącą za najświętszą sprawę
I chcąc świat cały mieć jej męstwa świadkiem,
Wśród samych nieszczęść pomnożył jej sławę.

Wróć naszej Polsce swietność starożytną
Użyzniaj pola, spustoszale lany
Niech szczęście i wolność na wieki w niej kwitną
Poprzestań karę Boże zagniewany

Niedawno zabrał wolność z polskiej ziemi
A łącz, krwi naszej popłyneły rzeki;
Jakże to okropnie to być musi z temi,
Którym Ty wolność odbierzesz na wieki.

Boże którego ramie sprawiedliwe
Żelazne berła władz świata krósy
Zniszcz wrogów naszych zamiary szkodliwe
Bódź nadzieję w naszej Polskiej dusze

Boże najświętszy, od którego woli
Istnienie świata całego zależy,
Wyrwij lud Polski z Moskiewskiej niewoli
Wspieraj zamiary wytrwalej młodzieży.

Jedno twe słwo, wielki gromów Panie!
W chwili nas z prochów wskrzesić będzie zdolne,
Gdy znów zasłużym na Twe ukaranie,
Obróć nas w prochy, ale w prochy wolne!

Pod jednym hasłem wszystkie naszy stany
O wolność, równość, niepodległość prosim
Zniszcz różnorodność braci, potorgaj kajdany
Poświeć horągiew którą dziś podnoszą.

O Matko Boska, coś na Ostrej Bramie
Cudami Swemi Litwinów krzepiła,
Przyjm modły nasze jako łaski znamie
I proś wolność by Polska wraciła.

Święty Stanisławie, nasz Polski Patronie,
Zanieś modlitwę do Boga za nami!
By jak Piotrowi wskrzesiwsze po zgonie,
Tak naszą Polska za twemi modłami.

Boże najświętszy przez Chrystusa rany
Świeć wiekuście nad braćmi zmarłemi,
Wejrzyj na lud Twój, niedolą znękany
Przymij ofiary Synów Polskiej ziemi.

Boże, narod Polski dzisiaj we lach tonie,
Za naszych braci poległych błagamy,
Cierniem męczeństwa uwieńczyli skronie,
By nam męczeństwo wolności otworzyli bramy.

U groba Twego, Święty Kazimirzu,
Blagą Cię Litwa, Litewski patronie,
Spraw, aby wszyscy w braterskim przyznaniu
Zgodnie służyli w Ojczyzny obronie!

Jezu, krzyż ciążki niosą Twe ramiona,
A pod nim trzykroć upadasz, zemdlony.
Zmiliuj się, prosim i Polskie plemiona,
Złącz w jeden narod trzykroć rozdzielony.
*Amen.*¹

Божа, які Польшчу, ва ўсе часы²
Пакрытую бляскам моцы і славы,
Неспадзянана пазбавіў сваёй апекі,
Узвысіў тыя народы, што ёй служылі.

*Да Тваіх алтароў узносім просьбу:
Айчыне нашай вольнасць вярні, Пане!*

Ты, Які потым узрушаны яе ўпадкам
Падтрымаў у змаганні за святую справу
І, жадаочы ўвесь свет мець сведкам яе муки,
Сярод усіх няшчасцяў павялічыў яе славу.

Вярні ж нашай Польшчы даўнююю вядомасць,
Зрабі ўрадлівымі палі, спустошаныя палеткі,
Няхай шчасце і вольнасць вечна ў ёй квітнеюць,
Спыні кары, Божа раззлаваны!

Нядайна адабраў (Ты) вольнасць польскіх земляў,
І нашых слёзаў, կрыві пацяклі рэкі.
Як жа гэта страшна павінна быць з тымі,
Каму Ты вольнасць адабраў на вякі.

¹ НГАБ. Ф. 159. Воп. 1. Спр. 6674. Арк. 5–7.

² Пераклад аўтара.

Божа, якога справядлівия руکі,
Жалезны скіпетр уладароў ламаюць,
Знішчы шкодныя намеры ворагаў нашых,
Абуджай надзею ў нашай души!

Насвяцейшы Божа, ад Якога волі
Усяго свету залежыць існаванне,
Вырві люд польскі з маскоўскай няволі,
Падтрымай намеры трывалай моладзі.

Адно Тваё слова, громаў вялікі Пане,
Зможа ў адзін момант нас з пораху ўваскрасіць,
А калі і зноў заслужым на Тваё пакаранне,
Ператвары нас у порах, але ў порах вольны!

Пад адным дэвізам усе нашыя станы.
Пра вольнасць, роўнасць, незалежнасць просім!
Знішчы рознасць братоў, разарві кайданы,
Асвяці харугву, якую сёння ўзносім!

О, Божая Маці, што на Вострай Браме
Цудамі сваімі літвінаў падтрымала,
Прымі модлы нашы, як міласці знамя,
Прасі, каб Польшча зноў вольнасць вярнула!

Наш польскі заступнік, святы Станіславе,
Узнясі малітвы да Бога аб нас,
Каб як Пятра ўваскрасіў пасля смерці,
Так і нашу Польшчу на тваіх малітвах.

Божа Найсвяцейшы, праз Хрыстовы раны
Свяці векавечна над памерлымі братамі,
Узглянь на Твой люд, змучаны нядоляй,
Прымі ахвяры сыноў зямлі польскай.

Божа, народ польскі сёння ў слязах тоне,
За наших памерлых братоў Цябе просім,
Што мучаніцтва цернем уянчалі скроні,
Каб нам свабоды адкрыліся брамы.

Калі Твайго гробу, святы Казіміру,
Літва Цябе просіць, літоўскі заступнік,
Зрабі, каб усе мы ў братэрскай згодзе
Годна службылі абароне Айчыны!

Езу, крыж цяжкі нясуць Твае плечы,
А пад ім Ты тройчы падаеш, самлеўшы.
Змілуйся, просім: аб'яднай польскія плямёны,
Тройчы падзеленые, у цэлы народ.
Амэн.

ЗМЕСТ

Пералік скарачэнняў	3
Уводзіны	4
<i>Глова 1. Гісторыяграфія проблемы і крыніцы даследавання</i>	6
1.1. Гісторыяграфічны агляд	6
1.2. Крыніцы даследавання	33
<i>Глова 2. Класіфікацыя і відавая характеристыка матэрыялаў беларускіх архівасховішчаў па гісторыі паўстання 1863–1864 гг.</i>	45
2.1. Комплекс документальных крыніц	45
2.2. Корпус тэматычных апавядальных крыніц	64
2.3. Выяўленчыя матэрыялы	76
<i>Глова 3. Інфармацыйны патэнцыял базы крыніц беларускіх архівасховішчаў у вывучэнні гісторыі паўстання 1863–1864 гг. на тэрыторыі Беларусі: перспектывы накірункі даследавання</i>	78
3.1. Нарматыўна-прававая база дзяржаўнай палітыкі Расійскай імперыі і практика яе функцыянавання ў беларуска-літоўскіх губернях у 1860-я гг.	78
3.2. Удзел грамадскасці беларуска-літоўскіх губерняў у падзеях 1863–1864 гг.	87
Заключэнне	104
<i>Дадатак А. Калекцыі выяўленых крыніц па гісторыі паўстання 1863–1864 гг. у архівасховішчах Беларусі</i>	109
Дадатак А1. Калекцыя Нацыянальнага гісторычнага архіва Беларусі	109
Дадатак А2. Калекцыя Нацыянальнага гісторычнага архіва Беларусі ў г. Гродна	244
Дадатак А3. Калекцыя Аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Я. Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі	286
Дадатак А4. Калекцыя Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва	292
Дадатак А5. Калекцыя Цэнтральнага навуковага архіва Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі	296
<i>Дадатак Б. Табліцы, схемы, тэксты документаў</i>	304
Табліца 1. Формы ўдзелу службоўцаў беларуска-літоўскіх губерняў у паўстанні 1863–1864 гг.	304

<i>Табліца 2.</i> Колькасны склад жанчын, прыналежных да спраў паўстання 1863–1864 гг., прызначаных ваенна-палявымі судамі да адміністрацыйных спагнанняў і адпраўленых на жыхарства ў аддаленая губерні, маёmacь якіх падлягала секвестру за перыяд з 1 мая 1864 г. да 1 лютага 1865 г.	305
<i>Табліца 3.</i> Колькасны склад жанчын, прыналежных да спраў паўстання 1863–1864 гг., асуджаных ваенна-палявымі судамі на жыхарства ў аддаленая губерні, маёmacь якіх падлягала абавязковаму продажу на 10 снежня 1865 г.	306
<i>Схема 1.</i> Схема даследчай дзейнасці Інстытута гісторыі па вывучэнні паўстання 1863–1864 гг. за 1920–1990-я гг.	307
Адозва «Литвинки и Русинки!»	308
Адзін з варыянтаў тэкstu патрыятычна-рэлігійной песні «Boże! coś Polskę», якая выконвалася ў 1861–1863 гг. на тэрыторыі беларуска-літоўскіх губерняў	311

Навуковае выданне

Фірыновіч Алена Эдвардаўна

**ПАЎСТАННЕ 1863–1864 гг.:
ВЯДОМЫЯ І НЕВЯДОМЫЯ КРЫНІЦЫ БЕЛАРУСКІХ АРХІВАЎ**

Рэдактар *T. В. Лайкык*

Мастацкі рэдактар *T. Д. Царова*

Тэхнічны рэдактар *B. A. Тоўстая*

Камп’ютарная вёрстка *C. M. Касюк, B. L. Смольская*

Падпісана да друку 25.03.2013. Фармат $70 \times 100 \frac{1}{16}$. Папера афсетная. Друк лічбавы.
Ум. друк. арк. 25,68 + 0,81 укл. Ул.-выд. арк. 21,0. Тыраж 400 экз. Заказ 75.

Выдавец і паліграфічнае выкананне:

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецкі дом «Беларуская навука»
ЛИ 02330/0494405 ад 27.03.2009. Вул. Ф. Скарыны, 40, 220141, г. Мінск.